



Sámedikki 2012 jahkedieđáhus



Ávjovárgeaidnu 50
9730 Karasjok/Karášjohka
Telefon +47 78 47 40 00
samediggi@samediggi.no
www.samediggi.no

Sámediggi 2013
1. almmhus

Ovddasiidugovva: Jaro Hollan

ISBN 978-82-91200-15-6

Sisdoallu

ÁLGGAHUS	9
SÁMEDIGGEVÁLGGA DUTKAN	9
GUOSSIT 2012:S	9
OÐÐA NEAHTTASIIDDUT	10
GIELLA	11
SÁMEGIELLA GEAVAHUVVO ÁRJJALAČČAT JA LEA OIDNOSIS ALMMOLAŠVUOÐAS	11
ARENAT GOS OAHPPÁ JA GEAVAHA SÁMEGIELLA	12
SÁMEGIELLA LUNDDOLAŠ ÁRGABEAIVVEGIELLA – MAIDDÁI BOAHTTEÁIGGIS	13
<i>Davviriikkalaš ovttasbargu</i>	13
<i>Ohcanvuđot giellaprošeaktaruđaid árvvoštallan</i>	14
<i>Sámegiela iskkadeapmi 2012</i>	15
<i>Sámedikki gielladieđáhus</i>	15
<i>Sámi terminologija</i>	16
<i>Sámi báikenamat</i>	17
KULTUVRA	19
SÁMI KULTURVIESUT JA KULTURGASKKUSTANÁSAHUSAT	19
<i>Čuovvoleapmi Sámediggeráđi dieđáhusas sámi ásaovddideami birra</i>	19
<i>Duoddara Ráfe vuodđudus</i>	19
<i>Mearrasámi gelbbolašvuodaguovddáš</i>	20
<i>Sámi Dáiddaguovddás/Samisk senter for samtidskunst</i>	20
<i>Várdobáiki</i>	20
<i>Áarjelsaemien Teatere</i>	20
<i>Oslo sámi viessu</i>	20
HUKSENPROŠEAVTTAT	21
<i>Beaivváš – ođđa teáhtervisti</i>	22
<i>Nuortasámi musea</i>	22
<i>Deanu ja Várjjat Museasiidda/Tana og Varanger Museumssiida vuodđudus</i>	22
<i>Sámi dáiddamusea</i>	23
SÁMI MUSEADOAIBMA	23
FESTIVÁLAT	24
<i>Girjjálašvuhta</i>	25
<i>Sámi dáiddáršiehtadus</i>	25
<i>Falástallan</i>	26
<i>Sámi girkoáššit</i>	27
<i>Sámi nuoraidpolitihkalaš lávdegoddi (SNPL)</i>	28
<i>Čoahkkimat Kulturdepartemeanttain</i>	29
<i>Čoahkkin Norgga kulturráđiin</i>	29
<i>Ohcanvuđot váikkuhangaskaoamit kultuvrii</i>	29
<i>Girjjálašvuhta</i>	29
<i>Musihkkaovddideapmi</i>	29
<i>Sámegielat sárggusgovvaráiddut</i>	30
<i>Sámi girjelágádusat</i>	30
<i>Kulturdoaimabijut mánáid ja nuoraid váste/ Eará kulturdoaimabijut</i>	30

Sámi deaivvadanbáikkit.....	30
OAHPAHUS	33
MÁNÁIDGÁRDDIT	33
Ovttasbargu Máhtodepartemeanttain ja Oahpahusdirektoráhtain	33
Ovttasbargu fylkkamánniiguin	34
Ovttasbargu suohkaniiguin.....	34
Mánáidgárdegalledeapmi.....	34
Dásseárvojoavku Finnmárkku mánáidgárddiide	34
Prošeakta sámi duhkorasat ja pedagogalaš ávdnasat.....	35
Bagadus doarjjaortnegiid birra	35
Sámediggedieđáhus sámi mánáidgárdefálaldagaid birra	35
Oahpponeavvoprošeavttat	35
Doarjja sámi mánáidgárddiide.....	35
Fierpmádatčoahkkimat.....	37
Diehtjouhkan ja nevvodeapmi mánáidgárddiide.....	37
Sámi mánáidgárde- ja skuvlakonferánssa	38
Áigečála “Stullán”	38
Sámi oahpponeavvovuovddáš	38
VUOĐDOOAHPAHUS	38
Čađačuovvu fágaid oahppoplánaid ja ovttadássásaš seammaárvosaš sámi oahppoplánaid revideren	38
Sámegiela oahppoplánaid revišuvdna	39
Oahppoplánabarggu ruhtadeapmi.....	39
Fága- ja diibmojuogu revišuvdna	39
Doarjjaortnet stáhtabušehtas kap 225.63 Doarjja sámegillii vuodđoahpahusas	40
Struktuvra oahppama váste– čielggadeapmi joatkkaoahpahas birra Finnmárkkus	40
Bajitdási strategalaš plána gáiddusoahpahussii	41
Lullisámi oahpponeavvo- ja terminologijaovddideapmi	41
Dábálaš oahpponeavvut.....	41
Earenoamáš heivehuvvon oahpponeavvut	42
Doaibmabidjut oahpponeavvovvttadeami nannemii	42
Spesiálpedagogihkka	42
Stipeanda ohppiide geain lea sámegiella fágan joatkkaskuvllas	43
Sámedikki oahpahaspolitihkalaš árvaluskonferánssa	43
Seminára sámi skuvlahistorjja birra.....	44
Politihkalaš ovttasbargu	44
Sámi giliskuvllaid fierpmádatčoahkkin.....	45
Verdde- prošeakta	45
Lohkan- ja čállinveahki vuoras sápmelaččaide	45
Lullisámegiela fierpmádat.....	45
Sámi oahpponeavvoportála – Ovttas – Aktan - Aktesne	46
ALIT OAHPPU JA DUTKAN	46
Sámi allaskuvla	46
Eará allaskuvllat ja universitehtat	47
Sámi oahpaheaddjioahpporegiovdna – SAK 7	47
Oahpaheaddjioahpuid našunála ráđđi	48
Norgga UNESCO- kommišuvdna.....	48
Regionála dutkanfoanddat	48

<i>Davviguovllupolitihkka</i>	48
<i>Sámi perspektiiva stivrendokumeanttain</i>	49
Ođđa rámma-plána sámi mánáidgárdeoahpaheaddjiohppui	49
Ođđa mánáidgárdeoahpaheaddjioahpu rámma-plána	49
Ođđa oahpaheaddjioahpu 8- 13 rámma-plánat	49
<i>Rávisolbmuid oahpahusprográmma</i>	50
<i>Systemáhtalaš kárten árbevirolaš máhtus – njuolggodoarjja</i>	50
<i>Pilohtaprošeakta – sámi luonddugeavaheami gelbolašvuođaguovddáš</i>	51
<i>Stipeanda alit ohppui – ohcanvuđot doarjja</i>	51
<i>Stipeanda rávisolbmuid oahpahussii - ohcanvuđot doarjja</i>	51
DEARVVAŠVUOHTA JA SOSIÁLA	53
BARGODOKUMEANTTAT REGIONÁLA DEARVVAŠVUOĐAÁSAHUSAIDE	53
<i>SÁNAG (Sámi našuvnnalaš gealboguovddáš – psyhkalaš dearvvašvuođasudjen</i>	53
<i>Fágaidrasttildeaddji spesialiserejuvvon dikšu sidjiide geat leat darvnanan gárrenmirkkuide</i>	54
<i>Dulkonprošeakta</i>	54
VIIDÁSETOVDDIDEAPMI SÁMI ÁLBMOGA DEARVVAŠVUOĐABÁLVALUSAIN	55
KVALITEHTA JA PASIEANTASIHKARVUOHTA	55
STUORADIGGEDIEDÁHUS ČÁLGOBÁLVALUSAID OAHPU BIRRA	56
GÁRRENDILLI	56
LÁHKAÁSAHUS ÁLBMOTDEARVVAŠVUOĐA BAJILGOVA BIRRA	57
BIOTEKNOLOGIIJA	57
HEAHTEDIEÐIHANBÁLVALUS	58
SÁMI MÁNÁID VUOIGATVUOĐAT DEAIVVADEAMIS MÁNÁIDSUODJALUSBÁLVALUSAIN	59
<i>Láhkaásahus bearráigeahču birra mánáin geat leat biebmoruovttuin ja</i> <i>mánáidsuodjalusásahusain</i>	59
<i>Láhkaásahus máná ovdasteaddji birra</i>	59
<i>NÁČ 2012:5 Buorebut suddjen mánáid ovddideamis</i>	60
<i>Stáhta mánáidviessu</i>	61
SÁMI FÁDGGAID JA ČOHKKÁMII DUBMEJUOVON OLBMUID ČOHKKÁNDILÁLAŠVUOĐAT	61
OHCANVUĐOT DOARJJA DEARVVAŠVUOĐA-, SOSIÁLA- JA FUOLAHUSPROŠEAVTTAIDE ..	62
AREÁLAT JA BIRAS	63
SÁMI VUOIGATVUOĐALÁVDEGOTTI ČUOVVOLEAPMI	63
VUOĐDUDUS PROTECT	63
OVTTASBARGOŠIEHTADUS GASKAL SÁMEDIKKI JA STATSKOG SF	63
<i>Ovttasbargošiehtadusa čuovvoleapmi</i>	64
SÁMEDIKKI BARGU PLÁNA- JA HUKSENLÁGA GUOVDU	64
<i>Čoahkkimat rievdaduvvon areálageavaheami birra ovdal go plánat ovddiduvvojit plána- ja</i> <i>huksenlága mielde</i>	65
MINERÁLAÁŠŠIT	66
<i>Konsultašuvnnat ráđđehusa minerálaealáhusa strategijaid birra</i>	66
<i>Intenšuvdnašiehtadus Biedjovákki ruvkedoaimma doaimmakonsešuvnna šiehtadallamiid birra,</i> <i>Guovdageainnu suohkan</i>	67
<i>Soabaheapmi Nussira regulerenplána birra, Fálesnuori suohkan</i>	67
<i>Iskamát gávdnojit go lossametállat Máttá- Várjjaga, Návvuona ja Álttá suohkaniin</i>	67
FÁPMOHUKSEN	67
<i>Bieggafápmu</i>	68
<i>Smávva čáhcefápmorusttegat</i>	68
<i>Fápmojohtasat</i>	68

420 kV fápmolinjjá Storheia – Trollheimen/Orkdal	68
420 kV – jođas Ofuohtas – Hámárfestii.....	68
<i>Guovtteoaivilvuotta konsultašuvdnaproseassaid birra gaskal NČE ja Sámedikki.....</i>	69
DÁLKKÁDAT	69
<i>ON dálkkádatkonvenšuvdna</i>	69
ON BIOLOGALAŠ ŠLÁDDJIVUOĐAKONVENŠUVDNA	70
SÁMI EALÁHUSAT JA SÁMI KULTURÁRBI	70
<i>Konsultašuvnnat LD:in bivdináigodagaid bivdináiggiid, monne- ja uvjačoaggima láhkaásahusa birra</i>	70
KULTURMUITO-SUODJALUS	73
REGIONÁLA PLÁNA LULLI- TRØNDELÁGA KULTURMUITTUID HÁLDDAŠEAPMÁI	73
HÁLDDAŠANPLÁNA SKÁRFFU -LOHKKALSULLO LUONDDUSUODJALANGUVLUI NÁVVUONA SUOHKANIS	73
KING- PROŠEAKTA.....	74
KULTURMUITOREGISTREREMAT JA KURSSAT	74
KULTURMUITTUID GEAVAHEAPMI LUONDDUGUOVLLUIN JA TUVRAOKTAVUOĐAIN	74
SÁMI VISTTIID IDENTIFISEREN JA REGISTREREN	74
E8 LÁVVAVUOVDDI ČAĐA.....	75
420 KV – JOĐAS BÁHCCAUVUOTNA – HÁMMÁRFEASTA.....	76
SKRUGARD – GÁDDETERMINÁLA EVTTOHUS	76
SETERMOEN BÁHČINGUOVLU.....	77
OKTAVUOHTA GUOVDDÁŠ KULTURMUITOEISEVÁLDDIIGUIN	78
BARK.....	78
MÁILMMIÁRBEPOLITIHKA JA MÁILMMIÁRBEBÁIKI VÁRJAGIS.....	78
NUORTASÁMI KULTURBIRAS NUORTALAŠ GILIS	79
SÁMI KULTURMUITTUT OPPLÁNDDA FYLKKAS	79
VUOIDDALAŠ KULTURÁRBBI BIRRA	79
KULTURMUITOSUODJALUS – OHCANVUOĐOT DOARJAGAT	80
EALÁHUSAT	83
VUOĐDOEALÁHUSAT	83
<i>Mariidnaealáhusat.....</i>	83
<i>Láhka rievdadusaid birra oassálastinlágas, áhperesursalágas ja finnmárkkolágas.....</i>	84
<i>Deanuláhka</i>	85
<i>Šiehtadallan Suomain guolásteami birra Deanujogas</i>	85
<i>Observatevrastáhtusa NASCO:s</i>	85
<i>Guollereguleremat jogain ja mearas 2012 ovddas.....</i>	85
<i>Eanandoallu</i>	86
<i>Boazodoallu.....</i>	86
<i>Konsultašuvnnat boazodoallohálldahusa rievdademiid birra</i>	87
<i>Konsultašuvdna ođđa eanajuohkinlága birra</i>	88
<i>Rekrutteren ja buoret sohka beali balánsa</i>	88
<i>Boraspirepolitihka</i>	88
GEASUHEADDJI BÁIKEGOTTIT.....	89
KULTUREALÁHUSAT	89
<i>Duodji</i>	89
<i>Vásáhusurisma</i>	90
INNOVAŠUVDNA, DUTKAN JA ÁRVOHÁHKAN.....	91
<i>Gelbbolašvuodálokten ja ođđa ásaheamit</i>	91

REGIONÁLA- OVDDIDEAPMI	93
SÁMI OVTTASBARGU JA RIIKKAIDGASKASAŠ BARGU	95
SÁMI OVTTASBARGU JA RIIKKAIDGASKASAŠ BARGU	95
ČOAHKKIMAT GUOVDDÁŠ EISEVÁLDDIIGUIN	95
BARENTSOVTTASBARGU.....	95
SÁMI PARLAMENTÁRALAŠ RÁÐÐI (SPR).....	95
ON MÁILMMIKONFERÁNSA ÁLGOÁLBMOGIID BIRRA 2014 (MÁILMMIKONFERÁNSA).....	97
KØBENHÁPMAN – RESOLUŠUVDNA.....	97
OLLESSÁMI ČOAHKKIN	97
ÁRKTALAŠ GUOVLLU RÁHKKANANČOAHKKIN NUUKAS	98
ÁLGOÁLBMOTVUOIGATVUOÐAID EKSPEARTAMEKANISMA (EMRIP).....	98
OLMMOŠVUOIGATVUOÐARÁÐI 21.SEŠUVDNA – ÁLGOÁLBMOTVUOIGATVUOÐAT	98
BOAZOGUOHTUNKONVENŠUVDNA.....	98
DAVVIRIIKKALAŠ SÁMEKONVENŠUVDNA.....	99
DÁSSEÁRVU	101
NISSONBEAIVI	101
SÁMEGIELLA JA KULTURGELBBOLAŠVUOHTA DVÁ:S.....	101
VEAHKAVÁLDDÁLAŠVUOHTA LAGAS RELAŠUVNNAIN	101
SÁMI DIEVDOKONFERÁNSA.....	102
DAVVIRIIKKALAŠ SÁMI DÁSSEÁRVOBÁLKKAŠUPMI.....	102
DÁSSEÁRVU RIIKKAIDGASKASAŠ ARENAS.....	102
VUORRASIIDPOLITIHKKA	105
SÁMEDIKKI HÁLDDAHUS	107
EANET VUORDÁMUŠAT SÁMEDIGGÁI	107

Álggahus

Sámediggi lea sámiid álbmotválljen orgána Norggas. Juohke njealját jagi válljejit sámít 39 áirasa sámiid gaskkas 7 válgabiirres. Sámediggi galgá nannet sámiid politihkalaš dili ja ovddidit sámiid beroštumiid Norggas, váikkuhit dasa ahte sámi álbmot oažžu dásseárvosaš ja rievttalaš meannudeami ja bargat láchčit dili nu ahte sápmelaččat sáhttet sihkkarastit ja ovddidit iežaset giela, kultuvrra ja servodateallima.

Sámediggi meannuda áššiid buot servodatsurggiin mat erenoamážit gusket sápmelaččaide, dasa lassin buktet sii cealkámušaid ja doibmet gulaskuddanásahussan almmolaš eiseválddiiguin. Sámediggi hálddaša oasi ruđain mat stáhtabušehta bokte juolluduvvojit sámi áššiide, ja Sámedikki bokte leat Norgga sápmelaččat ožžon muhtin muddui eiseválddi iežaset kultuvra-, giella-, oahpahus-, kulturmuitosuodjalus- ja ealáhusáššiid meannudit.

Sámedikki jahkedieđáhus fáttmasta Sámedikki politihkalaš ja hálddahuslaš aktivitehta 2012:s. Jahkedieđáhus raportere váldomihttomerriid ja oassemihttomeriid čuovvoleami iešguhtetge fágasuorggis ja 2012 bušehta váikkuhangaskaomiid geavaheami birra.

Sámediggi lea 2012:s ovdanbidjan ollu dieđáhusaid ja čielggademiid. Dieđáhusaid ja čielggademiid bokte ovddiduvvo Sámedikki politihkka iešguhtetge suorggis. Sámi servodagas lea leamaš vejolašvuohta buktit cealkámušaid ja ovddidit iežaset oainnuid Sámediggái go lea bargojuvvon dieđáhusaiguin ja čielggademiiguin. Olbmuid cealkámušat leat bohtán sihke njálmmálaččat ja čálalaččat, čoahkkimiin iešguđet lágan ásahusaiguin ja álbmotčoahkkimiin maid Sámediggi lea lágidan. Dieđáhusbargu lea danin leamašan hui mávssolaš Sámediggái, ja dat bohtá bidjat láidestemiid Sámedikki boahhteáiggi politihkkii suorggis.

Sámedikki oahpahusdieđáhus lea mearriduvvon 2012:s. Sámediggeráđđi lea ovdanbuktán dieđáhusa mánáidgárddiid birra ja gielladieđáhusa. Dat galget mearriduvvot 2013:s. Dasa lassin leat regionálapolitihka, dásseárvvu ja boarrásiidpolitihka čielggadeamit ovdanbuktojuvvon.

Sámedikki 2012 rehketoallu lea biddjon mielddusin jahkedieđáhussii.

Sámediggeválgga dutkan

Sámediggi lea almmuhan rabas fáladatgilvvu dutkanprošektii 2013 sámediggeválgga birra, mas ekonomalaš rámma lea 3 miljovna ruvno, golmma bušehttajagi badjel. Dutkanprošeakta ruhtaduvvo Ođasmahttin-, hálddahus- ja girkodepartemeantta bokte. Álggahanjagis lea Sámediggi mielde lassiruhtademiin. Dutkanprošeavtta mihttomearri lea analyseret Sámedikki eavttuid, funkšuvnna ja hástalusaid, ja hukset sámi válgadutkangelbbolašvuođa mii deattuha kultuvrralaš ja gielalaš beliid.

Guossit 2012:s

Sámediggi lea ásahus mii oažžu beroštumi viidát Norgga rájiid olggobealde. Sámedikki guossástallet ollu iešguđet stáhtaid ja riikkaidgaskasaš organisašuvnnaid ovddasteaddjit. 2012:s fitne Sámedikkis Panchayati Ray ja čeardagažaldataššiid indialaš ministtar ja Kishore Chandra Deo ja ON Bistevaš foruma ovddasteaddji (UNPFII) Eva Biaudet Suomas. Chile áššečuoččaldahttinváldi lea leamašan oahppomátkkis Davviriikkain ja lea maddái fitnan Sámedikkis.

Mánnga ambassáda, main lea erenoamáš beroštupmi álgoálbmogiidda ja ártkalaš politihkkii, leat 2012: s sádden iežaset ambassadevrraid Sámediggái. Dat leat Italia ja Lulli- Korea Norgga ambassadevrrat ja EO ambassadevrrat. Dasa lassin lea Argentina ambassáda ovddasteaddji

fitnan Sámedikkis 2012:s ja duiskka
olgoriikaáššiid parlameantalávdegotti miellahttu,
Toralf Pilz.

Eará guossit 2012:s leat leamaš ILO-
koordinerejuvvon Bangladesh delegašuvdna,
Japána minoritehtagazaldagaid ekspeartajoavku
ja RAIPON áirasat, fárrolaga ruošša sámiid
áirasiiguin ja Nunavut nuoraidorganisašuvnna
áirasat Kanadas.

2012:s guossástalle vuollelaš golbma duháha
olbmo Sámedikki, oallugat sis ledje turisttat.
Geassemánuin leat Sámedikkis sierra ofelaččat.
Juohke beaivvi diibmu 13.00 birra jagi fállá
Sámediggi ofelastima sámediggevisttis.

Ođđa neahttasiiddut

2012 álggus almmuhii Sámediggi ođđa
neahttasiidduid. Doppe leat dieđut dárogillii,
lulli, - julev- ja davvisámegillii. Olbmot leat bures
vuostáiváldán siidduid. Siidu lea ráhkaduvvon
ovttasbarggus Making Waves:in.

Giella

Sámi álbmogis galgá leat vejolašvuohta ja riekti geavahit iežaset giela. Giela seailluheapmi ja ovddideapmi lea guovddáš oassi sámi kultuvrra boahteáiggis. Danne lea Sámedikkis váldoulbmilin ahte sámegiella lea lunddolaš giella buot arenain.

Sámegiella geavahuvvo árjjalaččat ja lea oidnosis almmolašvuođas

Jus sámegiella galgá leat lunddolaš giella buot arenain, de mearkkaša dat ahte sámegiella maid ferte geavahuvvot árjjalaččat ja leat oidnosis almmolašvuođas. Sámedikki stuorámus váikkuhangaskaoapmi giellasuorggis lea guovttegielatvuođadoarjja maid Sámediggi juolluda suohkaniidda ja fylkkasuohkaniidda sámegiela hálddašanguovllus. Dán doarjaga mihttu lea ahte dáid suohkaniid álbmot galgá oažžut bálvalusaid sámegillii, sihke čálalaččat ja njálmmálaččat. Nubbi ulbmil doarjagiin lea ahte leat aktiiva suohkanat mat leat mielde sámegiela ovddideame. Ledje ovcci suohkana ja njealje fylkkasuohkana mat ožžo guovttegielatvuođadoarjaga Sámedikkis 2012:s.

Raporttat maid suohkanat sáddejit Sámediggái čájehit ahte suohkanat barget olahan dihte Sámelága giellanjuolggadusaid gáibádusaid. Raporttat čájehit maid dan ahte sámegielaide dilli lea hui iešguđetlágan sámegiela hálddašanguovllu suohkaniin. Dain suohkaniin gos sámegiella unnán gullo ja gos leat unnán bargit geat hálddašit sámegiela, dat suohkanat leat hui aktiiva leamaš bargat giellaovddidemiin. Sámediggi dáhttu ahte suohkanat galget aktiivvalaččat ovddidit sámegiela. Dan dihte lea Sámediggi ráhkadan ovttaskas ovttasbargošiehtadusa juohke suohkaniin das, mo suohkanat galget ovddidit, nannet ja ovdánahttit sámegiela. Ovttasbargošiehtadusaid vuođđun leat Sámelága giellanjuolggadusat, mat galget sihkkarastit dan, ahte sámegiela hálddašanguovllu suohkana ássiin lea

vuogitvuohta geavahit, seailluhit, ovdánahttit ja nannet sámegielaide geavaheami almmolaš oktavuodain. Dasa lassin lea šiehtadusas maid ovdánahttinooassi mas suohkanat ieža leat bidjan sisa strategiijaid movt sii háliidit ovddidit sámegiela sin suohkanis. Ovttasbargošiehtadusat leatge ásahuvvon dan dihte vai mii oažžut eambo aktiiva suohkaniid mat barget vai jokset lága geatnegasvuođaid ja mat barget giellaovddidemiin.

Ovttaskas ovttasbargošiehtadusat guovttegielalašvuođadoarjaga geavaheamis gaskal Sámedikki ja suohkaniid ja fylkkasuohkaniid áigodahkii 2012-2014 vuolláičállojuvvo guovvamánus 2012. Šiehtadusat galget čuovvoluvvot jahkásaččat, sihke politihkalaš ja hálddahus dási čoahkkimiiguin.

Vai joksat dan ulbmila ahte sámegiella galgá leat lunddolašgiella buot arenain, oaidná Sámediggi dehálažžan buori ovttasbarggu suohkaniiguin olggobealde giellalága hálddašanguovllu. Ollu sámegiela orrot suohkaniin olggobealde hálddašanguovllu, ja dan dihte háliidit maid dat suohkanat bargat árjjalaččat giellan. Sámedikkis lea gulahallan márggáin suohkaniin olggobealde hálddašanguovllu guorahallan dihte lea go vejolaš hábmet ovttasbargošiehtadusa mas leat doaibmabijut sápmelaččaide ávkin. Sámediggi oaidná ahte dat bargu váikkuha dasa ahte sámegiela geavaheapmi lassána ja ahte sámegiella sáhtá šaddat lunddolaš giellan buot arenain.

Romssa suohkan lea sávvan gulahallama Sámedikkiin nannendihti fálaldaga sámiide suohkanis. Sámediggeráđđi ja Romssa suohkan leat ráhkadan ovttasbargošiehtadusa mii galgá váikkuhit dasa ahte sámi álbmot Romssas galgá sáhttit doalahit ja ovdánahttit sin giela ja kultuvrra. Ulbmil šiehtadusain lea oažžut bistevas ja geatnegahtton ovttasbarggu Sámedikki ja Romssa suohkana gaskka dain áššiin mat gusket sápmelaččaide ja sámi áššiide Romssas. Sámediggeráđđi lea dohkkehan šiehtadusa ja mii vuordit dál ahte Romssa suohkan meannuda šiehtadusa politihkalaččat. Sii galget

dan meannudit suohkanis álgogeahčen 2013. Dát ovttasbargu lea oassi Sámedikki barggus nannendihti sámegeiela rolla buotlágan arenain

2012:s leat leamaš čoahkkimat Áltá suohkaniin main lea leamaš ulbmil álggahit ovttasbarggu suohkana ja Sámedikki gaskka. Áltá suohkan háliida buoridit sámi mánáidgárdefálaldaga ja skuvlafálaldaga Áltá suohkanis. 2013:s biddjo johtui bargu ráhkadit ovttasbargošiehtadusa Sámedikki ja Áltá suohkana gaskka, mas erenoamážit deattuhuvvo skuvla ja mánáidgárdi.

Arenat gos oahppá ja geavaha sámegeiela

Okta Sámedikki oassemihttuin lea ahte mis leat ceavzilis ja árrjalaš arenat sámegeiela váras. Dan dihte atti Sámediggi 2012:s njuolggodoarjaga 11 sámi giellaguovddáži. Giielem nastedh Snoasas lea 2012 rájes oázžugohtán njuolggodoarjaga Sámedikkis. Doarjjaortnega mihtomearri lea ahte sámegeiella galgá oidnot ja gullot giellaguovddáža doaibmaguovllus. Sámediggi oaidná ahte giellaguovddážit lihkestuvvet bures bargguin čalmmustahttit sámegeiela iežaset doaibmaguovllus. Sii leat mielde ásaheame arenaid gos beassá oahppat ja sámástit. Dát lea maid juoga mii duođáštuvo Sámi giellaiskadeamis mii gárvvistuvvui 2012. Giellaguovddážit ohcet viššalit Sámedikkis giellaprošeaktadoarjagiid, earret eará lágidit sii arenaid gos sámegeiella gullo. Giellaguovddážit leat hui aktiivvalaččat, ja bures lihkestuvvon prošeavttaid sii lágidit jagis jahkái. Sii leat duođaid mielde doalaheame sámegeiela oidnosis ja ovddideame sámegeiela ealli giellan, erenoamážit dain guovlluin gos giella muđui unnán gullo ja oidno. Sámedikki oainnu mielde lea giellaguovddážiid vuodđodoarjja mielde ásaheame ja doalaheame ceavzilis ja árrjalaš arenaid sámegeiela váras.

Sámediggi lea bidjan barggu Norut Alta Áltái mii 2012:s lea árvvoštallan logi sámi giellaguovddáža mat ásavuvvoje áigodagas 1995 – 2009, ja mat leat ožžon vuodđodoarjaga

Sámedikkis áigodagas 2006 – 2010. Dáinna árvvoštallamiin háliida Sámediggi oázžut gova moht giellaguovddážit geavahit vuodđodoarjaga maid ožžot Sámedikkis, dagaha go doarjja dasa ahte jokset ulbmiliid, ja maid oázžut evttohusaid moht rievdadit ja buoridit Sámedikki hálddašeami dan doarjagis.

Sierra raporta ráhkaduvvui árvvoštallama vuodul: 2012:6 Sámi giellaguovddážiid árvvoštallan. Árvvoštallan čájeha ahte giellaguovddážit leat váikkuhan dasa ahte Sámedikki ulbmil doarjagiin lea ollašuvvan, namalassii ahte sámegeiella gullo ja oidno giellaguovddážiid doaibmaguovllus. Dasa lassin leat giellaguovddážit deháleamos ásausat sámegeiela oahpaheames ja ovdánahttimis, ja danne leat dehálaš giellaarenat.

Árvvoštallan čájeha ahte giellaguovddážiid doaibmaguovlu lea hui mánggalágán. Muhtumat barget dušše báikkálaš dásis ja earát fas viidábut. Sámediggi sávvá ahte guovddážit galggaše bargat eambo regionála dásis maid, muhto fertejit čilget doaibmaguovlu vai báikkálaš bargomokta sihkkarastojuvvo. Regionála deattuheapmi mielddisbukta ekonomalaš hástalusaid. Árvvoštallan lohka ahte regionála doaibma sáhtta nannet dálá giellaguovddážit ja nanusmahttit daid, ja livččii buoret go dan ahte cegget ođđa giellaguovddážiid.

Sámediggi lea dehálaš premissaguoddi giellaguovddážiidda, maid dan dihte go giellaguovddážit leat huksejuvvon Sámedikki ruhtadeama bokte. Dan dihte háliida Sámediggi buori ovttasbarggu ja buori oktavuodá giellaguovddážiiguin. Seammás oaivvilda Sámediggi ahte maiddái suohkanat ja fylkkasuohkanat ja stáda berrejit váldit mihá eambo ovddasvástádusa giellaguovddážiid ekonomijjas.

Giellaguovddážiid doaimmat ja prošeavttat ruhtaduvvojit eanas ohcanvuđot doarjagiiguin ja hui ollu Sámedikki ohcanvuđot doarjagiiguin. Giellaguovddážit vásihit ahte doaimmaid ruhtadeapmi lea eahpesihkar ja ii leat seammalágán jagis jahkái. Orru leame nu

ahte ruhtadeaddjit mearridit maid guovddážat galget vuoruhit. Sámediggi oaivvilda ahte giellaguovddážat ain ovddasguvlui galget leat dehálaš giellaoahpahanásahusat, ja báikkit gos sámegeiella hubmojuvvo, gullo ja boahtá oidnosii. Lea dehálaš ahte giellaguovddážiin lea ekonomiiija maid dovdet. Dan árvvoštallama vuodul lea Sámediggi 2013 bušeahtas bidjan giellaguovddážiidda 3 mill ru ovdánahttindoarjaga. Sámediggerádis lea vuoigatvuohta ráhkadit šiehtadusaid giellaguovddážiiguin mas ovdánahttindoarjaga čilge lagabui. Sámediggi áigu 2013 čuovvolit árvvoštallama, ja jus galgá rievdatit rámmain maidege, de dat dahkko 2014.

Doarjaga vuolggasadji ferte leat guovddážiid doaibma, ja ferte lámhččit dili vai sáhtta leat doaibma mii bistá. Dáinna lea sávaldat ahte sáhtta lámhččit dili buorebut vai giellaguovddážat buorebut sáhttet oainnusindahkat giela ja fállat kurssaid, doaimmaid ja čađahit proševttaid mat váikkuhit bistevaš ja doaibmi arenaid sámi gillii.

Sámegeiella lunddolaš árgabeaivvegeiella – maiddáai boahtteáiggis

Davviriikkalaš ovttasbargu

Davviriikkalaš giellaovttasbargu lea dehálaš, dan dihte go dat lea mielde nanneme sámegeiella sajádaga servodagas. Mii dárbbasit maid Davviriikkalaš ovttasbarggu vai sámegeiella ovdána seamma guvlui iešguđet riikkain. Sámi parlamentáralaš ráđi stivra (SPR-S) lea mearridan álggahit Davviriikkalaš sámegeiella fága- ja resursaguovddáža ásahanproševtta. Ođđa ásahusa namma lea Sámi giellagáldu. Sámi Giellagáldu ii šatta álggos fysalaš ásahussan, muhto ásahusa bargiid doaimmahagat leat iešguhtege sámedikkiid sierra doaimmahagain. Dát bargu lea dehálaš vai sámegeiella galgá leat ollesárvosaš geavahangiellan árgabeaivvis.

Sámi giellagáldus lea stuorámus ovddasvástádus sámi giellaovttasbarggus, giellaámmátlaš barggus ja sámegeiella giellabálvalusaid addimis

giellageavaheddjiide Suomas, Ruotas ja Norggas. Ásahusa ovddasvástádussan lea ovttas sámedikkiiguin nannet ja ovddidit davviriikkalaš giellaovttasbarggu, nannet ja ovddidit sámegeiella nu, ahte guhtege giellajoavkku sierranas dárbbut, hástalusat ja resurssat váldojit vuhtii, ja riggudahttit sámegeiella ja sihkarastit dan boahtteáiggi. Sámi giellagáldu bargun lea gozihit buot sámi giellasuorggi gažaldagaid ja koordineret daid ovttasbarggus sámedikkiiguin ja eará sámi giellasuorggi institušuvnnaiguin. Ásahusa bargun lea earret eará giellagáhtten, giela ovddideapmi, terminologijabargu, giela normeren, nammabálvalus, báikenammabargu ja diehtujuohkin sámi giellaámmátlaš gažaldagain. Sámi giellagáldu barggut ja ovddasvástádusat leat dynámalaččat. Dát mearkaša dan, ahte ásahusa doaimmaid lea vejolaš ovdánahttit ja heivehit guhtege áigodaga sámegeiella giellaámmátlaš diliid ja dárbbuid ektui.

Sámi giellagáldu čállingotti bargoveahkan leat hálddabusvirggit ja giellafágalaš virggit davvisámegeiella, anárašgiela, lullisámegeiella, julevsámegeiella ja nuortalašgiela várás.

Norgga Sámediggi lea ožžon Sámi giellagáldu -prošektii stáhtalaš Interreg ruhtadeami lassin doarjaga Romssa fylkkasuohkanis ja Nordlándda fylkkasuohkanis. Sámediggi lea maiddáai iežas bušeahtas várren ruđa prošektii. Davviriikkalaš sámegeiella fága- ja resursaguovddáža ásahanproševtta jođiha Suoma Sámediggi.

Okta dain proševttain maid Sámediggi lea vuolggahan, julevsámi giellakonferánssa, lágiduvvui Johkamohkis, ja Samij áhpadusguovdásj lei lágideaddji. Duogáš dása lei oččodit buoret ovttasbarggu julevsámi ásahusaiguin ruota bealde. Konferánssa váldofáddá lei giela ealáskahttin, oahpahuš ja dutkan. Konferánssa ulbmiljoavku lei giellabargit ja eará giellaberošteaddjit geat barget dan nala ahte julevsámegeiella galgá gullo, oidnot ja ovdánit.

Giellakonferánsas bođi stuora sávaldat ovttasbargui dihto giellaprošeavttaide rastá rájiid. Julevsámi giellakonferánssa referánsajoavku ceggii dasto julevsámi fierpmádatjoavkku. Fierpmádatjoavkkus leat 9 áirasa Samij áhpadusguovdásjis, Árran julevsámi guovddázis, Norlánda fylkkasuohkanis, Divttasvuona suohkanis, Johkamohki suohkanis, JulevSámega, DSJ ja áirasat Norgga ja Ruota sámedikkiin.

Dát joavku galgá ráhkadit guhkesáigge plána riikkaidrasttildeaddji bargui mii guoská julevsámi gillii ja mas leat dihto prošeavttat. Earret eará evttohuvvui jahkásaš giellakonferánssa, vuoruid mielde Divttasvuonas ja Johkamohkis. Evttohuvvui maid praktihkalaš fáddákurssat árbevirolaš máhtus ja mas lea tearbmabargu mielde, giellaleairrat mánáide, nuoraide ja rávisolbmuide main vuorasolbmot leat oahpaheaddjit, oahpponeavvoráhkadeapmi, ja julevsámi gielladutkan.

Ohcanvuđot giellaprošeaktaruđaid árvvoštallan

Sámedikkis lea ohcanvuđot doarjjaortnet sámegeielprošeavttaide. Ohcanvuđot doarjagiid mihttu lea nannet sámegeiela ja lasihit sámegeiela geavaheami. Sámedikkis lei dan jagi 8 810 000 ruvdno ohcanvuđot sámegeielprošeavttaide. Dát leat jurddahuvvon giellaprošeavttaide sihke siskkobealde ja olggobealde sámegeielaid hálddašanguovllu. Dáin ruđain lei 1 200 000 ruvno váldon sámeálbmotfoanddas.

Dán jagi addui doarjja earret eará sámegeielgurssaide, báikenamaid čohkkemii, lullisámegeiela servvodatfága tearpmad ovddeideapmái, lullisámegilli mánáide sátnespealu ráhkadeapmái. Julevsámegilli lea addon e.e doarjja lágidit rávisolbmuide kurssa ja nuoraid tv prográmma rahkadit.

Lea maid addon doarjja lágidit giellaarenaid gos giella gullo ja geavahuvvo, mánáide, nuoraide ja rávisolbmuide, erenoamážit dain guovlluin gos giella unnán gullo almmolaččat. Raporttat

maid mii oazžut manjil prošeavttaid čájehit ahte ollu prošeavttat lihkestuvvet bures ásahan dihte arenaid gos giella oahpahuvvo ja gullo. Erenoamážit giellaguovddázat leat ángiris ohccit, ja sii leat giellaprošeaktaruđaiguin ásahan ollu giellaarenaid. Dát lea maid mielde ovddeame sámegeiela nu ahte dat geavahuvvo ja lea oidnosis dain guovlluin gos giella lea áitojuvvon. Tearbmaprošeavttat leat mielde ovddeame sámegeiela vai dat sáhtta šaddat ollesárvosaš geavahangiellan ođđaáigasaš árgabeaivvis.

Vai sámegeiella galgá šaddat ollesárvosaš geavahangiellan árgabeaivvis, de lea Sámediggi dán jagi vuohččan dorjon sámegeiel "appaid", applikašuvnnaid, ovdánahttima, mat adnojit mobiltelefonnaide ja neahttabreahtaide. Sámediggi lea addán doarjaga buot guolmma sámegeillii ráhkadit applikašuvnnaid mobiltelefonnaid váste.

Vai oazžu vel buoret hálddašeami ohcanvuđot gielladoarjagiin, lea Sámediggi 2012:s bidjan johtui árvvoštallama dain váikkuhangaskaomiin. Manjil bargogilvvu, de lea dahkkon šiehtadus Norut Alta-Álttáin ja árvvoštallan galgá gárvvvis ovdal guovvamánu 2013.

Árvvoštallan galgá čájehit leago doarjja váikkuhan dasa ahte ulbmiliid joksán ja jus ii mii dan hehte, makkár vásáhusat / oainnut doarjjaoazžuin leat dan ortnegii, ja juolludaneavttuide ja raporterengáibádusaide mat gustojit dán ortnegii. Galgá maid árvvoštallat galgá go dát ortnet heivehuvvot Sámedikki eará giellaovdánahttindoaimmaide, o.m.d. giellaguovddážiid vuodđodoarjagii. Sámediggi lea maid bivdán njuolga evttohusaid moht sáhtta rievdadit ja buoridit dán, vai olahivččii buoret ja eambo ulbmillaš bohtosa doarjagis.

Árvvoštallan dahkko sin gaskas geat leat ožžon Sámedikkis doarjaga áigodagas 2007 – 2011.

Sámegiela iskkadeapmi 2012

Gozihan dihte guđe guvlui sámegiela dilli ovdána, de lea dehálaš kártet gielladili. Dárbbášuvvo eanet systematiserejuvvon diehtu iešguhtege sámegiela geavaheami birra. Dan dihte lea Sámediggi ovttas Ođasmahttin-, hálddahus- ja girkodepartemeanttain ja Máhttodepartemeanttain čađahan riikaviidosaš iskkadeami sámegiela geavaheami birra. Sámi giellaiskkadeami 2012 raporta gárvvásmuvai miessemánu loahpas.

Giellaiskkadeami ulbmilin lei gávnnaht man ollugat máhttet iešguhtege Norggas hállon sámegiela njálmmálaččat ja čálalaččat. Ulbmilin lei maid čielggadit makkár oktavuodain sámegiella geavahuvvo ja guđe dásis sámegiella geavahuvvo omd. mánáidgárddis, skuvllas, barggus, jna. Dasa lassin iskkadeapmi ulbmilin lei gávnnaht, guđe giela váhnemat válljejit mánáidasaset ja makkár giellaoahpahus- ja ovddidandárbbut iešguhtege sámegielas leat.

Iskkadeamis geavahuvvui sihke kvalitatiivalaš ja kvantitatiivalaš dutkanmetoda. Kvalitatiivalaš oasis vuodđun geavahuvvui Sámedikki jienastuslohku, mii lea áidna almmolaš registtar sámiiin Norggas. Gažaldatskovvi sáddejuvvui oktiibuot 5.000 olbmui. Dáin olbmui lagabui 40% vástidedje iskkadeapmái. Kvalitatiivalaš oasis guorahallamis čađahuvvojedje kasusjearahallamat 12 gielddas: Unjárggas, Guovdageainnus, Gáivuonas, Fálesnuoris, Romssas, Skániin, Divttasvuonas, Bádádjos, Snoasas, Árbordes, Plassjes ja Oslos.

Sámi Giellaiskkadeapmi 2012 raporttas ii boađe ovdan man ollugat geavahit iešguhtege sámegiela. Iskkadeapmi čájeha ahte lagabui bealli sis geat gullet davvisámegiela jovkui máhttet davvisámegiela oalle mihá bures, ja goalmát oasis julev- ja lullisámi guovllus máhttet daid gielaid. Davvisámegiela dáfus leat stuorra geográfalaš erohusat. Guovdageaidnu ja Kárášjohka leat sakka earalárganat, go muđui eará guovllut Norggas. Dáin guovlluin buohkat áddejit ja hállet sámegiela ja sámegiella geavahuvvo eanaš báikkiin ja juohkelágan

dilálašvuodain, vaikko vel iešguđet dásis. Bohtosiid birra čujuhit mii iskkadeami raporttii; [Sámi giellaiskkadeapmi 2012](#).

Sámedikki gielladieđáhus

Sámedikki váldoulbmil sámegiela ovdánahttimii lea lasihit logu sis geat geavahit sámegiela, ja maid lasihit giellageavaheami. Jus galgá joksat daid ulbmiliid, lea dárbbášlaš bajit dási giellapolitihkkii mii čájeha geainnu ovddosguvlui ja mii čielggada prinsihpalaš gažaldagaid giela geavaheames ja ovdáneames, ja lea maid dárbbášlaš čielggadit válddi ja ovddasvástádusa Sámedikki ja ráđđehusa gaskka. Sámedikki gielladieđáhus bidjui ovdan dievasčoahkkimii 2012 skábmamánus. Gielladieđáhus čilge ja suokkarda daid bajit dási hástalusaid mat sámegielas leat, ja makkár rolla ja politihkalaš váldi Sámedikkis galgá leat boahteáiggis. Dieđáhusa lea juhkkon 4 váldovuoruhansurggiide; Ovddasvástádus sámegielas, sámegiela rámmaeavttut, giellageavaheaddjit, ja giellageavaheapmi.

Sámedikki gielladieđáhusas bohttet ovdan ollu stuorit rievdadusat otná ortnegiin ja njuolggadusain. Sámediggi gáibida bajimus ovddasvástádusa sámegiela ovddideames, ođasmahttit sámelága giellanjuolggadusaid, heaittihit otná hálddašanhámi, ja ovttalágan rivttiid buot sámegiela gielddas gos dal de ihkinassii orrot.

Sámelága giellanjuolggadusat gustojit otna dušše daidda suohkaniidda mat leat hálddašanguovllus, ja dan láhkái eai atte sámegiela gielddas seamma rievtti atnit ja oahppat sámegiela, go muđui álbmogis lea. Diet čuolmmat gieđahallojuvvot dieđáhusas ja das čuočuhuvvo ahte almmolaš hálddahus lea stáhta ovddasvástádus ja sámegiela gielddas lea riekti oazžut bálvalusaid sámii gillii gos ihkenas de orrot min riikkas. Dát mielddisbuktá ahte sámelága giellanjuolggadusat galget gustot olle riikii.

Gielladieđáhus hilgu otná málle mas leat hálddašanguovllut. Dan sadjái oaidná ahte dat suohkanat mat dál leat hálddašanguovllus leat ovttasbargoguoimmit giela nannemis ja ovdánahttimis. Dát mearkkaša ahte šaddá dego guovttejuohku, mas stáhtas lea ovddasvástádus almmolaš hálddahussii. Dát fas mearkkaša ekonomalaš ja hálddahuslaš ovddasvástádusa suohkaniidda, fylkkasuohkaniidda ja almmolaš ásausaide addit sámi álbmogii bálvalusaid sámegillii. Sámedikkis lea ovddasvástádus sámegiela ovddideames, ja oaidná dárbbu ovttasbargui ja resurssaide bargat dan nala ahte giella ovdána buot dásiin servodagas. Jus galgá rievdatit, de ferte álggos lánveggotti ásaht mas lea mandáhtta čielggadit ja buktit evttohusa lága rievdadeapmái, ja moht rievdatit válddi ja ovddasvástádusa giellaássiin.

Sámi terminologija

Sámediggeráđđi almmuhii julevsámi – dáru / dáru – julevsámi digitála sátnegirji julevsámi giellakonferánsas Johkamohkis. Neahttasátnegirji, mii lea gávdnamis giellatekno. uit.no ruovttusiiddus lea gaskabodosaš veršuvdna masa giellageavaheaddjit sáhttet buktit cealkámušaid ja lasáhusaid. Go ovtta áiggi lea geahčadan ja sihkkarastan kvalitehta, de lea jurdda ráhkadit dan digitála hámis man lea vuogas geavahit. Jurdda lea maid olggosaddit dan girjehámis. Sátnegirji lea dehálaš giellaresursa mii álkida giellageavaheddjiid árgabeaivvi.

Sámedikki tearbmabargu ja tearbmalisttuid dárkkisteapmi lea ávkin buot sámegiela olbmuid, vai buorebut sáhttet geavahit sámegiela iešguđet arenain, sihke čállimii ja hupmamii. Tearbmabargu ja tearbmalisttut leat dárbbášlaččat iešguđetge fágain, vai sámegillii sáhtta leat oahpahus ja ságastallan ja čállin. Dulkkaid ja jorgaleddjiid bargui lea tearbmabargu áibbas vealtameahtun, go lea álo dárbu ođđa tearpmaide sin barggus. Sámi mediai lea maid vealtameahtun dađistaga oažžut ođđa tearpmaid, vai sin bargu galgá

sáhttit doaimmahuvvot sámegillii. Fágagirječállit ja eará čállit maiddá dárbbášit oažžut sámegillii fágatearpmmaid iežaset čállimii. Tearbmabargu lea maid iešalddis ávkkálaš dainna lágiin ahte sámegiella ovdána ja seailu, go ráhkaduvvojit ođđa tearpmaid. Dat addá vejolašvuoda geavahit sámegiela viidábut ja giella boahhtá maid oidnosii eanet arenain servodagas. Sámedikki tearbmabargu ja tearbmalisttuid dárkkisteapmi addá maid suohkaniidda ja fylkkasuohkaniidda vejolašvuoda fállat buoret bálvalusa olbmuid sámegillii. Sámedikki beaivválaš giellabargui geavahuvvojit maiddá sosiála mediat. Soames ovdamearkan leat dát ságastallanjoavkkut mat leat Facebook:s, gos ságastallo sihke terminologija ja báikenammaid birra. Ártegis ságot, Mijá bágo ja Numhtie naemhtie soptsestibie. Dát čájeha ahte sámegiela adnojit aktiivvalaččat ja leat oidnosis almmolašvuodas ja ođđa arenain. Sámedikki terminologijabargu lea dainna lágiin dehálaš oassin maiddá dan giellaovddidanbarggus, mii digaštallo sosiála mediai.

Tearbma- ja báikenammajuogus lea guorahallan ja dárkkistan stuorit loddenamahuslisttu sihke lulli,- julev – ja davvisámegillii. Dasa lassin leat maid guorahallan ja dárkkistan ovdalaš davvisámegiela eanadoallotearpmmaid, muhtun julevsámetearpmmaid, ja maid lullisámi tearbmalisttuid main leat servodatfága- ja geografijatearpmat ja riikkaid namat.

Go Sámi giellalánveggoddi heahtihuvvui loahpageahčen 2011 de ii leat 2012:s leamaš sierra dohkkehanorgána sámegiela tearpmaide. Vurdojuvvo ahte davvirikkalaš ovttasbargu Sámi Giellagáldu mii álggahuvvo 01.01.2013, váikkuha dasa ahte tearbmabargu ovdána dás ovddosguvlui.

Jorgaluvvon teavsttat dahket oalle stuora oasi dan teakstamearis mii beaivválaččat buvttaduvvo. Dat gokčat sámegiela olbmuid dárbbu oažžut dieđuid iežaset gillii. Seammás jorgaluvvon teavsttat maiddá leat mángii áidna čállosat mat ovdanbuktet dihto áššesurggiid sisdoalu sámegillii ja leat ná deađalaš oassi

sámegiela ovddidanbarggus. Sámedikki jorgaluvvon áššeteavsttat dahket stuora oasi servodaga sámegiela áššeteavsttain. Dát teavsttat leat maiddá mielde cieggadeamen áššemeannudangiela. Sámedikki buvttadan sámegiela teavsttat adnojuvvojit diehtogáldun sámi mediain ja leat maiddá dan láhkai mielde váikkuheamen almmolaš giellageavaheami. Sámediggi jorgala beaivválaččat teavsttaid sihke julev-, lulli- ja davvisámegiellii.

Sámi báikenamat

Miehtá sámi leat báikenamat ožžon dohkkehuvvot sámegiela nama virggálaččat 2012:s. Dát mearkkaša ahte báikenamat leat mannan báikenamaid dohkkehanáššemeannudeami čađa. Dákkár dohkkeheami oktavuodas leat Sámedikki báikenammakonsuleanttat buktán rávvagiid báikenamaid čállinvuohká, ja soames háve buktán cealkámušaid nammaválljemii, go oaidnit ahte ođđa namat evttohuvvojit báikkiide main ovdalaččas leat sámegiela namat, muhto mat eai lean registrerejuvvon virggálaččat ovdal. Sámedikki davvi-, julev- ja lullisámegielaid báikenammakonsuleanttat buktet maid rávvagiid earret eará ođđa suodjalanguovlluide, suodjemehciide, ođđa šalddiide, tuneallaide ja ođđa luottaide jna. miehtá Sámi. Dát čájeha ahte dáža servodat oaidná mávssolašvuoda das ahte namat ođđa áđaide registrerejuvvojit maiddá sámegiellii seammás go dárogillii guovlluin gos dat lea lunddolaš, ja mat leat sámi guovllut gos sámiet orrot, ja nu bohtet eanet oidnosii. Sámegiel báikenamat bohtet maid eanet oidnosii go eanet ja eanet lea Stáhta geaidnodoaimmahat álgán šiltet báikkiid miehtá sámi. Dát lea mielde seailluheame sámi báikenamaid ja dákká bokte maid lassána sámegiela namaid geavaheapmi. Sámedikki mielas lea maid hui váidalahtti go media bokte oaidnit ahte muhtin báikkiin billistit báikenammašilhtaid luoddaguoras, čájehan dihtii iežaset vuostehágu sámi báikenamaide, sámi guovlluin.

Sámedikki mielas lea maid mávssolaš oassálastit čoahkkimiin main báikenammaáššit leat guovddázis, vai beassat čilget ja čalmmustahttit hástalusaid mat leat báikenammaáššiiguin. Danin lea Sámediggi oassálastán oktasaš jahkásaš oktasaščoahkkimii Stáhta kártadoaimmahagain ja eará báikenammakonsuleanttaiguin Norggas, ja maiddá UNGEGN konferánsas Københámmánis gos digaštallojuvvo báikenammaáššit miehtá Davviriikkaid. Dákkár čoahkkimiin digaštallat maid movt buoremusat sáhtta čoavdit váttisvuodaid báikenammabargguiguin iešguđet guovlluin, maiddá movt njuovžilepmosit sáhtta čoavdit bárttiid ja dan bokte ovdána sihke kvalitehta ja kvantitehta báikenamaid geavaheamis servodagas.

Muhtin sámi giellaguovddázat besse ge 2012:s ovdanbuktit iežaset báikenammaprošeavttaid maiguin leat bargan, ja maid Sámediggi lea ruđalaččat dorjon. Dát čalmmustahtta báikenammaáššiid bargiid, sihke Norgga giellaráđi bargiid, ja kártadoaimmahaga bargiid, ahte makkár prošeavttat leat čađahuvvon, movt sii leat lihkestuvvún prošeavttaiguin ja makkár hástalusat ja rahčamušat leat go čohkke ja galgá registreret sámi báikenamaid.

Čujuhus- ja matrikkelláhka lea nu ráddjejuvvon ahte ovtta čujuhusas dahje geainnus sáhtta dušše okta namma leat registrerejuvvon, ja dat mielddisbukta ahte eai šat sáhte dohkkehuvvot parallealla báikenamat čujuhussan. Dát mielddisbukta ahte ollu suohkanat bohtet válljet dušše dárogiel nama, go mii diehtit ahte majoritehta giella vuoitá eanaš suohkaniin, ja dat lea ollu suohkaniin dárogiealla. Sámediggi lea lokten dán váttisvuoda Birasgáhttentdepartementii, muhto sii eai sáhte dán lága rievdadit ovdal go lea leamaš gulaskuddamis lánkaásahusa ođasteami oktavuodas. Sámediggi áigu ain bargat ángirrit dáinna áššiin, go midjiide lea dehálaš ahte sámi báikenamat eai jávkka, namat mat leat dohkkehuvvon Stáhta kártadoaimmahaga registaris. Báikenammaláhka ja Čujuhus- ja matrikkelláhka leaba ge dán áššis vuostálaga.

Kultuvra

Sámedikki váldomihttomeari sámi kultuvrrain lea oažžut ealli ja mánggabealat sámi dáidda- ja kultureallima. Ceavzilis ja aktiivvalaš sámi deaivvadanbáikkid, kulturásahusat ja museat dagahit ealli báikegottiid gos olbmui lea miella orrut. Mii oaidnit man dehálaččat mánggabealat sámi dáiddalaš ja kultuvrralaš dáhpáhusat, falástallandoaimmat, mánáid- ja nuoraid kulturdoaimmat ja buorre girjerájusfálaldagat leat. Okta dain deháleamos váikkuhangaskaomiin min kulturpolitihka mihttomeriid joksamis, leat ekonomalaš váikkuhangaskaoamit. Mii addit doarjaga sámi museaide, kulturorganisašuvnnaide, girjebussiide, govvasárggusráidduide, girjjálašvuhtii, musihkkii, mánáide ja nuoraide ja sámi dáiddáriidda. Mii maid ovttasbargat ollu aktevrraiguin nugo sámi organisašuvnnaiguin, ásahusaiguin, guovddáš, regionála ja báikkálaš eiseválddiiguin, ja ovttaskas olbmuiiguin.

Sámi kulturviesut ja kulturgaskkustanáhusat

Sámediggi addá njuolggodoarjaga Sámedikki bušeahta bokte sámi kulturviesuide ja sámi kulturgaskkustanáhusaide, sámi festiválaide, sámi falástallanorganisašuvnnaide, sámi teáhteriidda, sámi publikašuvnnaide, girjebussiide ja sámi museaide. Doarjja addojuvvo bušeahta lagat eavttuid mielde. Vuodđun ealli ja mánggabealat sámi dáidda – ja kultureallimii leat ovttaskas kulturbargit ja sámi kulturásahusat ja – organisašuvnna.

Sámediggi lágida jámmat oktavuodačoahkkimiid kulturásahusaiguin ja – organisašuvnnaiguin mat ožžot doarjaga Sámedikki bušeahta bokte. Čoahkkimiin gulahallat nubbi nuppi doaimmaid birra ja fágalaččat ságastallat, ja maid fáddán lávejit leat bušeahta ja diehtojuohkin ja ságastallan áigejuovdilis áššiid birra.

Sámediggi doarju Kulturdepartemeantta oainnu ásahit viessoláigoruhtadeami ođđa sámi kulturviesuide. Prosedyrii lea vuodđun stáhta viessoláigoortnet. Das govahallo cehkiid mielde prosedyra, mas ovddasvástádus evttohusaid, mearrádusaid ja bušeahta gullelaš váikkuhusaid dáfus juohkása gaskal Sámedikki ja Kulturdepartemeantta, ođđa viessoláigoruhtaduvvon sámi kulturviesuid ásahemiid oktavuodas. Sámediggi nammada áirasiid sámi kulturviesuid stivrraide ja kulturgaskkustanáhusaide.

Čuovvoleapmi Sámediggeráđi dieđáhusas sámi ásahusovddideami birra

Sámedikki áigumuš ásahusaide mat ožžot eanas iežaset sisabođuin Sámedikkis, lea ahte sis lea organisašuvdna- ja stivrenmálla mii lea heivehuvvon sámediggeráđi ásahusdieđáhussii. Sámediggi lea 2012:s joatkán čuovvolit sámediggeráđi dieđáhusa sámi ásahusaid birra. Das boahťa ovdán ahte ásahusat fertejit čađahit organiserenproseassa mii buktá organisašuvnamálla mii lea heivehuvvon dan almmolaš rollii mii sis lea go ožžot njuolggodoarjaga Sámedikkis, ja ahte dát dáblaččat galget leat organiserejuvvon vuodđudussan. Earenoamáš ákkaiguin sáhttet sii vejolaččat organiserejuvvot oasussearvin.

Dán barggu stáhtus lea čuovvovaččat:

Duoddara Ráfe vuodđudus

Duoddara Ráfe vuodđudus lea 2012:s čađahan rievdadusaid vuodđudusa mearrádusain. Mearrádusaid lea Vuorbádan- ja vuodđudusbearráigeahčču dohkkehan ja dat leat Sámedikki stivranammadanválddi gáibádusaid mielde. 2012- 2016 áigodahkii lea Sámediggi nammadan Sven- Roald Nystø stivrajođiheaddjijn ja Heidi Persdatter Greiner Håker stivralahttun Duoddara Ráfe/Bihtánsáme guovddázii.

Trond Schølberg Gamnes lea nammaduvvon várrelahttun Sven- Roald Nystøi ja Heidi Persdatter Greiner Håkerii fas Elfrid Boine.

Mearrasámi gelbbolašvuodaguovddáš

Mearrasámi gelbbolašvuodaguovddáš Billávuonas lea bargan heiveheame mearrádusaid maŋŋel go sámediggi lea váldán oktavuoda, vai dat heivejit Sámedikki stivranammadanválddi gáibádusaide. Sii leat dieđihan Sámediggái ahte sii leat čađahan mearrádusrievdadusaid, nu ahte Sámediggi sáhtá nammadit ovttá stivramiellahttu.

Sámi Dáiddaguovddás/Samisk senter for samtidskunst

Guovddáš lea 2012.s bargan ođđa organisašuvdna- ja stivrenmálliin mii lea heivehuvvon Sámedikki áigumuššii ja gávdno evttohus ahte miellahttoorganisašuvdna rievdaduvvo vuodđudussan, Sámediggi boahdá bovdejuvvot oassálastit dasa.

Várdobáiki

Oasusserviidd ođđasis organiserema proseassa geažil leat čađahuvvon čoahkkimat gaskal sámedikki ja Várdobáikki. 2010 ođđasisorganiserema raportta vuodul, dagai Várdobáikki stivra mearrádusa bovdet Sámedikki ja Romssa ja Nordlándda fylkkagielladaid ásahtit Várdobáikki vuodđudusa. Sámediggi lea leamaš posiitiiva dasa, fylkkagielladat leat prinsihpalaš ákkaid geažil čájehan ahte galgá gulul dan váldit.

Várdobáikki stivra ii leat, vuodđudusa ásaheami maŋŋel joatkán organisašuvdna- ja stivrenmálla bargguin. Leat guokte vejolaš organisašuvdnamálla, vuodđudus dahje oasussearvi. Sii leat oaidnán ahte oasussearvi sáhtá leat buorre heivvolaš čoavddus. Dan vuodul lea Sámediggi bovdejuvvon oassálastit ásahtit oasussearvi, Várdobáiki OS. Fitnodaga ulbmil lea viidáset

fiervredit dán guovllu sámegiela, kultuvrra ja servodateallima. Erenoamáš bargu lea realiseret kulturviessoplánaid Várdobáikái. Sámediggi lea posiitiiva dasa. Sullasaš bovdehus lea sáddejuvvon Nordlándda ja Romssa fylkkasuohkaniidda.

Sámediggi lea vuostáiváldán Várdobáikki kulturviesu huksenplánaid. Plána árvvoštallojuvvon stáhtalaš ruhtadanprosedeyraid guovdu mat gustojit ođđa sámi kulturviesuide.

Åarjelsaemien Teatere

Åarjelsaemien Teatere lea mearridan ođđa stivren- ja organisašuvdnamálla mii váldá vuhtii sámediggeráđi dieđáhusa sámi ásaheavvodeami birra. Searvi bovdii Sámedikki, Rana suohkana, Nordlándda, Davvi- ja Lulli Trøndelága ja Hedemárkku fylkkagielladaid ásahtit oasussearvi. Sámediggi, Nordlándda fylkkagiella ja Rana suohkan leat leamaš posiitiivvalaččat dasa ja leat ovttas ásahtit oasussearvi, Åarjelsaemien Teatere AS, mas oasuskapitála lea 100 000 ruvno. Sámediggi osttii 55 % ossosiin, Nordlándda fylkkagiella 30 % ja Rana suohkan 15 %.

Oasussearvi mihttomearri lea ahte teáhter galgá bargat ovddideame ja ovddidit lullisámi lávdedáidaga. Dán barggus galgá lullisámegiella ja kultuvrra leat guovddážiis. Teáhter galgá joatkit ovttasbarggu ruoŋabeale lullisámi guovlluin ja leat teáhter lullisámi guvlui Norggas. Sámediggi lea ožžon ovttá stivrasaji. Fitnodat lea válljen Sámedikki Inga- Lill Sundseta stivrajođiheaddjin, su várrelahttu lea Per Fjellstrøm. Earát stivrras leat Eirin Edvardsen, Nordlándda fylkkagiella ja Jarl Stian Johansson, Rana suohkan.

Oslo sámi viessu

Sámi viesu searvi lea 2012:s bovdin Sámedikki, Oslo suohkana ja Akershusa fylkkagiella leat Sámi viesu vuodđudusa ásaheaddjin. Sámediggi

lei positiiva dasa, Oslo suohkan ja Akershusa fylkkagiielda leat prinsihpalaš ákkaiguin dadjat ahte eai vuolgge fárrui.

Leat leamaš mánga čoahkkima gaskal Sámedikki ja searvvi, mas fáddán lea leamaš organisašuvdna- ja stivrenmálla ja deaivvadanbáiki oaivegávppoga sámi álbmogii. Searvi lea, manjel go fárrejedje olggos iežaset lanjain Akersgatas, bargan gávdnat dohkálaš lanjaid iežaset doaimmaide, ja sii leat 2012:s fárren ođđa lanjaide mat lea gáhtadásis Trondheimsveienis. Sámediggi lea mearridan váldit ovddasvástádusa dasa ahte sii dáhkádusa addet KLP Eiendomii latnjáláiggu ovddas.

Sámediggi oassálasttii ođđa Sámi viesu rahpamis Oslos ja dovddahii iežas dearvuodasártnis ahte lea leamaš mihttomearri ásahit bistevas gaskkustanguovddáža Oslo sámiide, gos lea vel eambbo munni vuoruhit dáidaga, kultuvrra, gelbbolašvuoda, ja árbevieruid. Dan dihte go Oslo suohkan ja Akershusa fylkkagiielda eaba vuolgán vuodđudusa ásaheaddjin ja eaba vuolgán fárrui oasusearvvi eaiggátbeallái, lea Oslo Sámi viesu searvvi stivra bargan viidásat ođđasis organiserenproseassain. Sii leat mearridan ásahit oasusearvvi, ja Sámediggái lea bohtán bovdehus searvat eaiggátbeallái. Sámediggeráđdi lea leamaš positiiva dasa ja čujuha dasa ahte iešguđetge guovlluid erenoamáš dilálašvuodaid geažil sáhtá leat lunddolaš válljet eará organisašuvdnamálliid go vuodđudusa, nugo ovdamearkka dihte oasusearvvi, gč. sámediggeráđi ásahusdieđáhusa.

Huksenprošeavttat

Statsbygg lea, Kulturdepartemeantta bargogohčusreivviid vuodul, ráhkadan huskenprográmma, čađahan viessosadjeanalysaid ja ožžon dahkkot ovdaprošeavtta ođđa Saemien Sijte vistái. Ovdaprošeakta čájeha gelddolaš ja čalbmáičuohcci ođđa vistti. Visttis lea arkitektuvra mii sáhtá dan ieš alddis juo dagahit dakkárin

mii geasuha olbmuid. Prošeakta lea bisson addojuvvon areálarámmaid siskkobealde ja energijamearri lea ollu geahpeduvvon. Visttis galget leat kontuvralanjat Saemien Sijteii, Sámediggái, Boazodoalohálddahussii ja Snoasa suohkanii.

Prošeavttas leat čuovvovaš servodatmihttomearit:

- Saemien Sijte musea ja kulturguovddáš galget dokumenteret, suodjalit, ovddidit ja ovdánahttit lullisámi identitehta, giela ja kultuvrra.
- Guovddáš sáhtá šaddat arenan ja deaivvadanbáikin ja doaibmat sámi dutkan- ja gaskkustanáshussan.
- Guovddáža doaibma sáhtá leat mielde addimis iešguđet lágan ulbmiljoavkkuide eambbo máhtu ja ipmárdusa lullisámi kultuvrra ja leahkima birra.

Sámediggi lea dohkkehan areálaid ja viessoláigogoluid ja áigu láigohit daid areálaid maid Saemien Sijte vuodđudus galgá hálddašit. Buot eará láigoheaddjit leat dohkkehan areálaid ja viessoláigogoluid, earret Eanadoallo- ja biebmodepartemeanta, areálaid mat galget Boazodoalohálddahussii. Sámedikki dohkkeheapmi eaktuda ahte Sámediggi sáhtá iežas bušeahta bokte oažžut gokčojuvvot buot viessoláigogoluid ja manjit áiggis maid láigohattiid lassánemiid. Sámediggi lea deattuhan earret eará ahte visti bohtá leat arkitektonalaš mihtilmasvuolta ja eahpitkeahhtá sáhtá leat geasuheadji dán guovllus. Dat addá buori vejolašvuoda deattuhit, čájehit ja čalmmustahttit lullisámi kultuvrra gelbbolaš lági mielde, mii sihke obbalaččat nanne Snoasa ja dán guovllu.

Sámediggi registrere Eanadoallo- ja biebmodepartemeantta oainnu das ahte ii dohkket areálaid ja viessoláigogoluid ja fuolastuvvá dainna mot prošeakta ovdána.

Beaivváš – ođđa teáhtervisti

Sámi teáhterat leat dehálaš arenat kulturvásáhussii ja kulturgaskusteamái, ja sámegiela geavaheapmái ja čalmmustahttimii. Beaivváš Sámi Našunálateáhter lea guhká bargan oažžut sierra teáhtervisti Guovdageidnui. Teáhtera stivra lea mearridan ahte Statsbygg váldá badjelasas ovddasvástádusa teáhtervisti ceggemii. Sámediggi attii Statsbyggii bargun doaimmahit ođđa teáhtervisti plánema dainna ulbmiliin ahte teáhter galgá leat mielde ođasteame, bisuheame ja gaskusteame sámi árbevieruid, gelbbolašvuoda, historjjá, kultuvrra ja dáidaga, čađat gaskka gulahallamis sámi servodagain. Teáhter galgá leat olámmuttos, rabas ja čáhkkiil ja das galgá leat gulahallan servodagain mii dan birra lea, ja dat galgá heivehanmuniin ja ealas vugiin čalmmustahttit sámi lávdedáidaga mánggabealatvuoda.

Statsbygg lea ráhkadan huksenprográmmaevttohusa.

Kulturdepartemeanta lea dál árvoštallame huksenprográmma viessoláigoruhtadeami prosedyra mielde sámi kulturviesuid váste. Prošeakta meannuduvvo dábálaš prošeaktan ja meannuduvvo leat oassin stáhtabušeahas.

Sámedikki áigumuš lea ahte galgá leat Statsbygg ovddasvástádus joatkit bargguin dásáži go ođđa visti gárvána ja manjel maid jođihit ođđa vistti. Dat lea dan duohken ahte Sámediggi ja Kulturdepartemeanta soabadeaba das ahte prošeakta lea oassin ja ruhtaduvvo sámi ođđa kulturviesuid viessoláigoruhtadanortnega badjel.

Sámediggi lea ovttas Beaivváš Sámi Našunálateáhteriin bidjan čuovvovaš servodatmihttomerriid teáhtervistái:

- Našunála sámi teáhtervisti galgá addit sámi servodahkii arena sámi lávdedáidaga vásiheapmái, čalmmustahttimii ja gaskusteamái. Teáhtervisti gos sámegiella geavahuvvo dáiddagiellan lokte sámegiela stáhtusa ja nanne sámi identitehta.

- Teáhter galgá leat rabas, čáhkkiil ja gulahallat servodagain mii dan birra lea ja sámi guovlluiguin ránnáriikkain. Teáhter boahdá oažžut riikkaidgaskasaš mearkkašumi álgoálbmotoktavuođas.
- Teáhtervisti galgá leat vuoibmeguovddáš ja čoahkkananbáiki iešguđet lágan sámi ja eará dáiddalaš ja teáhterfágalaš fágajoavkkuide.

Nuortasámi musea

Sámediggi ja Deanu ja Várjjat Museasiida leat soabadan ahte barggut ja prošeavttat mat 31.12.2012 rájes leat biddjon Nuortasámi museai galget sirdot Deanu Tana ja Várjjat Museasiida vuođđudussii. Badjelasas váldin doaimmagoahtá 1.1.2013 rájes. Seamma dáhtonis loahpahuvo gaskaboddosaštivrra doaimma.

Deanu ja Várjjat Museasiida/Tana og Varanger Museumssiida vuođđudus

Vuođđudeaddjit leat Unjárgga giella/Nesseby suohkan, Deanu giella/Tana kommune, Máttá Várjjat giella/ Sør- Varanger kommune ja Sámediggi/Sametinget. Deanu ja Várjjat Museasiida /Tana og Varanger Museumssiida lea organiserejuvnon vuođđudussan, ja galgá doaimmat museaásahusaide gávpevuodđudussan nu go vuolábealde namuhuvvo.

Deanu ja Várjjat Museasiida leat 1.1.2010 rájes doaimman oktasaš musean čuovvovaš museaásahusaide:

- Várjjat Sámi Musea
- Deanu Musea
- Saviomusea
- Ä`vv – Saa `mi mu `zei / Nuortalaččaid musea (Nuortasámi musea)

Lea dollon čoahkkin gaskal iešguđet oasálaččaid, Kulturdepartemeantta, FAD, Sámedikki, Statsbyggga, Deanu- ja Várjjat Museasiida ja Nuortasámi musea huksenprošeavtta oktavuođas mas prošeavtta stáhtus digaštallovuvui.

Huksenprošeavtta gárváneapmi lea maŋŋonan. Musea bealis leat biddjojuvvon bajás spiehkasteamit ja váilevašvuodát. Statsbygg lea ožžon bargun geahččat daid ja buktit ruovttoluotta dieđu earret eará Sámediggái.

Dat mii guoská eaiggátvuhtii, de lea Statsbygg ovdanbuktán guokte molssaevttolaš viessoláigošiehtadusmodealla. Prinsihpalaš erohus gaskal dan guovtti molssaevttu lea ahte molssaeaktu 1 (vistit viessoláigoortnega vuolde) bidjá olles huksensupmi viessoláiggu meroštallamii vuođđun, molssaeaktu 2 (operamodealla) fas biddjo olles huksensupmi 0 ruvdnui. Sámediggi ja Deanu- ja Várjjat Museasiida leat dovddahan ahte háliidit molssaevttu 2. Statsbygg bargá čielggadit dán dilálašvuoda.

Ollislaš huksenbušehtas lea 4 mill. biddjon čájáhusbargui. Álbmotmusea bealis leat biddjon garra dálkkádatgáibádusat. Dálkkádatrusttet ja dohkálaš láseskábet fertejit gárvásat, ja millosepmosit geahččalandoaimmás leamaš muhtun áiggi ovdal dávvirat sáhttet biddjot sisa. Statsbygg galgá guorahallat gáibádusaid maid Norgga Álbmotmusea lea bidjan.

Sámediggi lea čađahan čoahkkima Deanu- ja Várjjat Museasiiddain, gos digaštalle čájáhusplánaid. Oasálaččat sohpe ahte plánaid ferte ođastit dan geažil go huksenproseassa lea maŋŋonan. Lea árvvoštallon ahte 2013 juovlamánu rádjái galgá plánejuvvon čájáhus leat rahppojuvvon. Bargojuvvo ođđa stáhtusiin ja viidáset doaimmaplána vuođuin mii galgá mielddisbuktit ahte huksenprošeakta gárvvistuvvo.

Sámi dáiddamusea

Sámediggi bivddii Statsbyggga 2009:s čađahit programmerenbarggu Sámi dáiddamusea vástet. Dat galggai dáhpuhuvvat lagas ovttasbarggus Sámi Vuorkádávviiguin mii eaiggáda rusttega.

Statsbygg lea čađahan barggu ja lea sádden Sámi dáiddamusea prošeavtta huksenprográmma. Huksenprográmma sisdoallu lea earret eará dilleanalyisa ja programmameroštallan. Sámi dáiddamusea plánejuvvo ásahuvvot Sámi Vuorkádávviirid dálá vistehivvodahkii, ja galgá vel ođđa stuorádus dasa gitta. Čielggadanbargu dálá rusttega eaiggátvuoda, hálddašeami, doaimma ja divodeami birra ii leat vel loahpahuvvon. Statsbygg lea dattege leamaš posiitiiva dasa ahte ollislaš rusttet sáhtta gullat Statsbyggga vuollái maŋjel go ođđavisti gárvána ja dálá vistti divoduvvo/ođastuvvo. De lea dan duohken ahte vistehivvodaga eaiggádat, leat mielas sirdit dálá vistehivvodaga Statsbyggii.

Sámi vuorkádávviirid eaiggádat, eaiggátstivrra bokte, leat Sámediggái dieđihan ahte sii eai hálit vistemássa eaiggátovddasvástádusa addit Statsbyggii. Illá lea vejolaš realiseret dáiddamusea nu ahte dat laktašuvvo Sámi Vuorkádávviiridda vistemássi, jus eaiggádat fal eai mieđa dasa. Sámedikkis eai gávdno eará ruhtadanmodeallat realiseret dáiddamusea, go viessoláigoruhtadanortnet ođđa sámi kulturviesuide. Prošeavtta ovddideapmi lea bisánan. Sámediggi áigo árvvoštallat berre go dáiddamusea realiseren dáhpuhuvvat beroškeahhtá das leat go čadnon Sámi vuorkádávviirid viessomássi.

Sámi museadoaimma

Dat guhtha oktiibiddjojuvvon sámi musea mat leat Sámedikki hálddašeami vuolde doaimmahit iežaset museadoaimmaid museafágalaš prinsihpaid-, našunála mihttomerriid- ja sámedikki njuolggadusaid mielde. Sámi museadoaimma lea dehálaš stoalpu sámi servodagas, mas museain lea stuora rolla sámi demokratiijadoaimmamis, vaikko stáhta bealis eai leat nu buorit rámmaevttut. Sámi museat ieža ja Sámediggi háliidit vel eambo ovddidit sámi museaid, muhto leat hástalusat resurssaid dáfus. Belohakii lea sáhka musealanjaid viiddideamis ja ođđa huksemiin, ja museafágalaš ovdáneamis.

Sámediggi lea doallan čoahkkima Porsáŋggu suohkaniin Rávttošnjárgga luondduviessu ja musea viiddideami birra. Porsáŋggu suohkan, Porsáŋggu musea (lea oassi RiddoDuottarMuseat vuođđudusas) eaiggát, lea mearridan ahte Porsáŋggu musea galgá biddjot Rávttošnjárgga luondduvissui ja museai. Viiddideapmái gullet maiddái kantuvrrat, magariinnat ja čájáhusareálat. Sámedikkis dattege ii leat ruhta huksenulbmiliidda, ja dán oktavuodas ferte ohcat eará vejolašvuođaid.

2012:s oaččui Sámediggi ráhkaduvvot Bååstede – sámi kulturárbbi ruovttoluotta máhcaheami čielggadeami. Čielggadeamis evttohuvvui šiehtadus ahte sámi dávvirat galget máhcahuvvot ruovttoluotta sámi museaide, Norgga Álbmotmuseas ja Kulturhistorjjálaš museas. Norgga Álbmotmusea direktivra Olav Aaraas, Kulturhistorjjálaš musea ossodatdirektivra Øivind Fuglerud ja Sámediggepresideanta vuolláičáalle šiehtadusa 20.6.2012:s. Seammás oaččui RiddoDuottarMuseat ruovttoluotta vuostáfoarpma mii symbolalaččat galgá čájehit ahte ruovttoluotta máhcahanproseassa lea jođus. Čielggadeamis čujuhuvvo ahte lea stáhtalaš eiseválddiid ovddasvástádus, geatnegasvuođaid vuođul mat sis riikkaidgaskasaš konvenšuvnaiguin leat álgoálbmogiidda, ruhtadit ruovttoluottamáhcahan proševtta. Sámediggi lea 2012 skábmamánuš bivdán Kulturdepartemeantta ruhtadit proševtta, mii galgá bistit jagiid 2013 – 2016. Kulturdepartemeanta čujuhii dasa ahte sis eai leat ruđat dakkár ulbmiliidda, ja bivddii Sámedikki ohcat proševttadoarjaga Norgga kulturráđis. Sámediggi lea dán vuođul ohcan Norgga kulturráđis ruhtadeami proševtta vuosttaš jahkái, ja de báhcá vel čoavdit ruhtadeami 2014 – 2016 jagiid ovddas.

Bååstede – raporta lea hábmejuvvon Sámedikki Mihtto- ja dárboanalyssa (2011) vuođul. Dat guokte dokumeantta leat vuođđun ráhkadit ođđa museapolitiikhkalaš čielggadeami ráhkadeapmái mii galgá ovdanbuktojuvvon 2013:s. Das bohtet earret eará ovdán fágalaš hástalusat.

Sámi Vuorkádávviid eaiggátvuođđudus lea cealkán eret doaibmašiehtadusa RiddoDuottarMuseat doaibmanvuođđudusain 1.1.2014 rájes. Sámediggi lea bargame gávdnat čovdosa ovttas eaiggádiiguin vai RiddoDuottarMuseat sáhttet joatkit museadoaimmain.

Sámediggi oassálasttii EUNAMUS`a konferánsas “Museum Politics in Europe” Oslos, mas sii muitaledje sámi museapolitiikka ja dan gullevaš boahteáiggi hástalusaid birra. Sámediggi oassálasttii maiddái Norgga museasearvvi jahkečoahkkimis ja museasemináras. Seamma báikkis lei Sámi museasearvvis seminára sámi kulturmuittosuodjaleami birra, gos Sámedikkis lei sátnevuorru.

Festiválat

Sámi festiválat čalmmustahttet, gaskkustit ja ovdánahttet sámi- ja álgoálbmotdáidaga ja kultuvrra. Leat jahkásaš doalut mat geasuhit gehččiid, artisttaid, dáiddáriid ja kulturbargiid miehtá Sámis ja eará álgoálbmotservodagain. Sámedikkis lea jámmat čoahkkimat festiválaid ovddasvástideddjiiguin gulahallan dihte nubbi nuppi birra ja áigeguovdilis áššiid birra ságastallama dihte.

Sámi festiválat leat doallan seminára 2012:s, gos ságastalle festiválaid servodatrolla ja servodatovddasvástádusa, oktasaš hástalusaid ja ovttasbargovejolašvuođaid birra. Sámediggi álggahii seminára dainna mot Sámediggi ja mot sámi festiválat sáhttet buoridit ovttasbarggu, makkár rolla Sámedikkis lea sámi festiválaid ektui, ja makkár rolla sámi festiválain lea boahteáiggi sámi servodagas.

Sámediggi mearridii 2013 bušehtas, oassin das ahte ovddidit Márkomeanu, lasihit doarjaga festiválii. Sámediggi oaidná dehálažžan ahte lea joatkevašvuohta barggu ektui maid festivála doaimmaha, ja háliida veahkin čoavdit dan hástalusa ahte oažžut sadjai buvttadeaddjivirggi.

Sámediggedieđáhusa oktavuodas sámi kultuvrra birra, lea Sámediggi lágidan golbma gulahallančoahkkima sámi festiválain oažžun dihte bargojurdagiid dasa. Čoahkkimat dollojuvvojedje Riddu Riđđu- festiválas, Hellemo-cupas Julevsáme vahkko oktavuodas ja Márkomeannu- festiválas.

Julevsáme vahkko/Lulesamisk uke leat doalut mat bistet vahkku Hellemo-cupas oktavuodas juohke jagi. Buot doalut leat alkohola haga doalut ja dat čalmmustahttet giela, kultuvrra ja falástallanmovtta. Prošeavtta mihttomearri lea viidáset fievrredit julevsámegiela, kultuvrra ja árbevieruid. Dan vahkkus dollojuvvojit iešguđet lágan kursat (omd darfegoađekursa, duopmáarkursa, giellakursa mánáide ja nuoraide, bieb mokursa, duodjekursa ja bargobájit). Dasa lassan lágiduvvo mánáide spábbačiekčanskuvla, mitalusbottut ja árbevirolaš Hellemo-cup. Čájehuvvo ahte julevsámi vahkku doalut leat ceavzilat ja leat doalut mat ovdánit, mat 2012:s lágiduvvojedje goalmmát geardde, ja dan geažil leat 2013:s beassan Sámedikki bušehta njuolggodoarjaga vuollái.

Sámedikkis lea leamaš čoahkkinn Plassjes Raasten Rastah – lullisámi kulturfestivála stivrrain. Raasten Rastah lea álggaheami rájes 2002:s sturron ja lea šaddan ásaiduvvon doallu dan guovllus. Festivála ruhtaduvvo olggobealde ruđaiguin mat bohtet suohkaniin, fylkkagielddain ja Sámedikkis. Festiválii ollugat servet iešguđet oasálaččat, ja dan dihte gáibiduvvo stuora ohcanhivvodat vai ožžot doarvái doarjaga lágidit festivála. Festivála ulbmiljoavku lea vuosttažettiin sámi álbmot, muhto festivála galgá maiddái leat gaskkustanarena earáide sámi kultuvrra ektui. Festiválas deattuhuvvojit erenoamážit doaimmat mánáide ja nuoraide.

2013 bušehtas lea festiválii juolluduvvon 80 000 ruvno njuolggodoarjaga vai festivála čađaheapmái oažžu organisatuvrralaš- ja ekonomalaš einnostahttuvuohta.

Sámediggi lea oassálastán lullisámi gažaldagaid ráđđeaddi lávdegotti čoahkkimis Plassjes. Čoahkkimis mitaluvvuin prošeavtta birra, Sámi Latnja – Troandin 2017, mii čalmmustahtta ávvudanjagi 2017. Bohte earret eará evttohusat ahte váldočalmmusteapmi ferte leat Troanddimis, ja lea lunddolaš ahte Troanddima suohkan ja fylkkagielda servet ávvudanbargui, go sámi organisašuvnnain ii leat nu ollu kapasitehta, ja ahte ávvudeami ovddasvástádus ferte gullat suohkanii dahje fylkkagildii. Viidáset váldui ovdan ahte Troanddima suohkan ja Sámediggi berreba dahkat ovttasbargošiehtadusa eará sullasaš šiehtadusminstariid mielde. Vejolaččat sáhtta dahkot čálalaš sierrašiehtadus ávvudeapmái mángga oasálaččain.

Čuovvoleapmin dán čoahkkimii válddii Troanddima suohkan álgaga viidát lágiduvvon seminárii oažžun dihte árvalusaid 2017 ávvudanjagi sisdollui. Seminára lágiduvvuin skábmamánus, ja doppe digaštallojuvvojedje iešguđet lágan vejolaš čovdosat organiseremii ja makkár sisdoallu ávvudanjagis berre leat.

Girjjálašvuohta

Davviriikkalaš ráđi girjjálašvuođa sámi guovllu árvvoštallanlávdegoddi lea evttohan ovtta sámi girječálli ja ovtta sámi buktosa 2013 girjjálašvuođabálkkašupmái. Nammaduvvon buvttus lea Sollaug Sárgona diktačoakkálmas *Savvon bálgáid luottastit*.

Sámi dáiddáršiehtadus

Sámediggi ja Sámi dáiddárráđđi sohpe 2004:s ovttasbargošiehtadusa mii mielddisbuktá ahte áššeosálaččat čađahit jahkásaš šiehtadallamiid sámi dáiddáršiehtadusa rámmii. 2012 čakčamánus áššeosálačča soabaiga ahte 2013 dáiddáršiehtadusa rámma galgá leat 6 520 000 ruvno. 2012 šiehtadusa ektui lea dat 200 000 ruvno lassáneapmi.

Šiehtadus siskkilda čuovvovaš doaimmaid:

- doaimmadoarjja sámi dáiddárorganisašuvnnaide ja Sámi dáiddárráđđái 2 150 000 ruvnno.
- stipeanda sámi dáiddáriidda 2 450 000 ruvnno
- fágalaš bagadallan 500 000 ruvnno
- dáiddafoanda 700 000 ruvnno
- sisaoastinortnet čáppagirjjálašvuhtii, luđiide ja musihkkii 300 000 ruvnno
- sisaoastinortnet sámi govvaáidagii ja dáiddaduodjái 370 000 ruvnno
- buhtadus čájáhusaid ovddas 50 000 ruvnno

Sámi dáiddárráđđi hálddaša daid ortnegiid maid šiehtadus siskkilda earret sámi govvaáidaga ja dáiddaduoji sisaoastinortnega maid RiddoDuottarMuseat hálddaša.

2012:s lei Sámediggi bivdán Norut Alta evalueret ovttasbargošiehtadusa mii lea gaskal Sámedikki ja Sámi dáiddárráđđi. Evaluerenraporta ovdanbuktojuvvui 2012 juovlamánus, ja čájehii ahte dáiddáršiehtadus lea leamaš hui dehálaš bidjan dihte muhtun fásta ekonomalaš rámmaid ja ortnegiid sámi dáidagii, ja lea addán dáiddáriidda ja sin organisašuvnnaide einnostahttivuođa man bokte lea leamaš vejolaš plánet guhkit áiggi vuoruhemiid. Evaluerenraporta lea dehálaš vuođđun Sámedikki boahtevaš kulturdieđáhusii, ja buorre vuođđun ođđa válđošiehtadusa ođđasit šiehtadeapmái mii doaimbagoahtá 2014 rájes.

Sámedikki vuosttaš dáiddárkonferánša dollui 2012:s Sámedikkis Kárášjogas. Konferánša ulbmil lei ráhkadit arena fágalaš vásáhusaid lonohallamii, sámi dáidaga ja kultuvrra vásiheapmái ja kulturpolitihkka digaštallamii. Konferánša lágiduvvui Sámedikki dálá kulturdieđáhusa barggu oktavuodas. Prográmma sisttisdoalai logaldallamiid ja dáiddalaš osiid dáiddašáŋŋera siskkobeaide nugo lávdedáidaga, luodji, musihka, visuála dáidaga ja filmma. Konferánša loahpahuuvui joavkobargguin ja evttohusaid ovdanbuktimiin boahtevaš kulturpolitihkkii. Evttohusat fievrreduvvojit viidáset kulturdieđáhusa bargui. Okta evttohus mii dávjá bođii ovdan lei váilevaš integreren sámi

dáidágis ja kultuvrras našunála kulturpolitihkkii ja jearru našunála sámi kulturpolitihkkii. Lei stuora beroštupmi konferánsii ja oassálastiid áŋgirvuohta čájeha ahte sámi dáiddáriin ja kulturbargiin lea stuora dárbu fágalaš arenaide. Konferánša lágiduvvui ovttas Sámi dáiddárráđđiin ja lea boađus dáiddáršiehtadusas.

Falástallan

Sámediggi lea 2012:s juolludan aktivitehta- ja doaimmadoarjaga golmma sámi falástallanorganisašuvdnii, Sámi valástallanlihttu – Norga (SVL-N), Sámi spábbačiekčanlihttu (SSL) ja Sámi heargevuodjinlihttu (SHL). Váilevaš aktivitehta- ja rehketoaluraporterema geažil heaittihuvvojedje máksimat Sámi spábbačiekčanlihttui nuppi jahkebealis 2012:s, ja Sámediggi ii joatkke sidjiide juolludit njuolggodoarjaga 2013:s.

Sámediggái lea dehálaš ahte sámi falástallanorganisašuvnna galget leat mielde lámhčime dili falástallamiidda sihke viidodat- ja njunušdásis, ja earenoamáš deaddu galgá biddjot mánáid- ja nuoraid falástallanaktivitehtaide.

Sámi nuorat oassálastte viđat geardde Arctic Winter Games (AWG) doaluide mat lágiduvvojedje Whitehorse:s Kanadas 2012 njukčamánu. Sámi joavkkus ledje 35 aktiiva oassálasttii geat ledje eret sihke Norggas, Ruoŋas ja Suomas. Dasa lassin ledje mielde ovcci jođiheadji ja hárbhalli. AWG:s gilvalit ollu iešguđet lágan falástallansurggiin, ja doppe deattuhuvvo maiddá ahte dáidaga ja kultuvra dain iešguđet oassálastinguovlluin ovdanbuktojuvvo. Sápmi lea bovdejuvvon boahtit guosseoassálastiin AWG:i čuoigangilvvuide, ja juniornieiddaid spábbačiekčamiidda. Lassin daidda ledje joavkkus maiddá fárus guokte kulturbargi geat guoimmuheigga iešguđet ge AWG kulturdoaluin.

Sámedikki mielas lea sámi oassálastiin AWG:s hui mávssolaš. Sámi nuorat iešguđet ge guovlluin sámis ožžot vejolašvuođa deaivvadit eará

álgoálbmotnuoraiguin ja nuoraiguin eará ártkalaš guovlluin. Dat dagaha ahte nuorat ožžot ođđa máhtu ja ođđa impulssaid, seammás go sámi oassálastit leat mielde juohkime dieđuid sámiid birra ja sámi servodatdílálašvuodaid birra eará oassálasttiide AWG gilvvuid oktavuodas.

Sámediggi oaččui 2012:s maddái spealloruđaid Kulturdepartemeanttas. Ruđat galget vuosttažettiin geavahuvvot lámčit dili mánáid ja nuoraid aktivitehtaide mat leat siskobealde sámi falástallanaktivitehtaide mat leat oassin sámi árbevirolaš kultuvrras. Sámediggi lea juolludan buot 2012 speallanuđaid Sámiid valástallanlihttui- Norga (SVL-N). SVL-N lea geavahan ruđaid ovddidit mánáid ja nuoraid falástallanaktivitehtaide, ja lea erenoamážit deattuhan heargevuodjima ja njoarostallama.

Sámi girkoáššit

Sámi girkoráđđi lea Norgga girku orgána mii ovddida sámi girkoallima. Sámedikkis lea lagas gulahallan, ja lagas ovtasbargu Sámi girkoráđiin. Oasálaččat leat dahkan ovtasbargošiehtadusa mii mielddisbuktá ahte dollojuvvojit bastevaš jahkásaš čoahkkimat, gos áigequovdilis ja relevánta áššit digaštallojuvvojit, ja gos mii sáhttit čielggadit mot mii ovtas sáhttit gávdnat čovdosiid daidda.

Sámediggi nammada ovttá miellahtu ja ovttá várremiellahtu Sámi girkoráđđái. 2012 – 2016 áigodahkii lea Sámediggi nammadan Jovna Zacharias Dunfjella miellahtun ja Elin Sabbasena várremiellahtun Sámi girkoráđđái.

Girkočoahkkinn lea bajimus ovddasteaddji orgána Norgga girkus, ja čoahkkinn dollo jahkásaččat. Sámediggi oassálasttii Girkočoahkkimis mii dollui Tønsbergas 2012 cuoŋománus ja oaidná dehálašvuoda oassálastit dáidda čoahkkimiidda.

Sámediggi oaidná dárbbu gulahallat guovddáš ja báikkálaš eiseválddiiguin ja eará aktevrraiguin barggus bisuhit ja nannet sámi kultuvrra. Sámedikkis leat jahkebeali hálddahaslaš

deavvadančoahkkimat Kulturdepartemeanttain gos ságastallojuvvo áigequovdilis áššiid birra. Ovdamearkkat áššiid maid birra 2012:s lea ságastallojuvvon, leat nugo iešguđet lágan huksenáššiid stáhtusa, čoahkkinn politihkalaš dásis, Bååstede prošeakta – sámi kulturárbbi ruovttoluotta máhcaheapmi, Giellajahki 2013 ja sierra sámi tv- kanála.

Sámediggi buvttii 2012:s evttohusa ráđdehusnammaduvvon lávdegoddá mii bargá “2014 Kulturčielggademiin”. Evttohusas cuiggoduvvui earret eará ahte eanas oaidnobealit maid lávdegoddi galgá árvoštallat, gusket maddái sámi kultuvrii ja sámi kulturpolitihkkii, ja berrejit dan dihte integrerejuvvoit buot relevánta surggiide mat leat čielggadanbarggu siskobealde. Deattuhuvvui ahte sámi kultuvrras lea seamma árvu go norgga kultuvrras, ja ahte sámi kultuvra lea oassi norgga kulturpolitihkas, masa eiseváldiin lea bajitdási ovddasvástáduš. Biddjui deaddu iešguđetlágan sámi ášahusaid, kulturaktevrraid ja kultursuorggi ovddideapmái, ja dillái mas dat leat. Muhtun evttohusat rievdadeapmái ja sámi kulturpolitihka boahhteáiggi dárbbut váldojuvvojedje ovdan. Addojuvvojedje maddái evttohusat iešguđet lágan áššečuolmmaide ja gažaldagaide madda lávdegoddi lei bidjan erenoamáš deattu. Lávdegotti barggu boadus galgá šaddat NÁČ:n mii vurdojuvvo ovdanbiddjojuvvoit 2013 vuosttaš jahkebealis.

Sámediggi oassálasttii UNESCO- konvenšuvnna konferánsas mii lei vuoŋŋalaš kulturárbbi birra, maid Norgga kulturráđđi lágidii Troandimis. Sámediggi lea maŋŋel konferánsa buktán cealkámuša evttohussii ja earret eará cuiggodan ahte fágálávdegottiin ferte leat gelbbolašvuodta sámi ja našunála minoritehtaide vuoŋŋalaš kulturárbbi birra.

Sámediggi lea vuosttaš gearde ožžon ráhkaduvvot sierra sámi kulturindeaksa, mas ja muhtun sámi suohkaniid bohtosat ja smávimus oasášdieđut ovdanbuktojuvvojit. Raportta lea Telemarksforskninga ráhkadan, ja dasa lea vuodđun jahkásaš Norgga kulturindeaksa.

Sámedikki barggaheami vuođul lea Norut Alta – Áltá lea ráhkadan raporta sámi guovlluid barggolašvuođa ja kulturealáhusaid fitnodatstruktuvra birra. Analysat čájehit ahte kulturealáhusat ovddastit 4,5 % ollislašbarggolašvuođas 24 válljejuvvon suohkanis. Dat lea veahá badjelis go Davvi-Norggas muđui ja veahá unnit go riikadásis. Sámi guovlluid kulturealáhusain lea eanas smávva fitnodagat.

Sámi nuoraidpolitihkalaš lávdegoddi (SNPL)

Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lávdegoddái (SNPL) nammaduvvojede miellahtut ja várrelahtut 2012 – 2013 áigodahkii. SNPL:s leat leamaš 5 čoahkkima 2012:s, mas ledje 3 telefodnačoahkkima, ja muhtun bargočoahkkimat ja čoahkkimat iešguđet lágan olgguldas lávdegottiin main SNPL lea mielde.

Jahkásaš čoahkkimis mii lea gaskal SNPL ja Mánáidáittardeaddji lei earret eará fáddán beaivválašrasisma ja “Digitála ránnááhkuid” konferánssa, ja eará áigeovviliis gažaldagat mat gusket sámi mánáide ja nuoraide.

SNPL lea maid oassálastán iešguđet lágan konferánssain ja seminárain, moatte háve maiddá sátnevuoruin ja paneladigaštalliin. SNPL jođiheaddji oassálasttii earret eará International Forum for Young Politicians of North-West Russia and the Nordic Countries Stockholmas, son oassálastti maiddá konferánssa čoahkkáigeasu panelas. Foruma mearridii ovttá resolušuvnna.

SNPL nubbijodiheddji oassálasttii Álgoálbmot bistevaš Forumas vuosttaš vahku sešuvnnas dán jagi. Son šattai doppe earret eará okta Arctic Focal Pointa jođiheddjiin, mii lea oassin UN Indigenous Youth Caucuses. SNPL oassálasttii maid Sáminuora jahkečoahkkimis Bjørklidenis, gos Ruođa, Norgga, Suoma ja Ruošša sámi nuorat oassálastte. Doppe dohkkehuvvui

oktasaš deklarašuvdna. Leat maiddá dollon eahpeformála čoahkkimat gaskal dan golmma sámedikki nuoraidráđiid/lávdegottiid áirasiid.

SNPL fárrolaga Romssa Sámi studeantaserviin ja Noereh! Nuoraidorganisašuvnnain, lágidedje Digitála ránnááhkuid konferánssa Romssas. Konferánssas čalmmustahtii árgabeaivverasisma ja oačču ollu mediaberoštumi.

Inuihtta joatkkaskuvla Ottawas, Kanadas guossástalai Sámedikki ja SNPL miessemánus Kárášjogas, gos sihke sámediggeráđis ja SNPL:s ledje sierra čoahkkimat studeanttaiguin. Mihttomearri lei oažžut buoret ipmárdusa álgoálbmogiid oktasaš áššečuolmmain. Identitehta, kultuvra ja giellaovddideapmi, ja mot nuorat sáhttet oažžut iežaset áššiid áššelistui ledje guovddáš fáttát.

SNPL oassálasttii visotsámi čoahkkimis Anáris Suomas, mii lei ON 2014 álgoálbmotkonferánssa birra, ja lei aktiivvalaččat váikkuheame sátnádemiide nuoraid birra nu gohčoduvvon Anár-julggastusa loahppadokumentii.

SNPL:s lei čakčamánuš čoahkkim ON álgoálbmot bistevaš foruma miellahtuin, Eva Biedutain. Fáddán lei earret eará guorahallanbargu álgoálbmotnuoraid oassálastima ja váikkuhanvejolašvuođaid birra davviriikkain. SNPL lea maŋnel čoahkkima veahkehan Eva Biadueta čállingotti hábmet gažaldagaid neahttavuđot jearahallaniskadeapmái sámi nuoraid gaskkas, mas fáddá lea nuoraid oassálastin. Iskan lea oassi Eva Bieduta dutkamis álgoálbmotnuoraid vuoigatvuođa birra oassálastit mearrádusaide davviriikkain, mii galgá ovdanbuktojuvvot Álgoálbmot Bistevaš Forumis 2013 miessemánus. SNPL lea dasa lassin ieža hábmen sierra árvalusa guorahallanbargui.

Sámediggeráđđi doalai fásta čoahkkima SNPL:in cuoŋománu 24.beaivvi. čoahkkima fáddán ledje earret eará 2013 sámediggebušeahhta, Sámedikki oahpahusdieđáhusa doaibmaaplána ja guokte ovdde ášši čuoovoleapmi, evttohus vuolidit

ahkemeari 16 jahkái go beassá čálihuvvot jienastuslohkui, ja SNPL áirasiidda Sátnevuorru Sámedikki dievasčoahkkimis.

Čoahkkimat Kulturdepartemeanttain

Sámedikkis lea jahkebeallásaš hálldahuslaš deaivvadančoahkkimat Kulturdepartemeanttain. Danin 2012:s dollojuvvojedje 2 deaivvadančoahkkima. Čoahkkimiin ledje fáttát nugo earret eará Bååstede – sámi kulturárbbi ruovttoluotta máhcaheapmi, huksenáššit (museavisti), Giellajahki 2013, sierra sámi tv-kanála ja muhtun diehtoáššit proseassain mat leat jođus ja mat galget boahit johtui.

Sámedikkis eai leat fásta čoahkkimat Kulturdepartemeantta politihkalaš jođiheddjiiguin, seammá ládje go eará fásta čoahkkimat mat leat eará departemeanttaiguin, ja lea ovddiduvvon sávaldat dan birra ovttá čoahkkimis mii lei Kulturministariin Anniken Huitfeldain. Dán čoahkkimis mitalii maiddá Sámediggi makkár dárbbut sámi kultuvrras leat. Lea dárbu lasihit ekonomalaš rámmaid erenoamážit musea, sámi girjjálašvuođa ja sámi media surggiid siskkobealde. Sámediggi vásiha ahte ollugat ohcet doarjagiid sámi girjjálašvuhtii, doppe leat mihá stuorát dárbbut go dan maid Sámediggi ieš nákke gokčat. Nannen dihte sámegeala, ja erenoamážit sámi mánáid ja nuoraid ulbmiljoavkku, lea maiddá dárbu hukset bajás sámi media. Kulturdepartemeanta ii sáhtan lohpidit bušehta lasihemiid daidda ulbmiliidda. Eai sohppojuvvon ge fásta čoahkkimat politihkalaš dásis ge Kulturministariin.

Čoahkkin Norgga kulturráđiin

Sámedikkis leat fásta čoahkkimat Norgga kulturráđiin, ja lea dollon okta čoahkkin 2012:s. Čoahkkimis ledje fáddán earret eará Bååstede –sámi kulturárbbi ruovttoluotta máhcaheapmi, huksenáššit (museavisti) ja Unesco vuoiŋjalaš kulturárbbi konvenšuvnna atnuiváldin.

Ohcanvuđot váikkuhangaskaoamit kultuvrii

Sámediggi hálldaša ohcanvuđot doarjagiid sámi girjjálašvuhtii, musihkkaovddideapmái, sámegealat govvaráidduide, sámi lágádusaide, mánáid ja nuoraid kulturdoaimmaide ja sámi deaivvadanbáikkiide.

Girjjálašvuohta

Ortnega mihttomearri lea lasihit sámi girjjálašvuođa almmuhemiid logu. Oktiibuot ohccojuvvui doarjja 20 500 000 ru ovddas, juohkásan 85 ohcamii. Sámedikki bušehta álgoálgosaš várrejuvvo lei 4 586 000 ru, muhto sámediggeráđđi eará ruđaid geavahii dán ortnegii, nu ahte dat oktiibuot dagai badjel 7 200 000 ruvno.

Sámediggi lea 2012:s juolludan earret eará doarjaga ovttá ABC Company AS pilohtaprošektii, mas sii ovddidit girjeappa mánáide, mii galgá almmuhuvvot sihke davvi-, julev- ja lullisámegillii. Dasa lassin lea juolluduvvon doarjja maŋemus Sámi skuvlahistorjá girjái maid Davvi Girji AS almmuha. Sámediggi lea maid dorjon Johan Turi ja Per Turi “Lappish Texts (1920)” girjii. Girji lea guovtti gillii, engelasgillii ja sámegeallii. Girji gávdnu ovttá antikvariáhtas Københámmanis ja lea “noaidi- art” birra. Girji almmuha Sjamax Ailo Gaup bokte.

Musihkkaovddideapmi

Ortnega mihttomearri lea sihkarastit sámi musihka oazžuma. Ohcanhivvodat lei 6 000 000 ru ovddas juohkásan 29 ohcamii. Stuora ohcanhivvodaga geažil lea sámediggeráđđi geavahan eará ruđain 800 000 ru eambbo dán ortnegii, nu ahte dat oktiibuot dahká badjelaš 2 700 000 ruvno.

Sámegiela sárggusgovvaráiddut

Mihttomearri ortnegiin lea almmuhit sámegiela sárggusgovvaráiddut. Sámediggi lea 2012:s dorjon 2 sárggusgovvaproševtta, Máilmmi Gievrramus Guovža, maid ABC Comapany AS almmuha, ja Maren Uthauga “ Mens vi venter på solen”, mii lea čuovvoleapmi Ságeris Ságaide maid ČálliidLágádus almmuhii.

Sámi deaivvadanbáikkit

Sámedikki oainnu mielde lea dehálaš ahte leat deaivvadanbáikkit mat doibmet sámegiela ja kultuvrra gaskkustan- ja ovddidanarenan. 2012:s lea Sámedikkis leamaš eambo deaddu biddjon addit doarjaga aktivitehtaide mat deaivvadanbáikkiin leat, ovdalii go doarjut doaibmagoluid nugo ovdal leat dahkan.

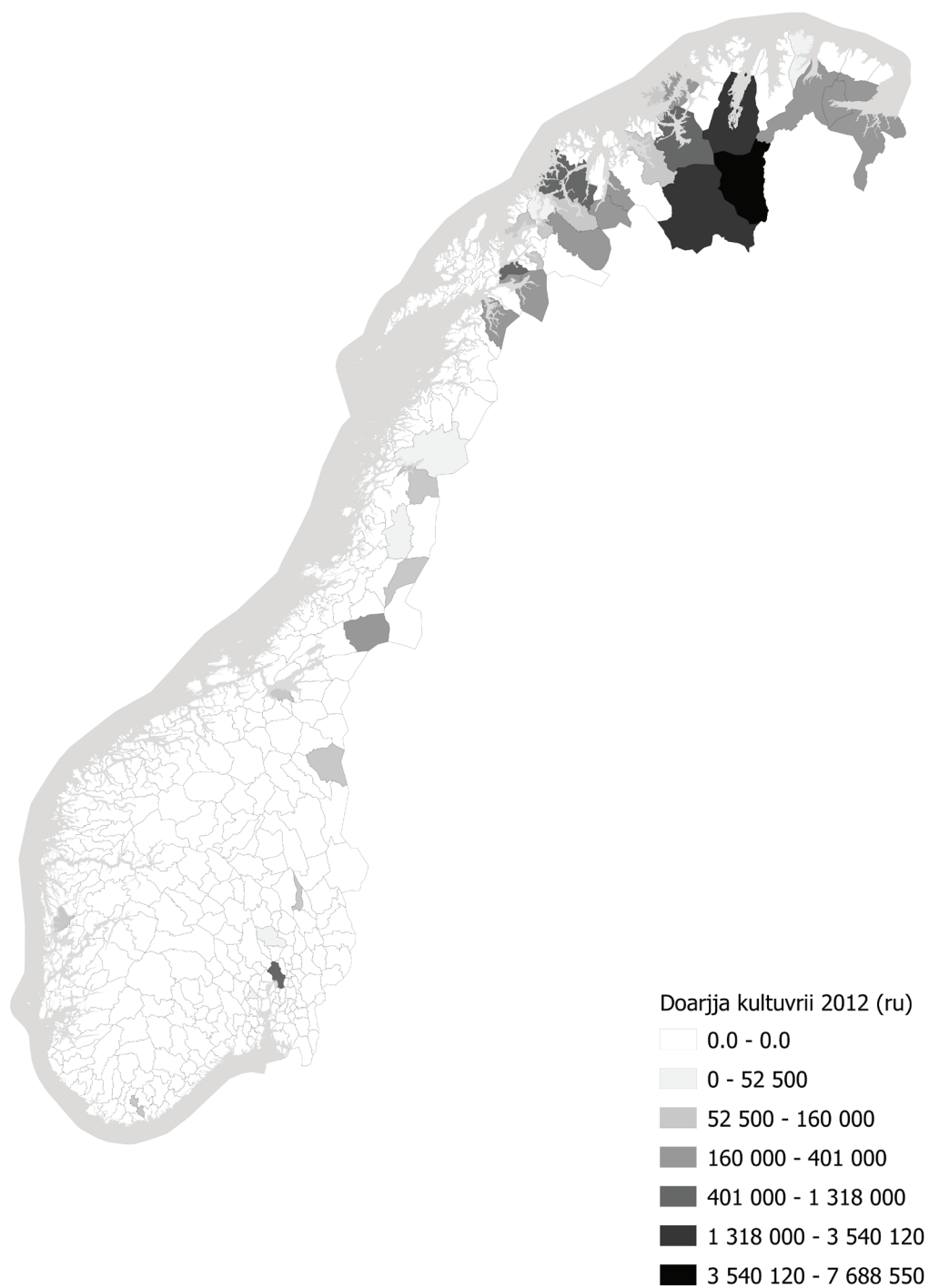
Sámi girjelágádusat

Sámediggi háliida doalahit sámegiela gelbbolašvuoda lágádusain ja ahte sii áimmahuššet servodatdilálašvuodaid. 2012 bušeantas lei biddjon 2 750 000 ru sámi lágádusaide. Olles submi juolluduvvui 5 lágádussii. Ruhta mii lea várrejuvnon sámi lágádusaide juogaduvvo lágádusaide vuoddoarjjan, aktivitehtadoarjjan ja doarjjan márkanfievrrideapmái ja distribušuvnadoarjjan. Sámediggi lea duhtavaš lágádusaide servodatovddasvástádusain sámegiela siskkobealde, go sámegiela almmuheamit leat unnimusat 75 % bruttogávpejođus, nugo gáibiduvvo juolludaneavttuid mielde.

Kulturdoaibmabijut mánáid ja nuoraid váste/ Eará kulturdoaibmabijut:

Ortnegiid mihttomearri leat kulturaktivitehtat mánáide ja nuoraide ja mánggalágan sámi kultuvrralaš aktivitehtat. Sámediggi vuostáiváldá prošeaktaohcamiid iešguđet lágan ulbmiliidda ja meannuda ohcamiid dađistaga go bohtet. 2012:s leat leamaš eambo sámi festiválat, muhto maidái norgga festiválat, mat leat ohcan ruđaid prošeavttaide main lea sámi sisdoallu. Festiválat lea bidjan earenoamážit deattu dasa ahte ásahit prošeavttaid mánáide ja nuoraide. Sámediggi lea oktiibuot meannudan lagabui 200 ohcama main ulbmilat leat iešguđetláganat.

Kárta vulobealde čájeha suohkaniid mielde
ohcanvuđot kulturdoarjagiid juogu 2012:s.



Oahpahus

Sámi servodaga ovdánahttima ja nannema vuođđun lea máhtolašvuohta ja gelbbolašvuohta. Sámedikki váldomihttomearri máhttosuorggi siskkobealde lea ahte sámi álbmogis lea máhtolašvuohta, gelbbolašvuohta ja gálggat mat dárbašuvvojit sámi servodaga ovddideapmái ja nannemii. Olahan dihte dán mihttomearri ferte sámi perspektiiva váldojuvvot vuhtii mánáidgárddiin, vuođđooahpahusas, alit oahpus ja dutkamis.

Sámi álbmogis lea diehtelas ja duohta vuoigatvuohta kvalitatiiva buori oahpahussii sámegeilas ja sámegeillii. Dát vuoigatvuohta lea hui dehálaš dasa ahte sámi mánát ja nuorat ovdánahttet nanu sámi identitehta ja čanastaga sámegeillii, sámi kultuvrii ja servodateallimii.

Sámediggi lea válljen iešguđet lágan strategiijaid barggustis mot olahit dohkkehuvvon mihttomeriid. Ovttasbargu guovddáš, regionála ja báikkálaš eiseválddiiguin lea vuođđostrategiijain okta, vai sihkkarastá buriid rámmaeavttuid sámi mánáidgárddiide, vuođđooahpahussii, ollesolbmooahpahussii, alit ohppui ja dutkamii.

Mánáidgárddit

Ovttasbargu Máhtodepartemeanttain ja Oahpahusdirektoráhtain

Sámedikkis ledje 2012:s golbma ovttasbargočoahkkima Máhtodepartemeanttain. Áššit mat gieđahallojuvvojedje leat earret eará ođđa stuoradiggedieđáhus boahhteáiggi mánáidgárddi birra, GLØD rekutterenánngirdeapmi, mánáidgárdesuorggi gelbbolašvuođaánngiruššan, sámediggedieđáhus sámi mánáidgárdefálaldaga birra, našunála mánáidgárdegullelaš dokumeanttaid jorgaleapmi sámegeillii, bargguid sirdin Máhtodepartemeanttas Oahpahusdirektoráhtii, dárbu giellamovttiidahttinseminárii ja aitto oahppan ovdaskuvlaoahpahedjiiid bagadallan.

Departemeanta lea álgán bargat stuoradiggedieđáhusain boahhteáiggi mánáidgárddi birra, ja Sámediggi lea mielde dan proseassas. Departemeantta bealis lea hállu oažžut evttohusaid Sámedikkis sámi oaidnoguovllu ektui. Paralleallat bargojuvvo maddái Sámediggedieđáhusain sámi mánáidgárdefálaldaga birra, mas departemeanta oažžu dieđuid proseassa birra. Departemeanta áigu maid geavahit sámediggedieđáhusa go bargá stuoradiggedieđáhusain. Jus galgá olahit mihttomeari ahte mánáidgárdefálaldaga bokte nannet sámegeila ja sámi kultuvrra, de dasa lea áibbas mearrideaddjin ahte lea buorre ovttasbargu našunála eiseválddiiguin. Sámediggi lea maid mielde GLØD rekutterenánngirdeamis, gos mis lea okta Finnmárku áirras mielde fierpmádagas.

Viidáset lea Sámediggi oassálastán Našunála mánáidgárdeforumis (NAMGFO) čakčamánu. Sámediggi lea mielde dán forumis vai beassá ovddidit sámi oaidnoguovllu mánáidgárdeáššiin. Čoahkkima lágidii Máhtodepartemeanta máhttoministara Kristin Halvorsena bokte. Eará oasseváldit leat SG, Oahpahusdirektoráhta, Oahpahuslihttu ja Priváhta mánáidgárddiid riikasearvi. Čoahkkima fáttát ledje rámmaruhtadeapmi, stuoradiggedieđáhus boahhteáiggi mánáidgárddi birra ja rekutteren ja gelbbolašvuohta (GLØD).

Ovttasbargočoahkkimiid bokte ja máhtodepartemeantta gulahallamiin oaidná Sámediggi ahte mii sáhttit sihkkarastet buriid rámmaeavttuid sámi mánáidgárdefálaldahkii. Ođđajagimánu 1.b. 2012 rájes leat muhtun mánáidgárdeáššit sirdojuvvon Oahpahusdirektoráhta vuollái. Dán jagi ii leat leamaš singuin ovttasbargočoahkkin, ja dan dihte leat muhtun áššit madda Sámediggi ii leat ožžon vástádusa, earret eará dokumeanttaid jorgaleapmi. Ii leat olahuvvon dat mihttomearri ahte eambo dokumeanttat galge jorgaluvvot sámegeillii. Oahpahusdirektoráhtta lei maid oasseváldi maŋemus čoahkkimis gos Sámediggi dovddahii ahte ii leat duhtavaš

ovttasbargguin. Oahpahusdirektoráhtta dattege boahdá váldit oktavuodá Sámedikkiin ja bovdet ovttasbargočoahkkimii 2013:s.

Ovttasbargu fylkkamánniiguin

Sámediggi lea oassálastán čoahkkimis viđa davimus fylkkamánniin, nu gohčoduvvon Davvifylkačoahkkimat.

Čoahkkimat leat mánáidgárdeáššiid birra. Fáttát čoahkkimis ledje goabbatbealat dieđut ámmáhiin, mánáidgárddiid bearráigeahčču, dásseárvu, rekrutteren, sámediggedieđáhus sámi mánáidgárdefálaldaga birra, ja ovdaskuvlaoahpaheadjioahpu rámmaplána. Sámediggi ovdanbuvttii sámediggedieđáhusa sámi mánáidgárdefálaldaga birra, ja fylkkamánnit ožžot dieđuid viidáset proseassa birra.

Plánejuvvui dollot ođđa čoahkkinn gos ságastallojuvvo mánáidgárddiid bearráigeahču birra. Sámedikkis lei maiddái sátnevuorru Sámedikki ođđa organiserema birra ja mot mánáidgárdeossodat bargá. Viidáset leat Sámediggi oassálastán ja doallan sáhkavuoru sámedikki rolla birra mánáidgárddebergiid fágasemináras maid Nordlándda Fylkkamánni lágidii golggotmánus. Dollui maid sátnevuorru Bådádjos julev- ja lullisámi mánáidgárddebergiide ja Álttás mánáidgárddebergiide davvisámegiela mánáidgárddiin Finnmárkkus. Nordlándda Fylkkamánni ja Finnmárkku fylkkamánni bivddiiga Sámedikki hálddahusa doallat sáhkavuoru dan birra makkár rolla Sámedikkis lea mánáidgárdesuorggis. Čoagganeamit leat oassin našunála gelbbolašvuodálokten barggus mánáidgárdesuorggi váste.

Ovttasbargu suohkaniiguin

Sámediggi lea bidjan fokusa kvalitehtasihkkarastit mánáidgárddiid main lea sámegeielfáldat. Jus galgat ollašuttit dan mihttomearri, de ferte mis leat buorre ovttasbargu suohkaniid mánáidgárddebergiiguin ja fágabirrasiguin. Dat

guoská sihke davvisámegiela, julevsámegiela ja lullisámegiela guovlluide. Sámediggi háliida ovttasbarggu daid iešguđet ge suohkaniiguin oahpahuspolitihkalaš hástalusaid ja vejolašvuodaid birra. Dattege Sámediggi oaidná ahte livčče galgan leat eambo čoahkkimat suohkaniiguin, muhto vátna resurssaid geažil ii leat dát bargu vuoruhuvvon nu mot livččii galgan.

Mánáidgárdegalledeapmi

Sámedikki várrepreseantta lea oassálastán sámiid našunálabeaivvi čalmmustahttimis Cizáš sámi mánáidgárddis Oslos. Sámediggi lea oassálastán našunála mánáidgárdebeaivvi čalmmustahttimis ovttá mánáidgárddis Guovdageainnus ja ovttá mánáidgárddis Kárášjogas. Dán jagáš čuoládat beaivái lei “Dat buot buoremus smávimusaid”.

Dásseárvojoavku Finnmárkku mánáidgárddiide

Finnmárkku fylkkamánni lea ásahan dásseárvojoavku. Sámedikki hálddahus lea välljejuvvon dasa okta miellahttu . Dásseárvojoavkkus leat leamaš golbma čoahkkima dán jagi. Dasa lassin lea dásseárvojoavku bovdejuvvon seminárii Romsii gos fáddá lea dásseárvu ja ovttáárvosašvuodta mánáidgárddis. Seminára lágideaddjit ledje Dásseárvogovddáš, Dronning Mauds Minne ja Kanvas. Viidáset leat dollon kurssat mánáidgárddebergiide dásseárvu ja ovttáárvosašvuodta fáttás. Ledje posiitiiva ruovttoluottadieđut, ja joavku oaidná ahte dakkár kurssat leat dehálaččat mánáidgárddebergiide. Jus galgat joksat dásseárvomihttomearri, de lea dehálaš ahte vuosttaš oassi proseassas lea diehtujuohkin ja miellaávkálaš bargu. Dásseárvojoavku lea ráhkadan strategiijaplána, ja joavku mielas leat bargame dan guvlui ahte mánáidgárddiin olahit dásseárvomihtu. Sámedikkis lea dehálaš rolla dán barggus mánáidgárddiid ektui main lea sámegeielfáldat.

Prošeakta sámi duhkorasat ja pedagogalaš ávdnasat

Sámediggi lea bidjan johtui prošeavtta sámi duhkorasat ja pedagogalaš ávdnasat mánáidgárddiide. Prošeavtta áigumuš lea ovddidit duhkorasaid ja pedagogalaš ávdnasiid mat nannejit mánáid sámezielat giellagálggaid. Sámediggi lea bidjan bargat olggobealde mánáidgárddebergiidoavkku, mii leat buktán evttohusaid sámezielat “hupmanpáhka” sisdollui. 2013:s biddjojit ohcanvuđot ruđat dán ulbmilii. Sámedikki iežas iskan čájeha ahte mánáidgárddiin mat fáallet sámeziela leat hui unnán sámi duhkorasat ja pedagogalaš ávdnasat. Dán prošeavtta bokte oaidná Sámediggi ahte lea vejolaš veahkin leat dasa ahte mánáidgárddit ožžot eambbo oahpponeavvuid.

Bagadus doarjjaortnegiid birra

Lea ráhkaduvvon “Bagadus doarjjaortnegiidda mat gusket mánáidgárddiide gos leat sámi mánát”. Bagadusa elektrovnnaš veršuvdna lea juhkojuvvon mánáidgárddiide. Dat lea ođasmáhttojuvvon 2013 bušeahta eavttuid ektui.

Sámediggedieđáhus sámi mánáidgárdefálaldagaid birra

Sámediggi lea dán jagi álgán bargat ráhkadit ođđa dieđáhusa sámi mánáidgárdefálaldagaid birra. Dieđáhus daningo Sámediggi háliida hábmet bajitdási politihka mánáidgárdesuorggis, mii lea mearrideaddjin ja čielggada prinsihpalaš gažaldagaid sámi mánáid mánáidgárdefálaldagaid ektui. Sámi mánáidgárdefálaldaga dieđáhusa mihttomearri lea oažžut refleksuvnna ja gulahallama mot galgá olahit politihkalaš mihttomerriid buoriduvvon bajásšaddaneavttuide mánáidgárdefálaldaga bokte.

Dieđáhusbargu lea boađus sihke Sámedikki siskkáldas proseassas, muhto sámi servodat maiddá lea fárus. Lea dollojuvvon

seminára gos olgguldas aktevrat leat buktán evttohusaid, leat sáddejuvvon jearahallanskovit mánáidgárdeeaiggádiidda ja mánáidgárdebergiide, ja leat váhnemiid jearahallan. Olbmot leat ožžon vejolašvuoda buktit evttohusaid Sámedikki neahttasiiddus. Sámediggái leat boahtán unnán evttohusat, ja jearahallaniskadeamis lea vástidanproseanta vuollin. Viidásat lea leamaš viidát politihkalaš digaštallan Sámediggerádis ja Sámedikki dievasčoahkkimis. Dieđáhus galgá viidásat meannuduvvot lávdegottis ja dievasčoahkkimis guovvamánus 2013:s. Dieđáhusbargus lea leamaš buorre proseassa, muhto lea gáibidan ollu áiggi ja resurssaid. Sámediggi oaidná ahte lea dehálaš oažžut sadjái bajitdási mánáidgárdepolitihkalaš dokumeantta vai sámi perspektiiva mánáidgárdesuorggis váldojuvvo váras.

Oahpponeavvoprošeavttat

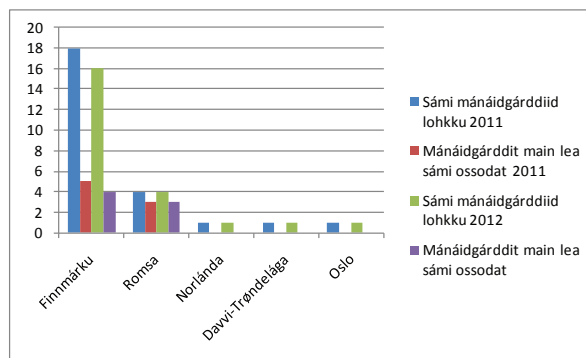
Sámediggi lea dorjon ollu oahpponeavvoprošeavttaid ovddit jagiid. Dáin prošeavttain leat 2012:s almmuhuvvon guhitta oahpponeavvu; guokte davvisámegillii, guokte julevsámegillii ja guokte lullisámegillii. Golbma girjji dáin leat “Mu vuosttaš duhát sáni”, “Mov voestes1000baakoeh” ja “Muv vuostasj tuvsán bágo”. Sámediggi lea juogadan girjjiid mánáidgárddiide gos leat sámi mánát, sámi giellaguovddážiidda Norggas ja Sámeskuvlastivrii Ruotas.

Doarjja sámi mánáidgárddiide

Sámediggi lea doarjjaortnegiid bokte mánáidgárddiide addán doarjagiid mánáidgárddiide main lea sámeziel- ja sámi kulturfálaldat. Áigumuš sámedikki doarjjaortnegiiguin mánáidgárddiide lea láchit dilálašvuodaid dasa ahte suohkanat ja priváhta mánáidgárdeeaiggádat galget sáhttit addit sámi mánáidgárdefálaldaga, ja dakko bokte sihkarastit ahte sámi mánát mánáidgárddiin ožžot nannejuvvot ja ovddiduvvot iežaset

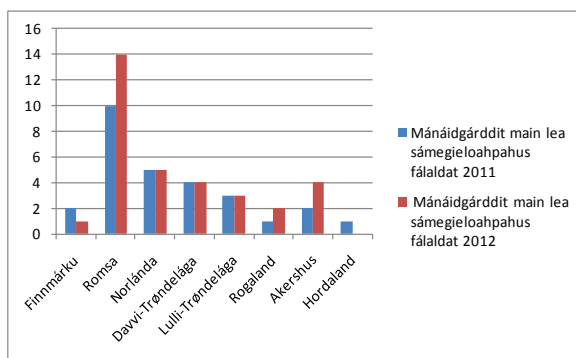
sámegiela ja sámi kulturduogáža. Mánáidgárddiid raporteremiid bokte oaidná Sámediggi ahte mánáidgárddit ožžot doarjagiin veahki hukset iežaset doaimma sámegiela ja sámi kultuvrra vuodul. Eanas mánáidgárddit lihkestuvvet bargguin, muhto leat maiddá ollu mánáidgárddit main leat ollu hástalusat dan ektui go sis lea sámi mánáidgárdefálaldat. Hástalusat dan oktavuodas sáhttet nugo sámegiela bargiid rekrutteren, metodat giella- ja kulturoahpahusa ektui, pedagogalaš ávdnasat ja oahpponeavvut váilot. Oktavuodá bokte mánáidgárddiiguin main lea sámegiela ja sámi kulturfálaldat oaidná Sámediggi ahte mánáidgárddiin leat iešguđetlágan hástalusat geográfalaš sajádaga ektui. Dát oidnosii boahá earret eará mánáidgárddiin mat leat iehčanassii, sierra sajis, ja sis eai leat olámmot eará fagaolbmot ja fágabirrasat gos sáhtá divástallat hástalusaid sámi mánáidgárdefálaldagaid ektui. Ollu dain mánáidgárddiin háliidit eambbo oktavuodá Sámedikkiin ja sis lea dárbu jámma bagadallamii doarjagiid ja fágaid birra.

1. tabealla vulobealde čájeha galle sámi mánáidgárddi leat ja galle dáčča mánáidgárddi leat sámi ossodagain. Sámediggi lea registreren 2011 ja 2012 doarjjaohcamiid meannudeami oktavuodas. 2012:s leat registrerejuvvon 23 sámi mánáidgárddi ja 7 dáčča mánáidgárddi main lea sámi ossodat. Logut čájehit maiddá ahte bušeahhtajagis ledje 2 unnit sámi mánáidgárddi go 2011:s. Dáru mánáidgárddiid dáfus, main lea sámi ossodat, de ledje unnit 2012:s go dan maid 2011 logut čájehit. Sivvan daid rievdadusaide leat oalgeváikkuhusat ođđa doarjjaeavttuid geažil mat atnui váldojuvvojdedje 2011:s. Čavgadet gáibádusat mat omd. mielddisbukte ahte dán golmma mánáidgárddi ohcamat hilgojuvvojdedje. Dálá eavttut bidjet maiddá čavgadet gáibádusaid mánáidgárddiide mat háliidit álggahit sámi mánáidgárdefálaldaga.

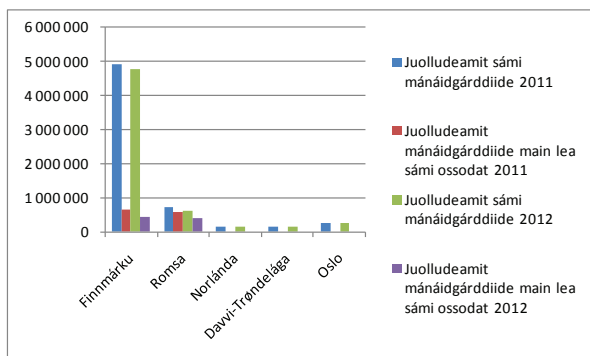


1. tabealla: galle sámi mánáidgárddi ja mánáidgárddi sámi ossodagain 2011:s ja 2012:s.

Sámedikkis lea sierra doarjaortnet mánáidgárddiide main lea okta mánná dahje unnit sámi mánnájoavkku mii galgá oazžut sámegiela oahppofálaldaga. 2012:s leat registrerejuvvon 33 mánáidgárddi main lea sámegiela oahppofálaldat. Mánáidgárddit leat juohkásan 7 fylkii; Finnmarku, Romsa, Nordlándá, Davvi-Trøndelága, Lulli-Trøndelága, Rogalándá. Dán jagi lea veaháš lassáneapmi mánáidgárddiid logus dan ektui go man galle registrerejuvvon mánáidgárddi leat main lea giellaoahpahusfálaldat 2011:s. Leat registrerejuvvon 5 eambbo mánáidgárddi 2012:s go 2011:s. Eanasmuddui leat seamma mánáidgárddit mat jahkásaččat ohcet doarjaga, muhto dán jagi ledje mángga ođđa; vihtta ođđa Romssas, okta ođđa Nordlánddas, okta Rogalánddas ja guokte Akershusas. 2. tabealla čájeha Finnmarkkus leat njedjan registrerejuvvon mánáidgárddit ja Romssas, Rogalánddas ja Akershusas leat lassánan.



2. tabealla: Galle mánáidgárddi mas lea sámegiela oahppofálaldat 2011:s ja 2012:s

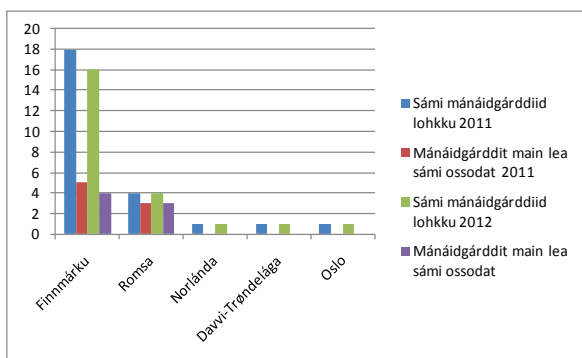


3. tabealla: Juolludeamit sámá mánáidgárddiide ja mánáidgárddiide main lea sámá ossodat 2011:s ja 2012:s.

Sámá mánáidgárddiide lea juolluduvvon 5 910 000,- ru. ja birraiid 830 000,- ru. dáčča mánáidgárddiide main lea sámá ossodat.

Giellaoahpahusdoaimbajuide juolluduvvui oktiibuot 1 876 000,-, 33 sámá mánáidgárddi ožžo doarjaga. 2012:s lea juolluduvvon badjel 500 000,-ru. eambo doarjja giellaoahpahussii go 2011:s.

Lassin lea dán liigudeamis juolluduvvon 580 000,- ru. 6 prošehtii ja ovddidanbargui, juohkásan 4 mánáidgárdái.



4. tabealla: Juolludeamit sámegielloahpahussii 2011:s ja 2012:s.

Fierpmádatčoahkkimat

Sámédiggi lea lágidan fierpmádatčoahkkima mánáidgárdebargiide 2012:s. Fierpmádatčoahkkima bajitdási fáddá lei mánáidgárddi giella. Ledje sáhkavuorut mánáidgárddi giellabarggu birra, dan birra ahte olgošilju geavahit giellaarenan ja Guovssahas mánáidgárddi ovddasteaddjit Romssas muitaledje giellaproševtta “Somá” birra. Golbma

plánejuvvon fierpmádatčoahkkima eai lágiduvvon daningo Sámédiggi lágidii Sámá mánáidgárde- ja skuvlakonferánsa dán jagi.

Sámédiggi oaidná ahte lea resursagáibidahkes lágidit konferánsaid. Váikkuhussan das lea ahte dan jagi go lágidit mánáidgárde- ja skuvlakonferánsa, de ii leat kapasitehta lágidit eanet fierpmádatčoahkkimiid. Fierpmádatčoahkkimiid dan geažil sáhtta lágidit juohke nuppi jagi. Mihttomearri fierpmádatčoahkkimiiguin lea olahit viidát olggos dieđuiguin bagadallamiin nu ollugiidda go vejolaš. Sámédiggi oaidná ahte mii eat olat buohkaid nugo háliidivččiimet. Sámédiggi áigu dán ášši guorahallat ja viidáset bargat dainna.

Diehtujuohkin ja nevvodeapmi mánáidgárddiide

Sámédiggi oažžu ollu jearaldagaid mánáidgárdebargiin mánáidgárddiid sámegielloahpahusa birra. Maiddá eanet dáčča mánáidgárddit váldet oktavuoda oažžut neavvuma dan birra mot sii galget čađahit fáttáid sámá dilálašvuođaid birra. Sámédikki mielas lea dehálaš addit dakkár diehtujuohkima ja neavvuma, ja oaidná dárbbu ahte galggaše ráhkaduvvon eambo ávdnasat fáttá birra. Dát lea juoga mainna Sámédiggi áigu bargat viidáset.

Sámédikkis leat jahkásaččat čoahkkimat muhtun mánáidgárddiid mánáidgárdebargiiguin mat addet sámegiel- ja kulturfálaldaga. Jearru Sámédikki diehtujuohkimii ja neavvumii lea stuoris earret eará doarjgiid ja sámá fáttáid lámčimiid birra. Sámédiggi oaidná ahte eai leat doarvái resurssat sáhttit addit dan sávahahtti diehtujuohkima ja neavvuma ollu mánáidgárddiide jahkásaččat. Sámédiggi lea dán jagi galledan njeallje mánáidgárddi, muhto lea mihá stuorát dárbu fitnat galledeame eanet mánáidgárddiid jahkásaččat.

Sámi mánáidgárde- ja skuvlakonferánssa

Sámediggi lágidii Sámi mánáidgárde- ja skuvlakonferánssa Romssas, skábmamánu 13.-14.b. 2012:s. Konferánssa namahus lei “ Árbevirolaš barguin cybermáilbmái”. Konferánssa olahusjoavku ledje bargit geat barget oahpahusain sámi mánáidgárddiin, sámi vuodđoskuvllain ja joatkkaskuvllain. Ledje sihke oktasaš logaldallamat, muhto maiddái buortalas šešuvnnat mat ledje heivehuvvon mánáidgárddiide, vuodđoskuvllaide ja joatkkaskuvllaide. Logaldallit logaldalle earret eará árbevirolaš máhtu, sámegeiela, guovttegielalášvuodá, sámi mánáidgárdehistorjá birra, okta joatkkaskuvla logaldalai dan birra mot sii barget nuoraidfitnodagain iežaset skuvllas, guovddáš mii heiveha DGT oahpahussii (Senter for IKT i utdanningen) logaldalai matematihkkaprošeavtta birra ja nuoraid ja neahttageavaheami birra ja Ovttas.no prošeavttas ledje mánga logaldallama neahttauskádaga Ovttas.no birra. MVL-Mánáidgárddi váhnenlávdegoddi ja VVL-Vuodđoskuvlla váhnenlávdegoddi muitaledje iežaset bargguid birra. Ledje sullii 230 oasseváldi. Oasseváldit ledje earret eará mánáidgárde bargit, vuodđoskuvlla oahpaheaddjit ja joatkkaskuvlla oahpaheaddjit, studeanttat, allaskuvllat, oahpahusdirektoráhtta ja earát suohkaniin ja fylkkain geain lea dahkamuš oahpahusáššiiguin. Konferánssaoasseváldiid bivde konferánssa loahpas addit árvoštallama. Oasseváldit ledje eanasmuddui duhtavaččat konferánssain.

Áigečála “Stullán”

Sámediggi almmuha jahkásaččat guokte nummara mánáidgárdeáigečállagis “Stullán”. Ulbmil almmuhemiiguin lea diehtujuohkin, vásáhuslonohallan ja gelbbolašvuodálokten. Áigečála sáddejuvvo nuvttá buot mánáidgárddiide mat vuostáiváldet doarjaga Sámedikkis ja eará beroštedjiide. Dán jagáš nummariin leat fáttát leamašan earret eará diehtujuohkin Sámedikki fierpmádatčoahkkimiid

ja konferánssaid birra, našunála jođihanoahppu mánáidgárdejođihedjiide ja mánggagielalášvuolta.

Sámi oahpponeavvoguovddáš

Sámi oahpponeavvoguovddáša ovddasvástádus Guovdageainnus lea diehtujuohkin, nevvodeapmi ja oahpponeavvuid luoikan mánáidgárdebargiide, oahpahedjiide, studeanttaide ja earáide. Luoikan dahkkojuvvon telefuvnna bokte, njulga vuostáiváldimis, čujuhusaid www.bibsys.no ja www.ovttas.no. bokte. 2012:s leat registrerejuvvon oalle ollu ođđa oahpponeavvut vuogádahkii. Oahpponeavvoguovddáš bargá maiddái registreret buot ávdnasiid mat ovdalaččas gávdnojit BIBSYS oahpponeavvoguovddášis, mii mielddisbuktá ollu barggu. Oahpponeavvoguovddáš bádde NRK ja TV2 tv-programmaid mat leat sámegeilli dahje mat sisttisdollet sámi perspektiivva, ja daid sáhtá luoikat viidáset geavahedjiide geat leat Norwaco miellahtun. Oahpponeavvoguovddášis leat čájáhusat iešguđetge konferánssain ja seminárain, ea.ea. pedagogalaš fágabeivviin Plassjes ja sámi mánáidgárd-e ja skuvlakonferánssas Romssas.

Vuodđooahpahus

Čađačuovvu fágaid oahppoplánaid ja ovttadássásaš seammaárvosaš sámi oahppoplánaid revideren

Oahpahusdirektoráhtta lea 2012.s, Máhttodepartemeantta gohččuma mielde, revideren čađačuovvu oahppoplánaid dárogielas, servodatfágas, matematihkas ja engelasgielas ja ovttadássásaš seammaárvosat oahppoplánaid dárogielas ohppiide geain lea sámegeiella vuosttašgiellan, luonddufága-sámegeiella ja servodatfága-sámegeiella. Oahppoplánat leat sáddejuvvon gulaskuddamii. Reviderema ulbmil lea čalmmustahttit dan vihtta vuodđogálgga: čálalaš ovdanbuktima, njálmmálaš gálggaid, máhttit lohkat, máhttit rehkenastit ja digitála

gálggaid. Rávveaddji dovdomearkkat galget maiddái ráhkaduvvot 10. ceahki mihttoolahussii, maid oahpaheaddjit galget atnit veahkkin árvvoštallat ohppiid gelbbolašvuođa.

Sámediggi ja Oahpahusdirektoráhtta leaba soahpan ahte fágas seamma oahppoplánajoavku bargá sihke našunála ja ovtadássásaš oahppoplánain, mas Sámediggi evttohii miellahtuid dárogielda, servodatfága ja luonddufága oahppoplánajoavkkuide. Fágarasttideaddji referánsajoavkkus lei maiddái okta sámi ovddasteaddji.

Oahppoplánat galget geatnegahttit addit oahpahusa sámi olmmoščeardda birra ja dán olmmoščeardda giela, kultuvrra ja servodateallima birra iešguđetge fágasurrggiid oktavuodas. Sámi sisdoallu ii galgan ođastuvvot. Oahpahusdirektoráhtta nammadii sámi resursajoavkku mii galgá áimmahuššat sámi sisdoallu. Vuodđogálggaid rievdadusaid geažil leat maiddái dahkkon muhtun rievdadusat sámi sisdoalus.

Sámediggi lea addán cealkámuša sámi sisdoalu birra reviderejuvvon oahppoplánaide dárogieldas, dárogielda ohppiide geain lea sámegielda vuosttašgiellan, luonddufágas, luonddufágas-sámegielda, servodatfágas, servodatfágas-sámegielda, engelasgielas ja matematihkas ovdalgo oahppoplánaid sáddejedje gulaskuddamii 2012 juovlamánus.

Sámegielda oahppoplánaid revišuvdna

Vuodđogálggat leat maiddái reviderejuvvon sámegiel vuosttaš- ja nubbingiellan oahppoplánas. Oahppoplánajoavku, man Sámediggi lea nammadan, lea čađahan revišuvnna. Oažžun dihte buoremus vejolaš oktiivástideami vuodđogálggain sámegieldas ja eará fágain, nammadii Sámediggi daid seamma olbmuid geat leat leamašan našunála oahppoplánarevišuvdnabarggu resursa- ja referánsajoavkkuin.

Oahppoplánajoavkkut geigejedje iežaset oahppoplánaid rievdadusevttohusaid skábmamánus ja juovlamánus 2012:s. Sámegielda vuosttašgiellan oahppoplána revideremis lea fuomášupmi biddjon dasa ahte fágas lea earenoamáš ovddasvástádus systemáhtalaš oahpahussii čállimis, lohkamis ja njálmmálaš gálggain.

Dálá doaimmi sámegiel nubbingiellan oahppoplánas leat guokte progreshuvnamannolaga. Sámegielda nubbingiellan – sámegielda 2 gáibida eanemus sámegielgelbbolašvuođa. Sámegielda 3 lea álkit variánta sámegieldas nubbingiellan. Sámegielda nubbingiella oahppoplána revišuvnna lea čalmmustahttojuvvon ahte sámegielda 3 lea fáldat mas lea vuollegit dássi. Viidáset lea sámegielda nubbingiellan oahppoplána reviderejuvvon nu ahte buoret heive ohppiidjovkui mii álgá sámegielain joatkkaskuvllas.

Sámegielda oahppoplánat sáddejuvvojit gulaskuddamii 2013 álggus ja galget váldojuvvojit atni skuvlajagis 2013/2014.

Oahppoplánabarggu ruhtadeapmi

Lea dárbbalaš bargat oahppoplánaid revišuvnna-, muhto dat leat maiddái hui resursagáibidahkes proseassat, sihke olmmošlaš návccaid ektui ja bušeahta ektui. Sámediggi lea golahan birrasiid 900 000 ruvno dán bargui 2012:s, dat dahká oalle stuora oasi min bušeahtas ja váikkuha eará dehálaš vuoruhemiide nugo ovdamearkka dihte oahpponeavvoovddideapmái. Sámediggi oaivvilda ahte go departemeanta álggaha sullásaš proseassaid boahpteáiggis, de Sámediggi dasa berre oažžut liigeruđaid.

Fága- ja diibmojuogu revišuvdna

Oahpahusdirektoráhtta lea 2012:s ráhkadan evttohusa fága- ja diibmojuogu rievdadusaide ohppiide geain lea sámegiel/sámegillii dahje suomagiel/suomagillii oahpahus

nubbingiella oahpahussan ja dat leat leamašan gulaskuddamis. Máhttodepartemeanttas ja Sámedikkis leat 2012 čavčča leamašan álggahančoahkkimat ášši birra konsultašuvnnaide. Máhttodepartemeanta mearrida ođđa fága- ja diibmojuogu 2013 ođđajagis, maŋnel go leat konsultašuvnnat leamašan Sámedikkiin.

Fága- ja diibmojuohku addá rámmaid oahppoplánaid viidodahkii. Buot oahppoplánain lea árvvoštallanoasi mii siskkilda oppalaárvoštallama ja eksámena. Dárogiel oahppoplána siskkilda maiddá siidogiela, ja árvvoštallanoassi galgá almmuhit lea go siidogielas 2. vai 3. joatkkaceahki eksámen. Dát mearriduvvo maŋnel go muddejuvvon oahppoplánat leat leamašan gulaskuddamis. Oahppit geain lea sámegiella vuosttaš- dahje nubbingiellaoahpahussan eai dárbbas váldit čálalaš siidogiela. Siidogiellaoahpahus váikkuha joatkkaoahpahusa studerenráhkkanahkti oahppoprográmmaid sámegieliimmuid juohkimii. Namuhuvvon oahppoprográmmain ii sáhte t sámegieliimmuid juohkima mearridit ovdal go dárogie la eksámensordnet juo dadjat lea čielggaduvvon.

Doarjjaortnet stáhtabušehtas kap 225.63 Doarjja sámegillii vuodđooahpahusas

Oahpahusdirektoráhtta lea Máhttodepartemeantta gohččosa mielde árvvoštallan stáhtabušehta kp.2425.63 doarjjaortnegiid – *Doarjja sámegillii vuodđooahpahusas* ja kap 225.67 *Doarjja suomagiel oahpahussii* ja lea ráhkadan evttohusa ođđa meroštallanmodeallaide. Máhttodepartemeanta sáddii raportta Sámediggái ja bivddii oažžut ruovttoluottadieđuid.

Doarjjaortnegii sámegiella vuodđooahpahusas leat vuodđun ohppiid vuoigatvuođat oahpahuslága mielde. Dálá doarjjaortnega meroštallanmodeallat ja ođđa doarjjaortnetevttohus eai leat ovtalárganat suhkaniidda sámegiela hálldašanguovllu siskko bealde ja olggobealde.

Sámediggi lea bivdán konsultašuvnnaid doarjjaortnega birra ja lea čujuhan dasa ahte sámelága giellanjuolggadusat leat rievdaduvvome, mii maiddá mielddisbukta rievdadusaid oahpahuslágas. Dát mielddisbukta ea.ea. ahte fertejit ráhkaduvvot ođđa meroštallanmodeallat. Sámediggi lea maiddá čujuhan eará dilálašvuođaide maid doarjjaortnegis berre buoridit, ea.ea. doarjjaortnega gáiddusoahpahussii. Sámediggái lea dehálaš ahte doarjjaortnega meroštallannjuolggadusat ja ekonomalaš rámma sihkarastá sámi ohppiid vuoigatvuođa sámegiell oahpahussii.

Struktuvra oahppama váste–
čielggadeapmi joatkkaoahpahusa birra
Finnmárkkus

Sámediggi lea addán gulaskuddancealkámuša Finnmarkku fylkkagieldda čielggadeapmái joatkkaoahpahusa birra Finnmarkkus, ja celkii ahte Finnmarkku fylkkagieldda berre bisuhit dálá skuvlastruktuvra.

Deanu joatkkaskuvla lea earenoamáš dilis, ja ferte bisuhuvvot. Gulaskuddancealkámuš válddii viidáset ovdan ahte sámegiela, kultuvrra, ealáhusdoaimmaheami ja servodateallima vuhtiváldin leat dehálaš eaktun joatkkaoahpahusa organiseremii Finnmarkkus, ja ahte Finnmarkku fylkkagieldda boahhtevaš skuvlastruktuvra ferte čájehit mot fylka áigu áimmahuššat dan.

Sámediggi ávžžuhii fylkkagieldda láchit dili dasa ahte eambbogat gergehit skuvlla ja unnibut heittet.

Sámedikkis lea maiddá leamašan čoahkkin fylkkaráđiin Lisbeth Isaksen Finnmarkku fylkkagielddas boahhtevaš skuvlastruktuvra ja joatkkaoahpahusa gergeheami birra fylkkas. Čoahkkimiš šattai ovttaoavilvuohta sáddet oktasaš reivve Máhttodepartementii, mas mii bivdit čoahkkima Máhttodepartemeanttain politihkalaš dásis Finnmarkku oahppostrategiija ja

máhttodimenšuvnna birra davviguovlopolitihkka ektui. Viidáset soabaimet lágidit fásta čoahkkimiid gaskal Sámedikki, stáhtalaš sámi joatkkaskuvllaid ja Finnmárkku fylkkagieldda.

Bajitdási strategalaš plána gáiddusoahpahussii

Oahpahusdirektoráhtta lea álggahan barggu ovddidit bajitdási strategalaš plána sámegieloahpahussii gáiddusoahpahusa bokte. Bargojoavku galgá geargan plánain guovvamánu gaskamuttus 2013:s. Sámedikkis lea okta ovddasteaddji bargojoavkkus, ja oassálastá maiddái referánsajoavkkus.

Ollu sámi oahppit fertejit oažžut sámegieloahpahusa gáiddusoahpahusa bokte. Sámedikki mielas lea hui dehálaš ahte dán oahpahusas lea buorre kvalitehta ja ahte fálddagat leat ovttaláganat, beroškeahhtá das gos oahppi ássá ja makkár sámegillii sii ožžot oahpahusa.

Lullisámi oahpponeavvo- ja terminologijaovddideapmi

Sámediggi ásehii giellamovttiidanprošeavtta sámi ohppiide ovdeš Elgá skuvllas Engerdal suohkanis 2011:s, dát prošeakta lea lihkestuvvan hui bures. Elgá skuvla heahtihuvvui 2012 čavčča, mánáidgárddis ja skuvllas lei dan rádjái leamašan 12 jagi lullisámegielloahpahus, mii gáibidii ahte Sámediggi fertii čuovvolit prošeavtta.

Bisuhan ja sihkkarastin dihte gelbbolašvuodabirrasa mii ásahuvvui ja ovdidduvvui Elgá-prošeavtta bokte, lea Sámediggi dahkan šiehtadusa Engerdal suohkaniin ja Sámi allaskuvllain. Dát šiehtadus galgá lotnolagaid geatnegahtit oasálaččaid veahkkin váldit vára ja sihkkarastit rámmaeavttuid boahhteáiggi doibmi ja ovddideapmái lullisámi gelbbolašvuodabirrasii mii ásahuvvui ja ovdidduvvui Elgá-prošeavtta bokte. Mihttomearri lea joatkit bargguin ovddideame relevánta lullisámi oahpponeavvuid

ja doaimmahit terminologijaovddidan- ja eará giellaprošeavttaid, nu ahte lullisámi oahppit ožžot nanusmahttojuvvon sámegiel skuvlafáldaga buriin kvalitehtain.

Dábálaš oahpponeavvut

Sámediggi lea 2012:s vuostáiváldán 104 oahpponeavvoohcama oktiibuot váile 51 miljovna ruvnno ovddas. Vuodđooahpahusa dábálaš oahpponeavvuide lei várrejuvvon 15,5 miljovna ruvdno, ja juolluduvvui doarjja 40 prošeaktii. Dát gáibidii garra vuoruheami, mii lei hui hástaleaddji.

Gárvvistuvvon oahpponeavvut 2012:s	47 (2011: 46)
Davvisámegillii	29 (2011: 32)
Julevsámegillii	10 (2011: 3)
Lullisámegillii	10 (2011: 11)

Ruođuid siste oaidná 2011 loguid.

Leat ain ollu fágat vuodđooahpahusas main eai leat oahppanresurssat, dahje lea heajos govččagráda oahppanresurssain. Dan golmma sámi váldogielas lea davvisámegiella buoremus gokčojuvvon.

Fágii dárogiella ohppiide geain lea sámegiella vuosttašgiellan eai gávdno oahpponeavvut guđege golmma gillii. Davvisámegiel ohppiin váilot mánáidceahkis oahpponeavvut dárogielas, engelasgielas, historjjás, geografiijas ja musihkas, ja olles vuodđoskuvllas váilot oahpponeavvut lášmmohallamis. Sámegiella 1 ja 2 lea belohakkii gokčojuvvon, seamma lea luonddufága, servodatfága, duodji ja biebmua ja dearvvašvuodafágat mánáidceahkis. Nuoraidceahkis gávdnojit belohakkii gokčojuvvon oahpponeavvut fágaide sámegiella 1 ja 2, dárogiella sámegiel ohppiide, engelasgiella, luonddufága, lášmmohallan, duodji ja musihka. Joatkkadásis lea dilli vearrámus sámi oahpponeavvuid dáfus.

Julevsámegiella oahpponeavvut fágas sámegiella vuosttašgiellan leat belohakkii gokčojuvvon mánáid- ja nuoraidceahkis. Joatkkadásis ii gávdno mihkkege. Dáidda ohppiide eai gávdno oahpponeavvut dárogeláfagas. Matematihkka, oskkodat ja luonddufága leat belohakkii gokčojuvvon mánáidceahkis. Muđui váilot sámegiella oahpponeavvut buot eará fágasurggiin.

Lullisámi ohppiide gávdnojit mánáidceahkis sámegiella oahpponeavvut, muhto nuoraid ceahkis lea dušše belohakkii gokčojuvvon. Matematihkka ja oskkodat lea belohakkii gokčojuvvon mánáidceahkis. Muđui eai gávdno oahpponeavvut eará fágaide vuodđoskuvlladásis.

Digitála oahpponeavvut olles vuodđoskuvllii buot golmma gillii váilot. Sámedikkis ii leat leamašan vejolašvuhta vuoruhit digitála oahpponeavvuid vaikko dárbu lea stuoris. Váldosivvan lea ahte digitála oahpponeavvuid lea divrras buvttadit.

Sámedikki dálá bušeahttarámmaid siskobealde, mii eat gávnna vejolašvuoda lasihit ovddideami sámi oahpponeavvuin. Lea stuora dárbu lassii ruhtajuolludemiide stáhtabušehtas sámi oahpponeavvuid ovddideapmái, sihke go guoská dábálaš prentejuvvon oahpponeavvuide ja digitála oahpponeavvuide.

Earenoamáš heivehuvvon oahpponeavvut

Doarjja earenoamáš heivehuvvon oahpponeavvuide vuoruhuvvo raporterejuvvon, ovttaskas dárbbuid mielde ja oahpponeavvuide oaidno-, gullo-, matematihkka- ja lohkan-/čállinváttuid surggiin ja kárten- ja neavvunávdnasiidda.

Earenoamáš heivehuvvon oahpponeavvuide lei várrejuvvon 1,9 miljovna ruvdno. Bohte 19 ohcama ja 10:s dain mieđihuvvojedje. Lea stuora dárbu oažžut lassiruđa ovddidit oahpponeavvuid sámi mánáide geain leat earenoamáš dárbbut.

Doaibmabidjut oahpponeavvobuvvttadeami nannemii

Vuodđoskuvlla matematihkagirjjiid jorgaleapmái lei várrejuvvon 4 miljovna ruvdno.

Davisámegillii leat matematihkagirjjiid ja neahttaresurssat 5.-7. jahkeceahkkái gárvvistuvvon. Girjjiid 1.-4. jahkeceahkkái leat jorgaluvvome. Nuoraidceahkkái leat geargan jorgaleame buot girjjiid. Guokte maŋemus girjjiid gárvvistuvvojit guovvamánu 2013 lohppii. Julevsámegilli ja lullisámegillii leat jorgaleame girjjiid 1.-4. jahkeceahkkái.

Jorgalanbarggus lea tearpmiid ráhkadeapmi ádjás bargu, mii ferte dahkkot buohtalasaid jorgalemiin. Davisámegilli leat ráhkaduvvome matematihkkatearpmat ovdeš jorgalanbargguid oktavuodas, muhto julev- ja lullisámegillii ferte ráhkadit matematihkkatearpmiid go daid gielaide eai leat ovdal jorgaluvvome matematihkagirjjiid.

Ruhta lea maiddáid várrejuvvon jorgalit davisámegillii luonddufágagirjjiid nuoraidceahkkái. Bargu álggahuvvo go departemeanta lea mearridan reviderejuvvon oahppoplána luonddufágas.

Spesiálpedagogihkka

Sámediggi hui ládje vuoruha barggu kvalitehtasihkkarastime spesiálpedagogalaš oahppofálaldgaid sámi mánáide ja ohppiide mánáidgárddiin, vuodđoskuvllain ja joatkkaskuvllain. Lea dehálaš sihkkarastit ahte sámi mánát ja oahppit geain oahpahuslága mielde leat vuoigatvuolta spesiáloahpahussii ja heivehuvvon oahpahussii, ožžot daid fálaldagaid maid sis lea riekti oažžut.

Sámedikkis ferte leat buorre ovttasbargu relevánta fágabirrasiguin. Danin mis lea ovttasbargu sihke Sámi Lohkanguovddážiin (Senter for samisk i opplæring) ja SEAD:in – Sámi earenoamáš pedagogalaš doarjalusain (Samisk spesialpedagogisk støtte). SEAD

galgá leat gaskalađasin eará riikaviidosas gelbbolašvuodáorgánaide sámegeiela ja sámi kultuvrra dáfus. Dán guovtti gelbbolašvuodáguovddážiis lea máhttu ja gelbbolašvuodá dan birra makkár dárbbut gávdnojit mánáidgárddiin ja skuvllain, gos gávdnojit sámi mánát ja nuorat.

Statped, spesiálpedagogalaš doarjalusvuogádat suohkaniidda ja fylkkagielaide, lea dál ođđasisorganisereme iežas. Plána lea ahte oktanuppelohkái spesiálpedagogalaš guovddáža oktiibiddjojit nu ahte šaddá okta Statped das. Sámediggái lea dehálaš ahte ođđasisorganiserema oktavuodas váldet vára hástalusain mat gullet sámi mánáide earenoamáš dárbbuiguin.

Stipeanda ohppiide geain lea sámegeiella fágan joatkkaskuvllas

Stipeanda lea juolluduvvon ollesáiggeohppiide joatkkaskuvllain geain sámegeiella lea fágan. Stipeanda juogaduvvo gorálaččat gaskal ohppiide geat váldet sámegeiela vuosttašgiellan, sámegeiela nubbingiellan ja sámegeiela vierisgiellan. Oahppit geain lea sámegeiella nubbingiellan ožžot 25% geahpádusa ohppiide ektui geat váldet sámegeiela vuosttašgiellan. Oahppit geain lea sámegeiella vierisgiellan ožžot 50% geahpádusa ohppiide

ektui geat váldet sámegeiela vuosttašgiellan. 2012 bušeahtas lei várrejuvvon 2.400 000,- ruvdno dasa.

Maŋemus jagiid leat oaidnán jámma lassáneami ohcamušain dán ortnegii, ja lea earenoamážit lassáneapmi ohcanlogus dain ohppiin geain lea sámegeiella vierisgiellan.

Ohcanloguid ovdáneapmi 2009 rájes 2012 rádjái:

Sámedikki oahpahaspolitihkalaš árvaluskonferánssa

Sámediggi mearridii 2012:s Sámedikki dieđáhusa oahpahasdieđáhusa. Dan oktavuodas lágidii Sámediggi árvaluskonferánssa. Mihttomearri konferánssain lei oažžut árvalusaid boahhtevaš oahpahasdoaimmaide mat sihkkarastet sámi ohppiide buoremus oahppofálaldagaid. Ulbmiljoavkun ledje oahppit, váhnemat, oahpaheaddjit, rektorat, skuvlaeiggádat, dutkit ja skuvlaeiseválddit.

Deaddu biddjui sámegeielloahpahussii ja gáiddusoahpahussii, ja mot váldit atnui árbevirolaš máhtu entreprenevravuodá bokte vuodđoskuvllas ja joatkkaoahpahasas. Lassi- ja joatkkaoahpahas dáfus, de ohcaluvvui ahte iešguđetge allaskuvllain galggašii sámi

Gielladássi	Galle ohcci	Máksojuvvon ru. juohke oahppái	Bušeahtta-golaheapmi ruvnnui	Bušeahtta-oassi %
Sámegeiella 1. giellan	253	kr 5 093	kr 1 288 529	53,4
Sámegeiella 2. giellan	166	kr 3 820	kr 634 120	26,3
Samisk som fremmedspråk	193	kr 2 547	kr 491 571	20,4
Submi	612		kr 2 414 220	100,0

Ohcanloguid ovdáneapmi 2009 rájes 2012 rádjái:

Jahki	Sámegeiella 1.giellan	Sámegeiella 2.giellan	Sámegeiella vierisgiellan	SUBMI
2009	194	150	117	461
2010	193	134	104	431
2011	226	170	126	522
2012	253	166	193	612

kulturgelbbolašvuota. Sámediggeráđđi áigu čuovvolit árvalusaid mat bohte ovdan konferánsas ja álgit ráhkadišgoahtit doaibmaplánaid árvalusaid vuođul mat ovdanbohte konferánsas. Dát galget leat vuođđun iešguđetge ángiruššansurggiide dieđáhusas, gos oaidná vuoruhemiid.

Seminára sámi skuvlahistorjjá birra

Sámediggi lea 2012:s lágidan seminára sámi skuvlahistorjjá birra Guovdageainnus. Ulbmiljoavkun ledje politihkkárat, skuvlaeaggádat, oahpaheadjit, dutkit ja eará berošteaddjit. Seminára lei rabas buohkaide. Ulbmil seminárain lei bajásčuvget manin lea dárbu dovdat sámi skuvlahistorjjá vai galgá ipmirdit dálá skuvlastruktuvrra ja dárbu oažžut eambbo sámi sisdoalu skuvllaide. Logaldallin ledje nugo earret eará dutki Hadi Khosravi Lile.

Politiikkaš ovttasbargu

Máhtodepartemeantta stáhtačálli Elisabeth Dahle lea fitnan Sámedikkis 2012:s, su áigumuš lei oahpánuvvat áššiide mat gullet iežaset ovddasvástádussurggiide mánáidgárddit ja vuođđooahpahus. Ovttas várrepreseanttain stáhtačálli finai Billávuona mearrasámi bajásšaddanguovddáža ja Kveana instituhta Porsáŋgu suohkanis, Kárášjoga vuođđoskuvlla ja Láhpoluobbala skuvlla Guovdageainnus. Stáhtačállái lágiduvvui oahpisteapmi sámediggevisttis Kárášjogas ja sus lei čoaškin várrepreseanttain Laila Susanne Varsain.

Guovdageainnus stáhtačálli oassálastii sámi skuvlahistorjáseminárii, man Sámediggi lágii. Delegašuvnnas ledje maiddá oahpisteapmi ja čoaškimat Sámi allaskuvllas ja Sámi joatkkaskuvllas ja boazodoalloskuvllas. Álttás finai delegašuvdna sámi mánáidgárddis, Álttá siidda mánáidgárddis, Gorravári skuvlla sámi luohkás ja Finnmárkku allaskuvllas.

Politiikkaš čoaškin lágiduvvui gos várrepreseanta Laila Susanne Vars ja stáhtačálli Elisabeth Dahle čoaškinastiiga Sámi allaskuvlla ja Finnmárkku allaskuvlla jođihangottiiguin. Allaskuvllat muitaleigga iežaska doaimmaid birra ja čađaheigga buori ságastallama stáhtačálliin. Čoaškimis Finnmárkku allaskuvllain beasai allaskuvla bidjat ovdan iežas dárbbuid go maiddá galgá sáhttit fállat sámi fáttáid iežaset oahpahusas ja earenoamážit mearrasámi kulturmáhttu namuhuvvui vásedin.

Stáhtačálli muitalii dan birra ahte sutnje lei muitaluvvon ahte fállat “mearrasámi kulturmáhttu” ii bohtán fárrui našunála gelbbolašvuođaloktema strategiijii, muhto ahte áššis galgá dahkkot ođđa árvoštallan.

Sámedikkis leat 2012:s leamašan čoaškimat Romssa suohkaniin, sátnedođihedjiin Jens Johan Hjortain ja gávpotráđi Jonas Stein Eilertseniin sámegea ja sámi kultuvrra ovddideami birra Romssas. Konklusuvdna čoaškimiin šattai ahte Sámediggi ja Romssa suohkan galgaba ráhkadit sierra ovttasbargošiehtadusa. Oahpahusáššit galget leat oassin dakkár siehtadusas. Ovttasbargošiehtadus galgá vuolláičállojuvot 2013 vuosttaš jahkebealis.

Sámedikkis leat 2012:s leamašan čoaškimat Álttá suohkaniin sámi mánáidgárddi birra Álttás ja skuvlaáššiid birra. Konklusuvdna čoaškimiin šattai ahte Sámediggi ja Álttá suohkan galgaba ráhkadit sierra ovttasbargošiehtadusa, mas oahpahusáššit galget leat oassin siehtadusas. Ovttá čoaškimis muitalii Sámediggi álgoálbmotkonferánsa birra mii galgá leat Álttás 2013:s.

Sámediggi lea lágidan golbma politihkalaš čoaškima Oslo suohkanin 2012:s. Konklusuvdna lea ahte vuos ii hálit Oslo suohkan sierra ovttasbargošiehtadusa Sámedikkiin, muhto sii geatnegahttet iežaset doallat guokte politihkalaš čoaškima jahkásaččat Sámedikkiin. Čoaškimiin galget leat fásta fáttát nugo: oahpahus ja

skuvla, mánáidgárddit, vuorasolbmot gávpogis ja deaivadanbáiki Oslo sápmelaččaide. Eará áigequovdilis áššiid sáhtta dieđihit čoahkkimiidda.

Áššit maid leat divastallan čoahkkimiin Oslo suohkaniin 2012:s leat leamašan sámi vuorasolbmuid dilli gávpogis, guorahallan bearráigeahččoraportta sámi oahpahusa birra Oslos ja Akershusas, almmuhuvvon 2012 geassemánus. Sierra sámi deaivadanbáiki lea maiddá divastallojuvvon. Oslo suohkan berošta hástalusas mii lea rekrutteret sámi oahpaheddjiid ja pedagogaid skuvlii ja sámi mánáidgárdái. Sámediggi lea ilus go Oslo suohkan 2012 čavčča virgádii ovddidanjođiheddji gii galgá ovttaštit ja čuovvolit buot oahpahusfálaldagaid sámi mánáide Oslos.

Ovttasbarggu geažil Oslo suohkaniin, máhtu ja oahpu gávpotráđejođiheddjiin, Torger Ødegaardain, bovdi Sámediggi Oslo suohkana doallat sáhkavuoru Sámedikki oahpahuspolitihkalaš árvaluskonferánsas Guovdageainnus 2012 čakčamánus.

Sámi giliskuvllaid fierpmádatčoahkkin

2012:s lea dollon čoahkkin sámi/regionála giliskuvllaide. Čoahkkima mihtomearri lea ásaht ja nannet ovttasbarggu gaskal sámi ja regionála skuvllaid gos leat sámi oahppit. Čakčat 2013:s galgá fas dollot ođđa fierpmádatčoahkkin mii galgá addit vásáhuslonohallamiid ja jus fal vejolaš, galgá čađahuvvot sierra konferánsa 2013 čavčča. Sierra sámi giliid/ regionálaskuvllaid fierpmádatčoahkkimat galget maiddá nannet fierpmádatlihtuid. Sámedikkis lea leamaš čoahkkin Porsáŋgu suohkaniin giliskuvllaid heaittiheami oktavuodas, ja lea maid fitnan Billávuona mearrasámi bajásšaddanguovddázis/ skuvllas, Bissojoga skuvllas ja kvena instituhtas Bissojogas. Mihtomearri lei ságaškuššát Porsáŋgu- ja Billávuona giliskuvllaid boahtteáiggi birra, go goappaš skuvllat leat áitojuvvon heaittihuvvot.

Verdde- prošeakta

Sámediggi lea 2012:s bušeahtas várren 250 000 ru verdde - prošeaktii. Prošeavtta mihtomearri lea leamaš ahte muhtun skuvllat Áltá ja Guovdageainnu suohkanis galget čađahit doaimmaid mat galget nannet ovttasbarggu, kulturlonohallama, hukset šaldi ja gulahallama gaskal mánáid/nuoraid geain lea sámi ja dárú/ kvena duogáš.

Prošeakta lea boahtán hilljánit johtui, muhto muhtun skuvllat áigot 2013 álggus lágidit ohppiideavvadeami/guossástallama. Ohppiideavvadeamiin galgá fokus biddjot báikkálaš aktivitehtaide mat čájehit báikkálaš árbevieruid Áltá ja Guovdageainnu suohkanis.

Sámedikkis lea leamaš čoahkkin Návvuona suohkaniin ja lea ságaškuššan Verdde-prošeavtta birra. Sivva čoahkkimii lei go Návvuona suohkan háliidii ohcat doarjaga dakkár prošeaktii ja háliidii Sámedikkis evttohusaid makkár ruhtadanvejolašvuodát gávdnojit prošeaktii, ja háliidii ovdanbuktit Návvuona suohkana verddevuođa - prošeavtta. Sámediggi lea evttohan ahte Verdde-prošeakta 2013:s rahppojuvvo eará ohcciide maid go dušše Áltá ja Guovdageainnu suohkaniidda. Ornet galgá evaluerejuvvot 2013:s.

Lohkan- ja čállinveahki vuoras sápmelaččaide

Sámediggi lea juolludan 450 000 ru Guovdageainnu suohkanii prošeaktii mii galgá addit lohkan- ja čállinveahki gili vuoras sápmelaččaide. Prošeakta álggahuvvui ođđajagimánus 2012:s ja galgá evaluerejuvvot 2013:s.

Lullisámegiela fierpmádat

Sámediggi lea oassálastán lullisámegiela fierpmádatčoahkkimis 2012:s. Lullisámegiela fierpmádatčoahkkin čohkke buohkaid

hálddahaslaš dásis lullisámi guovllu ásaheain geat barget sámegeiela giellaoahpahemiin. 2012:s dollojuvvui okta fierpmádatdeaihvadeapmi. Deaihvadeamis ságastallojuvvui mánga áigegeuvdilis áššečuolmma mat gullet lullisámegeiela giellaoahpaheami bargui. Dahkkui dakkár mearrádus ahte háliidit ásaht fágafierpmádaga lullisámegeiela oahpaheddjiide buot dásiin skuvladoaimmahagas, Bajásšaddanprográmma olis. Davvi- Trøndelága fylkkageiela lea váldán badjelassas álggaheami dása. Sámediggi oassálastá observatevran fierpmádatčoahkkimiin, ja vai beassá muitalit iežas barggu birra ja oážžut evttohusaid viidáset bargui ja vuoruhansurggiide.

Sámi oahpponeavvoportála – Ovttas – Aktan - Aktesne

Sámediggi lea ovttas DGT oahpu guovddážiin (Senter for IKT i utdanningen) ovdánahttan oahpponeavvoportála sámi oahpponeavvuid várás internehtas. Oahpponeavvoportála lea ožžon nama Ovttas – Aktan – Aktesne.

2012 bušeahntas lei oahpponeavvoportálie várrejuvvon 3 500 000 ru. 31.12.12 ledje registrerejuvvon 317 geavaheaddji dán siiddus. Ovttas.no bokte leat 92 iešguđetlágan geavaheaddji luoikkahan vuollelaš 300 resurssa.

Prošeakta registrere jámmat ja dássedis fitnamiid neahttasiiddus. Neahttasiidu oážžu dađistaga ođđa registrerejuvvon geavaheddjiid.

Prošeavtta doaimmahus bargá geažoáigge almmuhit oahpaheaddjiresurssaid, ja dássáži lea bidjan sisa dieđuid 2700 resurssa birra portálie. Doaimmahus leat čieža olbmo lassin prošeaktajođiheaddjái, ja sis lea davvi-, julev- ja lullisámegeiela giellagelbbolašvuohta. Prošeavtta II muttus leat buvttadeame 3 oahpponeavvopilohta. Pilohtat ráhkaduvvojit fágaide luondufága nuoraidskuvlii, servodatfága gaskkadássái, ja okta oahpponeavvu mánáidgárdái. Oahpponeavvopilohtaid buvttadeamis ovttasbargá prošeakta mánggaim

oahpponeavvočálliin. III muddu; juohkoarena almmuhuvvui čakčamánu 11.b. Girkonjárggas. Juohkoarenas lea govvaáŋku gos leat su 500 gova.

Alit oahppu ja dutkan

Sámedikkis lea oasseihtomeriin okta ahte visot alit oahppu ja dutkan galgá áimmahuššat sámi oaidnoguovllu.

Sámi allaskuvla

Sámediggi lea čoahkkimiin Kulturdepartemeanttain ja Ođasmahttin-, hálddahaslaš- ja gircodepartemeanttain ságaškuššan Sámi allaskuvlla doaimmaid ekonomalaš rámmaid birra, mii maiddá siskkilda fágalaš analysajoavkku-, árbevirolaš gelbbolašvuođa- ja ofelašprošeavtta. Sámediggi oaidná makkár hástalusat Sámi allaskuvllas leat dasa mii guoská daid olgguldassat álggahuvvon prošeavttaid fágalaš doibmii ja ovdáneapmái, daiguin ekonomalaš rámmaiguin mat sis leat dasa. Maiddá doarjaga birra Sámi lohanguovddáži lea ságastallojuvvon Máhtodepartemeanttain. Sámedikkis lea dat ipmárdus ahte vuodđojuolludeapmi guovddáži lea beare unnán daid bargguid ektui mat vurdojuvvojit galgat čovdot guovddáža bokte. Lea lunddolaš ahte juolludeapmi Sámi lohanguovddáži lea seamma stuoris go ruhtajuolludeapmi eará našunála guovddážiidda dán suorggis.

Sámediggi lea maid ovttasbargan sámi allaskuvllain ja Nordlándda-, Romssa- ja Finnmárkku fylkkamánniguin oážžut vuodđooahpahasas lánkaásahussii nannejuvvot earret eará dan ahte galgá dieđihuvvot vuogitvuođa birra oážžut oahpahasas sámegeiela ja sámegeilli, Sámi allaskuvlla iešguđet lágan oahppofálaldat dárbbuid birra, ja hástalusaid dáfus gávdnat ja doalahit sámegeiela gelbbolašvuođa.

Eará allaskuvllat ja universitehtat

- Sámediggi lea buktán evttohusaid Finnmárkku allaskuvlla ja Romssa universitehta oktiibijan plánaide. Sámediggi deattuhii belliid mat min oainnu mielde leat mearrideaddjin dasa ahte ásahusaid oktiibijan galgá maiddá buktit positiivvalaš váikkuhusaid sámi dutkamii ja ohppui, ja álgoálbmotdutmamii ja ohppui:
- Álgoálbmot- ja sámi perspektiiva integrerejuvvo buot fágaosiide sihke oahpahusas ja dutkamis.
- Heivehanmunát ja lávdaduvvon oahppofálaldagat.
- Sámi árbevirolaš máhttu vuodđun ođđa máhtu ovddideapmái.
- Studeantta rekrutteren – oazžut sámegeielat studeanttaid (buot sámegeielaid) logu lassánit.
- Oahppokvalitehta ja oahppobiras studeanttaide geain lea sámegeiel- ja kulturduogáš.
- Dutkangaskusteampi – máhcahit ruovttoluotta dieđuid dutkanbohtosiin olbmuid ja báikkálašservodagaide geat/mat daidda servet.
- Gulahallan ja rollajuohku sámi máhtolašvuodábirrasiiguin mat eai gula oktiibidjamii, muhto maidda dat liikká guoská, nugo Sámi allaskuvla, Nordlándda universitehta j.e.

Sámi oahpaheaddjioahpporegiovdna – SAK 7

Sámediggi lea observatevra Sámi oahpaheaddjioahpporegiovnna stivrenjoavkkus, SAK 7, mas leat mielde Sámi allaskuvla, Finnmárkku allaskuvla, Romssa universitehta, Nordlándda universitehta ja davvi- Trøndelága allaskuvla. Dasa lassin lea Sámediggi mielde golmma regionála bargojoavkkus, rekrutterenjoavkkus, teknologija- ja heivehanmunát oahppofálaldatjoavkkus ja sámegeielaid, sámi fágaid ja fáttáid oahppofálaldatjoavkkus.

Oahpahusdirektoráhtta juolludii Sámi oahpaheaddjioahpporegiovdnii ruđaid 2012-2025 áigodahkii joatkkaoahppofálaldagaide. Sámediggi lea duhtavaš go Sámi allaskuvllas lea nuppigielapedagogihkka fálaldagain okta, ja maiddá lullisámegeiela ja julevsámegeiela giellafálaldagaiguin mat leat Davvi- Trøndelága allaskuvllas ja Nordlándda universitehtas.

Sámediggi lea mearkkašan ahte lea stuora máhttováli sámi kultuvrra birra oahpaheddjiid gaskkas. Direktoráhtta ii dohkkehan Finnmárkku allaskuvlla mearrasámi kulturmáhtu joatkkaoahppofálaldat plána. Finnmárkku allaskuvla válddii hilguma ovdan Máhttodepartemeanttain. Departemeantta buktá earret eará čuovvovaš cealkámuša jearaldahkii:

“ Máhttodepartemeantta ipmirda goitge ahte guovlu vuorjašuvvá oahpaheddjiid heajos máhttodásiin sámi dilálašvuodaid birra. Mii áigut dan geažil ášši dieđihit ságaškuššamii strategiijaoasálaččaiiguin dainna mihttomerriin ahte gávdno čuovvovaš dasa”.

Váilevaš máhttu oahpaheddjiid gaskkas sámi kultuvrra birra lea earret eará almmustahttojuvnon Hadi Lile doavttirdutkosis, ja váldui maiddá ovdan Butenschønlávdegotti raporttas “Guhkes bálgáid mielde – sámi dutkama ja alit oahpahusa birra”. Sámediggi oaivvilda dan leat nu vuđolažžan sámi fáttáid máhttoovddideapmái ahte mis leat leamaš mángga ságastallama Máhttodepartemeanttain dán ášši birra. Earret eará deaivvadeigga várrepresideanta Laila Susanne Vars ja stáhtačáli Elisabeth Dahle guovvamánus 2012:s Finnmárkku allaskuvllas, ságaškuššat dárbbu oahppofálaldagaide oppalaš sámi fáttain ja earenoamážit mearrasámi kulturmáhtus.

Sámi oahpaheaddjioahpporegiovnna bealis fievrrededje ášši viidáset go ohce dohkkehuvvot oazžut Sámi kulturmáhtu ovtain giellaosiin, nu ahte dat lea okta sin joatkkaoahppofálaldagain. Čakčadálvi 2012:s čielggai ahte Oahpahusdirektoráhtta vuorua sámi kulturmáhtu

áŋgirusšansuorgin “Gelbbolašvuohta kvalitehta váste – oahpaheddjiid joatkkaoahpu strategiijas 2012- 2015”.

Sámediggi lea hui duhtavaš mearrádusain ja leat vuordámušat dasa ahte dakkár oahppofálaldat boahtá johtui buot sámi guovlluin jođánepmosit.

Sámediggi várrii 2012:s 2 350 000 ru alit oahpu stipeanddaide. Doarjjaortnega mihttomearri lea rekrutteret sámezielat fágaolbmuid iešguđetge lágan fágasurggiide. Alit oahppu sámezielas lei vuoruhemiin okta. Ja dat movttiidahtá Sámedikki go 2012 čavčča álggahuvvui lullisámegeiella 3 oahppu, mas leat 12 oahppi, ja ahte julevsámegeiela bachelora álggahuvvui vuosttaš gearde 2012 čavčča mas ledje 21 oahppi.

Oahpaheaddjioahpuid našunála ráđđi

Sámedikkis lea observatevrastáhtus Oahpaheaddjioahpuid našunála ráđis, OONR, ja čuovvu ráđi čoahkkimiid.

Norgga UNESCO- kommišuvdna

Máhtodepartemeantta lea nammadan Sámedikki várrepreseantta Laila Susanne Varsa miellahtun Norgga UNESCO-kommišuvdnii. Nammadeapmi gusto áigodahkii ođđajagimánu 1.b. 2013 rájes gitta juovlamánu 31.b. 2016 rádjái.

Regionála dutkanfoanddat

Sámediggi lea nammadan miellahtu várrelahtuin sihke Davvi- Norgga ja Gaska- Norgga foandastivrraide 2012 – 2015 áigodahkii.

Davviguovllupolitihkka

Sámedikki dievasčoahkkin meannudii ášši SP 28/12 “ Máhttoviidodat davviguovllupolitihkas”, 7.beaivvi geassemánu 2012.

Sámediggi čujuha áššis internašunála reaiduide mat eaktudit ahte álgoálbmogiin galgá leat guovddáš rolla iežaset servodagaid ovdánahttimis ja ieža galget bidjat eavttuid iežaset ovdáneapmái.

Sámediggi čujuha erenoamážit ON 2007 Álgoálbmotjulggaštussii, artihkal 3 ja 4, mii eaktuduvvo ahte álgoálbmogiin lea vuoigatvuohta iešmearrideapmái, ja ahte stáhtalaš eiseváldiin lea geatnegasvuohta sihkkarastet ahte dat vuoigatvuohta sisa fievrreduvvo našunála vuoigatvuhtii šiehtadallamiid ja konsultašuvnnaid bokte álgoálbmogiiguin maidda dat guoská. Internašunála standárddat lea maiddá dehálaččat Norgga máhttopolitihkkii ja olles sámi guvlui.

Sámediggi oaivvilda ahte lea hui dehálaš ahte sámi máhtobirrasiid, sihke ásahuslaš ja ii- ásahuslaš birrasiid, ferte sihkkarastit dárbbalaš rámmaeavttuid vai sii sáhttet ovdánit iežaset eavttuid vuođul. Dain birrasiin lea vuđolaš gelbbolašvuohta servodateallimis, árbevirolaš ja ođđa ealáhusaid birra ja sosiála ja rievttálaš beliid birra mat lea dehálaččat davviguovlluáŋgirusšama viidáset barggus. Álgoálbmogiid ja sámi máhtobirrasiid mihtilmasvuohta lea ahte dat leat unnit ja hearckit ja jođánit sáhttet vuoittáhallet jus vuođđun biddjo gilvoprinsihppa gaskal našunála, davviriikkalaš ja internašunála máhtoásahusaid.

Sámedikki vuolggasadji davviguovllupolitihkkii lea ahte álgoálbmogiin davvin leat leamaš ja leat ain davviguovllut ruoktu ja eallinvuođđu. Davviguovllut galget dan dihte hálddašuvvot buoremussan midjiide ja boahttevaš buolvvaide, ja álgoálbmotservodagain lea dárbu gielalaš, kultuvrralaš ja servodatlaš nannemii vuot.

Sámediggi lea oassálastán aktiivvalaččat ráđđehusa 2012 davviguovlludieđáhusa barggus, ja háliida čielggaduvvon ja guovddáš rolla viidáset davviguovlluáŋgirusšamis. Dieđáhusas boahtá ovdán ahte ráđđehus oaivvilda ahte positiivvalaš ovdideapmái davvin lea mearrideaddjin dat ahte álgoálbmogat geaidda dat guoská maiddá vásihit dan positiivvalažžan. Sámediggi

oaidná dárbbu bidjat johtui posiitiiva máhtto-, ja kapasitehtahuksejeddji doaibmabijuid sámi servodahkii ja eará álgoálbmotservodagaide áimmahuššan dihte álgoálbmotperspektiivva davviguovllupolitiikas. Ahte sámi servodat iežas álbmot válljejuvvon orgána Sámedikki bokte, galgá váldot fárrui davviguovllupolitiikka máhtostrategiijaide áibbas buori vuogi mielde, lea eaktun dasa ahte sámi álbmot galgá dovdat eaiggátvuoda davviguovlluánjiruššamii.

Sámediggi oaidná earret eará dárbbu oazžut eambo máhtu ja čalmmusteami sosiála ja dearvvašvuoda beali váikkuhusain maid davviguovlluánjiruššan dagaha báikegottiide ja olbmuide. Lea stuora dárbu eambo dutkanvuodot máhttui minerálaroggamiid váikkuhusaid birra davvin, erenoamážit vuoigatvuodaid áimmahuššama ja árbevirolaš ealáhusaid eksisteansavuodu oktavuodas.

Sámediggi lea oassálastán čoahkkimis aitto álggahuvvon ovttaštatforumis davviguovllupolitiikka stuoradiggedieđáhusa čuovvoleami vástes, mas leat mielde Ráđđehus, Sámedikki áirasat ja Nordlándda, Romssa ja Finnmárkku fylkkaráđđejodáheaddjit. Oahpahuš ja gelbbolašvuodaovdideapmi lei okta dain váldofáttáin mat birra ságastallojuvvui vuosttaš čoahkkimis. Čuovvoleapmin dán čoahkkimii bovdii stádačáli Elisabeth Dale Sámedikki, Finnmárkku fylkkagieldda oahpahuš fylkkaráđi, Oahpahušlihttu ja SG davviguovlluid čuovvolančoahkkimii. Čoahkkima fáddán lei: “ Mot oazžut eambbogiid čađahit joatkkaoahpahuš Finnmárkkus?”

Sámi perspektiiva stivrendokumeanttain

Ođđa rámmaplána sámi mánáidgárdeoahpaheaddjiohppui Sámediggi ja Máhtodepartemeantta čađaheigga konsultašuvnnaid sámi mánáidgárdeoahpaheaddjioahpu rámmaplána lávdegotti mandáhta birra. Mandáhta soahpan olahuvvui 2012 guovvamánus.

Rámmaplánalávdegoddi geigii iežas sámi mánáidgárdeoahpaheaddjioahpu rámmaplána evttohusa departementii 2012 čakčamánuš. Sámediggi lea bivdán konsultašuvnna oazžut Máhtodepartemeanttain ovdal lánkaásahus sáddejuvvo gulaskuddamii.

Ođđa mánáidgárdeoahpaheaddjioahpu rámmaplána Konsultašuvdna Kulturdepartemeanttain ođđa Mánáidgárdeoahpaheaddjioahpu lánkaásahusa ja našunála njuolggadusaid birra loahpahušvui 2012 miessemánus.

Lánkaásahusa 1.§:s ulbmil ja doaibmaviidodat, olahuvvui ovttaoavilvuodta čuovvovaš ođđa oassái:

“ Oahppu galgá ovddidit ipmárdusa dasa ahte sámi kultuvra lea oassin našunálalaš kultuvrras, ja dat galgá deattuhit álgoálbmogiid stáhtusa ja vuoigatvuodaid, sihke našuvnnalaččat ja internašunálalaččat”.

1.§ mearkkašumis čuožžu čuovvovaččat:

“ Čujuhus geassemánu 17.b. 2005 nr.64 lánhkii (mánáidgárdelánka) deattuha dehálašvuoda dovdat dán lága ja maiddái vuollásaš lánkaásahusaid mat gullet mánáidgárdelánhkii, ja internašunála konvenšuvnnaide, nugo ILO-konvenšuvnna nr. 169 álgoálbmogiid birra ja ON mánáidkonvenšuvnna.

Sámediggi lea duhtavaš go álgoálbmotperspektiiva ja máhttu sámi mánáid vuoigatvuodaid birra, historjá ja kultuvra leat bures váldon vuhtii lánkaásahusas, mearkkašumiin ja našunála njuolggadusain ollislaččat.

Ođđa oahpaheaddjioahpu 8- 13 rámmaplánat Máhtodepartemeantta vuodđudii golbma ođđa rámmaplánalávdegotti 2011 njukčamánuš. Sámedikkis leat áirasat buot rámmaplánalávdegottiin. Sámedikkis ja Máhtodepartemeanttas lei gulahallančoahkkin 2012 geassemánus ođđa oahpaheaddjioahpu 8- 13 ceahki lánkaásahusa ja našunála

njuolggadusaid birra. Golbma ođđa lánkaásahusa galget dohkkehuvvot. Maŋŋel ságaškuššamiid čađahuvvui konsultašuvdna mii loahpahuuvui 2012 borgemánus e- boastta bokte mas sohpe lánkaásahusaid ovdal go dat sáddejuvvojedje gulaskuddamii.

Lánkaásahusa 1.§ lea biddjon čuovvovaš sátnádeapmi:

Praktihkalaš ja estehtalaš fágaid 3 –jagáš fágaoahpaheaddjioahpu rámmaplána lánkaásahusas:

“ Fágaoahpaheaddjioahput galget addit gelbbolašvuoda kandidáhtaide fuolahit oahpahusa sámi dilálašvuodaid birra, nugo dovdat stáhtusa mii álgoálbmogiin lea internašuvnnalaččat, dovdat vuoigatvuodaid mat sámi mánáin Norggas leat, ja máhttit geavahit osiid sámi kultuvrras iežaset fágasuorggi siskkobealde”.

Lektoroahpu 8- 13 ceahki rámmaplána lánkaásahusas čuožžu:

Oahpu maŋŋel galgá kandidáhta sáhttit fuolahit oahpahusa sámi dilálašvuodaid birra ja sus galgá leat máhttu sámi nuoraid oahpahuuvuoigatvuodaid birra mat oahpahušlága ja gustovaš 8 -13 ceahki oahppoplánadahkosa mielde leat.

PPO 8 -13 ceahki rámmaplána lánkaásahusas čuožžu:

Oahppu galgá kandidáhta gealbudit oahpahusa fuolahit sámi dilálašvuodaid birra ja addit máhttu sámi nuoraid oahpahuuvuoigatvuodaid birra mat oahpahušlága ja gustovaš 8-13 ceahki oahppoplánadahkosa mielde leat.

Galgá dollot konsultašuvdna ovdal go lánkaásahus dohkkehuvvo.

Rávisolbmuidoahpahušprográmma

2012 bušeahtas lei várrejuvvon 800 000 ru Sámiálbmotfoandda badjel viđa jagáš rávisolbmuidoahpahušprográmmii Sámi allaskuvllas. Prográmma mihttomearri lea nannet ja ovddidit sáme giela.

Prográmma lea molson nama “Gealbudan- ja rekrutterenprográmmii”, go prográmma lea gealbudan- ja rekrutterenprográmma sáme giela alit ohppui.

Prográmma, mii loahpahuuvvo 2013:s, lea dássáži čađahuvvon nu go lei plánejuvvon ja sáhtta dadjat dat lea lihkestuvvan dássáži. Sámi allaskuvllas lea dál fágalaš ovddasvástáduš ja ovttasbargá viidat sámi giella- ja kulturguovddážiiguin.

Dáruiduhhtinpolitihka váikkuhusaid geažil lea dárbu dakkár gealbudan- ja rekrutterenprográmmii guhkes áigái ovddasguvlu. Sámediggi oaidná dan geažil dárbbu dasa ahte prográmmii bistevas ortnegiin sihkkarastá joatkevašvuoda, mas rávisolbmot sáhttet álgit álgokurssaide ja joatkit lohkanbaji rádjái. Bistevas ortnet berre huksejuvvo dan vuogádaga ala mii lea ásuuvvon, mas Sámi allaskuvllas lea fágalaš ovddasvástáduš, mas leat mielde hálddahušlaš bealli nugo ekonomii, organiseren, koordineren ja ahte lávdaduvvon ovttasbargooasálaččat sáhttet čađahit álgokurssaide.

Systemáhtalaš kárten árbevirolaš máhttu – njuolggodoarjja

2012 bušeahtas lei várrejuvvon 650 000 ru Sámiálbmotfoanddas Sámi allaskuvllii kárten dihte sámi árbevirolaš máhttu – árbediehtu.

Árbediehtu –prošeakta lea ođđajagimánu 1.b.2012 rájes rievdan pilohtaprošeavttas njealji jagáš váldoprošeaktan.

Okta vásáhuš pilohtaprošeavttas lei ahte lea lassáneaddji dárbu konkretiseret árbevirolaš máhttu fáttmasteami hálddaseami

ektui. Finnmárkkuopmodaga ja Stáhta luonddubearráigeahčču hálddašanorgánat leaba váldán oktavuodá prošeavttain ságaškuššat ovttasbarggu dutkamis ja kapasitehtaovddideamis. Váldoprošeavtta váldomihttomearri galgá láchit dili dasa ahte: Sámi luondduipmárdus ja árbevirolaš máhttu dokumenterejuvvo ja láchit dili vai dat ain sáhttet ávkkástallojuvvot báikkálaš resurssahálddašeamis

- Nannet vejolašvuodaid dasa ahte sámi árbevirolašmáhttu fievrreduvvo vuorasolbmui nuorat olbmuid
- Fátmmastit sámi árbevirolašmáhttu politihkalaš ja hálddahušlaš mearridanproseassain
- Leat mielde ovdánahttime bures doaibmi ja buvtalaš fierpmádaga gaskal sámi ásašusaid

Pilohtaprošeakta – sámi luonddugeavaheami gelbbolašvuodaguovddáš

2012 bušehtas lei várrejuvvo 500 000 ru sámi luonddugeavaheami gelbbolašvuodaguovddáša pilohtaprošeavtta álggaheapmái. Pilohtaprošeavtta vuodđun lea Sámedikki čuovvleapmi ja konkretiseren Árbodieđu - prošeavtta gaskaboddosaš bohtosiin. Lea plána ahte prošeakta galgá leat vuodđun Ráđđehusa davviguovllustrategiija doaibmabijuid čuovvleapmái das ahte joatkit prošeavtta dakko bokte ahte institušonalisere, ovddida ja bisuha árbevirolaš máhttu, earenoamážit dan mii gullá sámi luonddugeavaheapmái. Prošeakta galgá evaluerejuvvot 3 jagi geahčen.

Sámediggi lea rievddadan prošeavtta nama nammii Pilohtaprošeakta – Árbodiehtoguovddáš / senter for samisk tradisjonskunnskap, proseassas mii lei dassázii go ovddasvástideaddji ásašus válljejuvvui prošeaktii. Nammarievddadeapmi čilgejuvvo dainna ahte pilohtaprošeavtta mihttomearri lea viiddiduvvo ásašit vuodá

guovddášii mii láchá dili dasa ahte sámi árbevirolaš máhttu – árbediehtu – geavahuvvo luondduresurssaid hálddašeamis ja lea máhttovuodđun rámmaplánaid, oahppoplánaid ja oahpaheaddjiresurssaid ja dutkama ovddideapmái. Guovddáša barggut leat earret eará systematiseret, kártet, čalmustahttit ja gaskkustit árbevirolaš máhtolašvuodá.

Sámi allaskuvla lea ožžon ovddasvástádusa prošeaktii ja lea hábmegoahtán dan dál. Aktivitehtaplánas lea earret eará mielde fierpmádathuksen ja relevánta ovttasbargoasálaččaid kárten, ja geavaheadjiiikkadeami čađaheapmi.

Stipeanda alit ohppui – ohcanvuđot doarjja

2012 Sámedikki bušehtas lei várrejuvvo 2 350 000 ru stipeanddaide alit oahpuid várás. Doarjjaortnega mihttomearri lea rekrutteret sámegeielat fágaolbmuid iešguđetge fágasurggiide. Válddiimet vuostá 298 ohcama. Juolluduvvui stipeanda oktiibuot 2 990 200 ru ovddas 206 studentii.

Tabealla vuolábealde čájeha juohkimiid gaskal oahpposurggiid, galle ohcama juolluduvvo ja ruđaid juohkima:

Stipeanda rávisolbmuid oahpahussii - ohcanvuđot doarjja

2012 Sámedikki bušehtas lei várrejuvvo 500 000 ru rávisolbmuid oahpahusa stipeanddaide. Doarjjaortnega mihttomearri lea ealáskahttit sámegeiela ja movttiidahttit rávisolbmuid oahppat sámegeiela, ja movttiidahttit eambbogiid gealbudit iežaset vai sáhttet váldit alit oahpu sámegeielas.

Vuostáiválddiimet 8 ohcama. Oktiibuot juolluduvvui stipeanda 67 500 ru ovddas 8 studentii.

Tabella vuolábealde čájeha juohkimiid gaskal oahpposurggiid, galle ohcama juolluvvon ja ruđaid juohkima:

	Galle ohcama	Galle juolluvvon	Ruvnno
Oahpaheaddjioahppu ja ovdaskuvlaoahpaheaddjioahppu	31	15	300 000
Alit oahppu lulli-, julev- dahje davvisámegielas	216	168	2 290 200
Alit oahppu oahpponeavvopedagogihkas	22	15	300 000
Dulkaoahppu sámi dulkkaide ja jorgaledjiide	2	2	20 000
Joatkkaoahppu sámi ovdaskuvlaoahpahedjiide	2	2	40 000
Joatkkaoahppu boarrásiidfuolahusas, viidát go bachelorgráda	1	1	10 000
Joatkkaoahppu gárrendilifuolahusas, viidát go bachelorgráda	0	0	0
Joatkkaoahppu psyhkalaš dearvvašvuodabarggus, viidát go bachelorgráda	1	1	10 000
1 stipeanda konserverenohppui Norggas, sihke bachelor- ja masterdásis	2	2	20 000
Vuoruhemiid olggobealde	21	0	0
Submi	298	206	2 990 200

Sin gaskkas geat ohce stipeandda alit ohppui lulli-, julev- ja davvisámegielas lea juohkin ná:

Giellajoavku	Galle ohcama	Juohku proseanttaid mielde	Juohku ruđa mielde
Davvisámegiella	120	65,71	1 505 000
Julevsámegiella	6	6,12	140 200
Lullisámegiella	42	28,17	645 000
Submi	168	100%	2 290 200

Tabella vuolábealde čájeha juohkimiid gaskal oahpposurggiid, man galle stipeandda leat juolluvvon ja ruđaid juohkima:

Oahppu	Galle ohcama	Galle juolluvvon	Submi
Davvisámegiella lohkanbadji	1	1	15 000
Sámegiella praktihkalaš oahppodilis – álgoahppu	7	7	52 000
Submi	8	8	67 500

Dearvvašvuohta ja sosiála

Sámedikki dearvvašvuođa ja sosiálapolitihkkii lea vuodđun ovtadássásaš dearvvašvuođa- ja sosiálabálvalus sámi álbmogii, ovtadássásaččat álbmogiin muđui. Dearvvašvuođa- ja sosiálabálvalusat fertejit heivehuvvot sámi álbmoga vuoigatvuođaide ja dárbbuide ja man vuodđun galgá leat sámi giella ja kultuvra. Vuodđun sihkkarastit mihttomeari ahte galgá leat ovttárvosaš bálvalus, lea ahte buot dásiin galgá leat sámi giella- ja kulturmáhttu. Sámediggi bargá mángga láhkai oľahan dihte dáid mihttomeriid. Gulahallama ja ovtasbarggu bokte guovddáš eiseválddiiguin ja eará relevánta aktevrraiguin bargá Sámediggi dan ala ahte sihkkarastit Sámedikki váikkuhanfámu dearvvašvuođa-, sosiála- ja fuolahusbálvalusaid hábmemei sámi álbmoga várás. Mii áimmahuššat earret eará sámi mánáid vuoigatvuođaid mánáidsuodjalusbálvalusain deaivvadeamis, ja sihkkarastit ahte sámi álbmoga hástalusat ja dárbbut vára váldojit našunála ánggiruššamiin buori álbmotdearvvašvuođa váste. Dasa lassin addit mii doarjagiid iešguđet lágan dearvvašvuođa- ja sosiálaprošeavttaide.

Sámediggi našunála álbmotválljejuvvon orgána, lea eanemus guovddáš eavttuid biddji eiseválddiid guovdu ovttárvosaš dearvvašvuođa- ja sosiálafálaldagaid ovddideami oktavuodas sámi álbmogii, ja dat ferte danne gessojuvot mielde proseassaide main lea njuolga mearkašupmi sámi álbmogii.

Sámediggi gulahallá guovddáš eiseválddiiguin, suohkaniiguin, fylkkagiellaiguin ja eará aktevrraiguin barggus dearvvašvuođa-, sosiála- ja mánáidsuodjalusfálaldaga sihkkarastimis sámi álbmoga várás. Mii čađahit earret eará konsultašuvnnaid eiseválddiiguin dan oktavuodas go gustovaš lágat ja dahje lálkaásahusat rievdaduvvojit dahje ođastuvvojit main lea njuolga mearkašupmi dearvvašvuođa-, sosiála- ja mánáidsuodjalusfálaldahkii sámi álbmoga várás.

Sámediggi addá maiddá čálalaš cealkámušaid dieđáhusbargguide ja čielggademiide. Lagat ovtasbargu fágaásahusaiguin ja earáiguin gelbbolašvuođa buorideami dihte, ja dasto leat maiddá oainnusmahttindárbu ja bálvalusaid ovddideapmi dehálaččat.

Bargodokumeanttat regionála dearvvašvuođaásahusaide

Guovddáš eiseválddiid bajitdási ovddasvástádussii gullá bargu ovddidit ovttárvosaš dearvvašvuođa- ja sosiálabálvalusa sámi álbmoga váste ovtadássásaččat álbmogiin muđui, ja sii fertejit fuolahit ahte sámi perspektiiva váldojuvvo vuhtii ja ahte dat jerrojuvvo buot proseassain, ja váldojuvvo vuhtii guovddáš dearvvašvuođa- ja sosiálapolitihkalaš ánggiruššamiin. Dainna vuoduin lea Sámediggi konsulteren dearvvašvuođa ja fuolahusdepartemeantta 2013 bargodokumeanttaid birra.

SÁNAG (Sámi našuvnnaš gealboguovddáš – psyhkalaš dearvvašvuođasudjen

Sámediggi fuolastuvvá dainna bisuhuvvo ja ovddiduvvo go fálaldat mii Sámi našuvnnaš gealboguovddáža (SÁNAG) psyhkalaš divššus lea huksejuvvon. Sámediggi lea 2012:s ožžon fuolastuvvondieđuid sámi pasieanttain, sámi fágaolbmui ja suohkaniin mat leat olggobealde Davvi Dearvvašvuođa doaibmaguovllu dan birra ahte SÁNAG fálaldagat galget unniduvvot ja heaittihuvvot. Sámediggi čujuha dasa ahte leat sámi pasieanttat geat orrot miehtá riikka ja geain lea vuoigatvuohta dearvvašvuođafálaldahkii man vuodđun lea sámegiella ja kultuvra.

St.dieđáhus nr. 47:s (2008 – 2009), ovtasdoaibmanodastus, čujuhuvvo ahte SÁNAG lea oktasaš našunála gelbbolašvuođaguovddážin sámi psykiatriijii, ja ahte lassin, earret Oslos, gávdnojit fágaolbmot sihke julevsámi guovllus (Divttasvuotna) ja lullisámi guovllus (Snoasa).

Bajábealde válddahallon olbmot leat oassin SÁNAG 3- jagáš prošearvttas, mii siskkilda našunála klinihkalaš bálvalusaid ovddideami Finnmárkku olggobealde. Prošeaktaáigodat lea dál loahpahuvvon, ja guovllut mat leat vuostáiváldán bálvalusfálaldaga, leat manjel muitalan ahte lea stuora dárbu SÁNAG fálaldahkii. Ovttasdoaimmanodastus čujuha SÁNAG modellii, go čájehuvvo ahte lea leamaš hui positiiva, go das lea nanu bása mii sajáiduvvon sámi birrasii, lotnolagaid dainna ahte fágaolbmot leat leamašan iešguđet guovlluin gos lea sámi álbmot. Ovttaárvosaš bálvalus sámi pasieanttaide eaktuda bálvalusa man vuodđun lea sámegeiella ja kultuvra. SÁNAGis lea dát gelbbolašvuhta. Sámediggi oaivvilda dárbbaslažžan láchit dili vai SÁNAGa psyhkalaš dearvvašvuoda dikšunfálaldat sámi pasieanttaide olggobealde Finnmárkku joatkašuvvá.

Sámediggi lea danin duhtavaš go 2013 bargodokumeanttain leat soahpan čuovvovaš mihtomeriid: *Davvi Dearvvašvuoda RDD lea ovttas Sámi našunála gelbbolašvuodaguovddáža – psyhkalaš dearvvašvuodasuddjemiin (SÁNAG) ja muđui eará regionála dearvvašvuodadoaimmahagaiguin árvvoštallan mot klinihkalaš bálvalusat sámi pasieanttaide galget viidáset fievrreduvvot ja organiserejuvvot. Dát berre gehččot oktavuodas SÁNAG:a vejolaš ohcamiin oazžut našunála gelbbolašvuodabálvalusa stáhtusa.*

Sámedikki mielas lea dát viidáset fievrredeapmi čuovvovaš Davvi Dearvvašvuoda RDD 2012 bargodokumeanttaid mihtomeriin: *Davvi Dearvvašvuoha lea láchán dili Sámi našunála psyhkalaš dearvvašvuodasuddjema gealboguovddáža doibmii ja viidáset ovddideapmái. Fálaldat lea olámuttos sámi pasieanttaide buot sámi guovlluin. SÁNAGa doaimma psykiatriija spesialistaoahpu oahppobáikin lea viidásetovddiduvvon.*

Fágaidrasttildeaddji spesialiserejuvvon dikšu sidjiide geat leat darvában gárrenmirkkuide

SÁNAG lea mánga jagi bargan sámegeiella ja kulturoaidnoguvllot psyhkalaš dearvvašvuodasuddjemiin ja gárrenmirkováttisvuodaiguin. Stuoradiggedieđáhusas nr. 30:s – ollislaš gárrenmirkopolitiikka, boahťa ovdán ahte fágaidrasttildeaddji spesialiserejuvvon divššu bálvalusstruktuvrra berre nu guhkás go vejolaš ovttahttit psyhkalaš dearvvašvuodasuddjema ja eará spesialistadearvvašvuodabálvalu said bálvalusstruktuvrraiguin. Gárrendili fuolahusa sámegeiella ja kulturgelbbolašvuoda oktavuodas čujuhuvvo dasa ahte berre geavahit gelbbolašvuoda mii sámi pasieanttaid váste psyhkalaš dearvvašvuodasuddjemis lea huksejuvvon.

SÁNAG lea iežas psyhkalaš dearvvašvuoda ja gárrenmirkováttisvuoda barggus ovdánahtán gelbbolašvuoda ja vásáhusaid mat leat mávssolaččat sámi pasieanttaid gárrenmirkodivššu dáfus. Sámedikki mielas lea lunddolaš ahte SÁNAG lea guovddážis našunála perspektiivvas huksemis sámi pasieanttaide gárrenmirkodivššu. Sámediggi háliida dan dihte ahte 2013 bargodokumeanttain galgá leat mihtomearrin ahte SÁNAGa fágaidrasttildeaddji spesialiserejuvvon dikšofálaldat gárrenmirkkuid boasttugeavaheddjiid ja eará dikšodárbbaseddjiid váste viidásetovddiduvvo. Dan birra eat dađibahábut soabadan, go departemeantta mielas lei beare árrat addit sidjiide dán barggu 2013:s. Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta ja Sámediggi soabadeigga dan geažil ahte ášši loktejuvvo ođđasit 2014 bargodokumeanttaid oktavuodas.

Dulkonprošeakta

Davvi Dearvvašvuoha oáččui bargun čađahit dulkonprošeavtta buoridan dihte dulkonbálvalusa sámi álbmogii, go Sámediggi konsulterii regionála dearvvašvuodadoaimmahagaid

2010 bargodokumeanttaid birra. Prošeavtta váldomihttomearri lea ásahit sámegielat dulkonbálvalusa mii lea olámuttos birrajándora. Davvi Dearvvašvuolta RDD – guovllus. Finnmárkku Dearvvašvuodas lea ovddasvástádus čađahit prošeavtta. Prošeakta álggahuvvui 2011.s ja loahpahuuvui 2012:s. Sámediggi lea leamaš mielde prošeaktamandáhta hábmemis ja lea miellahttu stivrenjoavkkus. Prošeaktaáigodagas lea earret eará dulkon neahta bokte geahččaluvvon ja álggahuvvon e-oahppoprográmma dulkoma birra. Sámedikkis lea beroštupmi ahte doaimmat mat leat álggahuvvon dán dulkonprošeavtta bokte galget joatkkašuvvot maŋŋel prošeaktaáigodaga, dainna mihttomeriin ahte birrajándora dulkonbálvalus ásahuvvo. Dearvvašvuoda ja fuolahusdepartemeantta ja Sámediggi leaba ovttaoavilis čuovvolit ášši maŋŋel prošeavtta loahpparaportta.

Viidásetovddideapmi sámi álbmoga dearvvašvuodabálvalusain

Sámi pasieanttaid vuoigatvuodaid ja dárbbu heivehuvvon dearvvašvuodafálaldagaide mieđiheapmi lea mieđdisbuktán ahte leat ásahuvvon muhtun ásahusat. Dat ásahusat doibmet sierra resursaovttadahkan sámi pasieanttaid dearvvašvuodafálaldagaide, mas vuođđun lea sámegiella ja kultuvra. Eanemus ovddideapmi lea leamašan psyhkalaš dearvvašvuodasuddjema spesialistadearvvašvuodabálvalusas, Sámi našunála gelbbolašvuodaguovddáža psyhkalaš dearvvašvuoda (SÁNAG) ásaheami bokte. Somáhtalaš fálaldagaid siskkobealde ii leat leamaš seamma ovddideapmi. Earenoamážit dearvvašvuodabálvalusain mat eaktudit buori gulahallama gaskal fágaolbmuid ja pasieanttaid, nugo bistevaš dávdmaid oahppamis ja birgehállamis, veajuidahhtimis ja geriatriijas eai leat fálaldagat leamaš doarvái buorit.

Odne leat ásahusat main leat jurddašuvvon doaimmat sámi álbmogii iešguđet ládje organiserejuvvon. Sámediggi oaivvilda ahte dat hehte buoremus ávkkástallama sámi fágaolbmuin. Lea dárbu ollislaš jurddašeapmái ja bajitdási organiseremii sámi álbmoga sp esialistadearvvašvuodabálvalusaid dáfus. Dat lea dárbbalaš vai sáhttit fállat buoret ja eambo ollislaš ja koordinerejuvvon bálvalusaid sámi pasieanttaide ja geavaheddiide, mas giella ja kultuvra leat vuođđun. Sámi fágaresurssaid ovttastahttin lea dehálaš momeanta dán barggus. Dainna duogážiin lea Sámediggi, fárrolaga sámi fágaolbmuiguin, oassálastán “jurddariđučoahkkimis”, maid Davvi Dearvvašvuolta lágidii, gos fáddán lei sámi álbmoga dearvvašvuodabálvalusaid viidásetovddideapmi ja organiseren.

Kvalitehta ja pasieantasihkarvuohta

Našunála dearvvašvuoda- ja fuolahusplánas (2011 – 2015) daddjojuvvui ahte ráđđehus áigu 2012:s ovddidit stuoradiggedieđáhusa kvalitehta ja pasieantasihkarvuođa birra. Dieđáhusas galgá biddjojuvvot vuođđun viiddis kvalitehtadoaba ja movt dan sáhtta láchit ávkin vai pasieanta/geavaheadji ieš sáhtášii árijalaččat searvat iežas dikšui/fuolahussii.

Sámediggi lea buktán evttohusaid dieđáhussii. Sámedikki bealis lea deattuhuvvon earret eará sámi giella ja kultuvra kvalitehta ja pasieantasihkarvuođa beallin.

Sámedikki oaivila mielde fuonida sámi giella ja kultuvrra gelbbolašvuoda váilun sámi pasieanttaid pasieantasihkarvuođa ja dearvvašvuodafálaldagaid kvalitehta. Kvalitehta ja pasieantasihkarvuođa eaktun lea ahte pasieanta ja divššárat áddehallet gaskaneaset. Dát bidjá vuođu diehtujuohkinlonuhallamii mii lea dárbbalaš jus galgá sáhttit addit buoremus ja rievttis divššu. Sámediggi oaivvilda ahte sámi pasieanttaid kvalitehta ja sihkarvuohta sin divššus dávjá lea gitta sámi giella ja kultuvrra

máhtolašvuodas. Danne lea dehálaš addit stuorát fuomášumi gulahallamii ja gillii kvalitehta ja pasieantasihkarvuoda mihtideamis.

Sámediggi lea duhtavaš go giella ja kommunikašuvdna leat leamaš dehálaš bealit dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusa stuoradiggedieđáhusas kvalitehta ja pasieantasihkarvuoda birra. Sámediggi mielas lea dehálaš deattuhit Stuoradiggedieđáhusa čuovvolemis ahte giella ja kommunikašuvdna leat dehálaš bealit kvalitehta ja pasieantasihkarvuoda hárrái, ja ahte dat dahkko systemáhtalaš barggu bokte. Sámediggi lea dan dihte 2011 regionála dearvvašvuodadoaimmahagaid bargahandokumeanttaid konsulterema oktavuodas bivdán ahte biddjo johtui ovddidanbargu giela ja gulahallan mihtidanindikáhtoriid guovdu. Sámediggi diehtá ahte Dearvvašvuodadirektoráhtta, gii oaččui dán barggu, ii leat bohtán johtui dáinna bargguin. Sámediggi šálloša dan, ja lea bivdán Dearvvašvuoda ja fuolahusdepartemeantta čuovvolit ášši.

Stuoradiggedieđáhus čálgobálvalusaid oahpu birra

Ráđđehus mearridii 2010:s ahte galgá ovdanbiddjojuvvot stuoradiggedieđáhus čálgobálvalusaid oahpu birra. Sámediggi lea dieđáhusa konsulteren Máhttodepartemeanttain.

Sámedikki mielas lea lunddolaš ahte boahhteáiggi čálgobálvalusa oahpus ja rekrutteremis biddjo eambo deaddu máhtolašvuhtii sámiid birra álgoálbmogin, sámi servodatdílálašvuodaid, sámi giela ja kultuvrra birra. Sámediggi oaivvilda dan leat eaktun vai čálgobálvalusa sámi geavaheaddjit ožžot daid fáldadaga maid sis lea riekti oažžut. Dađibahábut lea dilli ain nu ahte lea soaitáhagas leago čálgobálvalusas dan mutto kulturgelbbolašvuoha ahte sáhttet addit doarvái buriid bálvalusaid, ja eanas háviid lea hui ovttaskasolbmo duohken. Berre bargojuvvot dan guvlui ahte dakkár vuodđu sisa fievrreduvvo

dábálaš vuodđooahpahussii ja erenoamážit joatkkaoahpahussii. Dan dihte ferte biddjot gáibádus ahte visot vuodđooahpahusain alit dásis studeanttaide addo oahpahus sámiid birra álgoálbmogin, rievttálaš vuodu, ja sámi giela ja kulturipmárdusa birra.

Sámediggi lea duhtavaš go sin konsulteremat leat dagahan ahte dieđáhusas bohtá ovdán: *Sámiin álgoálbmogin leat vuoigatvuodát mat leat regulerejuvvon norgga lágas ja internašunála konvenšuvnnain. Kandidáhtain ferte leat gelbbolašvuoha sámi giela ja kultuvrra birra ja sámi servodatdili birra, vai dilli lámččojuvvo nu ahte sámi geavaheaddjit ožžot dan fáldadaga maid sis lea riekti oažžut. Dat guoská joatkkaoahpahusa ja alit oahpu vuodđooahpahusaide.*

Nu mot Sámediggi oaidná dan, de šaddá hástalussan viidáset barggus implementeret gelbbolašvuoda álgoálbmogiid ja sámi giela ja kultuvrra birra daid iešguđet oahppoásahusaid fágaplánaide. Go dálá rámmaplánat ođastuvvojit oktasaš dearvvašvuoda- ja sosiálfágalaš oahpuid lánkaásahussan universitehta ja allaskuvladásis, de berre dasa bidjat stuora fuomášumi.

Gárrendilli

Čakčat 2012:s ovdanbuvttii ráđđehus stuoradiggedieđáhusa nr.30, "Oainne mu! Ollislaš gárrenmirkopolitihkka". Sámediggi lea, ášši 012/12 dievasčoahkkinmearrádusa vuodul buktán ovdagihtii evttohusaid dán bargui. Evttohus deattuhii eastadeami, divššu ja maŋŋedivššu, golbma dehálaš fáta go ollislaš gárrendilipolitihkka galgá hábmejuvvot. Viidáset evttohus deattuhii ođđa máhttohusken dutkama bokte lea dehálaš boahhteavaš gárrendilidikšui, ja gárrendilifuolahusa sámegiela ja kulturgelbbolašvuoda huksemis berre leat vuodđun dálá gelbbolašvuoha mii dán suorggis lea.

Sámedikki evttohus lea váldon mielde dieđáhusa nuppi oassái. Mii goitge šállošit go sámedikki sávaldat das ahte áimmahuššat sámi perspektiivva dieđáhusa eará osiin ii leat váldojuvvon vuhtii.

Ovttasdoaibmanodastusa ásaheami rájes bohtet boahttevaš boasttugeavaheddjiid čuovvolan- ja bálvalusfálaldagat biddjon ollu eambbo suohkaniidda. Sámediggi aidduha ahte suohkaniin lea ovddasvástádus addit sámi pasieanttaide gielalaš ja kultuvrralaš heivehuvvon bálvalusa, beroškeahhtá leatgo suohkanat mielde sámi giellahálddašanguovllus vai eai. Sámi geavaheadjit leat addán ruovttoluottadieđuid ahte ipmárdus sin gielalaš ja kultuvrralaš duogáži lea dehálaš sihke dalle go lea divššus ja dalle go geavaheadji galgá hukset gárrenmirkkohis eallima ruovttusuohkanis.

Láhkaásahus álbmotdearvvašvuođa bajilgova birra

Sámediggi lea konsulteren Dearvvašvuođa- ja fuolahusdepartemeanttain álbmotdearvvašvuođaláhkaásahusas birra. Sámediggái lei dehálaš ahte buot Norgga suohkaniin galgá leat árvvoštallangeatnegasvuohta das ahte leat go sin suohkanis sámi álbmoga ektui earenoamáš álbmotdearvvašvuođa hástalusat. Departemeanta háliidii álggos ráddjet dán árvvoštallangeatnegasvuođa suohkaniidda sámeviel hálddašanguovllu siskkobealde. Sámediggi deattuhii ahte sámeziela hálddašanguovlu lea ásahuvvon eará ulbmiliidda go álbmotdearvvašvuhtii ja dat ii leat heivvolaš ráddjehussan. Sámediggi čujuhii maiddá dasa ahte álbmotdearvvašvuođaláhka galgá gehččot oktavuodas plána- ja huksenlágain. Plána- ja huksenlágas leat suohkanat juo geatnegahtton plánabarggus váldit vára sámi beroštumiin. Sámediggi oaččui maiddá doarjaga iežas oidnui, ja dát váldui fárrui láhkaásahussii álbmotdearvvašvuođa bajilgova birra § 3: ” Suohkanat galget lagat guorahallat dalle go lea vuodđu jáhkkit ahte sámi álbmoga ektui gávdnojit earenoamáš álbmotdearvvašvuođa hástalusat.”

Láhkaásahus aiddostahtá ahte suohkanat, gos lea sámi álbmot, galget árvvoštallat dan lagat suohkaniin main lea vuodđu jáhkkit ahte gávdnojit earenoamáš álbmotdearvvašvuođa hástalusat dán álbmoga ektui, galget árvvoštallat dan lagat. Láhkaásahus aiddostahtá ahte suohkanat sámi álbmogiin, main lea vuodđu jáhkkit ahte gávdnojit earenoamáš álbmotdearvvašvuođa hástalusat dán álbmogii, galget dan lagat guorahallat.

Bioteknologiija

Našunála dearvvašvuođa- ja fuolahusplána (2011 -2015) rahpá vejolašvuođaid dahkat rievdadusaid njuolggadusčállošiiin ja geavadagas dearvvašvuođaregistariid ja biobánjkkuid ovddideami dáfus. Háliidit eanet olahahattima dieđuide mat leat našunála registariin ja biobánjkkuin. Dát bargu guoská juo eandalii juste sámi álbmogii.

Bioteknologalaš ovddideapmi rahpá ođđa vejolašvuođaid mánga dehálaš servodatsurggiin, ja olbmuid genaávdnasiid dutkan buktá ođđa vejolašvuođaid ollu surggiin. Váikkuhusaide maid sáhttit jurddašit gullet nugo buoret indiiviidaheivehuvvon medisiinnalaš dikšu ja vejolašvuođat gávdnat vástádusaid dássáži vástitkeahtes medisiinnalaš gažaldagaide.

Sámiide álgoálbmogin, lea dát dehálaš ovdáneapmi. Norgga láchkamearráduusat dán suorggis namuhit daid vuoigatvuođaid dušše indiviidadásis, muhto mii dasalassin beroštit iežamet kollektiivvalaš vuoigatvuođain álgoálbmogin. Sámi servodat lea unni, ja lea vejolaš identifiseret sámi álbmoga genaávdnasiid. Dat mearkkaša ahte min čearddalaš duogáš sáhtá šaddat faktorán genadutkamis. Olgoriikkas mis leat ovdamearkkat eará álgoálbmogiin leat dahkan dakkár dutkamiid, ja mas dutkanbohtosiid leat geavahan earaládje go dan maid álgoálbmogat ieža leat háliidan.

Sámedikki mihtomearri lea Leahkit aktevra mii ovddida sámi beroštumiid bioteknologalaš ovddideamis. Sámi genehtalaš ávdnasiid

eaiggáduššan ja hálddašeapmi, leat áigequovdilis gažaldagat Sámediggái. Sámediggi lea 2012:s lágidan seminára Sámedikki áirasiidda, gos Bioteknologiijalávdegotti miellahttu, Njål Høstmælingen, logaldalai álgoálbmotvuoigatvuođaid birra ja bioteknologalaš ovddideami birra. Sámedikki dievasčoahkkin dagai čuovvovaš mearrádusa áššis SD 17/12:

Sámediggi dovddasta ahte bioteknologalaš ovddideapmi buktá sámi servodahkii ođđa hástalusaid. Dát ovddideapmi rahpá ođđa vejolašvuođaid sihke buhcciid divššu, máhttoovddideami ja dutkama siskkobealde. Ánggirdeapmis sáhtá addit dehálaš buktosiid boahhteáiggi dearvvašvuođabálvalussii, muhto lea mearrideaddjin ahte ánggirdeapmi čađahuvvo juridihkalaš ja ehtalaš dohkálaš lági mielde. Sámiin álgoálbmogin, leat maiddá beroštumit maid dán bargus ferte áimmahuššat.

Álgoálbmogiid genehtalaš ávdnasiid eaiggáduššan ja hálddašeapmi lea suorgi mii dárbaša fuomášumi Ráđđehusas ja Sámedikki bealis. Sámediggi čujuha ILO konvenšuvdnii nr. 169 álgoálbmogiid ja olmmoščearddaid birra, artihkal 2, ja ON julggaštussii álgoálbmot vuoigatvuođaid birra beaiváduvvon 12.9.2007, artihkal 31, mii lea álgoálbmogiid mieldeváikkuhanrievtti birra.

Sámediggi čujuha maiddái sáme-parlamentarihk-konferánsii Girkonjárdgas gos dákkár cealkámuš mearriduvvui::

Bioteknologalaš ovddideapmi buktá sámi álbmogii ođđa hástalusaid. Konferánsa deattuha ahte sámi álbmot ieš ferte hálddašit ja eaiggáduššat máhtu iežas árbeávdnasiid(DNA)birra, ja ahte sámi álbmot čađat gaskka ferte gulahallat stáhtalaš eiseválddiiguin ja dutkanbirrasiguin čuovvun ja váikkuhan dihte dán ovddideami.

Dutkamat sámi olmmoščearddas dahket kollektiivvalaš eaiggátvuođa ja human biologalaš ávdnasiid hálddašeami gažaldaga áigequovdilin. Dát šaddá leat fáddán konsultašuvnnain Ráđđehusain lánkamearrádusaid evalueremis ja suorggi boahhteáiggi plánaid ja proseassaid birra.

Sámediggi áigu deattuhit ahte stáhta eiseválddit fertejit sihkarastit ahte ILO konvenšuvdna nr. 169 devdojuvvo mieldeváikkuhanrievtti dáfus. Sámediggi oaivvilda ahte dán sáhtá dahkat aktiivvalaš oassálastima bokte ráđiin, lávdegottiin ja vejolaš eará orgánain mat leat ásahuvvon dahje mat galget ásahuvvot bioteknologiija ektui. Boahotá leat dehálaš ahte orgánain ja ásahusain mat barget dáiguin gažaldagaiguin, lea álgoálbmotvuoigatvuođain gelbbolašvuohta, ja earenoamážit kollektiivvalaš vuoigatvuođain gelbbolašvuohta.

Heahtedieđihanbálvalus

Sámediggái lea dehálaš ahte heahtedieđihanbálvalusas sámi geavaheddjiide galgá lea sámi giella- ja kulturgelbbolašvuohta. Dát lea dehálaš vai sihkarastá dohkálaš ja buori bálvalusa sámi álbmogii. Sáme-giella hálddašanguovllu siskkobealde suohkaniin lea maiddá rievttálaš geatnegasvuohta sihkarastit sáme-gielfálaldaga iežas álbmogii.

Sámediggi lea ovdal gaskkustan dáid oainnuin Ráđđehussii 2011 konsultašuvnnaid bokte. Terrorfalleheapmi 2011:s lea mielddisbuktán ođđa guorahallama našunála gearggusvuođas ja heahtedieđihanbálvalusas. Sámediggi lea gearggus joatkit iežas bargguin sihkarastit buori fálaldaga sámi álbmogii Norgga heahtedieđihanbálvalusa ovdalgihtii dieđihuvvon ođđasisorganiseremis.

Sámi mánáid vuoigatvuođat deaivvadeamis mánáidsuodjalusbálvalusain

Sámedikki mihttomearri lea ahte sámi mánát galget beassat deaivvadit mánáidsuodjalusain man vuolggasadjin lea sámi giella ja kultuvra. Mánáin go deaivvadit mánáidsuodjalusain eai leat ollu nanu jietnaguoddit geat ovddidit sin vuoigatvuođaid sáme giella ja sámi kultuvrra ektui. Danin Sámediggi dan oktavuodas oaidná lunddolažžan leat jietnaguoddin guovddáš eiseváldiid ektui.

Sámi mánáin leat vuoigatvuođat mat leat muddejuvvon norgga lágas ja riikkaidgaskasaš konvenšuvnnain, mat nannejit sin vuoigatvuođa geavahit iežaset kultuvrra, giella ja oskkoldaga. Dát vuoigatvuohta čuovvu maiddái sámi mánáid mánáidsuodjalusa fuolahusas, gč. Mánáidkonvenšuvnna art. 20 ja 30. Sámediggi oaivvilda ahte dát eaktuda ahte go dálá lágaid, lánkaásahusaid ja njuolggadusaid galgá rievdatit, de ferte oainnusmahttit sámi mánáid dárbbuid ja vuoigatvuođaid.

Lánkaásahus bearráigeahču birra mánáin geat leat biebmoruovttuin ja mánáidsuodjalusásahusain

Sámedikki barggu geažil, lea lánkaásahus bearráigeahču birra mánáin geat leat biebmoruovttuin ja mánáidsuodjalusásahusain rievdaduvvon 1.5.2012 rájes. Lánkaásahusa rievdadus mielddisbuktá ahte bearráigeahču in biebmoruovttuin ja mánáidsuodjalusásahusain dál ferte aktiivvalaččat jearrat váldojit go vára máná kultuvrralaš ja gielalaš vuoigatvuođat. Sámediggi lea duhtavaš dainna ahte dát bargu lea buktán bohtosiid.

Mánái buoremus lea prinsihppa mii lea guovddášis buot mánáidsuodjalusfágalaš bargguin. Dát prinsihppa lea maiddái vuodđun doaibmabijuide maid mánáidsuodjalusa bealis árvvoštallet. Sámediggi oaivvilda ahte máná kultuvrralaš ja gielalaš identitehta ja máná

iešheanalís vuoigatvuođaid áimmahuššan, leat oassin dan árvvoštallamis mii mánái lea buoremus. Dát lea juo nannejuvvon riikkaidgaskasaš lágain ja konvenšuvnnain, muhto liikká lea dárbu dovddahit dan čielgasit lánkaásahusain bearráigeahču birra mánáin biebmoruovttuin ja mánáidsuodjalusásahusain.

Lánkaásahus máná ovddasteaddji birra.

Mánáid-, dásseárvo- ja searvadahttindepartemeanta pláne revideret lánkaásahusa máná ovddasteaddji birra ášši in mat galget meannuduvvot Fylkkalávdegottis gos leat mánáidsuodjalusa ja sosiála áššit. Sámediggi lea konsulteren departemeanttain gozihan dihte ahte lánkaásahus váldá vára sámi mánáid vuoigatvuođain.

Sámediggi vásiha hástaleaddjin oažžut áddejumi sámi mánáid vuoigatvuođaide ja dárbbuide. Konsultašuvnnain dan birra ahte mánás lea vuoigatvuohta ovddasteaddjái, vásihit mii ahte departemeantta bealis háliidit ráddjet sámi mánáid vuoigatvuođa ovddasteaddjái, geas lea sáme giella ja kulturgelbbolašvuohta, dušše galgat gustot sáme giellaid hálddašanguovllu siskkobealde. Eará suhkani in ges galget geahččalit ollašuhttit ahte mánát ožžot dakkár fáladaga. Nugo Sámediggi dan oaidná, de dakkár ráddjen rihkku Mánáidkonvenšuvnna artihkkaliid 30,20 ja 2, mii addá álgoálbmotmánáide vuoigatvuođa iežaset giella ja kultuvrralaš iešlági suddjemii.

Sáme giellaid hálddašanguovlu lea ása huvvon dan váste ahte lánčit dilálašvuođaid sáme giella, sámi kultuvrra ja servodateallima ovddideapmái, ja dan ii sáhte geavahit dasa ahte ráddjet sámi mánáid iešheanaláš vuoigatvuođaid. Dan vuodul Sámediggi oaivvilda ahte sámi mánáid vuoigatvuohta ovddasteaddjái geas lea sáme giella ja sámi kulturgelbbolašvuohta, ii sáhte ráddjejuvvot sáme giella hálddašanguovlui. Sámediggi lea konsulteren ahte sámi mánáid ovddasteaddji nammadeamis ferte oidnosii

boahit ahte "Sámi mánáin lea vuoigatvuohta ovddasteaddjái geas lea sámegiella ja kulturgelbbolašvuohta"

Sámediggi lea vuostáiváldán ruovttoluottadieđu ahte departemeantta ii sáhte lánkaásahussii mieđihit sámedikki ávžžuhusa. Earret eará oaivvilda departemeanta ahte sámedikki evttohus sáhtta hehttehussan ovttaskas máná individuálalaš dárbbuid áimmahuššamii. Departemeanta vállje liiká váldit mielde lánkaásahussii ahte sámegiellaid hálldaššanguovllu siskkobealde, ovddasteaddji nammadeamis sámi mánáide, galgá mánáid fállujuvvot ovddasteaddji geas lea sámegiella ja kulturádejuvpmi. Eará guovlluin galget ges geahččalit ollašuhit ahte mánáid oážžu dakkár fáldaga.

Sámi mánáin, álgoálbmotmánán, leat vuoigatvuođat mat leat muđdejuvvon Mánáidkonvenšuvnnas ja Mánáidsuodjaluslágas. Sámediggi oaivvilda ahte Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta lánkaásahus máná ovddasteaddji birra, ráddje sámi mánáid vuoigatvuođaid dušše gustot sámegiellaid hálldašanguovlui. Dán šalloša Sámedikki sakka.

NÁČ 2012:5 Buorebut suddjen mánáid ovddideamis

Ráđđehus lea álggahan barggu rievdatit mánáidsuodjaluslága ja dan gullelaš lánkaásahusaid. Dan oktavuodas lea Sámediggi sádden gulaskuddanvástádusa Mánáid-, dásseárvo- ja searvadahtindepartementii, rievdadusbarggu ja NÁČ 2012:5 birra. Buorebut suddjen mánáid ovddideapmái.

NÁČ 2012:5 Buorebut suddjen mánáid ovddideapmái sisttisdoallá Raundalen-lávdegotti árvalusa dan birra ahte mánáidsuodjalus geavahit biologalaš prinsihpa. Lávdegoddi lea bidjan vuođđun ahte biologalaš prinsihpa lea juridihkalaš prinsihpa mii lea okta mángga prinsihpas masa mánáidsuodjalusláhka lea vuođđuduvvon. Sámediggi šalloša go

áššedovdilávdegoddi ii leat sin guorahallamis divaštallan sámi mánáid vuoigatvuođaid iežaset gillii ja kultuvrii. Sámiin lea Norggas álgoálbmot stáhtusa, ja Norgga mánáidsuodjalusláhka siskkilda maiddá sámi mánáid. Dalle livččii galgan vuordimis ahte lándegoddi oinnii hástalusaid mat mánáidsuodjalusas dál leat deaivvadeamis daiguin mánáiguin. Dán earenoamážit go jurddaša departemeantta nammaduvvon mánáidsuodjaluspanela ektui, mii lea bidjan vuođolaš fuomášumi sámi mánáid vuoigatvuođaid iežas raporttas.

Sámediggi lea dovddahan ahte mieđiha biologalaš prinsihpa geavaheami guorahallamii, muhto lea gulaskuddanvástádusas cuiggodan ahte Mánáidkonvenšuvnna 30. artihkal gusto álgoálbmot mánáid dáfus. Dát mearkaša ahte sámi mánáin lea iešheanalaš vuoigatvuohta dasa ahte siidjiide lea iežaset kultuvra ja iežaset giella olámuttos ja ahte sii dovdet iežaset giella ja kultuvrra. Vejolaš lánkarievdadus mánáidsuodjaluslágas das ahte rievdatit biologalaš prinsihpa geavaheami ii sáhte mielddisbuktit ahte sámi mánáid eai oaččo ollašuhitjuvvot iežaset kultuvrralaš ja gielalaš vuoigatvuođaid. Mánáidsuodjaluslága ja gullelaš lánkaásahusaid rievdadusbarggu áigumuš lea ea.ea. lánkii nannet ahte mánáidsuodjalusbálvalusas galgá gáibiduvvot gelbbolašvuohta. Rievttálaš standárdda sisafievrredemiin mii bidjá gáibádusaid dasa ahte bálvalusdoaimmas galgá gelbbolašvuohta, oaivvilda Sámediggi ahte sámi gillii ja kulturamáhtui ferte čáhkkehit stuorát saji sihke lánkateavsttain, lánkaásahusain ja nuolggadusain. Dát mielddisbuktá ahte oktavuodas gaskal kontekstuála ja kultuvrralaš áddejumi šaddá čielgaseabbo bálvalusdoaimmas, ja bearráigeahččolánkaásahusain čielgaseappot oidnosii bohtet gáibádusat dan birra ahte gozihit ahte sámi mánáid vuoigatvuohta gillii ja kultuvrii ocaluvvo. Dette vil føre til at sammenhengen mellom kontekstuell og kulturell forståelse i tjenesteytingen vil bli klarere, og krav i tilsynsforordningene om å påse at samiske barns rett til språk og kultur etterspørres vil tre tydeligere frem.

Sámediggi lea álgovuorus válljen addit gulaskuddancealkámuša. Go bargu láhkaproposišuvnnain ja gullelaš láhkaásahusaiguin álggahuvvo, de ferte Sámedikkiin konsulterejuvvot vai sihkkarastá ahte sámi mánáid vuoigatvuođat váldojit vásas.

Stáhta mánáidviessu

Sámediggi lea guhkit áigge árijalaččaid bargan áimmahuššat sámi mánáid vuoigatvuođaid Stáhta mánáidviesu konseapttas.

Sámediggi lea konsulteren Justiisa- ja gearggusvuođadepartemeanttain dán ášši birra. Mii leat earenomážit beroštan das ahte lea dehálaš nannet ja hukset Mánáidviesu konseapttas sámi giella ja kulturgelbbolašvuođa, ja ahte dilli ferte lámččojuvvot politijjas nannet sámi giella ja kulturgelbbolašvuođa. Dán vuođu lea Stáhta Mánáidviessu Romssas ožžon našunála ovddasvástádusa áimmahuššat sámi mánáid vuoigatvuođaid. Mánáidviessu Romssas lea ožžon ruđaid Justiisa- ja gearggusvuođadepartemeanttas maiguin galgá nannet gelbbolašvuođa sámi mánáid vuoigatvuođaid birra mánáidviesu konseapttas. Mánáidviessu lea almmuhan rabas ráđđeaddi/ seniorráđđeaddi fágavirggi, ja dan olbmos galgá leat buorre sámejieggelbbolašvuohta.

Mánáidviessu Romssas gokčá stuora geográfalaš guovllu, oktiibuot 88 suohkana. Našunála ovddasvástádus mielddisbuktá ea.ea. nevvodeami ja veahki mánáidviesuide muđui riikkas mat ožžot sisa sámejiegelat mánáid. Mánáidviesus lea čatnan oktavuoda sámejiegelat bargiin politijjas geas lea gelbbolašvuohta čađahit duopmárgežademiid. Sus lea davvisámejiella vuosttašgiellan. Nugo mii diehtit, de Norggas leat golbma almmolaš sámejiella. Leat muhtun muddui stuora gielalaš erohusat gaskal daid, ja dat sáhttet šaddet muhtun hástalusat duopmárgežademiin jus máná hupmá lullisámejiella ja gežadeaddji hupmá davvisámejiella. Sámedikki mielas lea danin čielgasit dárbu nannet giella- ja kulturgelbbolašvuođa politijjaetáhtas ja

Sametinget ser derfor et helt klart behov for å styrke språk- og kultur kompetansen i politietaten og ser frem til at Politidirektoratet iverksetter de lenge planlagte opplæringstiltakene i etaten. Nugo Sámediggi oaidná dan, de sámi giella ja kultuvrra nannen etáhtas boahtá nannet sámi mánáid riektesihkarvuođa. Sámediggeráđđi lea duhtavaš gulahallamiin mii mis lea Stáhta Mánáidviesuin Romssas. Mánáidviesu bargiin lea nanu fágalaš duogáš ja sii barget aktiivvalaččat dan ala ahte áimmahuššat sámi mánáid vuoigatvuođaid mánáidviesus.

Sámi fánnggaid ja čohkkámii dubmejuvvon olbmuid čohkkándilálašvuođat

Sámi fánnggat ja sii geat leat dubmejuvvon čohkkát fertejit oazžut ollašuttuojuvvot iežaset gielalaš ja kultuvrralaš vuoigatvuođaid. Dat ovdanboahtá raporttas bargojoavkkus man Justiisa- ja gearggusvuođadepartemeantta lea nammadan. Lea departemeanta ja Kriminálafuolahusa guovddáš hálldahus (KGH) main lea ovddasvástádus čuovvolit rapporta.

Kriminálafuolahusa guovddáš hálldahus (KGG) lágidii gulaskuddan- ja ovtasbargokonferánssa Kárášjogas miessemánu 7.-8.b.2012:s masa Sámediggi oassálastii. Konferánssas divaštalle makkár doaibmabijuid berre vuoruhit. Davvi regiovdna oačču bargun ráhkadit doaibmaplána.

Kriminálafuolahusa davvi regiovdna lea ráhkadan doaibmaplána sámi fánnggaide ja sidjiide geat leat dubmehallan. Doaibmaplánii lea vuođđun St. dieđ. 37 (2007-2008) “Ránnggáštus mii ávkkuha” ja sámejielaid doaibmaplána. Plána lámčá buori vuođu oazžut sadjái konkrehte buoridemiid sámi fánnggaid ja čohkkámii dubmejuvvon olbmuid ránnggáštusčađaheapmái.

Konsultašuvdnačoahkkimat Kriminálafuolahusa davvi regiovnain čađahuvvojedje 19.10.2012. Sámediggeráđđi lea Sametingsrádet har vært tett

involvert gjennom konsultasjonsprosessen og har samarbeidet godt med region nord om innholdet i tiltaksplanen.

Doaibmaplána sisttisoallá vihtta váldočuoggá: sihkkarastit ovdáneami čuovvolanbargui, sihkkarastit gielalaš vuoigatvuođaid, árgabeaivi giddagasas/ friddjafuolahusas, eanet rekrutteren bargiin geain lea sámi kultur- ja giellagelbbolašvuohta ja riidočoavdinmeannudeami geavaheapmi ránggáštusčáđaheamis. Oktiibuot leat evttohuvvon 17 doaibmabiju mat galget čáđahuvvot guovtti jagi badjel, gitta 31.12.2014 rádjái. Vásáhusat vuosttaš muttus galget mielddisbuktiit ođđa doaibmaplána nuppi muddui.

Sámediggi lea bivdán oažžut konsulterema Justiisa- ja gearggusvuođadepartemeanttain doaibmaplána čuovvoleami ja regiovnnaid juolludusreivve birra.

Ohcanvuđot doarjja dearvvašvuođa-, sosiála- ja fuolahusprošeavttaide

Sámediggi hálddaša ohcanvuđot váikkuhangaskaomiid main addojuvvo doarjja dearvvašvuođa- ja sosiálaprošeavttaide maid mihtomearri lea bargat buoret dearvvašvuođa-, sosiála- ja fuolahusbálvalusaid lámhčimiin sámi geavaheddjiid váste. Leat boahtán 30 doarjjaohcama dearvvašvuođa- ja sosiálaprošeavttaide. Dát lea 6,25% njiedjan 2011 ektui. Jagi 2012 bušehtas lei várrejuvvon 2 850 000,- ru. dearvvašvuođa- ja sosiálaprošeavttaide. Ohcamiid submi oktiibuot lei 8 021 841,-ru. Dát lea 3,2 % njiedjan 2011 ektui. 17 prošektii juolluduvvui 3 079 500,- ru.

Dán jagáš juolludusas lea eanaš prošeavttaid mihtomearri leamašan ovddidit máhtolašvuođa sámi gielas ja kultuvrras dálá dearvvašvuođa- ja sosiálafálaldagain. Dát dávista doarjjaortnega váldomihtomearrai, ja lea mielde sihkkarastime ovttárvosaš dearvvašvuođa- ja sosiálabálvalusaid sámi álbmoga várás.

Dasa lassin leat mii válljen addit doarjaga ovdaprošeavttaide maid mihtomearri lea leamašan ovddidit dutkanjurdagiid ja prošeaktaevttohusaid. Go dát prošeavttat gárvánit, de addet daid bohtosat Sámediggái ávkkálaš máhtu dearvvašvuođa- ja sosiálapolitiikka viidáseappot ovddideapmái sámi álbmoga guovdu.

Areálat ja biras

Sámedikki biras- ja areálapolitihkka váldomihttomearri lea sihkkarastit guhkesáiggi, ceavzilis perspektiivva buot resurssaid ja areálaid hálddašeapmái. Ceavzilis ovddideapmi siskkilda sihke geavaheami ja bisuheami. Guovlluid ja resurssaid hálddašeapmái galget vuodđun leat geavaheapmi ja sámi vuoigatvuođat.

2012:s lea Sámediggi guovdilastán barggu vihtta guovddáš mihttosuorgái biras- ja areálapolitihkas: suodjalanguovllut, energiija- ja resursaávkástallan, vuoigatvuođat areálaid geavaheamis ja bisuheamis, dálkkádatrivdamat ja boraspirehálddašeapmi.

Sámedikki váikkuhangaskaomiin areálaide ja birrasii lei 2012:s bušeahhtarámma mii lei 1 000 000 ru. Ruđat ledje várrejuvvon njuolggá doarjjan Vuodđudussii Protect.

Sámi vuoigatvuođalávdegotti čuovvoleapmi

Sámediggái geigejuvvui, jahkebeallásaš čoahkkimis gaskal sámi áššiid stáhtaráđi ja sámediggepresideantta geassemánu 25.b. 2012:s, vuodđodokumeanta čuovvolit Sámi vuoigatvuođalávdegotti evttohusa ođđa áššemeannudan- ja konsultašuvdnaláhkii.

Vuodđodokumeanta Sámedikki árvvoštallama mielas láhčá dili konstruktiivvalaš konsultašuvnnaide, mas dálá geavadat ja ipmirduvvon konsultašuvdnageatnegasvuođat leat vuodđun. Sámediggi bidjá iežas čuovvoleamis vuodđun áššemearrádusa 08/09, ja áigu joatkit konsultašuvnnaiguin 2013:s.

Vuodđudus Protect

Vuodđudusa Protect ásaheigga Ruota Sámiid Riikkasearvi (RSR) ja Norgga Boazosápmelaččaid Riikkasearvi (NBR). Protect

lea iešválldálaš, eahpegávppálaš vuodđudus mii galgá veahkehit sámi vuoigatvuođalaččaid fuolahit iežaset areálaberoštumiid, eanan- ja resursavuoigatvuođaid ja ovdánanvejolašvuođaid. Sámediggi juolludii 2012:s 1 miljovna ru. Vuodđudussii Protect.

Protectas galgá leat guovddáš norbmaaddi rolla eiseválddiid ja ealáhusdolloid barggus ja doaimmas sámi guovlluin. Protect áigu veahkehit ásaheame fitnolaš ovttasbarggu ja čorges šiehtadallamiid plánaid ja doaibmabijuid dáfus gaskal árbevirolaš sámi ealáhusaid/vuoigatvuođalaččaid ja ođđa dávjá areálagáibidahkes ealáhusdolloid. Vuodđudus Protect galgá viidáset addit gelbbolaš neavvagiid ja veahki, ja oassálastit šiehtadallamiidda sámi beroštumiid olis go plánejuvvojit ođđa doaimmat sámi guovlluin. Dat lea danne vai buohkaide lea álkit einnostit ja nanne vejolašvuođaid dasa ahte fuolahit buoremus čovdosiid eanet berošteddjiid várás. Sámediggi vásiha ahte boazoguohtunorohagat leat bures váldán vuostá álgaga.

Sámediggi rávve ahte boazoguohtunorohagat váldet oktavuoda Protectain oazžun dihte veahki šiehtadallamiin jus sii háliidit dahkat šiehtadusa iskanbargguide Sámedikki minerálabagadusa mielde.

Ovttasbargošiehtadus gaskal Sámedikki ja Statskog SF

2012:s lea dahkkojuvvon 3- jagáš ovttasbargošiehtadus gaskal Sámedikki ja Statskog SF. Ovttasbargošiehtadusain lea ulbmil ásahtit einnostahtti rámmaid oktavuhtii gaskal Statskog SF ja Sámedikki. Oktavuhta gaskal oasálaččaid galgá veahkehit ovddidit oktasaš ipmárdusa oasálaččaid bargosurgiide ja láhčit dili dasa ahte oazžut Sámedikki guorrasit Statskog SF eananhálddašemiide, ja ođastahtti resurssaid geavaheapmái ja ávkástearpmái opmodagain. Oasálaččat leaba ovttaoavvilis árvvoštallan ortnegiid mat sáhttet addit lotnolas ávkki sihke sámi kultuvrii ja ealáhusdoibmii ja

Stáhtavuovdá. Oasálaččain galgá unnimus leat okta gulahallančoahkkinn jahkásaččat dán ovttasbargošiehtadusa oktavuodas.

Ovttasbargošiehtadusa čuoovvoleapmi

Statskog SF:s ja Sámedikkis lea leamašan gulahallančoahkkinn ovttasbargošiehtadusa mielde. Čoahkkimis muitalii Statskog E.on Vind bieggafápmoprošeavttaid plánema birra stáhtaeatnamiin Davvi-Trøndelágas. Lei ovttaoavilvuolta ahte dilli galgá láchčojuvvot aktiiva searvamii boazoguohtunorohagaide maidda guoská, mii boahte vuorus fas lea vuodđun vejolaš ovttaoavilvuoltii gaskal Statskog ja Sámedikki. Sámediggi lea miessemánu-čakčamánu 2012 áigodagas lonohallan oainnuid dan birra mot ovttasbargošiehtadus gaskal Statskog, E.on Vind ja boazoguohtunorohaga sáhtá leat, nu ahte Sámediggi sáhtá dan ávžžuhit boazoguohtunorohagaide. Olles áiggi lea garrasit deattuhuvvon ahte dát oaidnolonohallan Sámedikki bealis ii leat dahkkojuvvon boazoguohtunorohagaid ovddas. Dakkár ovttasbargošiehtadusat dahkkojit vai oazžut goabbatbeallásaš geatnegahtti proseassaid nu ahte gulahalašeimmet mot olahit ovttaoavilvuodá čielggademiid ja čielggadanásahusaid dáfus, ja mot/gos fidnešeimmet ruđa bargguide ja fágalaš neavvumiidda. Dat eai leat šiehtadusat main dadjá juo dahje ii bieggafápmorusttegiidda, muhto dat muddejit mot dán birra galgá šiehtadallat.

Sámediggi muitalii boazoguohtunorohakkii Skjækerfjell/Skæhkere ja boazoguohtunorohakkii Østre Namdalii miessemánus 2012 ahte mii leat bargame Statskog SF:in gávdnan dihte evttohusa ovttasbargošiehtadussii man Sámediggi sáhtii rávvvet. Sámediggi lea viežžan vásáhusaid ja rávvagiid dakkár proseassaide Ruota Sámiid Riikkasearvvis ruota bealde. 2012 čakčamánu attii Sámediggi sihke njálmmálaš ja čálalaš ávžžuhusaid boazoguohtunorohagaide ovttasbargošiehtadusa birra. Seammás gaskkustuvvui oktavuolta Vuodđudussii Protectii. Protect sáhtá, jus boazoguohtunorohagat háliidit dan, veahkehit kapasitehtain, gelbbolašvuodain

ja fágalaš neavvumiin. Sámediggeráđđi vásiha ahte Sámedikki álgaga leat bures váldán vuostá Skjækerfjell/Skæhkere ja Østre Namdal boazoguohtunorohagat. Čájehuvvui ahte čakčamánu álggus ahte E.on Vind buvttii dieđáhusa ahte áigot bieggafápmorusttegiid čielggademiin álgit ovdal go Sámedikki bealis lei vuodđu ávžžuhit ovttasbargošiehtadusa. Sámediggi lea, Statskog SF ja E.on Vind ektui, čielga lági mielde dovddahan duhtameahtunvuodá dákkár bargovugiin, go dat ii oro ásaheame dárbbalaš luohttámuša áššeoasálaččaid gaskkas. Sámediggi liikká doaivu ahte Statskog SF, E. On Vind ja boazoguohtunorohagat jodánit geahččalit gulahallagoahtit vai sáhttet hukset dárbbalaš luohttámuša.

Sámedikki bargu plána- ja huksenlága guovdu

Ođđa plána- ja huksenláhka bođii fápmui 1/7-09:s. Lágas oaččui Sámediggi ođđa doaimma, sihke eanet válddi ja eanet nevodanovddasvástádusa. Oainnusmahttin ja gaskkustan dihte rámmaid maid siskkobeaide Sámediggi bargá plánaáššiin buori lági mielde, de Sámediggi almmuhii “Sámedikki plánabagadusa” 2010 geassemánus. Bagadus lea šaddan buorre reaidun midjiide sihke neavvuma ektui, ja go mii plánaáššiiguin muđui leat eará barggut.

Sámedikki plánabagadusa doaibmaguovllu siskkobeaide leat 8 fylkkagieldda ja ollu eanet go 100 suohkana. Sis lei buohkain geatnegasvuolta mearridit iežaset plánastrategiijaid dán áigodahkii ovdal go jahki lea gollan vuodđudeami rájes. Dát lea dagahan ahte mii leat geavahan ollu resurssaid dasa ahte addit gulaskuddancealkámušaid plánastrategiijaide 2012:s, ja dalle ereanoamážit áigodagas suohkaniid áigemeari rádjái čavččabealde.

Plánastrategiijain ovdanboahtá ahte eanas suohkanat háliidit ođastit sihke Suohkanplána servodatoasi ja suohkanplána areáloasi dán suohkanstivraáigodagas. Sámedikki oaidná dan

positiivvalažžan ahte suohkanat ođastit bajitdási plánaid, nu ahte dat dávistit ođđa plána- ja huksenlágain. Dát sáhtá veahkkin sihkkarastime luondduvuođu sámi kultuvrii, ealáhusaide ja servodateallimii, eambo go ovdal.

Mii leat dađibahábut merken ahte leat unnán suohkanat ja fylkkagiiddat, mat earret hui obbalaš válddahallamiiguin boazodoalus ja sámi kulturmuittuin, váldet mielde sámi kultuvrra, ealáhusaid ja servodateallima beroštumiid iežaset bajitdási plánaide.

Sámediggi lea iežas gulaskuddancealkámušain muihtuhan plánaeiseválddiide geatnegasvuođa mii sis lea sihkkarastit sámi kultuvrra, ealáhusdoaimmaheami ja servodateallima luondduvuođu, ja mii leat earret eará čujuhan min plánabagadussii, našunála vuordámušaide ja regionála plánaide mat siskkildit sámi beroštumiid. Árvalusat eai leat mielddisbuktán ahte gulaskuddanevttohusat leat nu bearehaga rievdaduvvon. Muhtun suohkanat gal ankke leat čeahpit positiiva guvlui, earret eará:

- Áltá suohkan Finnmárkkus, mii iežas plánastrategiijas ja servodatoasis hukse viidáset vuđolaš dokumeantta “sámi beroštumit” ala; oasseguorahallan suohkanplána areálaoassái 2011:s.
- Skánit suohkan Romssas, mii iežas plánastrategiijas lea mearridan: “... Sámi beroštumit áimmahuššojuvvojit barggus mii galgá dahkkot suohkanplána areálaoasi ođasteami ja servodatoasi ráhkadeami oktavuodas. Plána ja huksenlága § 3-1 sihkkarastá sámi kultuvrra, ealáhusovddideami ja servodateallima luondduvuođu. Suohkanplána servodatoassi šaddá buorre dan oktavuodas, mas Sámedikki plánabagadus geavahuvvo aktiivvalaččat. Boazodoalloaláhus áimmahuššojuvvo maiddá dán plánabarggus. ...”
- Divttasvuona suohkan Nordlánddas, lea iežas servodatoasis mearridan višuvnna “guokte álbmoga, oktasaš buorre boahhteáigi” mii sihke searvada sámi ja dáčča álbmoga.

Vuolleteavsttas dovddahuvvo ahte sii oidnet vejolašvuođa mii gávdno das go bargá oazžumis čáhkkilis ja mánggagkultuvrralaš servodaga. Dasa lassin lea suohkanis Sámegeilla okta dain njealji guovddáš hástalusain, ja čuoggá Áimmahuššat ja ovddidit dáčča ja sámi servodaga mii lea ovddemus Dehálaš bargoeavttuid čuoggá vuolde.

- Davvi-Trøndelága fylkkagiella, mii iežas plánastrategiijas lea váldán mielde *lullisámi kultuvrra ja ealáhuseallima* sierra čuoggán sihke strategiija 2.kapihttalii, *Davvi-Trøndelága ovdánandovdomearkkat*, ja 3.kapihttalii, *Guovddáš hástalusat ja vejolašvuođat Davvi-Trøndelágas*. Goappeš kapihttaliin leat addon bures vuodustuvvon ja vuđolaš válddahallamat lullisámi kultuvrras ja ealáhuseallimis.

Čoahkkimat rievdaduvvon areálageavaheami birra ovdal go plánat ovddiduvvojit plána- ja huksenlága mielde

- Sámediggi lea muhtun stuorat áššiin välljen gulahallagoahtit huksejeddjiiguin ovdal formálalaš proseassaid Plána- ja huksenlága guovdu. Dát lea dahkkon daningo mii oaidnit ahte konstruktiivvalaš gulahallan plánejuvvon doaibmabijuid árra muttus sáhtá buokte buorebut ja eambo konstruktiivvalaš proseassaid ja geahpedit vejolašvuođa beroštumi riidduide. Muhtun ovdamearkkat dakkár áššiide:
- Namdal Bruk AS/ Ola Mæle opmodagat Namdalenis. Dat lea áigeguovdii hukset bártagiiláža Skorovatnis, ja dain guovlluin ráhkadit čuoiganláhttofierpmádaga turismma váste. Lea maiddá ohccojuvvon lohpi dain guovlluin geahččalit ohcat minerálaid.
- Huksenáššit Riehppovuonas, Fálesnuori suohkanis. Riehppovuonas, Fálesnuori suohkanis plánejuvvojit mángga huksendoaibmabiju oalle ráddjejuvvon geográfalaš guovllu siskkobeaide. Dát leat Nussira ruvkeplánat, Fred Olsen Renewables ja Finnmark Kraft bieggamillófápmorusttet

plánat, ja Statnett 420 kW linjá plánat. Dát leat stuora duohtadeamit ja gusket golmma boazoguohtunorohakkii.

- Konseptaválljenčielggadeapmi (KVČ) E10/Rv 85 Evenášši-Suorttát. Stáhta geaidnodoaimmahat lea ráhkadan KVČ geaidnogaskii Evenášši ja Suorttát. KVČ:s leat golmma konseptta árvvoštallon vuostálagaid. Stáhta geaidnodoaimmahat ávžžuha válljet 2. Konseptta servodatekonomalaš árvvoštallamiid vuodul. Sámediggeráđđi ja guoskkahuvvon boazoguohtunorohagat leat konsultašuvnnas leamašan Johtalusdepartmeanttain konseptta válljema birra.

Minerálaáššit

Minerálalágas lea nuppegežiid áigumuš go Sámedikki minerálabagadusas. Liikká lea mihttomearrin leamašan oazžut sadjai šiehtadusaid gaskal fitnodagaid ja sámi vuoigatvuođalaččaid. Sámi vuoigatvuođalaččat dán oktavuodas leat 2012:s eanasmuddui leamašan boazoguohtunorohagat maidda dat njuolga guoská. Eatnasiidda leat dahkkojuvvon iskan- ja áigumuššiehtadusat. Boazoguohtunorohat 34 Ábborášša leat dattetge cealkán earet áigumuššiehtadusa Biedjovákki oktavuodas, danin go sii vuosttildit ruvkedoaimma dán guovllus, beroškeahhtá makkár doaibmahámis dat leažžá.

Muhtun minerálaprošeavttat leat main ruvkefitnodagat háliidit gulahallama Sámedikkiin ja sámi beroštumiiguin maidda dat njuolga guoská oaidnit leago vejolaš oazžut áigumuššiehtadusaid ja/dahje šiehtadallamiid doaibmalobiid ja ruvkedoaimma birra, masa vuodđun lea Sámedikki plánabagadus.

Sámediggi lea guoddalan earhkilmearrádusa mas Dálkkádat- ja nuoskkidandirektoráhtta (Klif) addá Sydvaranger Gruve AS:i ain lobi luoitit polyDADMAC bázahusaid ja lasihit hivvodaga flokkulerenkemikálain mat luitojuvvojit Báhcaveaivutnii. Sámedikki mielas dat berre

mielddisbuktit gáibádusa váikkuhusčielggadeami birra kárten dihte makkár váikkuhusaid nuoskkideapmi boahtá dagahit. Váldosivvan guoddaleapmái lea ahte Sámediggi oaivvilda ahte mearrádus sáhtta njuolga čuohcat sámi beroštumiide, ja ahte Klif danin livččii galgan konsulteret Sámedikkiin mearrádusa birra.

Konsultašuvnnat ráđđehusa minerálaealáhusa strategijaid birra

Ráđđehus bargá minerálaealáhusa strategijain mas minerálaealáhusa ja minerálapolitihka rámmaeavttut galget gehččojuvvot našunála perspektiivvas. Dat lea oaivvilduvvon leat oalle guovdilastojuvvon muhtun diliide mas leat konkrehta doaibmabijut mat galget geahpidit vejolašvuoda ruvkedoaimma realiseremii.

Sámediggi lea čoahkkimiin Ealáhus- ja gávpedepartemeanttain dovddahan ahte ođđa minerálalágas lea váilevaš álgoálbmogiid olmmošvuoigatvuođaid doahhtaleapmi dagahan dan ahte Sámediggi ii leat sáhtán buktit iežas mieđiheami lánkkii, ja ii leat maid sáhtán addit iežas cealkámuša mearrádusaide nu go lága mielde galggašii, ja strategijaid ja doaimmaide mat nannejit minerálaealáhusa.

Departemeantta lea addán signálaid ahte sii, oassin Sámivuoigatvuođalávdegotti 2 čuovvolemis, áigot konsulteret Sámedikkiin minerálalága birra. Dat dáhpáhuva 2013 giđa. Sámediggeráđi mielas lea dat positiivvalaš signála, muhto dovddahii vuordámušaid geatnegahtti sátnádemiide dakkár lánkarievddanbarggu ovddideami dáfus. Sámediggeráđi lea maid konsultašuvnnain dadjan ahte lea dárbu doaibmabijuide mat nannejit sámi vuoigatvuođalaččaid kapasitehta ja gelbbolašvuoda sáhttit ovttasbargat, gulahallat ja šiehtadallat minerálaealáhusain. Sámediggeráđi mielas eai leat vel geargan konsultašuvnnaiguin.

Intenšuvdnašiehtadus Biedjovákki ruvkedoaimma doaibmakonsešuvnna šiehtadallamiid birra, Guovdageainnu suohkan

Sámediggi, Arctic Gold AB, orohat 34, Ábborášša ja Oarjjabeale guovllustivra sohpe 2010 juovlamánus intenšuvdnašiehtadusa Biedjovákki ruvkedoaimma doaibmakonsešuvnnaid šiehtadallamiidda. Orohat 34, Ábborášša lea sádden reivve Arctic Gold AB:i, mángosa Sámediggái, dan birra ahte sin mielas sii eai leat geatnegahtton čuovvut šiehtadusa sisdoalu. Dan dihte go šiehtadallansoahpama oktavuodas čuožžiledje ollu eambbo spiehkasteamit go maid dábálaččat sáhtta vuordit go šiehtadussoahpamis. Šiehtadusoasálaččain lei čoahkkin iskanbargguid stáhtusa birra 2012 skábmamánus. Orohat 34 Ábborášša doalaha dan ahte sii eai hálit ahte Biedjovággái ásahuvvo ruvkedoaimma, muhto sii eai šiidán vejolašvuoda oktavuoda doalahit ja gulahallat boahtteáiggis.

Soabaheapmi Nussira regulerenplána birra, Fálesnuori suohkan

Sámedikkis lea leamaš soabahančoahkkin Finnmárkku Fylkkamánni luhtte Fálesnuori suohkaniin ja Oarje – Finnmárkku guovllustivrrain Nussira regulerenplánaid birra. Soabaheami boađus šattai ahte Sámediggi gesii ruovttoluotta vuosttaldeami kulturmuittuid geažil go plánamearrádušat sihkarastet ahte dat ii čuoza kulturmuittuide. Sámediggi ja Oarje- Finnmárkku guovllustivra bisuheigga vuosttaldeami ahte regulerenplánas leat váikkuhusat boazodollui. Fálesnuori suohkan lea maŋjel soabaheami dohkkehan regulerenplána. Plána boahtá, Fylkkamánni áššeárvvoštallamiin, sáddejuvot Birasgáhttentdepartementii loahpalaš meannudeapmái.

Iskamat gávdnojit go lossametállat Máttá-Várjjaga, Návvuona ja Álttá suohkaniin

Sámedikkis lea leamaš čoahkkin 5A:in ja 5C:in Báhčeveaji/Pasvik orohagain Sydvaranger Gruve AS sávaldaga birra ahte oažžut sadjái šiehtadusaid, mat leat Sámedikki minerálabagadusa mielde iskanbargguid oktavuodas. Sii háliidit oažžut sadjái intenšuvdnašiehtadusa doaibmakonsešuvnna šiehtadallamiidda Guovžajávrrin ruvkkiiid viiddiduvvon buvttadeapmái Máttá- Várjjat suohkanis. Guovlluregulerema plánaprográmma evttohus oktan váikkuhusčielggademiin lea dál gulaskuddamis.

Sámediggi lea doallan čoahkkima Nordic Mining ASA:in sin iskamiid birra gávdnojit go lossametállat Boazovuona gili nuortabealde, Návvuona suohkanis. Sámedikkis lea maid leamaš álggahan čoahkkin orohat D-32:in Silvetnjárggain masa dát guoská. Fitnodat háliida dahkat šiehtadusa Sámedikki minerálabagadusa mielde geahččalanbohkamiid ektui. Sámediggi čuovvola dán ášši 2013:s.

Sámedikkis lea leamaš čoahkkin Scandinavian Resources AB:in ságaškuššat vejolašvuodaid dahkat šiehtadusa Sámedikki minerálabagadusa mielde Oaggovári/Fiskarfjellet guovllu iskanbargguide mat leat Álttá suohkanis, ja Ditnuidrášša /Flintfjellet guovllus Návvuona suohkanis. Areálat gusket mángga orohakkii: orohat 26 Lákkonjarga, orohat 30 B guovdajohtolat, orohat 40 Orda ja orohat 33 Spalca. Sámediggi čuovvola dán ášši 2013:s.

Fápmohuksen

Buorit bieggaresurssat Sámis dahket bieggafámu ásaheamiid miellagiddevažžan. Lea

maiddái eanet ja eanet beroštupmi hukset smávvá fápmorusttegiid. Go earret eará ođđa fápmogáldut váldojuvvojat atnui, de ferte maddái fápmofierpmádaga ođasmahttit ja viiddidit. Lea paradoksa ahte álgoálbmotguovllut davvin

leat dat guovllut mat vuosttažettiin bohtet vásihit dálkkádatrievdademiid váikkuhusaid ja seammás leat dat guovllut maidda plánejuvvon dálkkádatdoaimmat bohtet eanemus čuohtat. Sámediggi lea dan dihte čujuhan dasa ahte berre árvvoštallat molssaevttolaš fápmogálduid bieggafámu sadjái, mas maiddái leat árvvoštallat dan birra man ollu CO2 dat luitet.

Sámediggeráđđi ovdanbuktá energijjastrategijaid 2013:s.

Bieggafápmu

Davvi- Trøndelágas leat dássáži huksemat leamaš riddoguvlluin. Muhto dál lea proseassa álggahuvvon mas geahčadišgohtet siseatnan guovlluid. Dat dagaha váttisvuođaid boazodollui go bieggafápmohuksema realiseren siseatnamis sáhtta dagahit váttisvuođaid joatkit ceavzilis boazodoaluin. Čađaheapmi dakkár doaimmain sáhtta dagahit ahte johtingeainnut / boazobálgát giddejuvvojit/hehttejuvvojit, njuolga massima guohtoneatnamiin, ja ahte rusttetdoaimma ja ođđa infrastruktuurra ásaheapmi guovllus muosehuhtta dán guovllu boazodoalu. Sámediggi oaivvilda maiddái ahte dán plána ferte geahččat eará bieggafápmohuksemiid oktavuodas mearragáttiin ja eará fápmohuksemiid oktavuodas dán guovllus.

2012:s leat leamaš mánga konsultašuvnna Norgga čázádat- ja energijjadirektoráhtain, NČE:in, ođđa bieggafápmohuksemiid birra. Muhtun konsultašuvnnat leat čađahuvvon, eará konsultašuvnnat leat ain jođus.

Sámediggi lea bivdán ovddasvástideaddji stáhtalaš eiseválddiiguin konsultašuvnna muhtun bieggafápmorusttegiid birra ovdal konsešuvdnamearráduš lea dahkkon. Sámediggi lea maiddái vuosttaldan muhtun bieggafápmoáššiid.

Smávva čáhcefápmorusttegat

Vuollegis reantodási ja ruoná duođaštusat dahket ahte lea leamaš stuora beroštupmi hukset smávvačáhcedoaimmahagaid 2012:s. Muhtun áššit maiguin mii leat bargan: Millojohka Áltta suohkanis, Jotind 1 ja 2 Dieiddasullos Dieiddanuori suohkanis, ja 11 smávva fápmorusttega Ráissa ja Gáivuona suohkaniin, ja 7 smávva fápmorusttega Moskavuonas Romssa suohkanis. Vurdojuvvo ahte Nordlándda Fylkii bohtet muhtun ođđa smávva čáhcerusttegat 2012 loahpas.

Váldohástalusat dáinna huksemiin leat boazodoalloealáhusa ja sámi kulturmuittuid beroštumit. Sihke rusttet- ja luoddahuksen, ja eambo johtolat maid ođđa luottat mielddisbuktet eanas gerddiid ovddastit váttisvuođaid.

Konsultašuvdnašiehtadus NČE:in ii gusto dán mállat rusttegiidda go buvttadeapmi lea vuollelis dan ráji mii lea biddjon ovdal go sáhtta gáibidit konsultašuvnna. Dát dagaha ahte Sámedikkis váilu dehálaš váikkuhangaskaoapmi dáid huksemiid váikkuheapmái mat oktiibuot sáhttet buktit stuora váikkuhusaid sihke boazodollui ja sámi kulturmuittuide. Sámediggi lea dattege vuosttildan ovttá huksema.

Fápmojohtasat

420 kV fápmolinjjá Storheia – Trollheimen/Orkdal Sámedikki hálddahus lea konsulteren NČE:in 420 kV fápmolinjjá huksema oktavuodas Storheias Áfjordas gitta Trollheimenii / Orkdala trafoi. Fápmolinjjá lea viidáset fievrredeapmi 420 kV fápmolinjjás mii lea gaskal Namsosa – Storheia. Konsultašuvdna guoskkai dan oassái fápmolinjjás mii lea Fosena orohaga lulimus joavkku guovllu siskkobealde.

420 kV – jođas Ofuohtas – Hámárfestii Oljo- ja energijjdepartemeanta (OED) lea álgán meannudit váidagiid mat lea bohtán 420 kV- johtasii gaskal Ofuohta ja Hámárfeastta. Sámedikkis lea leamaš álggahan čeahkin

OED:in konsultašuvnna proseassa birra. Čoahkkimis lei konklusuvnnain okta ahte proseassa láchčojuvvo nu ahte Sámedikki dievasčoahkkin beassá meannudit ášši. Váidagiidda boahdá loahpalaš mearrádus áramusat 2013 giđa.

Guovtteoavilvuoha
konsultašuvdnaproseassaid birra gaskal NČE ja Sámedikki

2009:s vuolláičáliiga NČE ja Sámediggi sierra šiehtadusa energiijaáššiid konsultašuvnnaide. Maŋŋel lea čájehuvvon ahte lea guovtteoavilvuoha gaskal NČE ja Sámedikki das maid konsultašuvnnat mielddisbuktet. Váldoerohus oainnuin lea ahte Sámediggi oaivvilda ahte lea iešalddis mearrádus man birra galgá konsulterevvot ja ahte NČE ferte Sámedikkiin juogadit iežas gaskaboddosaš árvvoštallamiid ja mearrádusevttohusaid. Guovtteoavilvuoha dagaha váikkuhusaid energiijaáššiid bohtosiidda ja Sámedikki bargui. Danin bargojuvvo dan ala ahte joksat ovttaoavilvuoda áššis.

Dálkkádat

Dálkkádatrievdamat leat dehálaččat álgoálbmogiidda go álgoálbmogiin dávjá lea luonddulahka eallin ja leat sii geat ovddemus oidnet dálkkádatrievdadusaid čuozašusaid. Dát guoská erenoamážit sápmelaččaide, ja eará álgoálbmogiidda Ártisis gos dálkkádagat rivdet johtilepmosit. Bjerkenes dálkkádatdutkanuovddáža ođđa meroštallamat čájehit 4-6 lieggaceahki liegganeami Ártisis 2050:s jus CO2 luoitimat eai unniduvvo.

ON dálkkádatkonvenšuvdna

Dálkkádatkonvenšuvnna bajimus mihttomearri lea unnidit máilmmiviidosas liegganeami dálkkádatgássaluoitimiid unnidemiin. Sámediggeráđđi oassálasttii Norgga

delegašuvnna dálkkádatkonvenšuvnna alladási oasi 18. oasálaškonferánsas Dohas, Qataras juovlamánu 3.-7.b. 2012:s.

Dohas bođii ovdán ahte ON guhkitáiggi mihttomearri mii dahkkui dálkkádatčoahkkimis Københámmis 2009:s, ahte globála liegganeapmi ii galgga leat eambbo go 2 gráda, doalahuvvo. Maiddái plána addit 100 miljárdda dollára jahkásaččat 2020 rájes dálkkádatdoaimmaid ruhtadeapmái, nannejuvvui ođđasit. Internašunála dálkkádatšiehtadallamiin Durbanis 2011:s soabadedje stáhtat ođđa vuodu mii mielddisbuktá ahte riikkat 2015 rádjái galget fas šiehtadit ođđa rievttálaš geatnegahtti dálkkádatšiehtadusa, mii doaimbagoahká 2020 rájes.

Dohas soabadedje ođđa Kyoto2-šiehtadusa. Šiehtadus mearkkaša ahte Norgga, EO:s, Sveitsas ja Austrálias lea geatnegasvuoha unnidit dálkkádatgássaluoitimiid 2020 rádjái. Norga galgá 20 %:in unnidit dálkkádatgássaluoitimiid, dat seamma gusto maid EO:i. Muhto riikkat main leat geatnegasvuodát Kyoto2 ektui luitet dušše 14 % olles máilmmiluoitimiin. USA, India, Kina ja ollu eará riikkat galget maid unnidit iežaset luoitimiid 2020 rádjái, muhto juridihkalaš geatnegahtti šiehtadusa haga.

Dálkkádatkonvenšuvnnas Dohas loahpahuvvui guhkesáiggi oktasaš árjabidjan (AWG- LCA) bargojoavku. Dálkkádatkonvenšuvnnas lei ollu álgoálbmotperspektiivvas sisdoalus biddjon dán bargojoavkku vuollái. Dás ledje maid guovddázis luoitinunnideamit, dálkkádatheiveheamit, teknologijasirdimat, vuovdeluvvama unnideapmi (REDD+), ruhtadeapmi, ja dálkkádatgássaluoitimiid mihtideamit, raporteremat ja dárkkisteamit. 2020 rádjái galget čuovvoleamit ja ovddeš dálkkádatheiveheami doaimmaid dohkkeheamit ja luoitinunnideamit deattuhuvvot. Dat guoská maiddái ásaiduvvan ášusaide nugo ruoná fondii mii ruhtada ovddidanriikkaid dálkkádatdoaimmaid, Bistevaš ruhtadanlávdegoddái, Heivehanlávdegoddái ja Teknologijamekanismii.

Sámediggi bargá dan ala ahte álgoálbmotperspektiiva ON dálkkádatkonvenšuvnna mearrádusas, mii dahkkui Cancunis 2010:s, čuovvoluvvo ja implementerejuvvo. Dat guoská erenoamážit sihkkarastinmekanismmaide mat gullet álgoálbmotvuoigatvuođaide, árbevirolaš máhttui ja oassálastimii mearrádusaide mat galget unnidit vuovdeluvvama, ja ahte álgoálbmogiidda láchčojuvvo dilli nu ahte sii sáhttet ávkástallat ruoná dálkkádatfoandda, ja ahte ferte konsulterejuvvo ON álgoálbmot vuoigatvuođaid julggaštusa mielde go dálkkádatdoaimmat ja dálkkádatheiveheamit plánejuvvojit álgoálbmot guovlluin.

ON biologalaš šláddjivuođakonvenšuvdna

Sámediggi lea oassálastán miellahttun norgga delegašuvnna ON biologalaš šláddjivuođakonvenšuvnna 11:at oasálaččaid čoahkkimis. Sámediggi oassálastii maiddá dán konvenšuvnna álgoálbmot ja báikkálašservodaga forumis. Fáddán 11:at čoahkkimis lei vuosttažettiin ovddeš dohkkehuvvon konvenšuvdnateavstta implementeren ja čuovvleapmi.

Sámediggi čuovui go meannudedje konvenšuvnna artihkkala 8j, artihkal 10(c), ja Nagoya-beavdegirjji čuovvleami. Dat golbma suorggi leat álgoálbmogiid árbevirolaš máhtu birra. Earret eará dahkkui vuoruheapmi doaimmain maid stáhtat berrejit álggahit vai 10(c) artihkal implementerejuvvo. Dán háve vuoruhuvvon doaimmain evttohuvvui ovttahttit ceavzilis árbevirolaš praksisa našunála strategiijaide ja plánaide, ovddidit báikkálaš álgagiid vai implementeren dihte artihkal 10(c), ja identifiseret buriid vugiid mot artihkal 10 (c) galgá implementerejuvvo.

Sámi ealáhusat ja sámi kulturárbi

2012:s lea Sámediggi deattuhan álbmotmehciid ja luonddumehciid konsultašuvnnaid.

Ovdal lei álbmotmehciid ja luonddumehciid váste dušše suodjalanulbmil biddjon ulbmilparagráfa vuollái. Ođđa luonddušláddjivuođalága njuolggadusat siskkildit maiddá sámi luondduvuođu bisuheami. Rievdadusat leat maiddá mielddisbuktán ahte suodjalanguovllut leat ožžon sámi namaid, ja ahte dat árrat juo suodjalanproseassaide váldojit mielde.

Sámediggi konsultere stivraáirasiid birra suodjalanguovlluide. Sámedikki bargu álbmotmehciiguin ja luonddumehciiguin 2012:s lea dagahan ahte sámiáirasat leat lassánan daid suodjalanguovlluid stivraide, ja erenoamážit lullisámi guovllus. Daidda guovlluide maid oktavuođas Sámediggi lea konsulteren 2012 čavčča, olaheimmet dan mutto ollu sámi áirasiid go leimmet háliidan, earret Møysalen álbmotmeahccái ja Svellingflaket luonddusuodjalanguvlui. Dát suodjalanguovllut oaččuiga dušše ovttá sámi áirasa goappáge stivrii.

Konsultašuvnnat LD:in bivdináigodagaid bivdináiggiid, monne- ja uvjačoaggima lánkaásahusa birra

Sámediggeráđdi lea čađahan konsultašuvnnaid Luondduhálddašandirektoráhtain bivdináigodagaid bivdináiggiid ja monne- ja uvjačoaggima lánkaásahusa birra mii gusto cuoŋománu 1.b. 2012 rájes gitta njukčamánu 31.b. rádjái 2017. Konsultašuvnnat dahkkojedje maŋŋel lánkaásahusa dohkkeheami, danin go direktoráhtta dohkkehii lánkaásahusa ovdal go Sámedikkiin konsulterejuvui. Konsultašuvnnaid fáddán lei ja mearračuonjá bivdin ja hálddašeapmi Finnmárkkus ja báiskkimoniid čoaggima birra. Sámediggeráđdi lea miehtan ahte hálddašanplána bargu álggahuvvo mearračuotnjága váste välljejuvvon guovlluin Finnmárkkus dan sadjái go mearračuonjánáli

dušše reguleret lálkaásahusa bokte.
Direktoráhtta duođastii ahte rahppojuvvo fas dasa
ahte beassá čoaggit mearračuonjámoniid go
máddodatdilli gártá nu ahte dan sáhtá dahkat.

Kulturmuito- suodjalus

Sámedikki váldomihttu kulturmuitosuodjalus barggus lea suodjalit ja čalmmustahtit sámi kulturmuittuid ja kulturbirrasiid iešvuođaguin ja variašuvnnaiguin. Dán danin go dat lea sihke oassin min kulturárbbis ja identitehtas ja oassin sámi biras- ja resurssahálldašeamis.

Olahan dihte ulbmila, de Sámediggi deattuha dan ahte sámi kulturmuittut geavahuvvojit dokumentašuvdnan sámiid gávdnamiid, ahte sámi kulturmuittut leat mielde nannemis kultuvrra ja identitehta, ahte sámi kulturmuittut ja kulturbirrasat váldojit vuhtii arealahálldašeamis ja ahte hálldašeamis deattuhuvvo ceavzilis ja guhkesáiggi perspektiiva. Lea maiddái oassemihhtun ahte Sámediggi dađistaga galgá oažžut hálldašanortnega sámi kulturmuittuid váste, mas hálldašánváldi lea biddjon njuolga kulturmuitoláhkii, iige nu mot odne ahte hálldašaneiseváldi leat delegerejuvvon lánkaásahusa bokte.

Sámedikki hálldašánváldi sámi kulturmuittuid ja kulturbirrasiid oktavuodas mielde buktá ollu aktivitehta, čájeha kulturmuitosuodjalusa 2012 aktivitehta statistihka: 6181 dokumeantta bohte sisa, 2442 sáddejuvvojedje olggos ja ledje 213 čađahuvvon báikediđoštallama. 1041 earjilmuittu leat biddjon Riikaantikvára kulturmuittodihorbásii *Askeladdenii* 2012:s.

Kulturmuitosuodjalanbarggu bajit dásis oassálastá Sámediggi iešguđet lágan mállat registrerenbargguin, plánabargguin, olgguldas kursadoaimmain ja stivren- ja prošeaktajoavkkuin. Dát dagaha earret eará ahte sámi kultuvra ja identitehta nannejuvvo. Mii háliidit muitalit muhtun aktivitehtaid birra main Sámediggi lea oassálastán ja maid mii oaivvildit govvidit min barggu buori lági mielde.

Regionála plána Lulli- Trøndelága kulturmuittuid hálldašeamái

Sámediggi lea aktiivvalaččat oassálastán Lulli- Trøndelága kulturmuittuid hálldašan regionála plána barggus. Plána váldoulbmil lea ovddidit soabaduvvon strategiijaid Lulli- Trøndelága kulturárbbi hálldašeamái, gaskkusteapmái ja geavaheapmái. Barggu áigumuš lea ahte dat galgá ovddidit oktasaš árvoipmárdusa ja prinsihpaid mat sáhttet geavahuvvot sihke báikkálaš ja regionála kulturmuittuid hálldašeamis. Dakko bokte šaddá eambo einnostahttívuohta buot oasálaččaide. Plána galgá maiddái veahkin čielggadit iešguđetge aktevrraid ja berošteddjiid rolla ja ovddasvástádusa. Lulli- Trøndelága sámi kulturmuittut bohtet dájna plánabargguin oidnosii biddjot ja meannuduvvot seamma ládje go eará kulturmuittut.

Hálldašanplána Skárffu -Lohkkalsullo luonddusuodjalanguvlui Návvuona suohkanis

Romssa Fylkkamánni Skárffu - Lohkkalsullo hálldašanplána barggu oktavuodas lea Sámediggi čađahan kulturmuittuid ja kulturbirrasiid registreremiid 2011:s ja 2012:s. 2011:s dahkkui registreren ovtas Romssa fylkkagielddain, 2012:s ges registreremiid dagai Sámediggi okto. Luonddusuodjalanguovllu báikediđoštallan lea mielde buktán ahte ollu ođđa sámi kulturmuittut leat gávdnon ja čájeha ahte riddolagas guovlluin lea stuora potenciála. Gávdnodjedje ovdamearkka dihte darfegoahtesajit, viesso- ja návstosajit, dološ stáffut, njáskkahatgeađgegubát, ja geađgeáiggi viessosajit ja dološ hávddit. Maiddái ceakko dállovisttit ja girkogárddit registrerejuvvojedje. Fealtabargu buvttii maid ođđa máhtolašvuođa sámi diiddaid ja árbevirolaš muitalusaid birra luonddusuodjalanguovllus. Iskan lea addán ođđa ipmárdusa sámi kulturárbbi birra Skárffus ja erenoamážit Lohkkalsullo, muhto maiddái obbalaččat riddoguvlluin Davvi- Romssas, ja muitala ahte sámít leat

guhkes áiggi geavahan dán guovllu. Bargu loahpahuuvui 2012 borgemánus, ja fealtabarggu boadus gávdno dál raportan fylkkamánni ruovttusiiduin. Fylkkamánni lea váldán raportta atnui iežas barggus, ja lea leamaš posiitiiva ruovttoluottadiehtu Sámedikki doaimmahuvvon bargui.

KING- prošeakta

Kulturarvet i Nordskandinaviska gammelskogar (KING) lea Interreg - prošeakta maid Nesna allaskuvla lea jođihan norggabeale ja ruotabeale fas Skogstyrelsen. Sámediggi lea prošeavtta stivrenjoavkku miellahttu, mii galgá joatkit 2013 juovlamánu lohppii. Prošeavtta ulbmil lea váldet vára, olámuddui dahkat ja ovddidit kulturmuittuid mat vuovdis leat. Dasa lassin lea mihttomearrin ráhkadit ja ovddidit regionálagaskasaš kulturmuítófierpmádaga gaskal Västerbottena ja Helgelándda ásahusaid, mii maiddá earret eará galgá mielddisbuktit vásáhus- ja gelbbolašvuodálonohallama sin gaskkas geat dás leat mielde. Lea ráhkaduvvon ruovttusiidu ruoŋagillii, dárogillii ja lullisámegillii. Stivrenjoavkku oassálastima bokte sáhtá Sámediggi maiddá bidjat fuomášumi sámi kulturmuittuide dán prošeavttas.

Kulturmuítóregistreremat ja kurssat

Sámediggi lea oassálastán sis-Namdala kultuurmuítóregistrerenprošeavtta álggaheamis mii fáttmasta Røyrvika, Namskogana, Høylandet, Lierne ja Snoasa suohkaniid. Prošeavtta jođiha Davvi- Trøndelága fylkkagiella, ja Sámediggi bohtá oassálastit prošeaktajoavkkus, ja báikkálaš registrerejeddjiide ja registrerenbarggu birra addit oahpahusa.

Ovttas Árran Julevsáme guovddáziin – Lulesamisk senter lágidii Sámediggi kulturmuítóregistrerema Báidáris 2012 geasi. Registrerenkurssa mihttomearri lei oahpahit báikki olbmuid, mat nuppe vuorus sáhttet searvat dan dehálaš bargui ahte registreret kulturmuittuid.

Áin leat ollu sámi kulturmuittut mat eai leat registrerejuvvon, ja bihtánsámi guovlu ii leat dan dáfus moktege earálágan.

Ovttas SLB (Stáhta luonddubearráigeahčču) ja Davvi- Trøndelága fylkkagiella doalai Sámediggi kulturmuítóregistrerenkurssa Snoasas 2012 borgemánus. Oassálastit ledje SLB bargit, Luonduhálddašandirektoráhtta, Norges Fjellstyresamband ja iešguđet lágan Davvi-Trøndelága meahccestivraáirasat. Kurssa ulbmil lei addit luonduhálddašeddjiide buoret gelbbolašvuoda sámi kulturhistorjá ja sámi kulturmuittuid birra, ja čatnat oktavuodaid eará etáhtaiguin main leat oktasaš beroštumit birasgoziheapmái.

Kulturmuítóregistreremiid oassálastima bokte ja daid gullevaš kurssaid bokte, lea Sámediggi bidjame fuomášumi sámi kulturmuittuide ja nu maiddá eavttuid dehálaš kulturmuítósuodjalanbarggu oassái.

Kulturmuittuid geavaheapmi luondduguovlluin ja tuvraoktavuođain

Riikaantikvára ja Rana turisttasearvvis leat plánat ásahtit tuvraláhtu Saltoduoddara/Čáhpesjienjaguvlui, mii galgá beassat oaidnit dán guovllu luondu ja kultuvrra. Sámediggi lea oassálastán prošeavtta álggahančoahkkimis. Dát lea pilohtaprošeaktan eará sullasaš ángiruššamiidda olles riikkas. Mii áigut čuovvolit dán barggu sámi obbalaš beroštumiid dihte ja erenoamážit sámi kulturmuittut dihte.

Sámi visttiid identifiseren ja registreren

Leat dollon álbmotčoahkkimat Girkonjárggas, Deanus, Árborddis ja Skániin Sámedikki prošeavtta oktavuodas sámi visttiid identifiseren ja registreren. Čoahkkimat ledje erenoamážit sámi vistteaiggádiid váste. Čoahkkimiin ožžo eaiggádat dieđuid prošeavtta birra obbalaččat, mot registreremat /báikediđoštallamat leat plánejuvvon, ja kulturmuítólagá birra.

Sullii 500 eaiggáda ožžo čálalaččat dieđu ovdal báikediđoštallamiid. Daid gaskkas plánejuvvui báikediđoštallan su. 400 visttis suohkaniin Máttá- Várjjet, Deatnu, Skánit, Grane ja Árborde 2012 fealtaáigodagas. Ledje sullii 330 visti gos čađahuvvui báikediđoštallan 2012 fealtaáigodagas.

200 dan 330 báikediđoštallojuvvon visttis, leat huksejuvvon ovdal 1912 ja dat leat automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon kulturmuitolága mearrádusaid mielde. Oktiibuot lea sáhka su. 140 áitis, 100 viesus, 30 návehis, 15 mearránvsttus, gávccii eanangealláris ja golbma darfegoađis. 70 vistti dan 330 visttis dárbbasit divoduvvot ollu ja dakkaviđe doaimmaid vai dat eai billahuva. Leat juo mássan 80 vistti dan 500 visttis, dat dahká su. 6 %. Mis ii leat leamaš vejolaš báikediđoštallat golbmalogi vistti, ja sávamis mii sáhttit dan dahkat 2013:s.

Lea leamaš buorre gulahallan eaiggádiiguin. Sii bohtet dárbbasit čuovvoleami seailuhit ja divodit daid visttiid maid birra lea sáhka, dat ii leat juoga mii lea prošeaktarámma siskkobealde.

Stuora oassi Sámedikki kulturmuitosudjalarbarggus lea áimmahuššat sámi kulturmuittuid ja kulturbirrasiid kulturmuitolága ja plána- ja huksenlága mearrádusaid mielde. Dát lea iešguđet mállet suohkanlaš plánaid, fápmohuksemaid ja eará plánejuvvon doaimmaid oktavuodas. Mii áigut dás namuhit daid stuorámuš ja deháleamos áššiid maiguin Sámediggi lea bargan 2012:s.

E8 Lávuvuovddi čađa

Sámediggi lea 2012:s loahpahan meannudeamis E8 mii manná čađa Lávuvuovddi Romssa ja Báhcavuona suohkanis. Luoddagaskkas leat leamaš ollu lihkohisvuodát, ja dasa plánejuvvo biddjot earret eará luoddaáidi vuodjinjuoguid gasku. Báikediđoštallamat plánabarggu oktavuodas čađahuvvojedje 2011:s. Dalle registrerejuvvojedje 12 saji gos ledje oktiibuot 20 sámi kulturmuittu plánaguovllus ja dan lahka.

Measta buot kulturmuittut leat relaterejuvvon boazodollui. Eanas dain leat automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon (leat boarráset go 100 jagi). Lea eanas sáhka goahtesajiin ja gárddiin, muhto gávdno maiddá okta árbevirolaš sadi (Sara geađgi) ja visttit maid boazosápmelaččat geavahedje maŋjel soađi. Geavaheapmi sáhtta vuhttot gitta 1700- lohku čálalaš gálduid mielde, muhto roggamiid bokte dán ránnaguovlluin sáhttit mii meroštallat ahte geavahanáigodat lea leamašan mihá guhkit go dat.

Luoddadivvumis šaddá konflikta mángga automáhtalaš ráfáidahttojuvvon sámi kulturmuittu dáfus. Sámediggi lea mearridan ahte ii vuosttil plánaevttohusa, muhto baicca meannudit ášši kulturmuitolága mearrádusaid mielde sierralobiáššin. Riikaantikvára lea, Sámedikki rávvema vuodul válljen addit sierralobi guoskevaš kulturmuittuide. Sámediggi deattuhii rávvemis ahte leat stuora servodatlaš beroštumit dás (sihkarvuoda beroštumit). Dasa lassin leat ovdalaččas juo dahkkon duohtadeamit dála E8:s mii manná gárderavddaid čađa. Lei Romssa Musea mii geasset 2012:s iskkai guoskkahuvvon kulturmuittuid. Lei botánalaš registreren (šattuid nálleregistreren) ja siepmananalysa. Ulbmil dainna lei kártet guohtonšattuid ja gávnnaht muhtun muddui olggos goas guovlu vuosttaš geardde geavahuvvui boazoguohtumii. Goahtesajit maiddá iskojuvvojedje. Buot bohtosat iskamiin leat vurdojuvvon ilbmat 2013 vuosttaš oasis.

Dasa mii guoská váldit vára eará kulturmuittuid plánas, de lea leamašan guhkes plánaproseassa ovtta geaidnodoaimmahagain. Dát mielddisbuvttii ođastuvvon plána, mas geaidnodoaimmahat leat váldán vuhtii buot mearkkašumiid maid Sámediggi dađistaga lea buktán.

420 kV – jođas Báhcavuotna – Hámmárfeasta

Plánejuvvon 420 kV- johtasa Báhcavuona - Hámmárfeasta huksema oktavuodas, mas Statnett lea doaimmaeaggát, lea Sámedikkis leamaš prošeakta jođus gos leat registreren kulturmuittuid linjaspáittus 2010 fealtaáigodaga rájes. Stuurimus fealtabarggu čađahuvvui 2010: ja 2011:s. Oktiibuot lea dat hui sihkkarit okta dain stuurimus registrerenprošeavttain maid Sámediggi lea čađahan.

2010:s ja 2011:s registrerejuvvojedje badjel 900 kulturmuittu maid Sámediggi báikediđoštalai dán prošeavttas. 2012:s eai leat lahka ge leamašan nu ollu registrerenbarggut. Birrasiid 50 ođđa kulturmuittu dokumenterejuvvojedje. Nugo dat earáge registreremat gullet eanas dain boazosápmelaččaid geavaheapmái ja ássamii. Prošeaktabarggu bokte leat ožžon ođđa mávssolaš dokumentašuvdnaávdnasiid ollu iešguđet lágan kulturmuittuid dáfus iešguđet guovlluin gos ovdalaččas leat unnán registreren dákkáriid. Kulturmuittomálet leat leamašan nugo: dollasajit – mas eanas dain gullet goahtesajide, muvrrat, báhčinegát/ báhčinsajit, boazoáiddit geađggis ráhkaduvvon, hálit ja bieggasuojit, mielkevuorkát roggojuvvon eatnamii, geađgeommanat, bivdorokkit, darfegoahtesajit, biikaráhkkanusat (vuollugis vuovdeguovlluin), sieiddit ja oaffarsajit. Mánngga sajis leat registrerejuvvon geađgehuksehusat maid doaimma lea eahpečielggas.

2012:s lea báikediđoštallamat vuosttažettiin leamaš muhtun unnit, molssaevttolaš spáittuin Gáivuona ja Hámmárfeasta suohkaniin, ja duohtademiin mat gullet doaimma biras-, fievrredan- ja ráhkadusplánii. Viidáset leat čielggaduvvon ahte guovtti guvlui Gáivuona suohkanis bohtet plánejuvvon doaimmat čuohtat kulturmuittuide ja kulturbirrasii. Dasa lassin lea dán jagáš fealtabargui gullan geahččalanroggamiid čađahit muhtun kulturmuittuin, mat mannet spáittu mielde, mas galge oazžut gunaid 14 C- áigemeroštallamii. Áigemeroštallanbohtosat leat dehálaččat dan

dáfus go galget árvvoštallat earjkilmuittuid suodjalanstáhtusa ja sáhtá go duohtademiide addit lobi eavttuid haga vai ii.

Geassemánus 2012:s ozai Statnett Riikaantikváras sierralobi kulturmuittolága mearrádusain 4 guvlui gos plánejuvvon huksen bohtá čuohtat mávssolaš kulturbirrasiidda gos leat ollu registrerejuvvon kulturmuittut. Dat guoská guovlluide mat leat Ráissa, Návvuona, Áltá ja Fálesnuori suohkaniin. Sámediggi lea iežas rávvemis ohcamii evttohan ahte eaktun lea ahte arkeologalaš iskatat čađahuvvojit buot dain guovlluin. Olggosgoluid dakkár iskkademiide máksá doaimmaeaggát. Sámedikki árvvoštallan lea ahte dakkár iskatat addet midjiide ođđa ja dehálaš máhtu sámi obbalaš kulturhistorijá birra, ja erenoamážit dán guovllu birra mas lea sáhka.

Skrugard – gáddeterminála evttohus

Plánejuvvon oljobohkama oktavuodas Skrugard fealttas Barentsábis, lea doaimmaeaggát Statoil ASA ráhkadan evttohusa plána- ja čielggadanprográmmii gáddeterminála evttohusa várás. Plánabarggu álgaheamis ledje dieđihuvvon guokte vejolaš saji gáddeterminála ásaheapmái, Markoppneset Fálesnuori suohkanis ja Sáltesávju Nordkáhpa suohkanis.

Statoil lea 2012 čavčča mielde mearridan bargat viidáset dainna ahte Sáltesávju Nordkáhpa suohkanis šaddá vejolaš gáddái buktin báiki. Dát guovlu Sáltesávjjus man birra lea sáhka báikediđoštallui ja doppe čađahuvvojedje eambo iskatat 2012 fealtaáigodagas. Báikediđoštallama oktavuodas registrerejuvvojedje golbma orrunsaaji/ darfegoahtesaji mat doaimumis bohtet leat vuostálasvuodas plánejuvvon huksemiin. Dattege lea daid sajiid ahki ja álgovuodđu eahpečielggas. Dan dihte galget dát orrunsaaji eambo iskojuvvot, earret eará 14C- áigemeroštallama vehkiin. Sámediggi háliida dan dihte bohtit ruovttoluotta loahpalaš cealkámušain daid orrunsaaji dáfus go buot bohtosat leat gárvásat.

Dás ferte deattuhit ahte Sámediggi dássáži dušše lea váldán vuhtii konkrehta plánabarggu, iige leat árvvoštallan iešalddis plánejuvvon oljobohkama. Dán dahká doaibmaeaggát vejolaš HDP (huksen ja doaibmaplána) oktavuodas.

Setermoen báhčinguovlu

Sámediggi lea mángga jagi barggu maŋŋel loahpalaččat meannudan Setermoen báhčinfaldda regulerenplána 2012:s. 2007 – 2012 áigodagas čađahuvvojedje kulturmuitorregistreremat (§ 9 – iskatat kulturmuitorládaga mielde) Setermoen báhčinfalddas, nugo Forsvarsbygg lei bivdán. Báhčinfaldda lea Beardu suohkanis Romssas ja gokčá areála mii lea 152 km² stuoris. Guovlu geavahuvvo garrasit ja buot suodjalussuorggit geavahit dan, militeara soahteveahka geavaha dan eanemus. Setermoen lea okta moatti falddas mii lea ovddiduvvon ovttasdoaibmanhárjehallamii oktan girdidoarjagiin (Álbmosuodjalusa vearjoduvván hárjehallamat).

Registrerenprošeavtta duogážiin lea Forsvarsbyggga guovlluregulerenplána evttohus, mii fáttmasta olles báhčinfaldda. Setermoen báhčinfaldda lea áigá ášahuvvon. Doppe lea leamaš militeara doaibma 1898 rájes. Plána ulbmil lea reguleret dála doaimma, ja láchit dili huksemii ja eambo intensiiva atnui, earret eará eanet geavahepmi lossa fievruiin.

Olles báhčinfaldda lea gullan Sámedikki fealtabargui, earret go ulbmilguovllut. Leat registrerejuvvon 15 automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon sámi gávdnosa. Eanas dain leat goahtebáikkid mat leat váldovággeráiggiin, Suivvevággi / Kobbryggdalen ja Garžavággi / Liveltskaret. Earret árrana de leat registrerejuvvon biebmovuorká ja sieidi Lifjellaksla báikkis johtingeaidnoráigge mii lea dan guovtti vákki gaskkas. Guovllut leat geavahuvvon guottetbáikin ja geasse- ja čakčaorohahkan. Mii diehtit geavaheami birra 18- ja 1900-logu čálalaš gálduid bokte. “Lifjellkjerringa” sieidi ja biebmovuorká leat guovllus maid Suodjalus ii

leat bállo geavahan ja doppe leat unnán fysalaš duohtadeamit. Sieidi lea kulturmuitor mas lea erenoamáš alla ráfáiduhttinárvu. Sámedikki mearkašumit leat dan geažil váldojuvvon vuhtii, ja plána lea reviderejuvvon nu ahte kulturmuittut suddjejuvvojit nu ahte dohko eai šatta huksejumit. Dat bohtet maid bissut iežaset álgoálgosaš eatnamis.

Lei Romssa Universitehtamusea mii doaimmahii Garžavákki goahtesajiid roggamiid 2011:s. Kulturmuittut ledje siskkobealde doaibmaguovllu ja ledje nu áitojuvvon ahte roggamat álggahuvvojedje njuolga maŋŋel báikediđoštallama. Gutnaáigemeroštallamat čájehit ahte goahtesajiid válde atnui 1400- 1600 – logus. Muhtun dollasajiin gávdnojedje maid guovžža dáktebázahusat.

Maidai dat gávccii eará goahtesaji mat vel gávdnojit báhčinfalddas leat áitojuvvon. Dat leat báhčinfaldda váldoguovllus: eanan ja áibmobáhčima doaibmaguovllus ja guovddáš guovlluin go galgá bohtit báhčinja hárjehallanguovlluide. Guovllut danin leat hui guovddášis plánaevttohusas. Sámediggi árvvoštallá ahte lea unnán munni heivehit geavaheami, ja eai makkárge doaimmat sáhte doarvái muddui suddjet kulturmuittuid suddjet bilistemiid vuostá. Mii árvvoštallat dan dihte ahte doaimma servodatlaš árvvu lea deháleabbo go kulturmuittuid ráfáiduhttinárvu. Lea sáhka báhčinfalddas mii juo lea ášahuvvon, ja huksemis masa vuodđun leat Suodjalusa boahttevaš operatiiva dárbbut.

Sámediggi lea dán vuodul buktán rávvema Riikaantikvárii, mas rávvejuvvo ahte dat eará sámi goahtesajiid Setermoen báhčinfalddas maid luvvejuvvojit. Luvvema eavttuin leat mii bivdán ahte čađahuvvojit arkeologalaš iskatat ja botánalaš iskatat. Botánalaš iskatat dan dihte vai lea vejolaš gávdnat dološ gárdiid ja vai oazžut áigemeroštallama guohtuneatnama geavaheamis. Riikaantikvára lea iežas dohkeheamis mii lea beaiváduvvon 23.11.2012 ollislaččat váldán vuhtii Sámedikki rávvema.

Sámediggi bargá aktiivvalaččat dikšumiin, sihkkarastimiin ja gaskkustemiin, váldin dihte váras ceavzilis ja guhkesáiggi perspektiiva sámi kulturmutobarggus. Lea maiddá dehálaš ahte Sámediggi lea aktiiva oasseváldi kulturmutodigaštallamis ja lea mielde hábmeme kulturmutopolitihka. Dat dáhpáhuvvá earret eará bajitdási proševttaid álgagiid ja oassálastima bokte.

Oktavuohta guovddáš kulturmutoeiseválddiiguin

2012:s lea Sámedikkis leamaš jámma gulahallan vuostazettiin Riikaantikvárain, gii lea ovddasvástideaddji direktoráhtta kulturmutosuodjaleapmái, muhto maiddá Birasgáhttendepartemeanttain relevánta áššiid birra, nugo omd. sámi visttiid registreremiid guovdu.

BARK

Sámediggi lea 2012 čavčča álggahan iežas oasi Riikaantikvára seailluhanprográmmas válljejuvvon arkeologalaš kulturmuittuid váste 2010 -2020 (BARK). Sámediggi galgá ráhkadit bajilgova buot láchčojuvvon sámi kulturmuittuin, ja vuoruhuvvon evttohusain ođđa láchčimiidda. Buot suohkanat, museat ja earát sámi ássanguovlluin Norggas leat bovdejuvvon buktit midjiide evttohusaid. Plána mielde galgá listu ovdanbiddjot politihkalaš meannudeapmái 2013 geassemánus. Kulturmuittut fertjit leat dán listtus, ovdal mii sáhttit oažžut dikšunruđaid Riikaantikváras áigodagas 2020 rádjai. Sámi suodjalanveara / ráfáidahttojuvvon visttit ja báktedáidagat eai gula seailluhanprográmma vuollái, dain leat sierra ortnegat.

Máilmmiárbepolitihka ja máilmmiárbebaiki Várjjagis

Sámediggi lea 2012:s buktán cealkámuša Birasgáhttendepartemeantta ođđa ja ollislaš máilmmiárbepolitihka evttohusii.

Sámedikki mielas lea bures bargojuvvon evttohusain. Mii leat duhtavaččat mearkkašan ahte

evttohusaid gaskkas čuoggá vuolde “Identifiseret máilmmiárbbi Norggas”, lea biddjon čuokkis “árvoštallat boahttevaš vejolaš sámi máilmmiárbbi nammadeami”. Čuoggá birra ii leat dattege eambo namuhuvvon dahje konkretiserejuvvon eará sajiin teavsttas. Mii goitge jáhkkit ahte sátnádeami duogábealde, lea álgga oažžut sámi máilmmiárbebaikki Várjjagii.

Sámediggi ja Unjárgga gieldda leat mánga jagi ovtasbargan oažžut Ceavccageađgi/Mortensnes árvoštallojuvvot Norgga gaskaboddosaš listui. Luottat 12000 jagi ássama ja oskudoaimmaheami manjis Ceavccageađggis/Mortensness, eai sáhte gehččot eretčuldojuvvon resursavuodus, ja earenoamážit ii daid earenoamáš goddebivdorusttegiin mat Várnjárggas gávdnojit. Danin vuodđuduvvui 2010:s bargojoavku masa oassálaste olgguldas áššedovdit. Bargojoavkku váldi lea earret eará leamašan árvoštallat sáhttet go bivdorusttegat leat oassin máilmmiárbebarggus. Joavku čoahkkáigeassu lea “combined sites”-nomination, gos bivdorusttegat Noidiidčearus/Kjøpmannskjølenis Báhcavuona gielddas (Várnjárgga álbmotmeahci siskkoabealde) ja Golleváris Deanu gielddas, ja dat mihtilmas geađgeáiggeguovlu Gropbakkengenis Unjárgga gielddas, leat guovllut mat čatnašuvvojat dasa. Buot guovllut leat Várjjat Siidda, várjjatsápmelaččaid boares geavahanguovllus. Gaskaboddosaš namma lea “Várjjat Siida: Hunters and fishers from Mesolithic to Modern times”. Vurdojuvvo ahte dat lotnolas báikkit bohtet Norgga gaskaboddosaš listui lagamus boahtteáiggis.

Ášši lea maiddáa ovdanbiddjojuvvon Boazoguohtunorohagaide 6 ja 7, ja mii leat vuostáiváldán positiivlaš ruovttoluottadieđuid. 2012 borgemánus lea čađahuvvon bures lihkestuvvan lassikárten Noidiidčearu bivdorusttegis. Dát ovdanbuktojuvvui Várnjárgga álbotmeahci stivrii čakčamánus. Duogášdieđut leat maiddáa gárvvistuvvome, nu ahte Deanu ja Báhcavuona gielddat sáhttet dahkat formálalaš mearrádusaid das ahte sii doarjut prošeavtta, numot gielddaid politihkalaš jođihangottit leat háliidan.

Nuortasámi kulturbiras nuortalaš gilis

Dikšunplána ja dábalaš rutiinna mielde lea 2012:s čađahuvvon dikšun Nuortasámi kulturbirrasis nuortalaš gilis. Dáppe leat láddjen suinniid eanemus guovddáš guovlluin, rođut/soagit guovllus St.Georga kapealla birra leat váldon eret ja kapealla lea bihkkaduvvon. Dikšunplána rávvema mielde leat dál bargame ásaht rássegokčasa hávdeboldnái. Dat dahkkojuvvon nugo suoinnit biđgejuvvojit šládjavalljugas guovlluin Skoaltagávpogis boldnái. Proseassa lea čilgejuvovn dikšunplánas, ja Nuortasámi museas lea ovddasvástádus dikšunbargui.

Dasa lassin lea Sámediggi gárvvistan bisánansaji Skoaltagávpogis, plánaid vuođul maid Rambøll, ráđđeaddi inšenevrrat, leat ráhkadan. Bisánansadi lei gárvvistuvvon ja lei šiehtadusa mielde gárvvistuvvon geavahanláhkaí girkovahkkolohppii 2012 borgemánus. Sámediggi dan formálalaččat válddi badjelasas 2012 čakčamánus.

Sámi kulturmuittut Opplándda fylkkas

Sámediggeráđđi lea ovttas Opplándda fylkkagielddain álggahan plánet Djo-prošeavtta sámi kulturmuittuid birra Opplánddas, ja prošehtii lea vuođđun dálá ovttasbargošiehtadus.

Ovttasbargošiehtadus Opplándda fylkkagielddain gusto dušše kulturmuittuide ja lea goalmát jahki dán gustovaš šiehtadusas (gustovaš 2009-2013). Strategalaš ángiruššansurggiide mat leat namuhuvvon ovttasbargošiehtadusas, gullet nugo eanet registreren/dokumentašuvdna, ja máhttolonohallama ja oktasaš Djo-prošeavttaid čađaheapmi.

Prošeavttas galgá deattuhit systemáhtalaš kulturmuittoregistreremiid välljejuvvon guovlluin, mihttomearri lea dahkat ođđa gávdnosiid mat eahpitkeahttá sáhtttá čatnat boarráset áiggi sámi ássamii, leahkimii ja luonddugeavaheapmái. Dasa lassin lea sávahahtti dán birra oazžut báikki olbmuid gaskkas báikkálaš barggaheami johtui. Láhččojuvvo nu ahte prošeavttas ja prošeavtta bohtosiin galgá leat báikkálaš gaskkusteapmi dan botta go prošeaktaáigodat lea.

Prošeavtta čađaheapmi veaháš orustii 2012:s, muhto lea plánejuvvon čađahuvvot 2013:s. Lea sávahahtti ahte prošeakta maiddáa šaddá vuođđun ovttasbargui mii joatká go dálá šiehtadus loahpahuvo 2013:s.

Vuoijjalaš kulturárbbi birra

Sámediggeráđđi lea 2012:s oassálastán seminárii UNESCO vuoijjalaš kulturárbbi konvenšuvnna atnui váldima birra. Seminára lágidii Norgga kulturráđđi. Seminárii lei vuođđun čielggadeapmi maid ABM-utvikling lea ráhkadan dan birra ahte Norggas váldit atnui konvenšuvnna. Vuoijjalaš kulturárbi gokčá viiddis suorggi ja bohtá leat relevánta kulturmuittohálldašeami sikkobealde. Seminára lei vuosttaš čoahkkin buohkaide geain vuoijjalaš kulturárbi lea oassin sin bargosuorggis. Sámediggeráđđi áigu čuoovvolit barggu atnuiváldimiin viidáset, ja sihkarastit ahte vuoijjalaš sámi kulturmuittut váldojit albmaládjje váras.

Kulturमितogáhttenbarggus leat diehttelasat maiddáa ekonomalaš váikkuhangaskaoamit dehálaš oassin dan ollislaš govas. Jahkásaččat várrejuvvo ruhtahivvodat mii galgá addot ohcanvuđot kulturमितosuodjalandoaimmaide.

Kulturमितosuodjalus – ohcanvuđot doarjagat

Sámediggi lea 2012:s juolludan ruđaid 37 proševtta čađaheapmái mat siskkildit sámi kulturमितosuodjaleami. Oktiibuot juogaduvvui 3 933 000 ru. Tabealla čájeha obbalaš juohkima gaskal guovtti stuorámuš poastta vistesuodjalusa ja eará kulturमितosuodjalandoaimmat (registreremat, dokumentašuvdna ja dikšun). Sámedikki bušehtas lei várrejuvvon 2 miljovna ru. juogadeapmái. Dasa lassin jugii Sámediggi vel 2 miljovna ru. stáhtabušehta kap. 1429:s, Riikaantikvára láidestemiiguin. Dán jagaš ollislaš ohccojuvvon submi dagai sullii 8 150 000 ru.

Sámediggi lea 2012:s ráhkadan standárdda divodanplánaid ráhkadeapmái, ja ohcanbagadusa ja bagadusa dasa gii lea vuostáiváldán doarjaga.

19 proševtta ovddeš jagiin leat čađahuvvon ja dán jagis leat raporttat dain bohtán. Ovtta proševttas lea Romssa universitehta registreren 250 ođđa bivdorokki goddebivddu váste oktilis vuogádagas Finnmárkkoduoddaris. Dasa lassin leat registrerejuvvon vihtta čila mat leat

geavahuvvon bivddu oktavuodas. Dát leat ráhkaduvvon geađggis ja eatnamis. Leat maiddáa registrerejuvvon 23 árrana (árransaji/lávvosaji) maid njuolgut sáhtta čatnat oktii dainna ahte dán guovllus lea don doloža rájes juo leamašan sámi geavaheapmi. Roggamat ja radiologalaš beaivádeamit činain čájehit ahte árransajit/ orrunsaajit leat geavahuvvon áigodagas gaskal 1020-1770 m.kr. Proševtta bohtosat čájehit ahte dán guovllus lea leamašan oktilis sámi geavaheapmi guhkit áigge.

Vel okta proševtta mii raporterejuvvoi jagi loahpas sáhtii čájehit viiddis sámi geavaheapmái Sáltoduoddaris ja Lønsdalenis, doppe registrerejuvvojedje badjel 350 kulturmitu, eanasoassi dain sisttisdoalai árrama ja stállasajiid. Registreremat galget lasihuvvot sullii vel 300 registreremii mat dahkkojedje 2010:s.

Norsk Villreinsenter lea dán jagi álggahan proševtta mii gullá árbevieruide sámi geavaheami ja ássama oktavuodas Filefjellas Setesdalii. Dán barget earret eará ruđaiguin maid Sámedikkis leat ožžon. Dát proševtta galgá čuovvoluvvot viidáset, ja sii fas mañjel máhccet ruovttoluotta bohtosiid válddahallamiin. Doaivumis dát addá buriid bohtosiid, ja ođđa dokumentašuvvna dasa ahte doložiid rájes leat sápmelaččat geavahan daid guovlluidd.

Guovlu	Submi	Galle	Vistesuddjen	Kulturमितos	Liige juolludeapmi*
Davvisámi	2 028 000	19	339 000	623 000	1 066 000
Julevsámi	1 143 000	11	259 000	0	884 000
Lullisámi	687 000	6	60 000	577 000	50 000
Eará	75 000	1	0	75 000	0
Submi	3 933 000	37	658 000	1 275 000	2 000 000

*Poasta liigejuolludeapmi čujuha stáhtabušehta kap. 1429 poasta 72.2:i

Kåsmoslettas Skjerstadas, Bådådđjo suohkanis leat golbma sámi báikki fávdnádís automáhtalaš ráfáidahttojuvvon sámi viesuiguin. Dát leat viesut maid lea álki oaidnit Rg 812 buohta, ja dat leat oassin gaskkustandoaibmabijuin mat gullet Fotefar mot nord ja eará kulturgaskkustandoaimmaide. Kåsmovollen báikkis lea viessu gárvvistuvvon dán jagi, Kåsmos ges muorraviessu lea ožžon ruđa ja divodanbargu lea álggahuvvon 2012:s. Dáid visttiid divodeamit bohtet lassin dan guovtti návehii ovdeš divoduvvon báikkiin.

Ealáhusat

Sámedikki váldomihttomearri ealáhusovddideami oktavuodas lea ahte mii dáhtut nana ja juohkelágan ealáhuseallima, man vuodđun lea sámi kultuvra, luondu ja biras ja mii vuhtii váldá sámi kultuvrra, luonddu ja birrasa ja mii dáhtut ealáhuseallima mii lea vuodđun ceavzilis báikegottiide gos olbmot háliidit orrut.

Joksan dihte váldomihttomeari váljii Sámediggi vuoruhit vihtta ángiruššansuorggi 2012.s. Dát leat *Rámmaeavttut vuodđoealáhusain, geasuheaddji báikegottit, Kulturealáhusat, ja Innovašuvdna, dutkan ja árvoháhkkan, ja Gelbbolašvuodálokten ja ođđahutkamát.*

Sámedikki bušeahhtarámma ealáhusovddideami váikkuhangaskaomiide 2012:s lei 37 626 00 ru.

Sámedikki árjjat ealáhusovddideapmái váldoáššálaččat guovdilastojuvvojit Doaibmasuorgái *doarjagat ealáhusovddideapmái*, maiddá gohčoduvvon STN-guovlun. Guovlu viiddiduvvui 5:in ođđa suohkaniin 2012:s ja dál leat das mielde 21 suohkana, gos olle suohkan lea fárus ja leat mielde 10 suohkana, gos oasis das leat fárus. Buot dain suohkaniin sáhttet ealáhusdoallit ja fitnodagat Sámedikkis ohcat doarjjaruđaid ealáhusulbmiliidda. Sámediggi háliida veahkehit oažžume ealáhusovddideame eanet sámi guovlluin dakko bokte go váldá mielde ođđa suohkaniid STN-guvlui, mii oktiivástida Sámedikki ealáhusovddideami politihkalaš váldomihttomeriin.

Sámediggi čuovvu ealáhus- ja servodatovddideami sámi guovllus lahka jahkásaš analysaid bokte. Telemarksforskning lea 2012:s doaimmahan barggu. Mañemus logut čájehit ahte guovllus obbalaččat lea olmmošlohku lassánan. Váldoáššálaččat lea sisafárren mii dagaha ahte olmmošlohku lassána. Bargosajiid lohku lassána, earenoamážit Finnmárkkus. Ealáhusstruktuvrra dáfus STN-guovllus, leat stuora erohusat suohkaniid gaskkas. Muhtun suohkanat leat hui nannosat, earát ges leat ollásit

stuora, dehálaš fitnodagaid/doaimmaid hálddus. Fitnodagat mat dál gávdnojit sámi guovllus vásihit ovdánahttima ja gánnáhahttivuodá. Seammás lea ásaheaddjidávjodat vuollin ollu suohkaniin.

Vuodđoealáhusat

Mariidnaealáhusat

Sámediggi lea bargan diđolaččat gávdnat buoremus čovdosiid maiguin sihkkarástá álbmoga guolástanrievtti mearrasámi guovlluin. Dán lea dahkan go sihke lea bargan lbmildiđolaš politihkain ja ekonomalaš váikkuhangaskaomiid hálddašeamiin sihkkarastin dihte báikkálaš ássama, rekrutterema ja barggolašvuodá riddo- ja vuotnaguolásteami. Earret eará ferte oažžut nannosat báikkálaš vuođu guollesurssaid hálddašeapmái, ja váikkuhangaskaomiid bealis vuoruhit doarjaga guollefanasinvesteremiidda ja viidásetovddideapmái ja vuostáiváldinrusttegiid ođasmahttimiidda, ja veahkkin ovddideame ja viidásetnálástuhttime ođđa buktagiid mariidnadoaimmain.

Konsultašuvnnaid ja oassálastimiid bokte ráđiin ja lávdegottiin lea Sámediggi ožžon guorraseami muhtun evttohusaide buoridan dihte rámmaeavttuid guolásteddjiide mearrasámi guovlluin. 2013 guolástanreguleremis Sámediggi oaččui bajiduvvot lassieari juohke fatnasii STN-guovllus dorskebivddus 6 tonnas 2012:s 12 tonnii 2013:s. Sámediggái guorrasedje maiddá dakko ahte ii ásaht ½ eari buohkaide geat leat registrerejuvvon guolástuslogu A bláđis guolásteddjiid ektui registrerejuvvon B bláđis, nugo Norgga Guolástussearvi garrasit háliidii. Sámedikkis lei maiddá mearrideaddji doaibma gažaldagas ahte bisuhit dál vuotnalinjjáid ja gildosa vuotnalinjjáid siskkobealde bivdit fatnasiiguin mat leat badjel 15 mehtera.

Mearrenjiččehasaid 2013 reguleremis, oaččui Sámediggi konsultašuvnna Guolástusdirektevrrain guorraseami dasa ahte galgá oažžut stuorát bivdohuhtadusa

ránesnjuorjju bivddus go geargenjuorjju, nu ahte dakko bokte bivddáše sihke eanet geađgenjuorjjuid ja ránesnjuorjjuid.

Galgá leat unnimus 50 000 ru. jahkásaš brutto dienas jus galgá guolástuslohkui beassat sisa. Mearraluossabivddu dienas ii leat leamašan válđojuvvon mielde dienasvuđđui go guolástuslohkui galgá beassat. 2012:s Sámediggi oaččui guorraseami dasa ahte dáid dietnasiid sáhtá válđit fárrui. Sámediggi oaivvilda ahte dát lea veahkin ođasmahttime árbevirolaš mearrasámi ealáhusheiveheami, mas guolástus lea lotnolagaid eará guolástusaiguin ja ealáhusaiguin.

Sámediggi mearkaša ahte dál lea hui positiivvalaš vuoigŋa ollu vuotnaguovlluin, leat ođđarekrutteremat sihke nuorain ja boarraset olbmui. Obbalaš ipmárdus lea ahte viidáneapmi lea daningo guolásteddjiid ja ássiid rámmaeavttut leat buorránan doaimmahit guolásteami mearrasámi guovlluin.

Buoridan dihte gánnáhahttima mariidnaealáhusain Sámediggi vuoruhii ruđaid ollu investerendoaimmaide 2012:s. Mariidnaealáhusaid bušeahttarámma lei 4 165 000 ru. Stuora optimismas ja nanu báikkálaš barggaheapmi lea mielddisbuktan ahte ollugat ohcet investerendoarjagiid, sihke fatnasiidda ja vuoistáiváldin- ja gádderusttegiid láchčimidda. 2012:s juolluduvvui oktiibuot doarjja 7 785 000 ru. ovddas mii lea stuora badjelmeari geavaheapmi mearriduvvon bušeahttarámma ektui. Buorre resursavalljodat dohkálaš eriiguin lea buktán nanu ođđarekrutterema guolásteddjiin geat háliidit bivdigoahtit iežaset fatnasiiguin. Doarjja lea eanasmuddui addojuvvon dábálaš riddo- ja vuotnafatnasiidda vuollel 11 mehtera mat doaibmaekonomaláčat bures nagodit doaibmat beare alla ruhtagoluid haga. Buorre resursadilli bajiduvvon eriiguin oktan buriid dienasvejolašvuodaiguin reabbábivddus lea addán doaibmavuodu mii movttiidahtá sihke ođasmahttit fatnasiid ja oastit ođđa fatnasiid.

Lassin fanasinvesteremiidda leat ollu báikegottit čájehan beroštumi ođasmahttit vuostáiváldin- ja hámmanrusttegiid lasihan dihte vejolašvuoda válđit vuostá vuodđoávdnasiid ja bálvalusfálaldagaid fatnasiid ektui. Sámediggi lea juolludan doarjaga máŋga doaibmabidjui:

- Deanu gielddas lea Sámediggi juolludan 1 000 000 ru. bálvalusvistái guolásteddjiid váste Gohppis ja Kája ja govduurukku divodeapmái seamma báikkis. Sámediggi juolludii maiddá ruđaid hukset govduurukku ja bárroruohtu Šuoššjohká hámmanii.
- Ungárgga gielddas lea Sámediggi juolludan doarjaga, 500 0000 ru., buoridit Kája ja vuostáiváldinrusttega Kløvnnes hámmanis Unjárgga gielddas.
- Porsáŋggu suohkanis, Smiervuonas, lea Sámediggi juolludan 500 000 ru. guhká ohcaluvvon govduurmoloi, buoridan dihte vuostáiváldinrusttegiid hámmandilálašvuodaid. Smiervuotna guolástusbáikin, gos dušše lea okta vuostáiváldinrusttet, vissásit lea veahkeha nanneme vuodu mariidna ealáhusovddideapmái Porsáŋggu suohkanis.

Sámedikkis lea barggus hámmanbuoridanprošeavttaiguin leamašan buorre gulahallan sihke suohkaniiguin ja Riddodoaimmahagain oázžun dihte sadjai ekonomalaš ovttasbarggu prošeavttaid realiserema váste. Dát doaibmabijut bohtet leat dehálažžan dáid suohkaniid báikkálaš guollefatnasiid gálvolágidemiide ja sin orusteapmái hámmaniin.

Láhka rievdadusaid birra oassálastinlágas, áhperesursalágas ja finnmárkkolágas Sámediggi lea álgaga dahkan lágidit ja lea čađahan politihkalaš álggahančoahkkima guolástusministariin. Mii leat dál bargagoahtán viidáset konsultašuvdnaproseassain láchkaásahusbarggu birra vuotnaguolástuslávdegotti oktavuodas, das gehččojit bealit nugo ásaheapmi, oktiibidjan, barggut ja vuotnalinjjáid mearrideapmi, ja

makkár gaskaboddosaš doaibmajuid lea vejolaš álggahit dan botta go konsultašuvnna čađahuvvojit, nugo ovdamearkka dihte gildosa stuorát fatnasiidda bivdit vuonain.

Ášši vuotnalinnjaid birra meannuduvvui Guolástusdirektoráhta regulerenčoahkkimis Bergenis 2012 juovlamánus. Ášši duogážiin lea ahte Stuoradiggi lea mearridan “lága rievdadusaid birra oassálastinlágas, áhperesursalágas ja finnmárkkolágas”. Láhkarievdadussii lea vuodđun ráđđehusa láhkaproposišuvdna Finnmárkku riddoguoástuslávdegotti čuovvoleami birra (Prop.70L(2011-2012)). Láhka lea fámus ođđajagimánu 1.b. 2013 rájes. Dán vuodul lea Guolástus- ja riddodepartemeanta sihtan Guolástusdirektoráhta čađahit gulaskuddama evttohusas ahte galgá leat gaskaboddosaš gielddus fatnasiidda badjel 15 mehtera bivdit vuotnalinnjaid siskkobealde.

Sámediggi ja Guolástus- ja riddodepartemeanta leaba ovdal regulerenčoahkkima oľahan ovttaoavilvuodá ahte joatkit dálá vuotnalinnjáiiguin dassáži Vuotnalávdegoddi lea ásaľuvvon ja lea árvoštallan galget go gaskaboddosaš vuotnalinnjájat jotkojuvvot ja makkár hámis.

Deanuláhka
Deanulága evttoľuvvon rievdadus váľdojuvvui ovdan dan oktavuodás go Luossa- ja sáivaguollesláhka evttoľuvvui rievdaduvvot. Stuoradikki Energiija- ja biraslávdegoddi lágidii rabas čoahkkima áššis 31.05.2012:s. Lága meannudeapmi mielddisbuvttii ahte ášši sáddejuvvui ruovttoluotta ráđđehussii. Lávdegoddi hálidii sisdoalu dáfus seamma bohtosa, muhto ahte Deanuláhka galggai bissut sierra lánkan iige sierra kapihtalin finnmárkkulágas. Sámediggi vuordá Birasgáhtendepartemeanttain oažžut konsulterema ođđá lánkaevttoľuhusa birra nu fargga go dat lea gárvvis.

Šiehtadallan Suomain guolásteami birra Deanuľogas Šiehtadallamat Suomain ođđá šiehtadusa birra Deanučázádaga ráđjegaskii leat álggahuvvon. Sámediggi lea nammadan ovttá olbmo norgga

šiehtadallandelegašuvdnii. Leat lágiduvvon guokte šiehtadallančoahkkima 2012:s, ja dán ráđjái leat šiehtadallan bajitdási mihttomeriid ja regulerenjuolggadusaid birra. Áigumuš lea ahte ođđá šiehtadus galgá leat fámus 2015 rájes.

Observevrastáhtusa NASCO:s
Sámediggi lea 2012:s addon observevrastáhtusa NASCO:s - The North Atlantic Salmon Conservation Organization.

Guollereguleremat jogain ja mearas 2012 ovddas Bargolávdegoddi Davvi-Romssa ja Finnmárkku guollereguleremiidda jogain ja mearas buvtii evttoľuhusa guollereguleremiidda jogain ja mearas 2012 ovddas, ja guhkesáiggi strategiija reguleremiidda. Lávdegotti 2012 regulerenevttoľuhus mielddisbuvttii viiddideami bivdináiggiis gáidánuhtii, earenoamážit Davvi-Romsii. Johkabivdu dáfus, bargolávdegoddi bijai vuodđun fylkkamánniid evttoľuhusa ahte bisuhit eanas čázádagain bivdodási. Dasa lassin evttoľii bargolávdegoddi ásaľit bargojoavku čielggadit eambo njuovžilis vuggiid guollebivdoregulereami ja ahte álggahuvvo prošeakta mii galgá kártet ja systematiseret árbevirolaš máhtu mii galgá hálddašeamis adnojuvvot.

Bargolávdegotti raporta, 2012 reguleremiid birra, lei vuodđun konsultašuvdnii Luonduhálddašandirektoráhtain. Luonduhálddašandirektoráhtta vuohččan konsulterii Sámedikkiin gulaskuddanevttoľuhusa birra 2011 juovlamánus, dalle dokumeantalonohallamiid bokte. Regulerevttoľuhus mii lei seamma go bargolávdegotti evttoľuhus sáddejuvvui gulaskuddamii, gulaskuddanáigemearri lei ođđajagimánu 20.b.2012:s.

Konsultašuvnna maľnel gaskal Sámedikki ja Luonduhálddašandirektoráhta njukčamánu lea ovttaoavilvuodá johkaregulereamiid ja čuovvolanbarggu ja mearraregulereamiid birra 2012 ovddas Davvi-Romssas, muhto ii mearraregulereamiidda Finnmárkkus. Direktoráhtta ii hálit fas viiddidit bivdináiggi gáidánuhtii Finnmárkkus, muhto Sámediggi hálida čuovvut

bargolávdegotti evttohusa ahte fas viiddit bivdináiggi ovttain guvttiin beivviin iešguhtetge regiovnnas. Dasto ii olahuvvon áibbas ovttaoavilvuolta ja ášši bajiduvvui politihkalaš konsultašuvdnii Birasgáhttentdepartemanttain.

Sámediggeráđđi ja Birasgáhttentdepartemeanta leaba konsulteren 2012 reguleremiid birra, ja viidáset regulerenbarggu birra njealji čoahkkimis; konsultašuvdnačoahkkin njukčamánu 21.b.2012:s, čoahkkin cuoŋománu 13.b., konsultašuvdnačoahkkin cuoŋománu 26.b.2012:s ja loahppabeavdegirjjis miessemánu 7.b. Birasgáhttentdepartemeanta čuovui direktoráhta árvalusa das ahte ii fas viiddit bivdináiggi Finnmárkkus, ja čujuhii Luonduhálddašandirektoráhta árvalussii, bargolávdegotti rávvagiidda ja dasa ahte váldit vuhtii Ruošša, earret Porsáŋgu regiovdna mii fas oáččui viiddideami.

Sámediggeráđđi deattuhii hui ládje ovttaoavilvuolta mii bargolávdegottis leat šiehtaduvvon. Sámediggi oavvilda ahte ovttaoavilvuolta galggašii gustot olles bargolávdegotti 2012 regulerenevttohusii ja čuovvolahtti bargui, ii dušše osiide dás nugo departemeanta dan válddahalai. Sámediggeráđđi háliidii ceavzilis, máhttovuđot luossahálddašeami mii láchčá dili báikkálaš johkahálddašeapmái, mii dohkkeha mearraluossabivddu ealáhusdoaiman ja mii bisuha mearrasámi kultuvrra.

Sámedikki dievasčoahkkin meannudii ášši ja nannii mearraluossaguolásteddjiid rievtti bivdit luosaid mearas, ja gávnnašii ahte dálá luossaregulereamat leat nu čavgat ahte mearraluossabivddu birgenvuođđu lea áitojuvvon ja deattuhit garrasit ahte mearraluossabivdu dárbbabaš dakkaviđe eareanoamáš doaimbijuid. Sámediggi ii guorrasan dán jagáš reguleremiidda.

Eanandoallu

Sámediggi attii árvalusa 2012 eanandoallošiehtadallamiidda. Válldosisdoallu árvalusas lei ahte šibitdoallu ferte oážžut buoret

gánnáhahttivuođa. Sámediggi maiddá deattuhii dan ahte sihkkarastit rekrutterema eanandollui earret eará nu ahte nuorat ožžot nuvttá mielkeeriid álggaheapmái ja ahte Sámediggi galggaš oáččui stuorát rolla eanandoallopolitihkas.

Šiehtadusas mii šiehttojuvui, Sámediggi oáččui 2 000 000 ru. lassu ruhtajuolludeami ártalaš eanadoalu áŋgiruššama geažil. Sámediggi lea danin mielde bargojoavkkus mii bargá bidjame johtui stuorát ovddidanprográmma, mii guovdilastá ártalaš eanadoalu. Ártalaš buktagat áddejuvvojit leat buktagat mat ráhkaduvvojit Davvi-Norggas. Vuoruhemiin vuordimis oážžu buoret gánnáhahttivuođa eanandoalus, ja dat galgá biddjot johtui 2013:s.

Sámediggi lea bovdejuvvon searvat sihke Romssa ja Finnmárku regionála giliovdánahttinprográmmaid hábmemii. Sámediggi namuhii sávaldaga dán guovtti fylkkas ovttaštiehttiiba fylkkagiella ja fylkkamáni plánabarguid. Boađus lea ahte goappeš plánabarggut gehččojuvvojit oktavuodas Romssas, mii jáhkkimis addá ealáhussii buoret ja eambo einnostahtti rámmaeavttuid.

Sámedikki bušeahttarámma eanandoallubmiliidda lei 4 800 000 ru. 2012:s, mas juolluduvvui doarjja investerenubmiliidda oktiibuot 2 380 400 ru. ovddas. Unnitgolaheapmi dán oktavuodas lea daningo leat stuora hástalusat rekrutteremiin ealáhussii ja unnán áŋgiruššan hukset ođđa doaimavisttiid mat leat áiggi gáibádusaid mielde, mat gáibidit stuora kapitálarámma.

Boazodoallu

Ekologalaš, ekonomalaš ja kultuvrralaš ceavzilis boazodoallu lea buriid ekonomalaš rámmaeavttuid hálddus. Sámedikki árvalus 2013/2014 boazodoallošiehtadussii meannuduvvui 2012 skábmamánus. Sámediggi lea deattuhan ekonomalaš rámmaeavttuid mat fertejit buoriduvvot, muhto maiddá eará

dilálašvuodaid nugo areáladili, boraspiiriid, boazologu heiveheami, dásseárvvu, rekrutterema, dearvvašvuoda ja márkambarggu.

2012/13 boazodoallošiehtadusa šiehtadallamiid oktavuodas áсахuvvui bargojoavku guorahallat váikkuhusaid ja doaibmabijuid alimus boazologu mearrádusaid čuovvoleami oktavuodas. Sámediggi searvvai bargojovkui ovttas departemeanttaid ja Norgga Boazosápmelaččaid Riikkasearvvi (NBR)ovddasteddjiiguin.

Bargojoavkku váldi lei kártet man ollugat šaddet heaitit boazodoaluin, ja čálgogullelaš ja servodatlaš váikkuhusaid. Viidáset joavkkus lei váldin addit bajilgova vejolaš doaibmabijuin dálá váikkuhangaskaoapmeapparáhta siskkobealde ja árvvoštallat man muddui dálá ortnegat leat heivehuvvon ulbmiljovkui ja mihttomeriide mat boazodoallopolitihkkii leat biddjon. Bargojoavkku gearggain raporttain skábmamánu gaskamuttus.

Dát raporta lei earret eará fáddán go Sámedikki dievasčoahkkin meannudii ášši Finnmárkku boazologu heiveheami birra. Mearrádusas ovdanbohtá earret eará ahte Sámediggái lea dehálaš ahte boazologu geahpideami proseassat čađahuvvojit várrogeamos lági mielde boazodoalloealáhusa ektui. Sámediggi ipmirda bures vuorjašumiid maid boazologumearrádusaid čuovvuleapmi dagaha boazodolliide. Seammás lea Sámediggái dehálaš ahte boazodoallu Finnmárkkus boahteáiggis galgá leat ceavzil ja oaidná dárbblašžžan ahte boazolohku heivehuvvo ceavzilis dássái. Sámediggái lea maiddái dehálaš ahte ovddiduvvojit buorit ja nanu álgagat eaktodáhtolaš ortnegiidda maiguin joksá boazologu geahpideami.

Konsultašuvnnat boazodoallohálldahusa rievdademiid birra

Sámedikkis lea leamašan

konsultašuvdnačoahkkin Eanandoallo-

ja biebmodepartemeanttain ja Norgga

Boazosápmelaččaid Riikkaserviin

boazodoallohálldahusa rievdademiid birra.

Čoahkkin eambbo čielggadii áššeasálaččaid

ákkastallamiid ja áddejumiid iežaset

beroštumiide, muhto liikká eai áššis gal vuos oro gávdnome čovdosat maid dáfus sáhttet olahit ovttaoaivilvuoda. Konsultašuvnnat eai válbmanan 2012:s.

Sámediggi lea olles 2012:s bargan dainna áššiin ahte bissehit ahte bohccut vuojahallet togii Nordlándda ruovdemáđiijas. Sámediggi lea bivdán dakkavide doaibmabijuid, áiddiid, nu ahte lohku njiedjá nu vulos go vejolaš bohccuin mat vuojahallet togii, ja mihttomearri berre leat 0-višuvdna. Sámediggi lea bivdán Johtalusdepartemeantta čuovvolit Ruovdemáđiijadoaimmahaga go sis leat áideplánen. Sámediggi lea maiddái bivdán ahte várrejuvvojt ruđat stáhtabušeahas áidehukseimiidda Nordlándda ruovdemáđiija ráigge. Sámediggi čuovvola ášši 2013:s.

Boazodoallošiehtadusa 2012/2013

šiehtadallamiid oktavuodas šiehtadusoasálaččat sohpe heaittihit AHP-boazu, ja áсахit ođđa prográmma namain Boazoprográmma.

Innovašuvdna Norga Finnmárku galgá hálddašit prográmma. Sámedikki áirras stivrenjoavkkus lea Mariann Wollmann Magga. Sámediggi áigu bargat dan ala ahte Boazoprográmma olaha iežas váldomihttomeari mii lea olahit eambbo árvoháhkama buvttadeamis, gávppálaš doaimmas ja bohccobierggu vuovdimis ja bohcco oalgebuktagiin. Sámediggái lea maiddái dehálaš ahte prográmma heivehuvvo eará váikkuhangaskaomiide ja eará ángiruššansurggiide boazodoalu siskkobealde, vai ealáhus oazžu buoremus ekonomalaš rámmaeavttuid.

Sámediggi oaivvilda ahte boazodoalu oalgeealáhusaid ovddideapmi boahtá lasihit gánnáhahttivuoda. Sámediggi vuostáiváldá jahkásaččat 2 000 000 boazodoallošiehtadusa bokte boazodoalu oalgeealáhusaide. Sámediggi várrii 2012:s 1 000 000 miljovna ru. duodjeealáhusa ovddideami rámmii ja 1 000 000 eará oalgeealáhusaid ovddideapmái. 2012:s oačču Sámediggi hui unnán ohcamiid oalgeealáhusaide earret go duojis, iige oktiige addojuvvon doarja. Sivvan nu unnán

ohcciide sáhttá leat ahte ortnet lei ođas 2012:s ja dasto unnánat dihte dan birra. Eará, ja jáhkkinis deháleappot sivva, lea ahte eará váikkuhangaskaopmeaktevrrat, nugo AHP boazu (dál boazoprográmma), attii buoret ruhtadeami. Sámediggi áigu váldit dán vásahusa fárrui go joatká bargguin heiveheame váikkuhangaskaopmeortnegiid boazodoalu ektui.

Konsultašuvdna ođđa eanajuohkinlága birra Golbma konsultašuvdnačoahkkima leat čađahuvvon gaskal Eanandoallo-ja biebmodepartemeantta, Sámedikki ja Norgga Boazosápmelaččaid riikkasearvvi ođđa eanamolsunlága birra. Sámedikkis lea leamašan buorre ovttasbargu Norgga boazosápmelaččaid riikkaserviin konsultašuvnnain. Ođđa eanamolsunlága váldomihttomearri lea addit ođđaáigásaš ja eambo ipmirdahtti lága sidjiide geat dan galget geavahit. Evttohusat mielddisbuktet maiddái vassis rievdadusaid boazodoallolágas.

Konsultašuvnnat leat guoskkahan golbma válđoáššečuolmma boazodollui. Dat leat:

- Láhamearrádušat addojit dan birra ahte eanamolsunriekti sáhttá mearridit geavahannjuolggadusaid, dat guoská nai boazolohkui. Sámediggái lea dehálaš ahte dakkár mearrádušat leat hábmejuvvon dakkár lági mielde ahte boazodollui lea seamma álkit olámuttos go earáide duođai geavahit eanamolsunrievtti.
- Láhamearrádušat addojit boazodoalu siskáldas riektečielggadeami birra, dat mearkkaša ahte eanamolsun riekti sáhttá geavahuvvot go galgá čielggadit vuoigatvuođaid guovlluid geavahepmái gaskal siiddaid ja orohagaid.
- Eanamolsunduopmostuollu dahká mearrádušaid strukturerema/organiserema ja gelbolašvuođabajidandoaimmaid birra, nu ahte sihkkarastá sámiid rievtti kultuvrii, mii suddje sámi virolašvuođaid ja árbevieruid.

- Sámediggi mielas lea áibbas mearrideaddji ahte dán golbma válđoáššečuolmma árvvoštalla ovttas ja obbalaččat. Dakkár árvvoštallama haga oaiivvilda Sámediggi ahte lea stuora várra ahte boazodollui ii leat seamma olámuttos eanamolsunduopmostuollu go eananeaiggáddiidda ja eará vuoigatvuođalaččaide, mii ii boađe oktiivástit geatnegasvuođaguin mat stáhtas leat ON konvenšuvnna siviila ja politihkalaš vuoigatvuođaid artihkaliid 14 (seamma olaheapmi duopmostuoluide), 26 (ii-vealaheapmi) ja 27 (riekti kultuvrii)mielde. Ášši ii leat vuos loahpahuuvvon.

Rekrutteren ja buoret sohkabeali balánsa

Váikkuhan dihte ahte vuođđoealáhusat ožžot buoret rekrutterema ja buoret sohkabeali balánsa, lea Sámediggi ovddidan árvalusaid iešguđetlágan doaibmabijuide sihke eanandoallo-ja boazodoallošiehtadallamiidda. Sámediggi lea maiddái ásahan váikkuhangaskaomiid eriid oastimiidda sidjiide geat aiddo leat álgán eanandoaluin.

Boraspirepolitihkka

Sámediggi lea lágidan seminára boraspiriid birra 2012 njukčamánuš. Válđoulbmiljoavkun seminárii ledje Sámedikki namaduvvon olbmot regionála boraspirelávdegottiide, muhto dat oassálaste maiddái eará boraspireberoštusaid. Seminára áigumuš lei lasihit máhtu boraspirehálldašeami ja boraspirepolitihka birra sámi guovlluin. Oktiibuot oassálaste 44 oasseváldi. Guoskkahuuvvon fáttát ledje earret eará boraspiresoabahus, čuozašusaid maid dagaha boazodolliide go sii masset bohccuid boraspiriide, álgoálbmoriekti boraspirepolitihkas ja Sámedikki rolla boraspirehálldašeamis.

Sámediggi lea addán mángga cealkámuša boraspiriid birra earret eará buhtadusortnegiid rievdadusaid birra mat gusket šibihiidda ja

bohccuide. Sámedikkis lea leamašan konsulteren dan birra gos riikkas guovžžamáddodat galggai geahpeduvvot.

Boraspireprošeakta Eallit Luonddus (Leve i naturen) loahpahuvvui 2012:s. Sámediggi ruhtadii osiid golmma-jagáš prošeavttas, mii lei ráddjejuvvon Romsii ja Finnmárukui. Ulbmil lei earret eará dárkkistit boraspiriid lávddu, bivddu vahágahtti boraspiriin ja geahpedit vahágiid sávzzain ja bohccuin mat leat guohtumis. Loahpparaporttas bohtá ovdan ahte boazodoalloealáhusas Romssas ja Finnmárkkus lea lassánan buhtaduvvon bohccuid lohku 2009 rájes. Sávzadoalus Finnmárkkus lei veaháš njiedjan buhtaduvvon sávccaid logus, muhto seamma áigodagas seammás eai luoitán nu ollu sávccaid guohtumiidda. Romssas lei áigodagas njiedjan buhtaduvvon sávccaid logus. Loahpparaporttas lea čoahkkáigesson nu ahte muhtun oassemihtomearit leat olahuvvon, muhto lea váttis árvvoštallat leago váldomihtomearri olahuvvon geahpeduvvon konfliktadási dáfus. Prošeakta čoahkkáigeassá maiddá dainna ahte dat lea nagodan reguleret boraspireamáddodagaid prošeaktaáigodagas.

Norgga, Ruota ja Suoma Sámedikkis leat nammadan juohkehaš iežaset miellahtu lávdegoddái mii galgá hábmet oktasaš boraspirepolitihka ja evttohit hálddašeapmái njuolggadusaid. Lávdegoddi ii leat vuos vuodđudan iežas.

Geasuheaddji báikegottit

Joksan dihte buriid rámmaeavttuid mánggalágan ealáhuseallimii, de lea dehálaš ahte sámi guovllus ovttasbarget váikkuhangaskaoapmeaktevrrat. Stuoradiggedieđáhusas Innovašuvdna Norgga ja SIVA birra “Readdut ovdáneapmái” mii almmuhuvvui 2012 cuoŋománus, dadjá ráđđehus ahte ” Bures lihkestuvvon ealáhusásaheamit man vuodđun lea sámi kultuvra, giela ja árbevierut buktet nannejuvvon sámi servodateallima ja lasihit norgga ealáhuseallimis mánggaláganvuodá”.

Čujuhuvvo SIVA barggaheapmái sámi guovlluin, earenoamážit kultur- ja vásáhusealáhusas. Sámedikki ealáhusdieđáhus lea maiddá válddahalloyuvvon. Ráđđehus bivddii dieđáhusas ahte Innovašuvdna Norga dahká álgaga ođasmahttit ovttasbargošiehtadusa Sámedikkiin. Dán leaba Innovašudna Norga ja Sámediggi čuovvolan 2012:s. Ovttasbargošiehtadus galgá veahkehit oažžut eambo ovttastahttima váikkuhagaskaoapmehálddašeamis, nu ahte álggaheddjiide geat ja fitnodagat mat áigot viiddidit iežaset doaimma ožžot buori fáralaga.

Sámediggi juolludii 2012:s ruđaid fitnodagaide ja álggaheddjiide gullevaččat surggiide bálvalus, bálvaleapmi- ja smávvaindustriija. Sámediggi vuoruhii juolludit fitnodatguvllot ruđaid buvttavddideapmái ja investeremiidda maiguin šattai oalle alla fitnodatovddideapmi. Bušeahttarámmas, mii dagai 6 447 000, golaheapmi lei 4 459 500 ru. Sámediggi oaivvilda dát ruđat leat veahkkin addime fitnodagaide ovddidanálgagiid, mii dasto mielddistbuktá ahte ealáhuseallin obbalaččat šaddá eambo mánggalágan ja nanus.

Kulturealáhusat

Barggus ahte joksat gánnáhahtti kulturealáhusfitnodagaid, mearridii Sámediggi 2012:s čađahit analysa kulturealáhusovddideamis sámi guovllus. Dat čájeha ahte sámi guovllus lea ovdáneapmi nannoseappot go eará guovlluin. Sámediggi háliida ovddidit politihka kulturealáhusaid ovddideami ektui, ja mearridii 2012:s álggahit prošeavtta iežas namas joksan dihte dán. Sámediggi vuordá ahte kulturealáhusaide biddjo johtui stuorát ánggirdeapmi 2013:s.

Duodji

Sámediggi šiehtadallá jahkásaččat duodjeorganisašuvnnaiguin Duojarid Ealáhusservviin ja Sámiid Duijin duoji ealáhusšiehtadusa guovdu. Mihtomearri

šiehtadusain lea ovddidit ealáhusguvllot duoji mas lea eanet gánnáhahttivuohta ja gálvojohtu iežas buvttaduvvon gálvvuin. Šiehtadallamat 2013 šiehtadussii loahpahuvojedje 2012 čakčamánu. Duodjiorganisašuvnnaid gáibádus lei 14,6 miljovna ruvnno. Ealáhus- ja kulturlávdegoddi bijai mearkkašumi sisa ahte jus fal doarjjaortnet rievdaduvvo, de berre guorahallat mot vuoruhit ortnegiid aitto álggaheddjiide 3-5 jagi áigodahkii. Lávdegoddi háliidii maiddá bajidit márkanfievrredan ja vuovdin gelbbolašvuođa ja nannet neavvuma duodjjealáhusas.

2012 njukčamánu čađahii Sámedikki dárkkisteami doarjjaortnegis. 21 duojára dárkkistuvvojedje, ja eatnasiin ledje váilevašvuođa dan ektui ahte eai lean čuvvon rehketoallonjuolggadusaid. Dárkkisteamis lei konklusuvdna ahte ovdanbohte roavva riikkumat rehketoallofievrredemiid dáfus ja dietnasiidda ja goluide ledje váilevaš dokumentašuvnna. Viidáset ahte kvalitehta ruhtadoalus ja obbalaš áddejupmi gáibádusain mat leat rehketoallofievrredeapmái lei hui moaitinveara. Ohcanvuorus golggotmánus lea Sámediggi registreren ahte dokumentašuvdna ja rehketoallu lea veaháš buoret, muhto Sámedikkis leat ain hástalusat earret eará dainna ahte dárkkistit leat go iežas buvttaduvvon duojit mat vuvdojit, leat go náittosguoimmit geat goappešagat bargaba dujiin ja goappešagat oažžuba doaibmadoarjaga, ja vuovdimiid lagas fulkkiid gaskkas.

Maŋjel dán dárkkisteami juolludii Sámediggi 2012:s doarja duodjeorganisašuvnnaide nu ahte sii sáhttet fállat rehketoallokurssa duojáriidda. Ulbmil lea juohkit dieđuid duojáriidda dan birra makkár gáibádusaid vearooiseválddit bidjet go iežas fitnodatdoaimma áigu jođihit ja makkár ekonomalaš geatnegasvuođaid dakkár doaibma mielddisbuktá.

Sámediggi lea ruhtadan gálvomearkaprošeavtta man mihttomearri lea ráhkadit guhkesáiggi plána dasa mot hukset nanu gálvomearkka duojái ja mot dan galgá jođihit. Duojáriid ealáhussearvvis ja Sámiid Duojs lea ovddasvástádus dan čađahit.

Sámediggi lea maiddá ruhtadan gelbbolašvuođaloktenkurssa buvttadeamis, márkanfievrredeamis ja vuovdimis mii lea jurddašuvvon duojáriidda. Duojáriid ealáhussearvi ja Sámiid Duodji leaba bálkahan Sámi allaskuvla čađahit prošeavtta.

Sámediggi lea ovdal ásahan fásta oahpahalliortnega duojs. Ortnega ulbmil lea sihkarastit rekrutterema nuorain duodjjealáhusii. 2012:s ledje 12 oahpahalli oahpu oažžume earret eará hárijánan duojáriid luhtte.

Prošeakta *Duoji ovddidit ealáhusan* julevsámi guovllus lea ovttajagáš prošeakta maid Sámedikki ja Nordlandda fylkkagiella leaba ruhtadan. Prošeavtta stivrenjoavku lea ráhkdan bargoplána 2012 váste. Plána čájeha ollu doaimmaid main muhtunat juo lea čađahuvvon. Lea bálkahuuvvon prošeaktajođiheaddji 40 % virggis, geas lea ovddasvástádus bidjat johtui doaibmabijuid mat bargoplánas leat.

Sámediggi attii 1 000 0000 ru. Duodjeinstituhtii vai sáhttet ásahuvvot guokte bealle bagadallanvirggi Gaska- ja Nuorta-Finnmárkui ovttajahkái. Dát lei vejolaš daningo go duodjišiehtadus lei golahuvvon unnit go dan mii rámmán lei šiehttojuvvon.

Vásáhusurisma

2012:s álggahuvvui prošeakta ja stuoraáŋggirdeapmi *Sámi mátkeealáhus*. Golmma jagáš prošeakta, man álggáheaddji lea Origo Nord, ja sii jođihit prošeavtta. Sámediggi, Innovašuvdna Norga ja golbma davvinorgga fylkkagiella leat ruhtadan prošeavtta mas leat mielde badjel 20 fitnodaga. Sámediggi oaivvilda ahte dát prošeakta veahkeha ovddideames autenttalaš mátkeealáhusa, vuodđuduvvon sámi árbevieruid ja kultuvrra ala.

Innovašuvdna, dutkan ja árvoháhkkan

Lotnolasealáhusaid árvoháhkkanprográmma ja Sámi mátkeealáhusa bokte vuoruhii Sámediggi doarjut doaibmajuid mat sáhttet addit viidásetreidema meahccebuktagiin ja eará biepmuin, ja gelbbolašvuođaloktema meahccebuktagiid ávkksteami, buvttadeami ja vuovdima birra. Sámediggi vásihii 2012:s ahte dađibahábut lei unnán doaibma meahcástedjiiid gaskkas, ja dasto ledje unnán ohcamat váikkuhangaskaoapmeortnegii.

Oažžun dihte eanet ođđahutkama, ovdáneami ja ođasmahttima lea Sámediggi nannet ovttasbarggu VRI Finnmarkkuin 2012:s. VRI oanádus mearkkaša “*váikkuhangaskaoamit regionála DJO ja innovašuvnna vástei*, ja lea regionála prográmma maid leat ruhtadan Dutkanráđđi, Finnmarkku fylkkagiella ja Innovašuvdan Norga Finnmarkku. VRI Finnmarkku leat guovddážis mánga miellagiddevaš proseassain Finnmarkkus. VRI Finnmarkku láchčá dili Foresight Finnmarkui (einnostuvvon ovddideapmi) ja lea guovddážis láchčime dili buoret entreprenevravuhtii ja álggaheddjiid čuovvleapmái, nugo ealáhusgárdeággirdeapmi ja Inkubator Nord. Oasálaččain lea oktasaš mihttomearri dan birra ahte movttiidahttiit eambbo ovdáneapmái Finnmarkkus, ja sii áigot ovttas guorahallat guđeládje ovddidanbirrasat sáhttet veahkehit dan oktavuođas.

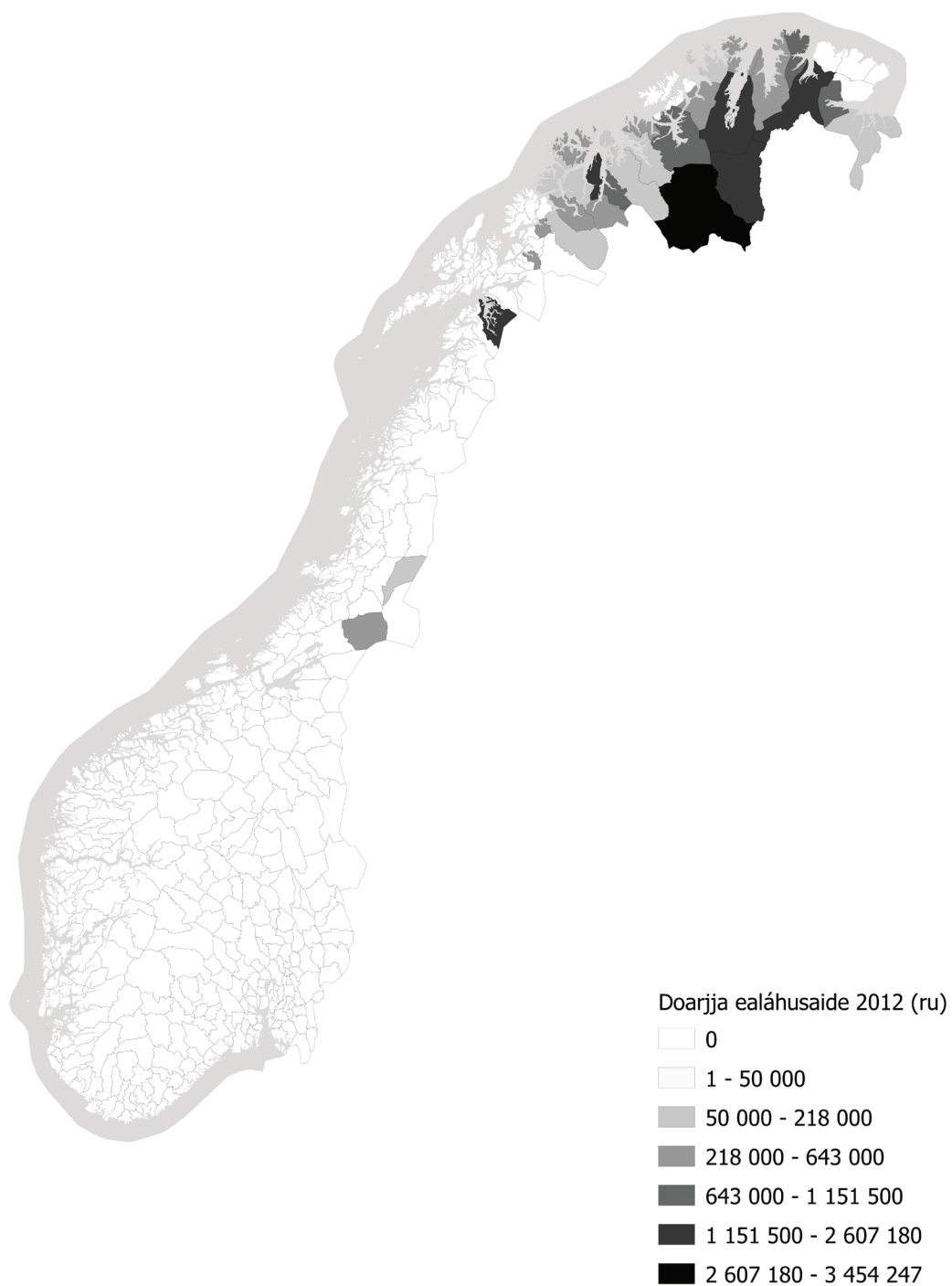
Gelbbolašvuođalokten ja ođđa ásaheamit

Sámediggi lea vuoruhan čuovvolit ásahuvvon fitnodagaid 2012:s ja dan dihte almmuhan gilvvu ásahuvvon fitnodagaidčuovvleami dahkat davvi- Romssas ja Finnmarkkus. Vuoruheapmi lea oassin lotnolasealáhusaid ja Sámi mátkeealáhusaid Árvoháhkkanprográmmas. PriceWaterhouse Coopers oaččui bargun čađahit čuovvolanprográmma mii vurdojuvvo gárvánit 2013:s.

Sámediggi juolludii 2012:s álggahanstipeandda álggaheddjiide. Bušeahttarámmas mii lei 900 000 ru, manai 600 000 ru dan ulbmilii. Go dát gehččojuvvo sámi servodagaid vuollegis ásahandávjudaga oktavuođas, de álggahanstipeanda mii galgá movttiidahttiit ođđa ásaheamiide, lea praksisa mainna Sámediggi ain joatká.

Sámediggi juolludii 2012:s 100 000 ru *Nuorra entreprenevravuhtii*. Daid ruđaid juolludii Sámediggi dan dihte vai ohppiid ulbmiljoavkkus galgá hástaluvvot ásaheit nuoraidfitnodagaid mas fitnodatideaide lea vuođđun sámi sisdoallu, ovdamearkka dihte ahte sámi kultuvra, giella ja árbevierut leat oassin fitnodatideas. Ohppiidfitnodagat fertejit ieža defineret sámi sisdoalu.

Kárta vuolábealde čájeha suohkaniid mielde juhkkovuvvon ohcanvuđot ealáhusdoarjagiid 2012:s.



Regionála- ovddideapmi

Sámediggi bargá dili lámčit vai sápmelaččat ieža, ja iežaset eavttuid vuodul galget oažžut vejolašvuoda ovddidit iežaset servodaga, giela ja kultuvrra buoremus lági mielde. Dát lea ovddasvástádus maid Sámediggi ii galgga, iige sáhte dahje hálit okto guoddit.

Sámedikki váldoulbmil regionálovddidemiin lea aktiiva ja ulbmillaš ovttasbargu báikkálaš ja regionála eiseválddiiguin man ulbmil lea nannet ja ovddidit sámi kultuvrra, giela ja servodateallima. Sámedikkis váilot ain buorit reaiddut maiguin sáhtá ákkastallat čatnasemiid gaskal resursa- ja energijjaávkkestallama ja sámi servodateallima ja kultuvrra nannema. Bušeahta meannudettiin čuovvolit dievasčoahkkinn dán ášši ja áigu geahččalit dustet hástalusaid 2013:s.

2012:s lea Sámediggi bargan aktiivvalaččat regionálovddidemiin mángga arenas. Sámediggi ovdanbuvttii čielggadeami regiovdnaovddideami birra Sámedikki dievasčoahkkimii geassemánus. Čielggadeamis čilgejuvvui áššečuolmmaid birra mat gullet sámi perspektiivii distrikta- ja regionálapolitihkas, ja mot Sámediggi sáhtá bargat vuđolaš vuoigatvuođiguin ja dárbbuiguin nuorra sápmelaččaid guovdu geat fárrejit gávpogiidda, seammás go mii háliidit bargat árbevirolaš sámi guovlluid ovdánemiin ja ovddidemiin.

Ovttasbargošiehtadusat fylkkagielddaiguin leat dehálaš reaiddut maiguin nanne ja ovddida sámi kultuvrra, giela ja servodateallima. Sámedikkis leat ovttasbargošiehtadusat buot fylkkagielddaiguin Hedemárkku rájes davás guvlui. Ovttasbargošiehtadusaid bokte šiehtadussii nannejuvvo regionála eiseválddiid ovddasvástádus sáme giela, kultuvrra ja servodatovddideami dáfus. Leat bohtán ollu buorit bohtosat dán ovttasbarggus.

Sámediggi goitge oaivvilda ahte ovttasbargu fylkkagielddaiguin berre leat eambo ulbmilaš ja ahte oasálaččat berrejit bidjat eambo fuomášumi politihkalaš ovttasbargui. Ovttas fylkkagielddaiguin háliida Sámediggi danin vuđolaččat guorahallat visot ovttasbargošiehtadusaid, ja maŋŋel dan dasto ođasmahttit šiehtadusteavsttaid. Dáinna bargguin álggii Sámediggi 2012:s go ođastii ovttasbargošiehtadusa Finnmárkku fylkkagielddain. Boađusin das lei ahte Finnmárkku fylkkagielda dohkkehii ođastuvvon šiehtadusa 2012:s. Sámediggi áigo dohkkehit šiehtadusa 2013 vuosttaš dievasčoahkkimis.

Bajitdási ulbmil šiehtadusain lea váikkuhit positiiva ovddideapmái Finnmárkkus, mas erenoamáš deaddu biddjo dasa ahte nannet ja čalmmustahttit sámi kultuvrra, giela, ealáhuseallima ja muđui sámi servodateallima fylkkas. Šiehtadusas boahtá ovdán ahte Sámediggi ja Finnmárkku fylkkagielda bohtet bargat čuovvovaš surggiiguin fárrrolaga: Geasuheaddji báikegottit, Ealáhusovddideapmi, Oahppu ja oahpahus, Areálahálddašeapmi, Davviguovllupolitihka, Sámegiella, Kultuvra, Álbmotdearvvašvuohta ja Kulturmutohálddašeapmi. Dat njealji jagáš ovttasbargošiehtadus galgá čuovvoluvvot jahkásaš doaibmaplánaiguin.

Sámediggi vuoruha aktiiva váikkuhangaskaoapmegeavaheami lámhčuojuvvon doaimmaide mas fylkkagielddat ja eará dehálaš regionála aktevrrat leat mielde. 2012:s juolludii Sámediggi vuollelaš 5,6 mill ru regionála ovddidanprošeavttaide sihke giela, ealáhusa ja kultuvra siskkobealde.

Sámi ovttasbargu ja riikkaidgaskasaš bargu

Sámediggi hálddaša prinsihpalaš oaiviliid ja beroštumiid mat ovddiduvvojit ja bealuštuvvojit riikkaidgaskasaš arenain. Lea dehálaš áimmahuššat álgoálbmotdimenšuvdna našunála ja riikkaidgaskasaš forain, ja ahte áššit mat leat dehálaččat álgoálbmogiidda ovddiduvvojit sihke riikasis ja riikkaidgaskasaččat.

Sámediggi njulge iežas riikkaidgaskasaš bargguid našunála ja riikkaidgaskasaš forain ja arenain mat gusket ON:i, davviguovllupolitihkkii, Sámi Parlamentáralaš ráđđái, Barentsovttasbargui, davviriikkalaš ovttasbargui, Árktalaš ovttasbargui, Interregii ja EU:i olahan dihte dáid ulbmiliid.

Sámi ovttasbargu ja riikkaidgaskasaš bargu

Sámedikki ulbmil iežas riikkaidgaskasaš bargguin lea ahte álgoálbmogat galget oažžut vejolašvuoda mearridit iežaset ovdáneami badjel ja áimmahuššat iežaset beroštumiid riikkaidgaskasaččat. Mii háliidit viiddis ovttasbarggu sápmelaččaid gaskkas riikarájiid badjel. Seammás galgá Sámediggi leat iešheanalaš aktevra ovttas earáiguin riikkaidgaskasaš barggu dáfus. Sámediggi maiddá bargá dainna ahte buoridit álgoálbmogiid internašunála riekteovddideami.

Sámediggi njulge iežas riikkaidgaskasaš bargguid našunála ja riikkaidgaskasaš forain ja arenain mat gusket ON:i, davviguovllupolitihkkii, Sámi Parlamentáralaš ráđđái, Barentsovttasbargui, davviriikkaid ovttasbargui, Árktalaš ovttasbargui, Interreg ja Davit dimenšuvdna (EU) olahan dihte dáid mihttomeriid.

Čoahkkimat guovddáš eiseválddiiguin

Sámedikkis leat guokte gulahallančoahkkima jagis Olgoriikadepartemeanttain. Čoahkkimiid sisdoallu lea leamaš Sámedikki riikkaidgaskasaš barggut ja oktiiveiveheapmi departemeanttaiguin dán oktavuodas. Áššit mat leat digaštallojuvvon leat vuosttažettiin leamaš áššit mat gusket davviriikkapolitihkkii, dása gullet ealáhusovdáneapmi ja minerálabohkan sámi guovlluin, Barentsovttasbargu, Árktalaš Ráđđi ja olmmošvuoigatvuođagažaldagat ja álgoálbmotáššit ON:s.

Dollojuvvojit jámma ovttahttinforumat gaskal olgoriikaministara, sámediggepresideantta ja dan 3 davvinorgga fylkkagiidda. Ovttahttinforuma ulbmil lea nannet gulahallama ja diehtolonohallama davviguovllupolitihka birra gaskal Ráđđehusa ja regionála eiseválddiid.

Barentsovttasbargu

Sámediggi lea addán 250 000 ruvdnosaš doarjaga Barents álgoálbmotkantuvrii Lujávrris. Kontuvra lea 2012:s fárren Murmánskii. Kontuvra ásahuvvui 2003:s, ja Norgga Sámediggi ruhtada dan ja Barentsčállingoddi hálddaša dan. Kontuvra galgá earret eará veahkehit Álgoálbmogiid bargojoavkku jođiheadji, ja leat deaivvadanbáikin Barentsovttasbarggu ovttasbargi aktevrraide.

Sámi parlamentáralaš ráđđi (SPR)

Sámi parlamentáralaš ráđđi (SPR) lea Suoma, Norgga ja Ruota sámedikkiid gaskasaš parlamentáralaš ovttasbargoorgána. Ruoššabeale sámit lea bistaevaš oasseváldit ráđis. SPR galgá fuolahit sápmelaččaid beroštumiid riikarájiid rastá ja lea sámi jietna riikkaidgaskasaččat.

Norgga beale Sámediggi lea 2012:s jođihan Sámi parlamentáralaš ráđi ja sin ovddasvástádussii lea gullan doaimmahit dan čállingotti. Sámi

parlamentáralaš ráđi doaibmaplána bidjá láidestemiid stivrra bargui 2011- 2013 áigodahkii. Doaibmaplána deattuhuvvojit gávccii doaibmasuorggi: sámegiella, oahpahuš/oahppu, sámi nuorat – organiseren ja váikkuhanfápmu, sámi universitehta, dásseárvu, davviriikkalaš sámekonvenšuvdna, resursaávkkestallan ja biras ja Sámi parlamentáralaš ráđi riikkaidgaskasaš bargu. Dasa lassan lea ulbmil leamaš nannet SPR ovttasbarggu ja rámmaeavttuid, earret eará guorahallat sámedikkiid gaskasaš ovttasbargošiehtadusa SPR- ovttasbarggu dáfus. 2012:s leat dollojuvvon 5 stivračoahkkima.

Sámi parlamentáralaš ráđđi lea 2012:s oasálastán seminárain, konferánssain ja čoahkkimiin gos álgoálbmotpolitihkalaš gažaldagat leat leamaš fáddan. Dakkár deaivvadanbáikkid leat dehálaččat ráđjerasttieddji ovttasbarggu duohtandahkamii. Sámi parlamentáralaš ráđđi nammada miellahtuid riikkaidgaskasaš ovttasbargoorgánaide, earret eará áirasiid bistevaš ártkalaš parlamentariihkarlávdegoddái, Barentsovttasbarggu Regiovdnaráđđái ja golbma miellahtu Álgoálbmogiid Barentsovttasbarggu bargojovkui. Sámedikkiin lea observatevrastáhtus Davviriikkalaš Ráđis. Sámediggepresideantta Egil olli lea 2012:s ovddastan Sámi parlamentáralaš ráđi dán barggus. SPR oasálastá observatevran WIPO:s, (máilmmi organisašuvdna vuoiŋgalašvuoigatvuođaid váste) gaskkastáhtalaš lávdegottis vuoiŋgalaš opmodagaid, genetiikkalaš resurssaid, mihtilmas ja árbevirolaš kultuvrralaš ovdanbuktimiid váste.

EO olgešáirras olgoriikaáššiiide ja sihkarvuođapolitihkkii ja Eurohpá-kommišuvnna várrepreseantta, Catherine Ashton, bovdii Sámi parlamentáralaš ráđi áirasiid ságastallamii Roavvenjárggas, iežas Suoma guossástallama oktavuodas. SPR oasálastti golmmain áirasiin. Čoahkkimis ságaškušše earret eará ártkalaš gažaldagaid, boazodoalugažaldagaid ja giela, ja boahte áigodaga Interreg- prográmma ja regionála ovddideami birra mii guoská sámi regiovdnii. SPR áirasat muihtaledje

ON álgoálbmotkonferánssa birra 2014:s ja ráhkkanahhtin álgoálbmotkonferánssa birra mii dollojuvvo Álttás 2013 geassemánus.

Sámi parlamentáralaš ráđi Sámedikki delegašuvdna oasálasttii Barents álgoálbmotkongreassas mii dollui Girkonjárggas. Barentsguovllus 70 nenetsa, sámi ja vepsára ovddasteaddji deaivvadedje doppe digaštallat álgoálbmotoassálastima Barentsovttasbarggus ja viidáset barggu vuoruhemiid birra. Čoahkkimis dohkkehuvvui resolušuvdna ja ođđa doaibmaplána álgoálbmogiid váste Barentsovttasbarggus. Ovdal čoahkkima dollui konferánssa mas fáddan lei: “Indigenous peoples, Business & Environment 2012”. Lei Álgoálbmogiid Barentsovttasbarggu bargujoavku mii lágidii čoahkkima ja konferánssa.

Sámeparlamentáralaš ráđi stivra lea nammadan ođđa miellahtuid Gollegiella – Davviriikkalaš Sámi giellabálkkašumi árvvoštallanlávdegoddái. Giellabálkkašupmi juhkkjuvvui viđat geardde 2012:s. Bálkkašumi ožžo Divvun ja Romssa universitehta Giellatekno, ja Aleksandra Andrejevna Antonova ja Nina Jeliseevna Afanasjeva, geat bargaba gielladasámegielain.

SPR juohká Davviriikkalaš sámi dássearvobálkkašumi juohke viđat jagi. 2012:s juhkkjuvvui bálkkašupmi nuppes. Bálkkašumi ulbmil lea eanet árjjaid bidjat bargui mainna olaha ovddida dásseárvvu ja ovttárvosašvuođa gaskal nissoniid ja dievdduid riikarájiid rastá sámi servodagain. Bálkkašumi oaččui SámiNissonForum go sii measta 20 jagi leat bargan ovddideame sohka-bealidásseárvvu ja nissoniid vuoigatvuođaid sámi servodagain.

SPR lea álggahan giellaovttasbarggu 2012:s, ja lea ásahan davviriikkalaš sámi giellafágalaš guovddáža. Guovddáži lea mearridanváiđi áššiiide mat gusket sámi giellaovttasbargui.

ON máilmmikonferánsa álgoálbmogiid birra 2014 (máilmmikonferánsa)

2011:s mearridii ON váldočoahkkinn doallat alladási dievasčoahkkima namain “ON máilmmikonferánsa álgoálbmogiid birra 2014:s”. Álgoálbmogat háliidit oassálastit proseassain máilmmikonferánsa guvlui ja háliidit váikkuhit sihke proseassaide, sisdollui ja máilmmikonferánsa bohtosiidda.

ON Álgoálbmotáššiid Bistevaš forumis 2011:s bovdii Sámediggi máilmmi álgoálbmogiid ráhkkaneddji álgoálbmotkonferánsii mii dollojuvvo 2013 geassemánus Álttás (Áltá 2013). Sámediggi ovdanbuvttii dan evttohussan strategijjaide mot álgoálbmogat sáhttet ráhkkanit máilmmikonferánsii. Áltá 2013 lea dál ášahuvvon oassin ráhkkaneddji proseassas ON máilmmikonferánsii álgoálbmogiid birra 2014:s.

Cuoŋománus 2012:s nammadii ON váldočoahkkima presideanta álgoálbmogiid oktiordnejeaddji ja Mexico ON- ambassadevrra, ON- presideantta ovddas, čađahit konsultašuvnnaid ON miellahttoštáhtuiguin ja álgoálbmogiiguin ON álgoálbmogiid máilmmikonferánsa 2014 čađaheami birra.

Københápman – resolušuvdna

Københápman – čoahkkinn dollui ođđajagimánus 2012:s Københámmannis. Dása oassálastte álgoálbmogat buot 7 álgoálbmotguovllus, ja ON álgoálbmotáššiid bistevaš foruma miellahtut, ON álgoálbmotvuoigatvuođaid ekspeartamekanisma ja ON álgoálbmotvuoigatvuođaid spesiáladieđiheadji. Čoahkkinn mearridii resolušuvdnateavstta, dan dovddus Københápman- resolušuvnna.

Resolušuvdna mearridii nammadit SPR áirasa, John Bernhard Henriksena, álgoálbmogiid máilmmikonferánsa proseassa oktiordnenjovkui. Resolušuvdna mearridii ášahit globála koordinerenjovkku (GCC) mas lea oktiibuot ovcci miellahttu, buot ON čieža álgoálbmotguovllus

ja okta álgoálbmotnissonáirras ja okta álgoálbmotnuoraidáirras. Resolušuvdna nanne (fas) prinsihppa dasa ahte álgoálbmotjulggaštusat fertejit olahit vuoiggalaš akkrediterema sihke máilmmikonferánsii ja buot relevánta ráhkkanančoahkkimiidda.

Viidáset deattuha resolušuvdna ahte álgoálbmogiid ráđđejeaddji ášahusat, ja našuvnnat, ráđit, parlameanttat ja ráđdehusat, ja árbevirolaš ráđdehusat, galget dohkkehuvvot ráđdehussan ja akkrediterejuvvot seamma dásis go stáhtat. Resolušuvdna nanne dan ahte gos álgoálbmogat háliidit čađahit báikkálaš, našunála, regionála dahje riikkaidgaskasaš ráhkkananproseassaid máilmmikonferánsa guvlui, de galget dát čoahkkimat almmolaččat dohkkehuvvot oassin máilmmikonferánsa ráhkkananproseassas. Resolušuvdna ávžžuha maiddái stáhtaid ja ON- orgánaid fuolahit ollislaš ruhtadeami ja effektiivva álgoálbmotoassálastimii máilmmikonferánsas, ja maiddái doarvá deastta čájehit ráhkkananproseassaide.

Ollessámi čoahkkinn

Anár-julggaštus dohkkehuvvui ollessámi čoahkkimis Anáris, Suomas 2012 geassemánus. Das leat vuoruheamit maid sámi ášahusat ja organisašuvnnat galget ovddidit máilmmikonferánsa guvlui.

Anár-julggaštus ávžžuha dasa ahte máilmmikonferánsa boadusin galget doaimmat mat ollislaččat ja beaktilit implementerejit álgoálbmotvuoigatvuođaid. Viidáset ovddida dat iešguđet lágan konstruktiivlaš doaimmaid mat bohtet sihkarastet álgoálbmogiid vuoigatvuođaid implementerema iešmearrideapmái, guovlluide, eatnamiidda, čázádagaide, resurssaide ja árbevirolaš eallinvugiide. Anár-julggaštus evttoha ahte ášahuvvo válljenláhkái beavdegirji ON álgoálbmotvuoigatvuođaid julggaštussii, ja vel eambbo eará čađahahtti doaimmat vai sihkarastá ahte álgoálbmotvuoigatvuođat implementerejuvvojit. Eará dehálaš suorggit mat leat mielde julggaštusas, leat álgoálbmot

mánáid ja nuoraid vuoigatvuođat, váldit vára álgoálbmotgielain ja dili láchčit akademalaš ásahusaide. Anár-julggaštus siskkilda maiddái álgoávnasindustriija, árbevirolaš máhtu, árbevirolaš kultuvrralaš ovdanbuktinvugiid, genehtalaš resurssaid, dearvvašvuođa, rájiidrástá vuoigatvuođaid ja álgoálbmotvuoigatvuođaid geavaheami ON vuogádaga siskkobealde.

Árktalaš guovllu ráhkkanančoahkkin Nuukas

Árktalaš guovlu doalai ráhkkanančoahkkima ON álgoálbmot máilmmikonferánsii golggotmánus 2012:s. Sápmelaččaid bealis ledje Sámeráđi ja Sámi parlamentáralaš ráđi áirasat, ja inuihtain ledje Ruonáeatnama iešstivrejumi áirasat ja Inuit Circumpolar Council áirasat. Čoahkkima boađusin šattai Nuuk Árktalaš julggaštus ON álgoálbmogiid máilmmikonferánsa 2014 ektui. Julggaštusas váldojit ovdan fáttat nugo álgoálbmogiid iešmearridanvuoigatvuohta; vuoigatvuohta eatnamiidda, čáziide, resurssaide ja árbevirolaš eallinvugiide. Julggaštusas ovddiduvvo dakkár evttohus ahte ON álgoálbmotjulggaštussii boahá lassibeavdegirji dainna áigumušain ahte nannet realiserema álgoálbmogiid iešmearrideami vuoigatvuođain ja vuoigatvuođain eatnamiidda ja luondduresurssaide; doaimmat maiguin galgá nannet álgoálbmotvuoigatvuođaid realiserema; kultuvra, giella, oahppu ja dearvvašvuohta; álgoálbmogiid rájiidrástá vuoigatvuođat, ja evttohus doaimmaide maiguin nanne ON barggu álgoálbmotvuoigatvuođaid ektui. Nuuk Árktalaš julggaštus lea muhtun muddui huksejuvvon Anár-julggaštusa sisdoalu ala.

Árktalaš guovlu lei vuosttaš buot čieža ON-guovlluin mii doalai ráhkkanančoahkkima máilmmikonferánsa 2014 ektui.

Álgoálbmotvuoigatvuođaid ekspeartamekanisma (EMRIP)

2012:s oassálasttii Sámediggi EMRIPa 5.sešuvnnas. Mii muitaleimme máilmmikonferánsa fáttáid birra, EMRIPa ovddeš dutkosiid čuovvoleami ja álgoálbmotjulggaštusa birra. Sámediggi lea maŋŋel sešuvnna bargan oažžut eambbo EMRIPa rávvagiid Olmmošvuoigatvuođa resolušuvdnii olmmošvuoigatvuođaid ja álgoálbmotvuoigatvuođaid birra.

Olmmošvuoigatvuođaráđi 21.sešuvdna – álgoálbmotvuoigatvuođat

Sámediggi oassálasttii olmmošvuoigatvuođaráđi 21. sešuvnnas 2012 čakčamánu fáttáin mat guske álgoálbmotvuoigatvuođaide. Sámediggi ovddidii oainnuid šiehtadallamiin ja nu nagodii váikkuhit ON-resolušuvnna sisdollui. Muhtun árvalusaide oaččui Sámedikki guorraseami, ja vuosttažettiin daidda mat gulle ON álgoálbmotvuoigatvuođaid ekspeartamekanismma raportta ávžžuhusaide. Sámediggi ii olahán doarjaga norgga delegašuvnnas dasa ahte rievdadit teakstasisdoalu ON-resolušuvnna evttohusas mii lei álgoálbmogiid vuoigatvuođa birra oažžut ráđđeaddi stáhtusa ON-vuogádaga siskkobealde. Lea sierra artihkal ON resolušuvnnas mii ávžžuha stáhtaid joatkit ovddideame álgoálbmogiid oassálastima máilmmikonferánsa ráhkkanearmi guvlui, ja maiddá veahkehit doarjume álgoálbmogiid oassálastima teknihkalaš ja ruđalaš addosiid bokte.

Boazoguohtunkonvenšuvdna

Sámedikki ulbmil norgga- ruođa boazoguohtunkonvenšuvnna bargguin lea váikkuhit dasa ahte lea rádjerasttideaddji boazodoalu mii lea ekonomalaš, ekologalaš ja ceavzil boazodolliide geaidda dat guoská. Rádjerasttideaddji boazodoalus gaskal Norgga ja Ruođa leat guhkesáiggi historjjálaš árbevierut,

ja ođđa konvenšuvna bargu ferte árvvusatnit boares árbevieruid ja vuoigatvuođaid maid boazodoallu lea olahan.

Norgga Sámediggi, lea ovttas Ruota Sámedikkiin, Norgga Boazosápmelaččaid Riikkaserviin ja Ruota sámiid riikkaserviin, ožžon bargun viidáset bargat vai šaddá soabadeapmi ođđa norgga-ruota boazoguohtunkonvenšuvna guovdu. Dat bargu galgá leat gárvvis 2013 čakčamánu rádjái. Norgga Sámediggi jođiha proseassa.

Norgga- ruota boazoguohtunkonvenšuvna barggus, lea leamaš dehálaš ahte lea buorre gulahallan guoskevaš orohagaiguin ja čearuiguin ja rabas ja searvadeaddji proseassa.

Davviriikkalaš sámekonvenšuvdna

Sámekonvenšuvna ekspeartajoavkku evttohus almmuhuvvui golggotmánus 2005:s. Sámedikki dievasčoahkkin doarjjui evttohusa ja bijai vuođđun ahte čoavddus ferte váldit vuhtii unnimusstandárdda ekspeartajoavkku evttohusas. Dan rájes lea ON dohkkehan álgoálbmot vuoigatvuođaid julggaštusa (álgoálbmotjulggaštus), ja Norgga Ráđđehus lea, šiehtadan Sámedikkiin, meroštallan konsultašuvdnaprošedyraid mat leat gaskal stáhtalaš eiseválddiid ja Sámedikki. Sámedikkis leat áirasat Norgga šiehtadandeleagašuvnnas, ja Norgga posišuvnnaid birra galgá dađistaga konsulterejuvvot. Riikkaidgaskasaš šiehtadallamat álge 2011:s ja lea oaivvilduvvon ahte dat galget bistit vihtta jagi.

Riikkaidgaskasaš šiehtadallamis lea lánččojuvvon nu ahte guovtte geardde galgá visot čađa lohkkjuvvot ekspeartajoavkku sámekonvenšuvdnaevttohus. Vuosttaš čađalohkan konvenšuvdnateavsttas lea dahkkon 2012:s. Čađalohkamis leat identifiserejuvvon artihkkalat maid oasálaččain leat váttisvuhta dohkkehit. Nubbi ceahkki šiehtadallanproseassas lea lagat geahčadit konvenšunteavstta sisdoalu.

Dásseárvu

Dásseárvu ja ovttáárvosašvuohta leat vuodđun Sámedikki doibmii. Sámediggi áigu dan dihte ovddidit dásseárvvu ja ovttadássásašvuođa beroškeahhtá sohka bealis, etnisitehtas, gielas ja seksuálalaš sojus. Dásseárvu guoská buot surggiide servodagas ja galgá leat integrerejuvvon oassi Sámedikki doaimmain. Vuodđun Sámedikki doaimmaide dásseárvvuin lea iežamet dásseárvodoaimaplána 2009- 2013 áigodahkii.

Doaimaplána doaimanáigodat manná loahpa guvlui. Sámediggeráđđi ovdanbuvttii danin dásseárvosašpolitihkalaš čilgehusa 2012:s mii muitala mot stáhtusa lea dásseárvopolitihka dáfus ja nu ahte sáhtta plánegoahtit ovddasguvlui. Leat leamaš positiivvalaš vásáhusat doaimplánain. Mii leat danin mearridan ráhkadit ođđa doaimaplána 2014- 2017 áigodahkii.

Nissonbeaivi

Čuovvoleapmin Sámedikki dásseárvvu doaimplánas lea čalmmustahttit riikkaidgaskasaš nissonbeaivi njukčamánu 8.b. Dán jagi lei čalmmustahttin Unjárggas, lei buorre ovttasbargu báikkálaš njukčamánu 8.b. – lánveggodittiin. Váldofáddá dan beaivái lei eretfárren smávva giliin obbalaččat ja erenoamážit sámi guovlluin. Lágiduvvui paneladigaštallan fáttáin “Maid sáhttet gilit fállat nissoniidda?”.

Sámegeiella ja kulturgelbbolašvuohta DVÁ:s

Doaimaplána mielde galgá maid sámegeiella- ja kulturgelbbolašvuohta integrerejuvvot eará orgánaide main lea váldi dásseárvu- ja vealahansuorggis. Mii lea dan dihte bargan dan ala ahte sihkarastime Dásseárvu- ja vealahanáittardeaddjái (DVÁ) dakkár gelbbolašvuođa. DVÁ lea čoahkkimiin Sámedikkiin gávnahan ahte leat unnibut

gearaldagat sápmelaččain go etnalaš norgalaččain. Sámediggi oaivvilda ahte dasa sáhtta sivvan leat gelbbolašvuohta mii DVÁ:s lea dán suorggis.

Dásseárvu- ja vealahanáittardeaddji váidinásahus lea Dásseárvu- ja vealahánlánveggoddi. Oasálaš gii ii leat ovttaoaivilis áittardeaddji mearrádusain, sáhtta iežas ášši doalvut dán lánveggodái, mii lea hui dehálaš dásseárvu- ja vealahansuorggi riekteovddideapmái. Sámediggi lea danin ilus go Ellen Katrine Hætta nammaduvvui miellahttun lánveggodái nu go Sámediggi lei evttohan. Álgoálbmogiid ovddasteami sihkarastin dakkár fágalánveggodittiide lea doaimbaidju mii lea mielde sihkarastime ahte stáhta čuovvu riikkaidgaskasaš geatnegasvuođaid sápmelaččaid ektui álgoálbmogin.

Veahkaválddálašvuohta lagas relašuvnnain

Doaimplánas lea ulbmiliin okta ahte sihke nissoniin ja dievdduin lea riekti eallimii veahkaválddálašvuođa ja veahkaválddálašvuođa áitimiid haga, ja ahte mánáin lea riekti bajásšaddamii veahkaválddálašvuođa ja balu haga. Barggus mas bargat veahkaválddálašvuođa vuostá lagas relašuvnnain lea min váttisvuohta leamašan ahte mis lea heajos máhttovuoddu bidjat johtui konkrehta doaimbaidju. Dát lea maid dáid hearkkes fáddá ja fáddá man birra ii hubmojuvvo. Sámediggi lea dan dihte álggahan proševtta ovttas Justisdepartemeanttain, veahkaválddálašvuođaid birra lagas relašuvnnain sámi servodagas, mas ulbmil lea oazžut buoret máhttovuoddu vai sáhttit leat mielde ovddideame buriid doaimbaidju maid maiguin hehte veahkaválddálašvuođaid lagas relašuvnnain. Dán proševtta bohtosat leat vurdojuvvon 2014 álggus.

Sámi dievdokonferánssa

Sámediggi lea maid leamaš okta álggaheddjiin sámi dievdokonferánsii “Dievdduid eallin sámi konteavsttas” mii lágiduvvui čakčat Romssas. Konferánssa ulbmil lei oažžut eambbo máhtolašvuoda sámi dievdduid birra joavkun ja bidjat guovddázii sámi dievdduid dásseárvoktevrán. Lei gelddolaš konferánssa mas ledje buorit ja jurdagiid bokti sátnevuorut. Sámediggi áigu viidáset bargat fáttain, ja mihttu lea ahte sámi dievdu boahtá eambbo oidnosii Sámedikki boahttevaš dásseárvopolitihkas. Konferánssa lei boadus konsulteremiin mat ledje gaskal Sámedikki ja Mánáid-, dásseárvvu- ja searvadahttindepartemeantta Ráđđehusa dásseárvodoaibmaplána birra. Lei KUN máhtto- ja dásseárvoguoovddáš mii organiserii ja čađahii konferánssa.

Davviriikkalaš sámi dásseárvobálkkašupmi

Sámi NissonForum oaččui Davviriikkalaš sámi dásseárvobálkkašumi 2012:s. sii ožžo bálkkašumi iežaset sohkaebelidásseárvvu ja nissoniid vuoigatvuođaid barggu ovddas maid leat bargan lagabui 20 jagi. Bálkkašumi vuoiit leat earret eará ohcalan čalmmusteami ovdamanni nissoniin. Sii leat mielde leamaš čalmmustahttimis sámi nissoniid historjjálaččat. Sii leat váldán áššit bajás mat gusket hirbmat stuora rumašberoštupmái, seksuálalaš loavkideapmái ja veahkaválddalašvuhtii nissoniid guovdu. Sii leat duostan hupmat čieguslágan váttisvuođaid birra sámi servodagas ja nissoniid saji birra sámeapolitihkas, áššit maid birra earát eai huma. Sámi NissonForum ii leat dan ge vajálduhtán ahte sámit orrot njealji riikkas, ja rádjerasttideaddji perspektiiva lea vuodđun visot sin bargui. Sii leat oidnosis viidát olggobealde Sámi ja sis lea stuora riikkaidgaskasaš fierpmádat.

Lea Sámi parlamentáralaš ráđđi mii juohke viđat jagi juohká Davviriikkalaš sámi dásseárvobálkkašumi. Bálkkašumi ulbmil lea

movttiidahttit eambbo árijaid bidjat dásseárvvu ja ovttárvosašvuodabargui sámi servodagain gaskal dievdduid ja nissoniid riikkarájiid rastá.

Dásseárvu riikkaidgaskasaš arenas

Norgga sápmelaččat ellet máilmmi riggámus riikkas. Mis leat vuoigatvuođat ja olámuttos čálgofálaldagat maid birra eará álgoálbmogat sáhttet dušše niegadiit. Dan dihte fertet mii maid dásseárvosuorggis bargat dan ala ahte eará álgoálbmogiin buorránit ovddidanvejolašvuođat ja riekteovddideapmi. Seammás lea oassálastin riikkaidgaskasaš arenain buorre vejolašvuhta oažžut sámi álbmoga guoskevaš gažaldagaid áššelistui. Dat sáhtta veahkehit bajideame dáid áššiid stáhtusa ja bidjame deattu našunála eiseválddiide. Sámediggi lea danin maŋemus jagi oassálastán riikkaidgaskasaš arenain gos dásseárvu lea leamašan fáddán.

Sámediggi lei mielde go Norga attii iežas 8.raportta ON nissonvealahankonvenšuvnna čuovvoleamis. Mis ledje evttohusat dán raportii, earret eará sámi nissoniid dearvvašvuoda birra. Ruovttoluottadieđus Norgii lei ON beroštii das ahte Norggas ledje váilevaš dieđut sámi nissoniid ja sin dearvvašvuođadili birra, ja sis ohcaledje doaibmabijuid maiguin njulge dán čielga dearvvašvuođaerohusa.

Sámediggi lei maiddá mielde ON nissonkommišuvnna sešuvnnas 2012:s. Váldofáddá lei nissonat giliin ja sin rolla ovddidangažaldagain ja mot bargat hehtteme geafivuoda ja nealggi. Dát lea áigequovdilis fáddá sámi guovlluide gos mii vásihit ahte ollu nuorra nissonat eai hálit ásaiduvvat smávva sámi báikegottiide.

Nissonkommišuvnna sešuvnnas lei Sámediggi mielde ráhkadeame resolušuvnateavstta álgoálbmogiid dili birra. Lei vuohččan go ON nissonkommišuvnna siskkobeaide lea ovdagihtii šiehtaduvvon sierra resolušuvdna álgoálbmogiid dili birra. Sámediggi oaivvildii ahte lea dárbu nannet álgoálbmogiid oassálastima ja

váikkuhanfámu nissonkommišuvnnas. Loahpalaš resolušuvdnaevttohus ávžžuha earret eará stáhtaid álggahit sierra doaimmaid ovddidan dihte ja nannen dihte politihka ja prográmmaid mat sihkkarastet álgoálbmotnissoniid oassálastima almmolaš mearridanproseassaide.

Maiddái ON ceavzilis ovdáneami konferánsas, Rio + 20, deattuhii Sámediggi nissonperspektiivva. Leat eambo nissonat go dievddut geat ellet geafivuodas, ja nissoniin lea dávjá ovddasvástádus háhkat biepmu ja čázi. Sámediggi lea danin ilus go nissoniid rolla ceavzilis ovdáneami barggus ovddiduvvo loahpadokumeanttas ja ahte dasa leat sátnáduvvon mihtomearit sohka-bealibalánsa birra nissoniid guovdu njunuš posišuvnnain.

Eará čuovvoleamit min doaibmaplána dásseárvvu birra bohtet ovdán fágakapihttaliin.

Vuorrasiidpolitihkka

Sámedikki vuorrasiidráđđi lea ođđa orgána mii nammaduvvui Sámediggeráđi áššis 10/12 ráđđečoahkkimis ođđajagimánus 2012:s.

Vuorrasiidráđi mandáhtta lea čuovvovaččat:

Vuorrasiidráđđi lea orgána mii galgá buktit cealkámušaid ja neavvagiid Sámediggái. Vuorrasiidráđis galgá leat ráđđeaddi rolla áššiin mat leat sámi vuorrasiid birra ja eará áššiin mas lea ulbmillaš ahte vuorrasat buktet iežaset oainnu.

Vuorrasiidráđđi nammaduvvui formálalaččat 23.2.2012.

Sámedikki vuorrasiidráđđi áigodahkii ođđajagimánnu 2012 rájes – 31.12.2013 rádjái:

- Inga Karlsen, Divttasvuotna Nordlándá
- Ellen Anne Stabbursvik Guovdageaidnu Finnmárku
- Anders P. Siri Guovdageaidnu Finnmárku
- Jonhild Jorma, Trones Davvi - Trøndelága
- Magne Einerjord, Evenášši, Nordlándá
- 1.várrelahttu: Marit Ravna Elvevoll, Moskaluokta, Romssas, Romsa
- 2.várrelahttu: Kåre Eriksen, Čávkos Omasvuonas, Romsa
- 3.várrelahttu: Ellinor Isaksen, Áltá, Finnmárku

Sámedikki vuorrasiidráđi ásaheami ulbmil lea sihkarastet ahte sámi vuorrasat besset váikkuhit Sámedikki vuorrasiidpolitihka hábmemii ja leat ráđđeaddi orgána Sámediggeráđđái buot lágan áššiide maiguin vuorrasiidráđđi háliida bargat.

Vuorrasiidráđi ásaheami ulbmil lea maiddái ahte vuorrasiid resurssat galget boahtit ávkin sámi servodahkii vuorrasiid iežaset eavttuid vuođu. Sámedikki vuorrasiidráđđi ovdasta sámi vuorrasiid našuvnnalaččat.

Sámedikki vuorrasiidráđđi lea 2012:s doallan 3 čoahkkima ja meannudan 15 ášši. Ráđđi lea evttohan muhtun áššiid mat galget vuoruhuvvot vuosttaš áigodagas. Áššit mat galget vuoruhuvvot leat earret eará ásahit gulahallama fylkkagiieldaiguin ja suohkaniiguin goabbatbealat diehtolonohallama váste, hástalusaid ja áigeovdilis áššit birra. Vuorrasiidráđi mielas lea dárbu oazžut eanet máhtu ja áddejumi sámi giela ja kultuvrra guovdu.

Vuorrasiidráđi mielas lea dárbu ahte sámegeiella- ja kulturipmárdus lea fágan buot skuvllain; mánáidgárddi rájes gitta Universitehtaid rádjái, ja ahte sámi fáttat leat mielde joatkkaskuvlla oahpahusa fágaplánain ja Allaskuvlla/ Universitehtaid fágaplánain. Vuorrasiidráđđi maiddái háliida deattuhit man dehálaš sámegeiella lea mánáidsuodjalusa ektui. Sámegeiella lea rašši ollu báikkiin. Vuorrasiidráđđi háliida danin hástalit suohkaniid ráhkadit suohkaniid váras giellaoahpamus proševtta mii nanne sámegeiella ja vai eambbogat besset oahppat giela.

Vuorrasiidráđi ulbmil lea doallat čoahkkimiid miehta riikka, gos ain lea lunddolaš. Čoahkkimiid oktavuodas deaivvada Sámedikki vuorrasiidráđđi báikkálaš vuorrasiidráđiiguin ja fitnet guossástallame muhtun ásahusa dan suohkanis gos čoahkkin lágiduvvo.

2012:s dollojuvvojedje čoahkkimat Kárášjogas, Romssas ja Álttás. Vuorrasiidráđis ledje čoahkkimat báikkálaš vuorrasiidráđiiguin sihke Romssas ja Álttás, ja fitne guossástallame vuorrasiidguovddážiid / aktivitehtaguovddážiid goappaš gávpogis. Vuorrasiidráđđi lea dáikko bokte ožžon ollu dieđuid sámi vuorrasiid dili birra dain báikkiin, ja makkár áššiide dárbbasuvvo politihkalaš čuovvoleapmi boahteáiggis. Evttohusat maid vuorrasiidráđđi oazžu dain báikkiin gos fitnet, leat maid váldon evttohussan Sámedikki vuorrasiidráđi čilgehussii. Viidáset háliida Sámedikki vuorrasiidráđđi čuovvolit daid áššiid maid vuorasolbmuid sávaldagaid vuođu.

Sámedikki hálddahus

Sámedikki hálddahusas leat váldoáššis golbma sierra rolla álbmotválljejuvvon olbmuid ja álbmogii:

- Sámedikki parlameantahálldašeapmi
- Sámediggeráđi politihkalaš čállingoddi
- Hálldašanáššiid ráhkkanepmi Sámedikki sierra politihkalaš mearridanorgánaide

Sámedikkis lea sihke parlameanta, politihkalaš jođiheapmi ja hálldašeapmi čohkkejuvvon ovttá organisašuvdnii.

Hálddahusas leat dál 7 fágaossodaga ja 2 stába:

- Giellaossodat (GIE)
- Bajásšaddan- ja oahpahasossodat (BOA)
- Ealáhus-, kultur- ja dearvvašvuodaossodat (EKD)
- Vuoigatvuoda- ja riikkaidgaskasašossodat (VUOR)
- Kulturmuito-, areála- ja birasossodat (KAB)
- Hálddahusossodat (HÁL)
- Gulahallanossodat (GUL)
- Direktivrra bargoveahka (DIR)
- Dievasčoahkkinbargoveahka (DIS)

Ossodagat barget áššemeannudemiin ja fáallet bálvalusaid sihke politihkalaš eiseválddiide ja álbmogii. Juohke ossodagas lea erenoamáš ovddasvástádus fágapolitihkalaš čállingoddin Sámediggeráđđái. Dievasčoahkkinbargoveagas lea ovddasvástádus lávdegodde- ja dievasčoahkkinmiin ja áirasiidda láchčimis.

Dievasčoahkkinbargoveahka lea oassi Sámedikki hálddahusas, muhto politihkalaččat gullá

dievasčoahkkinjođiheaddji vuollásažžan, iige sámediggeráđi. Dievasčoahkkinbargoveagas lea

hálddahuslaš ovddasvástádus Sámedikki parlamentáralaš doaimmas, maiddái lávdegodde- ja dievasčoahkkinmiid plánemis ja čađaheamis. Dievasčoahkkinbargoveagas leat golbma bargi ja dan dihte fertejit lávdegodde- ja dievasčoahkkinmiid oktavuodas oažžut veahki eará ossodagain namuhuvvon čoahkkinmiid čállinbálvalusaide, jorgalanbálvalusaide jna.

Sámedikkis leat kanturbáikkít Snoasas, Ájluovttas, Evenáššis, Olmmáivákkis, Guovdageainnus, Kárášjogas ja Unjárggas. Leat beare unnán kontuvrasajit Sámedikki bargiide. Dan dihte lea bargu álggahuvvon oažžut viessoláigošiehtadusaid vai kontuvrakapasitehta lassána dán kontuvrabáikkiin.

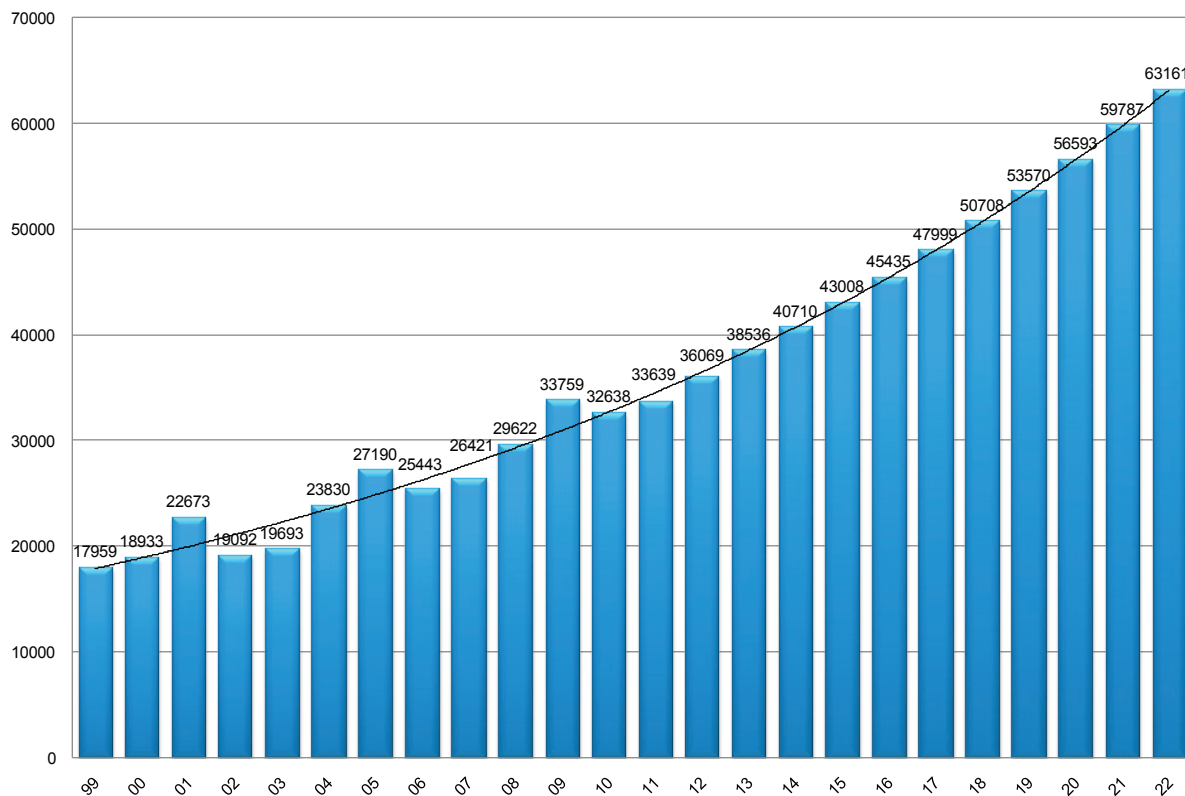
Eanet vuordámušat Sámediggái

Okta Sámedikki stuorimus hástalusain boahttevaš jagiin lea dustet ovdáneami áššehivvodaga dáfus maid Sámedikki bealis leat vásihan mañemus jagiid. Dasa lassin go duohtavuodas lea dokumeantalohku lassánan, de leat maid ollu áššit, maid Sámediggi meannuda viidon ja váttásmuvvan sakka mañimuš jagiid.

2008:s manne Sámedikki arkiivavuogádaga čađa 29 622 dokumeantta, 2012:s leat 36 069 dokumeantta registrerejuvvon. Dat lea lassáneapmi 6 447 dokumeanttain dahje 22 % :in dan mañemus njealji jagis. Vástideaddji lohku 2011:s lassáneapmi 2 430 dokumeantta dahje 7,2 %.

Lea hástaleaddji doalahit otná bálvalusfálaldaga, jus seammás ii lasit kapasitehta mii nagoda dustet ovdáneami. Seammás dát lea ovdáneapmi maid mii háliidit, go Sámedikki doaimma lea namalassii huksejuvvon olbmuid ja geavaheaddjit beroštumi ala Sámedikki bálvalusaide. Dat vuordimis ain lassána go 2008 ráhkaduvvon prognosat orrot doallame deaivása.

Govvosat vuolábealde čájehit man ollu dokumeanttat, maid Sámediggi jahkásaččat meannudan Sámedikki journálavuogádaga (1999 – 2012) bokte leat lassánan, ja prognosa jagiide 2013- 2022.



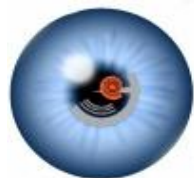
Sámedikki návccat nagodit gieđahallat jearaldagaid dađistaga boahdá iešguhtet áiggi leat dan duohken lea go kapasitehta dasa.

31.12.2012 ledje Sámedikki hálddahusas
135 jahkedoaimma. Tabeallas vuolábealde
oidno man ollu leat bargit ja movt dat juohkásit
nissonolbmuid ja dievdoolbmuid gaskka.

	31.12.2010		31.12.2011		31.12.2012	
	Jođih.	Jahke- doaimma oktiibuot	Jođih.	Jahke- doaimma oktiibuot	Jođih.	Jahke- doaimma oktiibuot
Nissonat	5	79	5	87	5	87
Dievddut	7	50	4	50	4	48
Oktiibuot	12	129	9	137	9	135
Nissonproseanta	41,7	61,2	55,5	63,5	55,5	64,4
Dievdoproseanta	58,3	38,8	44,5	36,5	44,5	35,6

Bealit Sámedikkis, bargoaddi ja
bargiidorganisašuvnnat, leat ovttasráđiid ásahan
Sámedikki bargiid- ja bálkápolitihka, mii earret
eará guoská oktavuhtii beliid gaskka. Báikkálaš
bálkášiehtadallamiid bokte leat bealit buktán
albmosii ja dássen bálkáerohusaid nissonolbmuid
ja dievdoolbmuid gaskka, iešguđege
virgejoavkkuid siskkobealde.

Sámediggi lea nu gohčoduvvon “IA-fitnodat”
ja čuovvu daid njuolggadusaid mat leat
mearriduvvon šiehtadusas čáhkkilis bargoeallima
birra. Bargit geain leat láchčindárbbut bargosaji ja
bargguid ektui ožžot fáldalaga das. Dat lokálat
maid Sámediggi geavaha galget hábmejuvot nu
ahte olbmot geain lea fuotnánan doaibmanávccat
váldjuvvojit vuhtii. Bargiidpolitihkalaš
mihtomearrin lea dássedettolaš ahke- ja
sohkabeallečoahkkádus, ja olbmuid rekrutteren
geain lea minoritehta- ja álgoálbmotduogáš. Dát
váldjuvvo vuhtii buot almmuhemiid ja bargiid
rekrutterema oktavuodas.



Sámedikki 2012 rehketdoallu

Mielddus áššái 006/13

Sámedikki 2012 jahkedieđáhus

Rehketdoallu 2012

Sámedikki 2012 rehketdoallu lea doaimma ollislaš reaidorehketdoallu ja čájeha doaimma duohta girjejuvvon boađuid ja goluid.

Rehketdoallu biddjojuvvo ovdan golmma váldooasis; boađusrehketdoallu, balánsa ja čilgehusat rehketdollui. Rehketdoalu čilgehusain oaidná daid juolludemiid mat leat boahtán, doaibmarehketdoallu juogaduvvon váldopoastaide, váikkuhangaskaoapmerehketdoallu juogaduvvon váikkuhangaskaoapmeortnegiidda ja iešguđet balánsapoasttaid spesifiseren. Juohke váldooasis čilgejuvvojit maiddái vejolaš spiehkastagat.

Boađusrehketdoallu

	Meark.	2011	2012	Buš 2012	Erohus	%
Doaibmagolut						
Departemeanttaid juolludusat	1	355 907 000	368 619 000	368 619 000	0	0,0 %
Sámeálbmotfoandda reanttut	15	5 617 468	5 730 535	7 950 000	2 219 465	27,9 %
Doaibmagolut		361 524 468	374 349 535	376 569 000	2 219 465	0,6 %
Váikkuhangaskaoamit						
Váikkuhangaskaoamit	2-14	253 955 896	252 645 515	266 521 419	13 875 904	5,2 %
Váikkuhangaskaomiid submi		253 955 896	252 645 515	266 521 419	13 875 904	5,2 %
DOAIBMABOAJUID VÁIKKUHANDASKAOMIID SUBMI		107 568 572	121 704 020	110 047 581	-11 656 439	-10,6 %
DOAIBMAGOLUT						
Politiikkalaš dási doaibma	16	21 749 579	24 258 212	21 250 000	-3 008 212	-14,2 %
Hálddahusa doaibma	17	91 065 615	94 440 455	90 200 000	-4 240 455	-4,7 %
Erenoamáš doaibmagolut		6 397 248	0	0	0	-
Doaibmagoluid submi		119 212 443	118 698 667	111 450 000	-7 248 667	-6,5 %
Jahkeboađus		-11 643 871	3 005 353	-1 402 419	-4 407 772	
Jahkebohtosa geavahus						
Eará iežaskap:ii	23	11 643 871	-3 005 353			
Geavahusa submi		0	0			

Sámedikki doaibma lea meroštallojuvvon netto bušeahhtadoaibman, danne bisuha ja juohká Sámediggi iežas bušeahta badjelbáhca. Vejolaš vuolláibáza váldojuvvo sisa maŋit jagi bušeahtas. Sámediggi láve jahkásaččat revideret bušeahtas dievasčoahkkimis geassemánus, jahkediedáhusa mearrádusa vuodul guovvamánus mas maiddái lea mielde jahkerehketdoallu.

Iežas kapitála 31.12.2011 nammii lei 1 402 419 ru, ja dat juogaduvvui Sámedikki reviderejuvvon 2012 bušeahtas, gč. ášši 26/12. Go dán jagi badjelbáza 3 005 353 ru lea mielde, de lea gártaduvvon iežas kapitála 31.12.2012 nammii 4 407 772 ru, gč. balánsa ja čilgehusa nr 23. Dát submi juogaduvvo oddasis 2013 reviderejuvvon bušeahtas.

Balánsa

Čilgehus	Meark.	2011	2012
Opmodat			
<i>Rusttetruđat</i>			
Ruhtadeaddji rusttetruđat	18	2	3
<i>Ruhtadeaddji rusttetruđaid submi</i>		2	3
<i>Johtooamit</i>			
Áššehašgáibádusat	19	2 849 949	3 891 023
Eará gáibádusat	20	610 840	1 650 359
<i>Gáibádusaid submi</i>		3 460 789	5 541 382
Bánkosisabijut		161 367 571	152 782 478
Sámeálbmotfoanda	15	77 535 664	77 542 180
<i>Submi bánku</i>		238 903 235	230 324 658
<i>Submi opmodagat</i>		242 364 026	235 866 043
Iežaskapitála ja vealgi			
<i>Iežaskapitála</i>			
Iežaskapitála	23	-13 046 290	-1 402 419
Eará iežaskapitála	23	11 643 871	-3 005 353
<i>Submi iežaskapitála</i>		-1 402 419	-4 407 772
<i>Vealgi</i>			
<i>Várrejumit geatnegasvuodaid várás</i>			
Doaibmi doarjalohpádusaid várrejumit ealáhusovddideap	9	-35 653 750	-28 851 198
Doaibmi doarjalohpádusaid várrejumit kulturovddideapn	4	-15 341 225	-17 040 905
Sámeálbmotfoanda - vuoitu	15	-13 670 664	-10 482 309
Sámeálbmotfoanda - kapitála	15	-75 000 000	-75 000 000
Doaibmi doarjalohpádusaid várrejumit Sámiálbmotfoand	15	-7 444 500	-6 920 500
Doaibmi doarjalohpádusaid várrejumit oahpponeavvoráh	5	-35 544 663	-39 755 566
Doaibmi doarjalohpádusaid Nuolgga doarjjagidda		0	-800 000
Doaibmi doarjalohpádusaid várrejumit kulturमितosuođja	8	-4 535 800	0
Doaibmi doarjalohpádusaid várrejumit interregii		-497 484	0
Doaibmi doarjalohpádusaid várrejumit giellaproševttaide	3	-8 144 600	-8 742 700
Doaibmi doarjalohpádusaid várrejumit eará váikkuhangas,8,10,11,12,13		-15 100 923	-18 361 006
<i>Submi foandavárrejumit ja várrejumit eará geatnegasvuodaide</i>		-210 933 609	-205 954 184
Sajušteapmi Sámediggevistii bajásdoallamii	21	-3 865 846	-3 865 846
<i>Submi eará guhkesáiggi vealggit</i>		-3 865 846	-3 865 846
<i>Oanehisáiggi vealgi</i>			
Vealgi gálvolágeaddjiide		-1 323 728	-1 794 343
Penšuvdnabijut		-473 919	-739 778
Almmolaš divadat, vealgi		-3 419 865	-4 284 859
Eará oanehisáiggi vealgi-luopmoruđaid ja joavkodáhkádusaid sajušteap		-8 046 155	-8 053 924
Eará oanehisáiggi vealgi - kapitálavuoiu. Norgga bánku	15	-2 535 664	-2 542 180
Eará várrejumit	22	-10 362 821	-4 223 158
<i>Submi oanehisáiggi vealggit</i>		-26 162 151	-21 638 241
<i>Submi iežaskapitála ja vealgi</i>		-242 364 026	-235 866 043

Čilgehusat rehketdollui

Čilgehus 1 Departemeanttaid juolludusat

Juolludusaid juohku departemeanttain lea ná:

Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
Ođasmahttin-, hálld.- ja girgodepartemeanta (OHG)	233 650 000	233 650 000	0	0,0 %
Máhttodepartemeanta - MD	36 518 000	36 518 000	0	0,0 %
Máhttodepartemeanta - MD	14 179 000	14 179 000	0	0,0 %
Birasdepartemeanta - BD	3 093 000	3 093 000	0	0,0 %
Kultuvradepartementa - KD	70 379 000	70 379 000	0	0,0 %
Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta DFD	5 800 000	5 800 000	0	0,0 %
Mánáid-, dásseárvo- ja searvadahttindep. -MDD	1 000 000	1 000 000	0	0,0 %
Eanadoalodepartemeanta - ED	4 000 000	4 000 000	0	0,0 %
Sum	368 619 000	368 619 000	0	0,0 %
- Sámeálbmotfoanda	5 730 535	7 950 000	2 219 465	38,7 %
Sum	374 349 535	376 569 000	2 219 465	0,6 %

Go Sámediggi meannudii bušeahta áššis 45/11, Sámedikki 2012 bušeahtta, de lei juolluduvvon buohkanassii 376 569 000 ru, oktan Sámeálbmotfoandda reanttuiguin.

Sámeálbmotfoandda reanttu eai fievrriduvvo boahtun boadusrehketdollui. Go dat máksojuvvojit, de dat girjejuvvo balánsii čuoggá “Reantoboadut Sámeálbmotfoanda” vuollái. Jagi geavaheapmi Sámeálbmotfoanddas lea girjejuvvon boahtun ja Sámeálbmotfoandda čoggon reanttu leat vuoliduvvon vásttolaččat, geahča čilgehusa 15.

Kultur- ja girkodepartemeanta (KGD) lea juolludan 600 000 ru sámi valáštallamii 2012 várás. Dát juolludus lea girjejuvvon boahtun ja máksojuvvon njuolggá váikkuhangaskaopmepoasttas 152.

Ođasmahttin-, hálldahus- ja girkodepartemeanta (OHD) lea juolludan 700 000 ru reviderejuvvon nationála 2012 bušeahtas máttasámi oahpponeavvo- ja terminologijjaovddideapmái. Dát juolludus lea girjejuvvon boahtun ja lea juolluduvvon Engerdal gildii váikkuhangaskaomiid poasttas 202.

Ođasmahttin-, hálldahus- ja girkodepartemeanta (OHD) lea juolludan 200 000 ru válgadutkanbargui. Dát juolludus lea girjejuvvon boahtun ja váikkuhangaskaomiid poasttas 860 ja juolluduvvon, gč. čilgehusa 22.

Riikaantikvára lea juolludan 1 725 000 ru prošeaktii mas lea mihttun sámi visttiid Norggas identifiseret ja registreret 2012:s. Juolludus lea girjejuvvon boahtun hálldahusa poastta vuolde mas lea sierra prošeaktakoda.

Riikaantikvára lea juolludan 2 000 000 ru doarjjan ráfáidahttojuvvon ja gáhttenárvosáš kulturmuittuid ja kulturbirrasa sihkarastimii. Juolludus lea girjejuvvon boahtun váikkuhangaskaomiid poasttas 350.

Dasa lassin lea Sámediggi ožžon 1 000 000 ru Olgoriikadepartemeanttas Sámedikki riikkaidgaskasaš bargui. Ruđat leat girjejuvvon boahkun njuolggá hálddahussii bargat riikkaidgaskasaš áššiiguin.

Čilgehus 2 Váikkuhangaskaoapmereketdoallu 2012

Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
- Njuolggadoarjagat	132 460 107	134 394 000	1 933 893	1,4 %
- Ohcanvuđot doarjja	80 177 370	87 260 000	7 082 630	8,1 %
- Prošeavttat iežamet hálddus	10 574 591	14 700 000	4 125 409	28,1 %
- Oahppobuktosiid jorgaleapmi ja heiveheapmi	3 718 000	4 000 000	282 000	7,1 %
- Šiehtadusat	14 552 891	15 695 000	1 142 109	7,3 %
- Eará váikkuhangaskaoamit	5 748 953	5 672 000	-76 953	-1,4 %
- Eará doaibmabijut	5 413 604	4 800 419	-613 185	-12,8 %
Submi	252 645 515	266 521 419	13 875 904	5,2 %

Poasta	Čilgehus	Note	2012	Buš 12	Erohus	%
	Giella		62 631 192	65 563 000	2 931 809	4,5 %
	Kultuvra		98 016 952	94 437 000	-3 579 952	-3,8 %
	Oahpahus		39 279 814	41 980 000	2 700 186	6,4 %
	Dearvvašvuohta, sosiála ja fuolahus		3 506 730	3 965 000	458 270	11,6 %
	Biras ja areála		1 000 000	1 000 000	0	0,0 %
	Kulturmuutosuodjalus		3 764 311	2 900 000	-864 311	-29,8 %
	Ealáhus		23 499 065	37 627 000	14 127 935	37,5 %
	Regionála ovddideapmi		5 184 600	3 707 000	-1 477 600	-39,9 %
	Riikkaidgaskasaš ja sámi ovttasbargu		950 416	1 219 000	268 584	22,0 %
	Sámi organisašuvnnat		3 649 879	3 651 000	1 121	0,0 %
	Eará váikkuhangaskaoamit		5 748 953	5 672 000	-76 953	-1,4 %
	Eará doaibmabijut		5 413 604	4 800 419	-613 185	-12,8 %
	Váikkuhangaskaomiid submi		252 645 515	266 521 419	13 875 904	5,2 %

Sámedikki váikkuhangaskaoamit leat sihke njuolga juolludusat ja ohcanvuđot doarjjaortnegat mat addojuvvojit doarjjan ja mat gustojit mánga jagi dahje addojuvvojit jahkásaš doarjjan.

Sámediggeráđdi juolluda ohcanvuđot doarjjaortnegiid Sámedikki bušehtas, muhto ii daid váikkuhangaskaomiid maid čoahkkinjođihangoddi hálddaša.

Váikkuhangaskaoapmereketdoallu 2012 čájeha 13 875 904 ru badjelbáhcaga. Earkil poasttat biddjojuvvojit ovdan ja soitet leat mearkkašumit vuolábealde čilgehusain. Muđui čujuhit váikkuhangaskaoapmepoasttaid mearkkašumiide jahkedieđáhusas.

Sámedikki 2012 bušehta mielde, kapihtal 2.2.3.2 Ohcanvuđot doarjagat, lea Sámediggerádis fápmudus eará láhkai geavahit gitta 20 % rádjai várrejuvvon ruđain bušehtas. Fápmudus ii guoskka njuolggadoarjagiidda, váikkuhangaskaomiide mat leat dievasčoahkkinjođihangotti geavahas, Sámeálbmotfondii ii ge doaibmagoluide. Sámediggeráđdi galgá bušehttajagis dieđihit Sámedikki dievasčoahkkinii jos ruđaid eará láhkai geavaha, geahča ášši 43/07. Dát fápmudus lea 2012:s geavahuvvon dainna lágiin ahte ovttaskas ohcanvuđot doarjjapoasttaid vuolláibáhcagii lea

váldojuvvon ruhta eará doarjjapoasttain main lea leamaš badjebáza (čilgehus 24). Dán birra lea dieđihuvvon dievasčoahkkimii skábmamánu 2012 ráđi dieđáhusas.

Čilgehus 3 Giella

Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
- Njuolgga doarjagat	51 632 223	52 353 000	720 777	1,4 %
- Ohcanvuodot doarjja	8 772 184	8 810 000	37 816	0,4 %
- Prošeavttat iežamet hálddus	2 226 785	4 400 000	2 173 215	97,6 %
Submi	62 631 192	65 563 000	2 931 808	4,7 %

Njuolgga doarjagat - Giella

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
100	Guovttegielalašvuodadoarjagat	45 208 223	45 929 000	720 777	1,6 %
101	Vuodđodoarjja giellaguovddážiidda	6 424 000	6 424 000	0	0,0 %
Submi		51 632 223	52 353 000	720 777	1,4 %

Poasttas njuolgga doarjja lea badjebáza 720 777 ru. Badjebáza boahtá das go doarjja Snoasa ja Loabága suohkanii lea unniduvvon geavatkeahkes ruđaid geažil mat ledje čadnojuvvon fondii, mii ii leat vejolaš Sámedikki njuolggadusaid mielde.

Ohcanvuodut doarjagat - Giella

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
11000	Giellaprošeavttat	7 805 844	7 610 000	-195 844	-2,5 %
11020	Giellaprošeavttat - Sámeálbmotfoanda	966 340	1 200 000	233 660	24,2 %
Submi		8 772 184	8 810 000	37 816	0,4 %

Poasttas giellaprošeavttaide lea vuolláibáza 195 844 ru. Vuolláibáza boahtá das go lea liiggás geavahuvvon dan poasttas. Poasttas lea gessojuvvon ruovttoluotta ruhta ja ruovttoluotta máksojuvvon 700 956 ru ovddas dan sivas go prošeavttat eai leat čadahuvvon. Várrejuvvo 8 742 700 ru gustovaš juolludusaide mat leat juovlamánu 31. b. 2012 muttus. Dat leat juolluduvvon doarjjalohpádusat doarjjaoažžuide.

Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2012 ja máksojuvvon ruovttoluotta/gessojuvvo 2012:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt
2005		-	0	66 000
2009	235 000	2,7 %	175 000	91 100
2010	832 000	9,5 %	280 760	0
2011	3 578 600	40,9 %	88 096	0
2012	4 097 100	46,9 %	0	0
Submi	8 742 700	100,0 %	543 856	157 100

Proševttat iežamet hálddus - Giella

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
12000	Davviriikkalaš sámi giellaovttasbargu	474 338	1 000 000	525 663	110,8 %
12100	Hállansyntesa	185 128	1 000 000	814 872	440,2 %
12200	Sámi sátnebáŋku	0	500 000	500 000	-
12300	Terminologijja ja báikenamat	170 000	500 000	330 000	194,1 %
12400	Čuovvolit Ráđđehusa doaibmaplána sámegeiela várás	1 397 319	1 400 000	2 681	0,2 %
Submi		2 226 785	4 400 000	2 173 215	97,6 %

Poasttas iežas proševttat lea badjelbáza oktiibuot 2 173 215 ru.

Badjelbáza poasttas 12000 Davviriikkalaš sámi giellaovttasbargu, bohtá das go prošeakta Sámi Giellagáldu galggai álggahuvvot 01.09.2012, muhto maŋiduvvui 01.01.2013. Poasttas 12100 Hállansyntese lea almmuhuvvon fáilaldatbivdda čakčat 2012, muhto ii bohtán oktage fáilaldat. Bargat viidáseappot ja almmuhit dan ođđasis, muhto unnidit gáibádusaid. Poasttas 12200 Sámi sátnebáŋku – leat bargamin prototyhpain mii lea ovddiduvvomin. Ruđat ledje jurddašuvvon geavahuvvot sániid ja tearpmaid bidjami diehtovuđđui, muhto prošeakta maŋŋonii buozalmasvuoda ja ollu barggu geažil. Poasttas 12300 Terminologijja- ja báikenamat bohtá badjelbáza bargokapasitehta hástalusain proševttaid álggaheami ektui. Kártejuvvon lea makkár proševttaide lea dárbu, muhto dárbblaš almmuheamit eai šaddan čađahuvvot.

Čilgehus 4 Kultuvra

	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
-	Njuolgga doarjagat	71 029 000	72 241 000	1 212 000	1,7 %
-	Ohcanvuđot doarjja	20 692 952	15 901 000	-4 791 952	-30,1 %
-	Proševttat iežamet hálddus	0	0	0	-
-	Sámi dáiddáršiehtadus	6 295 000	6 295 000	0	0,0 %
	Submi	98 016 952	94 437 000	-3 579 952	-3,8 %

Njuolgga doarjagat - Kultuvra

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
150	Sámi kulturviesut	11 384 000	11 384 000	0	0,0 %
151	Sámi festiválat	3 125 000	3 125 000	0	0,0 %
152	Sámi valáštallan	2 497 000	2 748 000	251 000	9,1 %
153	Sámi teáhter	19 273 000	19 273 000	0	0,0 %
154	Mobiila girjerádjjobálvalusat	7 184 000	7 184 000	0	0,0 %
155	Museat	24 429 000	24 779 000	350 000	1,4 %
156	NuorajTV	300 000	300 000	0	0,0 %
170	Sámi prentosat	2 837 000	3 448 000	611 000	17,7 %
Submi		71 029 000	72 241 000	1 212 000	1,7 %

Poasttas sámi valáštallan lea badjelbáza 251 000 ru. Badjelbáza bohtá das go doarjja lea gessojuvvon ruovttoluotta váilevaš raporterema geažil.

Poasttas museat lea badjelbáza 350 000 ru. Sámi dáiddamusea prošekteren lea čađahuvvon Stáhta huksenfitnodaga bealis. Ferte vuos čađahit čielggademiid Sámiid Vuorká Dávvirat (SVD) eaiggátvuodđudusa ektui, prošekta ii ovdán dobbelii ovdal go dat lea čilgejuvvon.

Poasttas sámi publikašuvnnat lea badjelbáza 611 000 ru. Badjelbáza boahdá das go doarjja áigečállagii Gábá ii juolluduvvon 2012:s váilevaš raporterema geažil. Dasa lassin lea doarjja áigečállagii Sámis unniduvvon dan geažil go eai čuvvon juolludaneavttuid publikašuvdnii julev- ja máttasámegillii.

Ohcanvuodot doarjagat - Kultuvra

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
17010	Girjjálašvuohta	5 310 100	2 586 000	-2 724 100	-105,3 %
17011	Girjjálašvuohta - Sámeálbmotfoanda	1 975 400	2 000 000	24 600	1,2 %
17020	Musihkkaalmmuheamit	2 601 500	1 900 000	-701 500	-36,9 %
17030	Sámegielat sárggusráiddut	875 000	460 000	-415 000	-90,2 %
17040	Sámi lágádusat	2 750 000	2 750 000	0	0,0 %
17100	Kulturdoaimmabijut mánáid ja nuoraid várás	3 189 585	2 200 000	-989 585	-45,0 %
17110	Eará kulturdoaimmabijut	2 612 867	2 655 000	42 133	1,6 %
17300	Sámi deaivvadansajit	1 378 500	1 350 000	-28 500	-2,1 %
Submi		20 692 952	15 901 000	-4 791 952	-30,1 %

Poasttas kulturovddideapmi lea vuolláibáza 4 791 952 ru. Vuolláibáhčaga sivvan poasttas lea eanet geavaheapmi ja dán oktavuodas čujuhit sámediggeráđi fápmudussii sáhttit eará láhkai geavahit ruđaid.

Eai čađahuvvon proševttaid ovddas leat gessojuvvon ruovttoluotta ja máksojuvvon ruovttoluotta 794 948 ru. Várrejuvvo 17 040 905 ru gustovaš doarjjalohpádusaide juovlamánu 31. b. 2012 nammii. Dát leat doarjjalohpádusat doarjjaoažžuide.

Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2012 ja máksojuvvon ruovttoluotta/gessojuvvo 2012:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt
2007	60 000	0,4 %	0	0
2008	0	-	186 900	15 000
2009	95 000	0,6 %	40 000	0
2010	1 083 500	6,4 %	162 500	0
2011	2 919 375	17,1 %	268 428	75 000
2012	12 883 030	75,6 %	47 120	0
Submi	17 040 905	100,0 %	704 948	90 000

Sámi dáiddáršiehtadus

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
190	Sámi dáiddáršiehtadus	6 295 000	6 295 000	0	0,0 %
Submi		6 295 000	6 295 000	0	0,0 %

Čilgehus 5 Máhttu

Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
- Njuolgga doarjagat	1 450 000	1 450 000	0	0,0 %
- Ohcanvuđot doarjja	29 064 992	31 680 000	2 615 008	8,3 %
- Oahppobuktosiid jorgaleapmi ja heiveheapmi	3 718 000	4 000 000	282 000	7,1 %
- Prošeavttat iežamet hálddus	5 046 822	4 850 000	-196 822	-4,1 %
Submi	39 279 814	41 980 000	2 700 186	6,4 %

Njuolgga doarjagat - Máhttu

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
20000	Rávisolbmuid oahpahusprog. – Sámeálbmotfoanda	800 000	800 000	0	0,0 %
20100	Árbedieđu systemáhtalaš kárten	650 000	650 000	0	0,0 %
Submi		1 450 000	1 450 000	0	0,0 %

Ohcanvuđot doarjagat - Máhttu

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
21000	Dábálaš oahpponeavvut vuodđooahpahussii	9 256 668	11 325 000	2 068 332	18,3 %
21010	Earenoamážit heivehuvvon oahpponeavvut	2 615 013	1 900 000	-715 013	-37,6 %
21020	Oahpponeavvut mánáidgárddiide	1 696 136	1 500 000	-196 136	-13,1 %
21040	Oahpponeavvuid oastin	-189 409	0	189 409	-
21100	Stipeanda ohppiide geain lea sámegeiella joatkkaskuvll	2 405 307	2 400 000	-5 307	-0,2 %
21110	Stipeanddat alit oahpuide	2 827 700	2 350 000	-477 700	-20,3 %
21120	Stipeanddat rávisolbmuid oahpahussii	67 500	500 000	432 500	86,5 %
21130	Sámi luonddugeavaheami prošeavttat vuodđoskuvlla	500 000	500 000	0	0,0 %
21200	Doarjja sámi mánáidgárddiide	8 799 910	9 905 000	1 105 090	11,2 %
21300	Árbediehtu	1 086 167	1 300 000	213 834	16,4 %
Submi		29 064 992	31 680 000	2 615 008	8,3 %

Oastimat - Máhttu

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
21030	Oahppobuktosiid jorgaleapmi ja heiveheapmi	3 718 000	4 000 000	282 000	7,1 %
Submi		3 718 000	4 000 000	282 000	7,1 %

Oahpahusa ohcanvuđot doarjjaortnegis lea badjelbáza. Badjelbáza boahdá das go doarjja lea gessojuvvon ruovttoluotta ja máksojuvvon ruovttoluotta prošeavttain mat eai leat čadahuvvon, 2 686 673 ru ovddas. Dasa lassin geavahuvvui sámediggeráđi fápmudus geavahit eará láhkai ruđaid stipeanddaide alit ohppui. Várrejuvvo 39 725 566 ru gustovaš doarjjalohpádusaide juovlamánu 31. b. 2012 nammi. Dát leat doarjjalohpádusat doarjjaoažžuide.

30 000 ru lea boastut girjejuvvon dán poasttas ja vásttolaš spiehkastat lea nuppe bealde gustovaš juolludusain sámeálbmotfoanda. Dát divvojuvvo 2013:s.

Jagi 2011 loahpas várrejuvui 3 821 600 ru gelbbolašvuoda buorideapmái maid Máhttodepartemeanta juolludii 2012:s, dát ruđat leat girjejuvvon boahdun ja juolluduvvon dán poasttas.

Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2012 ja máksojuvvon
ruovttoluotta/gessojuvvo 2012:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt
2001	0	-	135 000	0
2002	192 950	0,5 %	167 500	0
2003	326 813	0,8 %	212 984	0
2005	103 804	0,3 %	0	0
2006	842 834	2,1 %	307 595	0
2007	947 421	2,4 %	190 250	0
2008	906 750	2,3 %	755 480	40 020
2009	2 112 950	5,3 %	233 700	106 267
2010	4 271 450	10,8 %	33 587	0
2011	12 344 844	31,1 %	253 600	28 390
2012	17 675 750	44,5 %	124 000	98 300
Submi	39 725 566	100,0 %	2 413 696	272 977

Prošeavttat iežamet hálddus- Máhttu

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
22000	Ovttas/ Aktan/ Aktesne	3 801 512	3 500 000	-301 513	-8,6 %
22100	Kvalitehtaovddideapmi sámii mánáidgárddiin ja fierp	295 310	400 000	104 690	26,2 %
22200	Lohkan- ja čállinveahkki vuorrasidda	450 000	450 000	0	0,0 %
22300	Ovddasmanniprošeakta sámii luonddugeavaheami ge	500 000	500 000	0	0,0 %
Submi		5 046 822	4 850 000	-196 822	-4,1 %

Poasttas 220 Ovttas | Aktan | Aktesne lea vuolláibáza 301 513 ru. Vuolláibáza boahdá das go prošeavttas lei stuorát aktivitehta go lei eaktuduvvon 2012 bušehtas.

Čilgehus 6 Dearvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššan

	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
-	Njuolgga doarjagat	515 000	515 000	0	0,0 %
-	Ohcanvuđot doarjja	2 991 730	2 850 000	-141 730	-4,7 %
-	Prošeavttat iežamet hálddus	0	600 000	600 000	-
	Submi	3 506 730	3 965 000	458 270	13,1 %

Njuolgga doarjagat - Dearvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššan

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
25000	Fálaldagat boarráset sápmelaččaid geavahussii	515 000	515 000	0	0,0 %
Submi		515 000	515 000	0	0,0 %

Ohcavuđot doarjagat - Dearvvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššan

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
26000	Dearvvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššan	2 991 730	2 850 000	-141 730	-4,7 %
Submi		2 991 730	2 850 000	-141 730	-4,7 %

Poasttas Dearvvašvuoda- ja sosiálaprošeavttat lea vuolláibáza 141 730 ru. Vuolláibáza boahdá das go poasttas lea liiggás geavahuvvon ruhta. Prošeavttain mat eai leat čađahuvvon lea gessojuvvon ruovttoluotta 87 770 ru. Várrejuvvo 2 620 250 ru gustovaš doarjjalohpádusaide juovlamánu 31. b. 2012 nammii. Dat leat doarjjalohpádusat doarjjaoažžuide.

Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2012 ja máksojuvvon ruovttoluotta/gessojuvvo 2012:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt
2009	80 000	3,1 %	18 770	0
2010	163 000	6,2 %	69 000	0
2011	596 750	22,8 %	0	0
2012	1 780 500	68,0 %	0	0
Submi	2 620 250	100,0 %	87 770	0

Prošeavttat iežamet hálddus - Dearvvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššan

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
27000	Ovttasdoaibmanodastusa čuovvoleapmi	0	600 000	600 000	-
Submi		0	600 000	600 000	-

Poasttas ovttasdoaibmanodastusa čuovvoleapmi, lea badjelbáza 600 000 ru. Proseassa Ovttasdoaibmanodastusa prošeavttain álggahuvvui 2012:s. Prošeaktavirgi almmuhuvvui 2012:s ja virgái biddjojuvui olmmoš skábmamánus 2012. Guovvamánu 1. b. 2013 lea virggis olmmoš ja prošeakta álggahuvvo dalle. Badjelbáza boahdá das go prošeakta sáhtii álggahuvvot easkka dalle go hálddahus oacčui kapasitehta álggahepmái 2013:s.

Čilgehus 7 Areálat ja biras

	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
-	Prošeavttat iežamet hálddus	1 000 000	1 000 000	0	0,0 %
	Submi	1 000 000	1 000 000	0	0,0 %

Prošeavttat iežamet hálddus - Areálat ja biras

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
451	Protect vuodđudus	1 000 000	1 000 000	0	0,0 %
Submi		1 000 000	1 000 000	0	0,0 %

Čilgehus 8 Kulturmuutosuodjaleapmi

Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
- Ohcanvuđot doarjja	1 843 990	2 000 000	156 010	8,5 %
- Prošeavttat iežamet hálddus	1 920 321	900 000	-1 020 321	-53,1 %
Submi	3 764 311	2 900 000	-864 311	-23,0 %

Ohcanvuđot doarjagat -Kulturmuutosuodjaleapmi

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
350	Kulturmuutosuodjaleapmi	1 843 990	2 000 000	156 010	8,5 %
Submi		1 843 990	2 000 000	156 010	8,5 %

Poasttas kulturmuutosuodjaleapmi lea 156 010 ruvdnosáš badjelbáza. Ruhta lea gessojuvvon prošeavttain mat eai leat čađahuvvon, 89 010 ru. Várrejuvvo 5 474 500 ru gustovaš doarjjalohpádusaide juovlamánu 31. b. 2012 nammii, mii dán jagi lea sirdojuvvon postii várrejuvvon ruhta gustovaš doarjjalohpádusaide eará váikkuhangaskaoamit balánssas. Dát leat doarjjalohpádusat doarjjaoažžuide. Dasa lassin lea Riikaantikvára juolludan Sámediggái 2 miljon ru, dát ruđat juolluduvvojit doarjjan ráfáidahttojuvvon ja gáhttenárvosáš kulturmuittuid ja kulturbirrasiid suodjaleapmái ja sihkkarastimii. Submi lea girjejuvvon bohtun ja lea juolluduvvon dán poasttas.

Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2012 ja máksojuvvon ruovttoluotta/gessojuvvo 2012:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt
2006	15 000	0,3 %	0	0
2007	0	-	30 000	0
2008	124 000	2,3 %	0	0
2009	457 000	8,3 %	11 410	0
2010	720 000	13,2 %	2 000	0
2011	1 391 500	25,4 %	45 600	0
2012	2 767 000	50,5 %	0	0
Submi	5 474 500	100,0 %	89 010	0

Prošeavttat iežamet hálddus - Kulturmuutosuodjaleapmi

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
360	Nuortasámi kulturbiras nuortalaš gilis	1 920 321	900 000	-1 020 321	-53,1 %
Submi		1 920 321	900 000	-1 020 321	-53,1 %

Poasttas Nuortasámi kulturbiras nuortalaš gilis lea vuolláibáza 1 020 321 ru. Vuolláibáza bohtá das go bohte vuorddekehtes bealit huksema oktavuodas, ja unnán gilvvu dihte šattai divrras.

Čilgehus 9 Ealáhusat

Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
- Njuolggodoarjagat	a) 4 765 000	4 765 000	0	0,0 %
- Ohcanvuđot doarjagat	a) 10 095 511	20 512 000	10 416 489	103,2 %
- Prošeavttat iežamet hálddus	a) 380 663	2 950 000	2 569 337	675,0 %
- Duodješiehtadus	8 257 891	9 400 000	1 142 109	13,8 %
Submi	23 499 065	37 627 000	14 127 935	60,1 %

a) Tabeallat čájehit loguid duodješiehtadusa haga

Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
- Rámmaeavttut vuodđoealáhusain	7 829 900	9 965 000	2 135 100	21,4 %
- Geasuheadđi báikegottit	3 404 779	7 047 000	3 642 221	107,0 %
- Kulturealáhus	13 040 091	17 165 000	4 124 909	31,6 %
- Ođđahutkan, dutkan ja árvoháhkkan	-1 435 068	1 050 000	2 485 068	-173,2 %
- Gealbudeapmi ja ođđaálgaheamit	659 363	2 400 000	1 740 637	264,0 %
Submi	23 499 065	37 627 000	14 127 935	60,1 %

Njuogga doarjagat - Ealáhusat

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
41056	Duojáríid Ealáhus Searvi	468 000	468 000	0	0,0 %
41057	Sámiid Duodji OS	1 092 000	1 092 000	0	0,0 %
41020	Duodjeinstituhtta	1 000 000	1 000 000	0	0,0 %
41020	Boazodoalu oahpahuskantuvra	1 500 000	1 500 000	0	0,0 %
41030	Duodjeinstituhtta	2 165 000	2 165 000	0	0,0 %
42010	Nuoraidfitnodagat	100 000	100 000	0	0,0 %
Submi		6 325 000	6 325 000	0	0,0 %

Ohcanvuđot doarjagat - Ealáhusat

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
40000	Mariidna ealáhusat	6 367 000	4 165 000	-2 202 000	-34,6 %
40010	Eanadoallu	1 462 900	4 800 000	3 337 100	228,1 %
40020	Lassealáhusat boazodoalus	0	1 000 000	1 000 000	-
40510	Máŋggabealat ealáhuseallin	3 200 679	6 447 000	3 246 321	101,4 %
41010	Sámi mátkeealáhusat	72 000	2 300 000	2 228 000	3094,4 %
41050	Doaibmadoarjja	2 532 416	3 600 000	1 067 584	42,2 %
41051	Investeren- ja ovddidandoarjj	3 637 283	3 000 000	-637 283	-17,5 %
41052	Duodjestipeanddat	120 000	200 000	80 000	66,7 %
41053	Čálgoortnegat	83 116	60 000	-23 116	-27,8 %
41054	Gealbudandoaibmabijut	0	330 000	330 000	-
41055	Doaibmabijut mat eanedit vuovdima	200 000	550 000	350 000	175,0 %
41510	Ovddideapmi meahccealáhusain	-1 435 068	900 000	2 335 068	-162,7 %
42000	Álggahanstipeanddat	428 000	900 000	472 000	110,3 %
Submi		16 668 326	28 252 000	11 583 674	69,5 %

Poasttas ealáhusovddideapmi lea badjelbáza 11 583 674 ru. Badjelbáza bohtá das go prošeavttat leat gessojuvvon ruovttoluotta ja máksojuvvon ruovttoluotta prošeavttaid ovddas mat eai čađahuvvon, 6 567 856 ru. Várrejuvvo 28 851 198 ru gustovaš doarjjalohpádusaide mat leat juovlamánu 31. b. 2012 nammii. Dát leat doarjjalohpádusat doarjjaoažžuide.

Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2012 ja máksojuvvon ruovttoluotta/gessojuvvo 2012:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt
2008	0	-	830 500	0
2009	566 000	2,0 %	740 752	0
2010	2 196 500	7,6 %	2 958 182	0
2011	10 112 350	35,1 %	1 699 322	0
2012	15 976 348	55,4 %	339 100	0
Submi	28 851 198	100,0 %	6 567 856	0

Prošeavttat iežamet hálddus - Ealáhusat

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
40500	Ovddidanbirrasiid čuovvoleapmi ja ovttasbargu s	204 100	600 000	395 900	194,0 %
41500	Fágalaš forum ja ovddidanforum	0	150 000	150 000	-
41000	Gánnáhahti sámi kulturealáhusaid ovddideapmi	45 200	800 000	754 800	1669,9 %
41058	Fága- ja ekonomalaš lávdegoddi	125 077	100 000	-25 077	-20,0 %
42020	Gealbudeapmi ja čuovvoleapmi	131 363	1 400 000	1 268 637	965,7 %
Submi		505 740	3 050 000	2 544 261	503,1 %

Poasttas iežas prošeavttat lea badjelbáza oktiibuot 2 544 261 ru, čuovvovaš sivaide geažil:

- Badjelbáza poasttas čuovvoleapmi ja ovttasbargu ovddidanbirrasiiiguin bohtá das go ortnet lei ođas reviderejuvvon 2012 bušehtas. Sámediggi barggai ollu ovddidanbirrasiiiguin, oažžut áigái buriid prošeavttaid, muhto ii lihkestuvvan oažžut ohcamiid ortnegii mat livčče váikkuhan ulbmilolahusa.
- Fágalaš forum ja ovddidanforum lei plánejuvvon skábmamánnui 2012, muhto dat ii šaddan. Forum dollojuvvui ođđajagimánus 2013, ja dasa ledje 58 diedihan.
- Proseassa prošeavttain sámi kulturealáhusa ovddideapmái álggahuvvui 2012:s. Badjelbáza poasttas bohtá das go prošeakta ii sáhtán álggahuvvot ovdal go hálddahus oacčui kapasitehta álggahit dan. Ođđajagimánu 2. b. 2013 lea prošeakta álggahuvvon.
- Badjelbáza poasttas gelbbolašvuoda buorideapmi ja čuovvoleapmi bohtá das go prošeakta almmuhuvvui ja addojuvvui Price Waterhouse Coopers 2012:s, ja dat álggahuvvo 2013:s.

Čilgehus 10 Regionála ovddideapmi

Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
- Ohcanvuđot doarjja	5 184 600	3 707 000	-1 477 600	-28,5 %
Submi	5 184 600	3 707 000	-1 477 600	-28,5 %

Ohcanvuđot doarjagat - Regionála ovddideapmi

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
450	Regionála ovddideapmi	5 184 600	3 707 000	-1 477 600	-28,5 %
Submi		5 184 600	3 707 000	-1 477 600	-28,5 %

Poasttas regionálaovddideapmi lea vuolláibáza 1 477 600 ru. Vuolláibáza boahká das go poasttas lea liiggás geavahuvvon. Čujuhit fápmudussii ahte sámédiggeráđđi sáhtá eará láhkai geavahit ruđaid. Prošeavttat mat eai leat čadahuvvon leat gessojuvvon ruovttoluotta 395 900 ru ovddas. Várrejuvvo 5 859 250 ru gustovaš doarjjalohpádusaide mat leat juovlamánu 31. b. 2012 nammi. Dát leat doarjjalohpádusat doarjjaoažžuide.

Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2012 ja máksojuvvon ruovttoluotta/gessojuvvo 2012:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt	
2009	52 500	0,9 %	189 000	0	
2010	687 500	11,7 %	175 000	0	
2011	1 369 000	23,4 %	31 900	0	
2012	3 750 250	64,0 %	0	0	
Submi		5 859 250	100,0 %	395 900	0

Čilgehus 11 Riikkaidgaskasaš ja sámi ovttasbargu

	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
-	Njuolgga doarjagat	619 000	619 000	0	0,0 %
-	Ohcanvuđot doarjja	331 416	600 000	268 584	81,0 %
Submi		950 416	1 219 000	268 584	28,3 %

Njuolgga doarjagat - Riikkaidgaskasaš ja sámi ovttasbargu

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
500	Barents álgoálbmotkantuvra Lujávrris	258 000	258 000	0	0,0 %
501	Sámeráđđi – norgga juogus	361 000	361 000	0	0,0 %
Submi		619 000	619 000	0	0,0 %

Ohcanvuđot doarjagat - Riikkaidgaskasaš ja sámi ovttasbargu

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
510	Riikkaidgaskasaš doaimmabijut	331 416	600 000	268 584	81,0 %
Submi		331 416	600 000	268 584	81,0 %

Poasttas riikkaidgaskasaš doaimmabijut lea 268 584 ruvdnosaš badjelbáza. Badjelbáza boahká das go doarjja lea gessojuvvon ruovttoluotta prošeavttain mat eai leat čadahuvvon, 473 584 ru ovddas.

Várrejuvvo 1 856 037 ru gustovaš doarjjalohpádusaide mat leat juovlamánu 31. b. 2012 nammi. Dát leat doarjjalohpádusat doarjjaoažžuide.

Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2012 ja máksojuvvon ruovttoluotta/gessojuvvo 2012:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt
2003-07	0	-	195 484	0
2008	0	-	274 600	0
2009	208 000	11,2 %	0	0
2010	474 037	25,5 %	0	0
2011	599 000	32,3 %	3 500	0
2012	575 000	31,0 %	0	0
Submi	1 856 037	100,0 %	473 584	0

Čilgehus 12 Sámi organisašuvnnat

Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
- Njuolgga doarjagat	2 449 884	2 451 000	1 116	0,0 %
- Ohcanvuđot doarjja	1 199 995	1 200 000	5	0,0 %
Submi	3 649 879	3 651 000	1 121	0,0 %

Njuolgga doarjagat - Sámi organisašuvnnat

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
55000	Sámi váldoorganisašuvnnat	2 449 884	2 451 000	1 116	0,0 %
Submi		2 449 884	2 451 000	1 116	0,0 %

Ohcanvuđot doarjagat - Sámi organisašuvnnat

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
56000	Doarjagat Sámedikkis ovddastuvvon bellodagaid ja joavkkuid organisašuvnnaide	499 995	500 000	5	0,0 %
56100	Sámi kultur- ja nuoraidorganisašuvnnat	400 000	400 000	0	0,0 %
56200	Sámi dásseárvoorganisašuvnnat	300 000	300 000	0	0,0 %
Submi		1 199 995	1 200 000	5	0,0 %

Čilgehus 13 Eará váikkuhangaskaoamit

Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
- Väikkuhangaskaoamit maid Sámediggeráđdi hálddaša	1 516 949	1 440 000	-76 949	-5,1 %
- Väikkuhangaskaoamit maid dievasčoahkkinjodihangoc	4 232 004	4 232 000	-4	-0,0 %
Submi	5 748 953	5 672 000	-76 953	-1,3 %

Väikkuhangaskaoamit maid Sámediggeráđdi hálddaša

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
60000	Friija väikkuhangaskaoamit	978 350	300 000	-678 350	-69,3 %
60100	Dásseárvodoaimbijut	0	300 000	300 000	-
60200	Ásahusdieđáhusa čuovvleapmi	538 599	390 000	-148 599	-27,6 %
60300	Verddeprošeakta	0	250 000	250 000	-
60400	Sámiid boazomearkavuogitvuodaid kárten	0	200 000	200 000	-
Submi		1 516 949	1 440 000	-76 949	-5,1 %

Poasttas väikkuhangaskaoamit Sámediggeráđi geavahussii lea vuolláibáza oktiibuot 76 949 ru. Vuolláibáza poasttas Friija ruđat bohtá das go ruhta lea geavahuvvon liiggás. Čujuhit sámediggeráđi fápmudussii eará láhkai geavaheami birra. Vuolláibáza poasttas ásahusdieđáhusa čuovvleapmi, bohtá das go poasttas lea liiggás geavahuvvon ruhta.

Badjelbáza poasttain Verdde prošeakta ja sámiid vuogitvuoda boazomerki kárten bohtá das go dat eai álggahuvvon 2012:s. Badjelbáza poasttas dásseárvodoaimbijut bohtá das go doarjja Gáldui bissehuvvui jahkái 2012.

Väikkuhangaskaoamit maid dievasčoahkkinjodihangoddi hálddaša

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
62000	Sámedikki politihkalaš joavkkut	3 219 004	3 219 000	-4	-0,0 %
62100	Opposišuvvna bargoeavttut	1 013 000	1 013 000	0	0,0 %
Submi		4 232 004	4 232 000	-4	-0,0 %

Čilgehus 14 Eará doaimbijut mat eai leat väikkuhangaskaoamit

Eará doaimbijut

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
800	Konferánsat	3 174 743	2 573 000	-601 743	-19,0 %
801	Sámiid guoski statistihkka Norggas	375 000	375 000	0	0,0 %
850	Bálkkašumiid geigen	82 115	100 000	17 885	21,8 %
860	Dutkan ja ovddideapmi, čielggadeamit ja duod.prošeavttat	836 746	752 419	-84 327	-10,1 %
870	Árvvoštallamat	945 000	1 000 000	55 000	5,8 %
Submi		5 413 604	4 800 419	-613 185	-11,3 %

Vuolláibáza poasttas 800 konferánsat bohtá das go lea liiggás geavahuvvon Álttá 2013 konferánsii ráhkkaneapmái. Sámediggi Norgga bealde lea váldán badjelassas doaimma bovdet ráhkkaneaddji čoahkkinii ovdal 2014 álgoálbmogiid máilmmikonferánsa. Dat čoahkkin lea Álttás geassemánus 2013:s. Proseassa lea buktán stuorát goluid go navddiimet. Dárbu lei eanet geavahit ruđaid vai sáhtttá

sihkkarastit buoremus vejolaš searvama álgoálbmogiid beales. Earret eará lea biddjojuvvon máilmmi viidosaš oktiordnenjoavku buot 7 álgoálbmotguovllu várás. Dán barggu ruhtadeami lea Sámediggi ferten vuoruhit oalle guhkás.

Vuolláibáza poasttas 860 Dutkan, ovddideapmi, čielggadeapmi ja duodašteapmi lea 84 327 ru ja bohtá das go lea liiggás geavahuvvon bušehta ektui. 100 000 ru lea várrejuvvon bargui meahci dohkkeheapmi geavahussii, šiehtadusa vuodul Sámedikki ja Stiftelsen Protect gaskka. Dasa lassin lea Sámediggi ožžon 200 000 ruvdnosaš juolludusa 2012:s Ođasmahttin-, hálldahus- ja girkodepartemeanttas dutkanprošeaktii jagi 2013 sámediggeválgga ektui – sámediggeválgaiskkadeapmi 2013. Sámi allaskuvllain lea dahkkojuvvon golmma jahkái šiehtadus oktiibuot 3 miljon ru nu ahte lea juogaduvvon 1 miljon ru guđege jahkái jagis 2013 rájes jagi 2015 rádjai. Šiehtadusa vuodul lea várrejuvvon 200 000 ru jahkái 2013.

Giellaprošeavttaid ja dáiddáršiehtadusa evalueren leat loahpahuvvomin ja barggu čadaha Norut Alta AS. Marjimus oassi doarjagis máksojuvvo jagi 2013 álggus ja danne várrejuvvo dasa 472 500 ru jahkái 2013.

Čilgehus 15 Sámeálbmotfoanda

Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
Njuolggadoarjagat	1 450 000	1 450 000	0	0,0 %
- Ohcanvuđot doarjja	4 095 407	5 000 000	904 594	22,1 %
- Prošeavttat iežamet hálldus	185 128	1 500 000	1 314 872	87,7 %
Submi	5 730 535	7 950 000	2 219 465	27,9 %

Njuolgga doarjagat - Sámeálbmotfoanda

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
20000	Giellaprográmma	800 000	800 000	0	0,0 %
20100	Árbevirolaš máhtu duodašteapmi ja gaskkustat	650 000	650 000	0	0,0 %
Submi		1 450 000	1 450 000	0	0,0 %

Ohcanvuđot doarjagat - Sámeálbmotfoanda

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
11020	Giellaprošeavttat	966 340	1 200 000	233 660	24,2 %
17011	Girjjálašvuhta	1 975 400	2 000 000	24 600	1,2 %
21120	Stipeanddat rávisolbmuidohpahussii	67 500	500 000	432 500	640,7 %
21300	Árbevirolaš máhttu - Duodaštan- ja gaskkustat	1 086 167	1 300 000	213 834	19,7 %
Submi		4 095 407	5 000 000	904 594	22,1 %

Poasttas sámeálbmotfoanda lea 904 594 ruvdnosaš badjelbáza. Badjelbáza bohtá das go ruhta lea gessojuvvon ruovttoluotta prošeavttain mat eai leat čadahuvvon, 588 665 ru ovddas. Dasa lassin eai bohtán doarvái ohcamat stipendii rávisolbmuidohpahusa várás. Várrejuvvo 6 950 500 ru gustovaš doarjjalohpádusaide mat leat juovlamánu 31. b. 2012 nammii. Dát leat doarjjalohpádusat doarjjaoažžuide. 30 000 ruvdnosaš juolludeapmi lea boastut fievrriduvvon dán postii ja vásttolaš

spiehkastat lea nuppe guvlui gustovaš doarjjalohpádusain oahpponeavvuid ráhkadeapmái. Dát divvojuvvo 2013:s.

Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2012 ja máksojuvvon ruovttoluotta/gessojuvvo 2012:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt
2008	247 500	3,6 %	153 000	0
2009	332 500	4,8 %	232 145	0
2010	798 000	11,5 %	33 260	0
2011	2 041 500	29,4 %	153 260	0
2012	3 531 000	50,8 %	17 000	0
Submi	6 950 500	100,0 %	588 665	0

Proševttat iežamet hálddus - Sámeálbmotfoanda

Poasta	Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
12100	Hállansyntesa	185 128	1 000 000	814 872	81,5 %
12200	Sámi sátnebáŋku	0	500 000	500 000	100,0 %
Submi		185 128	1 500 000	1 314 872	87,7 %

Reantoboađut Sámeálbmotfoanda	Submi
Sámeálbmotfoanda/ruhta 31/12-12 muttus	77 542 180
Eretgesson Sámeálbmotfoandda kapitála	-75 000 000
2012 reantoboađut	2 542 180

Sámeálbmotfoanda - Čadnojuvvonruđat	Submi
Girjejuvvon reantoboađut 1/1-2012 muttus	13 670 664
2012 reantoboađut	2 542 180
Geavahuvvon 2012:s Sámeálbmotfoanddas	-5 730 535
Reantoboađut buohkanassii 31/12-2012 muttus	10 482 309

Čilgehus 16 Politihkalaš dási doaibmagolut

Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
Sámedikki dievasčoahkkin	10 421 748	8 651 000	-1 770 748	-20,5 %
Sámedikki čoahkkinjođihangoddi	2 397 812	2 072 000	-325 811	-15,7 %
Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi	407 210	500 000	92 790	18,6 %
Sámi parlamentáralaš ráđđi	546 192	700 000	153 808	22,0 %
Sámediggeráđđi	9 564 717	8 742 000	-822 718	-9,4 %
Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lávdegoddi (SNPL)	332 133	335 000	2 867	0,9 %
Sámedikki vorrasiidráđđi	447 391	100 000	-347 391	-347,4 %
Sámedikki váiddalávdegoddi	141 009	150 000	8 991	6,0 %
Politihkalaš dási doaimma submi	24 258 212	21 250 000	-3 008 212	-14,2 %

Poasttas politihkalaš dási doaibmagolut lea vuolláibáza 3 008 212 ru.

Vuolláibáza dás bohtá válđoášsis guovtti siva geažil: Jagi 2012 bušehtas lei biddjojuvvon okta dievasčoahkkin unnit go maid dievasčoahkkin lei mearridan čoahkkinplánas ja mii čađahuvvui. Rievdadusat Sámedikki politihkalaš dási njuolggadusaid rievdadeamis, mat bohte fápmui miessemánu 1. b. 2012, dagahedje stuorra goluid mat eai lean vuhtii válđojuvvon bušehtas.

Vuolláibáza Sámedikki dievasčoahkkinjođihangottis bohtá válđoášsis das go jagi 2012 bušehtas eai lean várrejuvvon ruđat ođđasis organiserema lávdegodđái maid dievasčoahkkin lei nammadan. Dasa lassin leat dievasčoahkkinjođihangoddi geavahan veaháš ruđaid bargui ávvugirjiin Sámedikki birra, mii galgá gárvvistuvvot čakčat 2014.

Sámediggeráđis lea vuolláibáza 822 718 ru, mii bohtá das go lea leamaš eanet doaibma go mii lei eaktuduvvon, nugo earret eará sámediggeráđi riikkaidgaskasaš bargu. Sámediggi Norggas galgá lágidit álgoálbmotkonferánssa mii dollojuvvo Álttás gassesmánu 10. - 12. b. 2013.

Vuorasolbmuid ráđis– Fágálávdegoddi lei vuolláibáza 347 391ru, mii bohtá das go lei stuorat aktivitehta dássi go mii lei eaktuduvvon.

Čilgehus 17 Hálddahusdási doaibmagolut

Čilgehus	2012	Buš 12	Erohus	%
Hálddahusa goaibmagolut	94 440 455	90 200 000	-4 240 455	-4,7 %
Submi	94 440 455	90 200 000	-4 240 455	-4,7 %

Rehketdoallu hálddahusa doibmii čájeha vuolláibáhca mii lea 4 240 455 ru bušehta ektui. Várrejumit leat dahkkojuvvon áigodat goluide ja boađuide, gč. čilgehusa 22.

Lea maiddái várrejuvvon 870 740 ru sámi visttiid registreremii. Dáinna bargguin jotkojuvvo 2013:s. Sámediggi oaččui 1 725 000 ru dán prošehtii Riikaantikváras 2012:s.

Dasto lea várrejuvvon 132 648 ru prošehtii arkeologalaš kulturmuittuid suodjaleapmái 2012:s. Dáinna bargguin jotkojuvvo 2013:s. Sámediggi oaččui 173 500 ru dán prošehtii Riikaantikváras 2012:s. Dasa lassin lea várrejuvvon 292 840 ru billašuvvan kulturmuittuid ođasteapmái Čáhcesullos. Sámediggi oaččui buhtadusa Finnmárkku fylkkagielddas 292 840 ru vahágiid ovddas jagi 2012 loahpas. Plánejuvvo ahte dát bargu čađahuvvošii 2013:s.

Ollislaččat lea dál várrejuvvon juovlamánu 31. b. 2012 nammii, 3 865 846 ru Sámediggevistti boahhteáiggi bajásdoallan- ja divvungoluide, gč. čilgehusa 21. Jahkái 2012 ii leat várrejuvvon mihkkege dan geažil go vásttolaš submi ovddas lea bajásdoallan bargu čađahuvvon 2012:s.

Sámedikki hálddahas lea maŋimus golmma jagis leamaš ollislaš rámmán sullii 90 miljon ru. Dát ruđat mannet bálkkáide, viessoláigui, mátkkiide, investeremiidda ja eará doaibmagoluide Sámedikki 8 fágaossodagas, dievasčoahkkinnbargoveagas ja direktivrra bargoveagas. Váldooassi goluin manná bálkkáide. Jahkásaš bálká- ja haddegoarkŋun ii leat muddejuvvon golmma maŋimus jagi bušehtain, mii earret eará lea dagahan dan ahte hálddahas lea bargan rievdadit vuoruhemiid ja gávdnat ruđaid gustovaš rámmaid siskkobealde. Bálká- ja haddegoarkŋun leat liigegollun maid hálddahas ii sáhte stivret. Jahkásaš bálkášiehtadallamiid bohtosat stáhtas leat buktán viehka ollu eanet goluid hálddahussii, ja nu maid eará gollolassáneamit (jahkásaš haddegoarkŋun).

Čilgehus	Buš 2010	Buš 2011	Buš 2012
Hálddahusa doaibmagolut	85 430	89 300	90 000
Erenoamáš proševttat	4 570	1 400	0
Submi	90 000	90 700	90 000
Endring i kroner	-260	700	-700
Endring i %	-0,3 %	-0,8 %	-0,8 %

Dasa lassin lea hálddahas 2012:s bargan oahppoplánaid revideremiin mii lea buktán midjiide liige goluid sullii 983 000 ru ovddas. Sámediggi nammadii dán bargui guokte olggobeali bargojoavkku main leat mielde oahpaheaddjit vuodđo- ja joatkkaskuvllain ja allaskuvlla/universitehta fágabargit. Dán bargui leat maiddái nammaduvvon referánsabargit. Oktii buot lea Sámediggi bálkáhan dán bargui 15 olbmo olggobealde. Giđđat 2012 dollojuvvui álggahanseminára bargojoavkkuide ja referánsajoavkkuide, ja maŋgelis dan jagi dollojuvvojedje eanet bargočoahkkimat joavkkuide. Sámedikki hálddahas lea oktiordnenovddasvástádus barggus ja njeallje bargi leat leamaš mielde hálddahaslaš bargojoavkkus. Hálddahas čađaha oahppoplánaid gulaskuddama ja heiveheami maŋŋá gulaskuddama giđđat 2013, ja ođastuvvon oahppoplánat váldojuvvojit atnui skuvlaálgimis 2013/2014.

Jagi 2012 juolludusreivve ektui leat dát golut mielde juolludusas maid Máhttodepartemeanta addá. Ovdal leat juolluduvvon sierra ruđat departemeanttas/Oahpahusdirektoráhtas oahppoplánaid ođasteapmái.

Hálddahas leat maiddái leamaš viehka ollu golut jorgalanbarggu ovddas 2012:s. Dát boahťa earret eará das go min neahttasiiddut galget leat álo davvi-, julev- ja máttasámegillii. Ollislaš golut jorgaleapmái ja dulkomii 2012:s leamaš sullii 1 miljon ru.

Bajábealde namuhuvvon bealit leat buktán viehka ollu lassigoluid hálddahussii, man geažil hálddahas lea ge gártan geavahit liiggás ruđaid bušehtas.

Čilgehus 18 Finánsalaš rusttetgolut

Ruđalaš vuodđorusttegiid spesifiseren	Submi
Beaivváš Sámi Teáhtera ossosat	1,00
Senter for Nordlige Folk AS ossosat	1,00
Åarjelsaemien teatere ossosat	1,00
Ruđalaš vuodđorusttegiid submi	3,00

Sámediggi eaiggáda čuovvovaš ossosiid:

- Beaivváš Sámi Našunálateáhter, oktiibuot 40 000 ru (40 ossosa á 1 000 ru)
- Davvi álbmogiid guovddáš OS, oktiibuot 1 308 000 ru (6 540 ossosa á 200 ru)
- Åarjelsaemien teatere, oktiibuot 61 600 ru (55 ossosa á 1 120 ru)

Beaivváža ossosiid leat ožžon nuvttá Kulturdepartemeanttas. Davvi álbmogiid guovddáš OS ossosiid leat oastán 2009:s. Åarjelsaemien teatere ossosat ostojuvvojedje 2012:s.

Buot ásaahasat leat sámi kulturásahasat, mat ruhtaduvvojit eanaš almmolaš ruđaiguin, maiddái Sámedikkis. Dáid ulbmil ii leat gávppálaš, muhto

- Oainnusmahttit sámi kultureallima ja doaibmat sámi kultureallima ovddidanarenan
- Doaibmat kulturvásihan- ja gaskkustan arenan, ja sámegeiela geavahan ja oainnusmahttin arenan

Dán vuodul leat buot ásaahasaid oasusárvu vuoliduvvon 1 ruvdnui.

Čilgehus 19 Kunddargáibádusat

Kunddargáibádusaid spesifiseren	Submi
Dábálaš kunddargáibádusat	348 843
Gáibádus departameanttaidguin	
- BSD: Sámeálbmofoandda 2012 reanttut	2 542 180
- MDD: Juolludus 2012	1 000 000
Submi kunddargáibádusat	3 891 023

Čilgehus 20 Eará gáibádusat

Eará gáibádusaid spesifiseren	Submi
Mátke- ja bálkáovdaruhta	98 694
Eará gáibádusat	1 551 664
Submi eará gáibádusat	1 650 359

Čilgehus 21 Sámediggeviesu bajásdoallan

Eará guhkesáiggi vealggit	Submi
Várrejuvpmi sámediggevistti bajásdoallamii	3 865 846
Submi eará guhkesáiggi vealggit	3 865 846

Čilgehus 22 Eará golut

Eará goluid spesifiseren	Meark.	Submi
Álggahuvvon, muhto eai gárvvistuvvon prošeavttat/bargu mii sirdojuvvo jahkái 2013:		
Giellaprošeavttaid árvvoštallan		247 500
Sámi dáiddáršiehtadus árvvoštallan		225 000
Dutkan ja ovddideapmi, čielggadeamit ja duođ.prošeavttat		300 000
Eará golut:		0
Iešguđetlágan goluid juohkin áigodagaide/golut rehkegiidda mat eai leat bohtán sisa 2012s	16-17	3 450 657
Submi eará golut		4 223 157

Čilgehus 23 Iežas kapitála

Iežaskapitála	Submi
Iežaskapitála 31/12-2011	-1 402 419
Iežaskapitála 31/12-2012	-4 407 772
Iežaskapitála rievdadus	3 005 353

Iežas kapitála rievdadus vástida bohtosa/badjelbáhca ja jahkái 2012.

Čilgehus 24 Eará láhkai geavahuvvon ohcanvuđot ulbmiliid siskkobeaide

Geahčastat ohcanvuđot váikkuhangaskaomiid eará láhkai geavaheamis lea ráhkaduvvon rehketdoalu ektui golgotmánu nammii 2012. Dát eará láhkai geavaheapmi dieđihuvvo ráđi dieđáhusas dievasčoahkkimis skábmamánus.

Eará láhkai lea geavahuvvon oktiibuot 6 717 500 ru ovddas, gč. tabealla vuolábealde.

Poasta	Čilgehus	Buš 2012	Ruđat maid eará láhkai sáhtta geavahuvvot	Eará láhkai geavahuvvot	Supmi
17010	Girjjálašwohta	2 586 000	0	2 672 500	2 672 500
17020	Musihkkaalmmuheadit	1 900 000	0	800 000	800 000
17030	Sámegeielat sárggusráiddut	460 000	0	415 000	415 000
17300	Sámi deaivadánsajit	1 350 000	240 500	-240 500	0
Supmi kultuvra		6 296 000	240 500	3 647 000	3 887 500
21110	Stipeanda alit ohppui	2 350 000	0	1 280 000	1 280 000
21120	Stipeanda rávisolbmuidoahtpahussii	500 000	425 000	-425 000	0
Supmi máhttu		2 850 000	425 000	855 000	1 280 000
40010	Eanadoallu	4 165 000	851 000	-851 000	0
40020	Lassealáhusat boazodoalus	1 000 000	1 000 000	-1 000 000	0
40510	Mánggabealat ealáhuseallin	6 447 000	2 070 000	-2 070 000	0
41010	Sámi mátkecaláhus	2 300 000	800 000	-800 000	0
41510	Ovddideapmi meahccealáhusain	900 000	1 080 000	-1 080 000	0
42000	Álggahanstipeanda	900 000	108 000	-108 000	0
Supmi ealáhus		15 712 000	5 909 000	-5 909 000	0
45000	Regionála ovddideapmi	3 707 000	0	650 000	650 000
Supmi regionála ovddideapmi		3 707 000	0	650 000	650 000
51000	Riikkaidgaskasaš doaimmat	600 000	143 000	-143 000	0
Supmi riikkaidgaskasaš doaimmat		600 000	143 000	-143 000	0
50100	Friija váikkuhangaskaoamit	300 000	0	900 000	900 000
Supmi eará váikkuhangaskaoamit		300 000	0	900 000	900 000
Supmi váikkuhangaskaoamit		29 465 000	6 717 500	0	6 717 500